היכל הקודש ברסלב

הלימוד היומי

בי"ת נצחי,
שנים מקרא ואחד תרגום,
נ"ך, רמב"ם

לעתיד בעולם הבא
מזכירין אותו כל מה שלמד
בעולם הזה
(שיחות הר"ן כח)

על ידי
לימוד
שיעורים אלו
אנו נותנים
את החומש
ואת המעשר
להקדוש
ברוך הוא
(עצתו אמונה)

פרשת תולדות תשפ"ה

היכל הקודש ברסלב

181 Huschke Road, Liberty NY 12747

היכל הקודש
וויליאמסבורג
27 Skillman Street
Brooklyn NY 11205
718.384.1652

היכל הקודש
באדא פארק
1415 55th Street
Brooklyn NY 11219
347.760.5924

היכל הקודש
קדית יואל
8 Hayes Ct.
Monroe NY 10950
845.467.5299

היכל הקודש
קדית יואל
8 Premishlan Way.
Monroe NY 10950
845.243.0563

היכל הקודש
בלומינגדאוו
24 Merriewold LN S
Monroe NY 10950
845.238.0804

היכל הקודש
מאנסי
34 Union Rd.
Spring Valley, NY 10977
845.445.9314

היכל הקודש
ירושלים
רחוב רבי נחמן מברסלב 15
054.845.6150

היכל הקודש
בני ברק
רחוב ירושלים 2
052.760.5715

נדפס ע"י

קרן הדפסה
היכל הקודש
2623 State Route 52
Liberty, NY 12754
718.387.2691
www.BreslevCenter.com

צו הערן די
הערליכע שיעורים
פונעם ראש ישיבה שליט"א
רופט:

קול ברסלב
212.444.9191

חיזוק פאר די אידישע שטוב
212.444.9169

מתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין בי רב אמרי אר"כ כו' — על כרחך בכותב כל נכסיו פליגי רב ושמואל. דאי במתנת שכיב מרע במקצת שכתב בה קנין פליגי — בהדיא דוה ליה למימר: מתנת שכיב מרע במקצת כו'. ועוד, הא תנן מתניתין סתנא: שייר קרקע כל שהוא מתנתו מתנה, ולא מפליג בין כתב בשטר קנין בין לא כתבו בתוכו, והיאך אמר שמואל: לא ידענא מאי אידון בה, ולא קנה? הא כיון דכתיב בה קנין, ומתנת מקצת היא — על כרחך קתני מתניתין הרי היא מתנה וכן פירש רבינו חננאל. ועוד: הא פסקנא לדברי הכל הלכתא דמתנת שכיב מרע במקצת בעיא קנין, והרי היא מעתה כמתנת בריא לגמרי, ואינו יכול לחזור בו אפילו בשעומד. ואם אין בה קנין — אינה כלום, ואפילו אם מת לא קנה. ולא דוה ליה לגמרא לקובעה אחר הפסק. ועוד, מדרמינן עלה לקמן מדרב יהודה אמר שמואל: שכיב מרע שכתב כל נכסיו כו', מכלל דהא נמי בכותב כל נכסיו מיירי. **שכתוב בה קנין** — והוא הדין אם אין כתוב קנין בתוך השטר., או אפילו אין כאן השטר כלל, אלא שכיב מרע שהזכיר צוואת שכיב מרע בשחלק כל נכסיו, וגם הקנה אותם בקנין סודר למקבל מתנה. אבל אורחא דמלתא נקט, שדרך לכתוב הצוואות והקניינין בשטר, כדי שלא תשתכח הצוואה. ואפילו לשמואל דאמר: לא ידענא מאי אידון בה, שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר — הוא הדין אם לא נכתב הקנין בתוך השטר, וכדבעינן לפרושי בסמוך. וראיה לדבר מהא דרמינן עלה בסמוך מהא דאמר רב יהודה אמר שמואל: שכיב מרע שכתב כל נכסיו אף על פי שקנו מידו כו' — והיינו בקנין בעלמא, בלא כתיבה בשטר, מיירי. **ארכביה אתרי רייכשי** — כמו "רוכבי הרכש" (אסתר ח) "המרכבה לרכש" (מיכה א). כלומר, הטיל שתי כוחות לצורך מתנה זו; על ידי שכתב בה "בדקציר ורמי בערסיה" וכל לשון שכיב מרע — נתן בה כח שכיב מרע, כדמפרש לקמיה. ועל ידי קנין שכתוב בה, שאינו צריך בצוואת שכיב מרע אלא במתנת בריא — נתן לו כח מתנת בריא, שאם עמד אינו חוזר. דכיון דדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו, ולענין מיקנא לאחר מיתה לא צריך קנין — הלכך לייפות כחו של מקבל מתנה הקנה בקנין, כדי שלא יוכל לחזור בו, אפילו אם יעמוד מחליו. **שאם אמר הלואתו לפלוני** — בזאת המתנה, אם נתן לו הלואה שחייב לו איש אחר, אף על גב דליכא מעמד שלשתן — קנה. דקיימא לן [גיטין] (יג, א): "מנה לי בידך, תנהו לפלוני" במעמד שלשתן קנה, לא שנא מלוה ולא שנא פקדון. והכא קני בצוואת שכיב מרע, ואף על גב דליכא במעמד שלשתן. **לא ידענא מאי אידון בה** — דלמא לא קנה כלל אפילו אם מת. דכיון דהוה קני באמירה בעלמא בצוואת שכיב מרע, הואיל וליכא שייור נכסים — למה לי תו לאקנויי בסודר? הלכך איכא למימר מיהדר הדר, ועקר ממנה כח מתנת שכיב מרע, ואינו רוצה שיקנה באמירה בעלמא אלא בקנין סודר, ומה הוא מקנה לו בהאי קנין — מתנת שכיב מרע הוא מקנה לו, ודהיינו לאחר מיתה, ואין שטר לאחר מיתה אלא אם כן הקנה לו מחיים. אי נמי, אין הקנין כתוב בשטר וגם השטר לא נכתב כלל, אלא שצוה ונתן מחיים כל נכסיו בצוואת שכיב מרע ומקנה בסודר — אין קנין תופס, שלא נתכוין להקנות אלא לאחר מיתה. דמיד בשמות נפלו נכסים קמי יורשין, ותו לא חיילא מתנתו. **אין כותבין ונותנין** — לאחר שמת, שמא לא גמר להקנות לו בעל פה אלא עד שיכתוב השטר, ושטר שנכתב לאחר מיתה לאו כלום הוא. דלענין שטר לא אמור רבנן דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו, אלא לענין מתנת ממון, דאי אמר "תנו" — נותנין אף לאחר מיתה. **הלכתא כותבין ונותנין** — דלייפות כחו של מקבל מתנה צוה לכתוב. **קשיא דרב אדרב קשיא דשמואל אדשמואל** — דלעיל אמר רב: בתר אומדנא דייפוי כחו של מקבל מתנה אזלינן, ושמואל אמר: אין שטר לאחר מיתה, והכא קאמר איפכא. **הא דקנו מיניה** — דאמרן, שכתוב בה קנין, והוא הדין לקנין בלא כתיבה. וכיון דאקני בקנין — לייפות כחו הוא דעבד. **במיפה את כחו** — כדלקמן: "וקנינא מיניה מוסיף על מתנה דא" — ייתור לשון לייפות כחו הוא. והכי נמי בצוואתו שאמר "כתבו ותנו" פירש שיכתבו בשטר ההוא ייפוי כח דקנין, דמוסיף על מתנתא.

בידוע

מתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין בי רב אמרי אר"כ כו' — על כרחך בכותב כל נכסיו פליגי רב ושמואל. דאי במתנת שכיב מרע במקצת שכתב בה קנין פליגי — בהדיא דוה ליה למימר: מתנת שכיב מרע במקצת כו'. ועוד, הא תנן מתניתין סתנא: שייר קרקע כל שהוא מתנתו מתנה, ולא מפליג בין כתב בשטר קנין בין לא כתבו בתוכו, והיאך אמר שמואל: לא ידענא מאי אידון בה, ולא קנה? הא כיון דכתיב בה קנין, ומתנת מקצת היא — על כרחך קתני מתניתין הרי היא מתנה וכן פירש רבינו חננאל. ועוד: הא פסקנא לדברי הכל הלכתא דמתנת שכיב מרע במקצת בעיא קנין, והרי היא מעתה כמתנת בריא לגמרי, ואינו יכול לחזור בו אפילו בשעומד. ואם אין בה קנין — אינה כלום, ואפילו אם מת לא קנה. ולא דוה ליה לגמרא לקובעה אחר הפסק. ועוד, מדרמינן עלה לקמן מדרב יהודה אמר שמואל: שכיב מרע שכתב כל נכסיו כו', מכלל דהא נמי בכותב כל נכסיו מיירי. **שכתוב בה קנין** — והוא הדין אם אין כתוב קנין בתוך השטר., או אפילו אין כאן השטר כלל, אלא שכיב מרע שהזכיר צוואת שכיב מרע בשחלק כל נכסיו, וגם הקנה אותם בקנין סודר למקבל מתנה. אבל אורחא דמלתא נקט, שדרך לכתוב הצוואות והקניינין בשטר, כדי שלא תשתכח הצוואה. ואפילו לשמואל דאמר: לא ידענא מאי אידון בה, שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר — הוא הדין אם לא נכתב הקנין בתוך השטר, וכדבעינן לפרושי בסמוך. וראיה לדבר מהא דרמינן עלה בסמוך מהא דאמר רב יהודה אמר שמואל: שכיב מרע שכתב כל נכסיו אף על פי שקנו מידו כו' — והיינו בקנין בעלמא, בלא כתיבה בשטר, מיירי. **ארכביה אתרי רייכשי** — כמו "רוכבי הרכש" (אסתר ח) "המרכבה לרכש" (מיכה א). כלומר, הטיל שתי כוחות לצורך מתנה זו; על ידי שכתב בה "בדקציר ורמי בערסיה" וכל לשון שכיב מרע — נתן בה כח שכיב מרע, כדמפרש לקמיה. ועל ידי קנין שכתוב בה, שאינו צריך בצוואת שכיב מרע אלא במתנת בריא — נתן לו כח מתנת בריא, שאם עמד אינו חוזר. דכיון דדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו, ולענין מיקנא לאחר מיתה לא צריך קנין — הלכך לייפות כחו של מקבל מתנה הקנה בקנין, כדי שלא יוכל לחזור בו, אפילו אם יעמוד מחליו. **שאם אמר הלואתו לפלוני** — בזאת המתנה, אם נתן לו הלואה שחייב לו איש אחר, אף על גב דליכא מעמד שלשתן — קנה. דקיימא לן [גיטין] (יג, א): "מנה לי בידך, תנהו לפלוני" במעמד שלשתן קנה, לא שנא מלוה ולא שנא פקדון. והכא קני בצוואת שכיב מרע, ואף על גב דליכא במעמד שלשתן. **לא ידענא מאי אידון בה** — דלמא לא קנה כלל אפילו אם מת. דכיון דהוה קני באמירה בעלמא בצוואת שכיב מרע, הואיל וליכא שייור נכסים — למה לי תו לאקנויי בסודר? הלכך איכא למימר מיהדר הדר, ועקר ממנה כח מתנת שכיב מרע, ואינו רוצה שיקנה באמירה בעלמא אלא בקנין סודר, ומה הוא מקנה לו בהאי קנין — מתנת שכיב מרע הוא מקנה לו, ודהיינו לאחר מיתה, ואין שטר לאחר מיתה אלא אם כן הקנה לו מחיים. אי נמי, אין הקנין כתוב בשטר וגם השטר לא נכתב כלל, אלא שצוה ונתן מחיים כל נכסיו בצוואת שכיב מרע ומקנה בסודר — אין קנין תופס, שלא נתכוין להקנות אלא לאחר מיתה. דמיד בשמות נפלו נכסים קמי יורשין, ותו לא חיילא מתנתו. **אין כותבין ונותנין** — לאחר שמת, שמא לא גמר להקנות לו בעל פה אלא עד שיכתוב השטר, ושטר שנכתב לאחר מיתה לאו כלום הוא. דלענין שטר לא אמור רבנן דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו, אלא לענין מתנת ממון, דאי אמר "תנו" — נותנין אף לאחר מיתה. **הלכתא כותבין ונותנין** — דלייפות כחו של מקבל מתנה צוה לכתוב. **קשיא דרב אדרב קשיא דשמואל אדשמואל** — דלעיל אמר רב: בתר אומדנא דייפוי כחו של מקבל מתנה אזלינן, ושמואל אמר: אין שטר לאחר מיתה, והכא קאמר איפכא. **הא דקנו מיניה** — דאמרן, שכתוב בה קנין, והוא הדין לקנין בלא כתיבה. וכיון דאקני בקנין — לייפות כחו הוא דעבד. **במיפה את כחו** — כדלקמן: "וקנינא מיניה מוסיף על מתנה דא" — ייתור לשון לייפות כחו הוא. והכי נמי בצוואתו שאמר "כתבו ותנו" פירש שיכתבו בשטר ההוא ייפוי כח דקנין, דמוסיף על מתנתא.

דאין נראה לומר דקמשמע לן ברישא דאין מעמד שלשתן מועיל בשטר, אם לא תימא ד"תנו" במתניתין היינו "כתבו", וכי האי גוונא שלא בא השטר לעולם לא מהני מעמד שלשתן. ועל כרחך צריכין אנו לומר: הא כדאיתא והא כדאיתא; רישא קא משמע לן דאין גט לאחר מיתה, וסיפא קא משמע לן של דין של מעמד שלשתן בממון. ואף על גב דדייק התם בגמרא דסיפא איירי בבריא דומיא דרישא, אלמא משמע שיש לנו לדמות אהדדי — היינו טעמא בבריא, דבעי לאוקומא בחד גוונא דאיירי בחד גברא, אבל אינם דומות לגמרי אהדדי. [הגה"ה].

ועוד יש לומר: דמצי לאוקומא רישא דגט שחרור במעמד שלשתן, כיון דאוקי מתניתין בהכי, ואשמועינן ברישא, דאף על גב דאמר "תנו גט לאשתי במעמד שלשתן", שאשתו רוצה בכך, וכן העבד — לא קנו בכך. אפילו אם תמצי לומר שלענין זכות נייר השטר הוי ממון, ואהני ליה מעמד שלשתן — לענין שכתוב בתוכו לא מהני, ואף על גב ד"תן" כ"וכי" דמי — הכא לא יזכה בו העבד, דאיכא לאוקמא דמיירי שאינו באותה שעה ברשות הנפקד, ואנן בעינן מיד ליה. אי נמי, שאין הנפקד רוצה לזכות לעבד, וזוכה בעל ברחו במעמד שלשתן במתנה, אבל לא בגט שחרור, כדפרישנא לעיל ב"המוכר את הספינה" (עו, א) שמועיל מעמד שלשתן בעל ברחו של נפקד. מיהו, אין נראה להעמיד רישא בפלוגתא דאמוראי, דאיכא דמוקי לה במעמד שלשתן ואיכא דמוקי לה ב"כתבו ותנו". אלא ודאי בסיפא הוא דפליגי, ולא הוי סיפא דומיא דרישא מכל וכל, כדפרישית לעיל. ולא גרסינן נמי בהך סיפא "זה", דאפילו בסתם מנה מיירי מתניתין, כדאיתא בפרק קמא דגיטין (יג, א).

מתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין — פירש רבינו שמואל: דמיירי בשכתב לו כל נכסיו. והוא הדין בלא שטר, אלא שהקנה לו, אמרינן דאין קנין לאחר מיתה לשמואל. והביא ראיה מדפריך לה לקמן מהא מילתא דשמואל דאמר: שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים, אף על פי שקנו לו כו'. ואין נראה לרבינו יצחק בר מאיר, דאם כן מתניתין דקתני: שכיב מרע ששייר קרקע כל שהוא מתנתו מתנה — במאי מיירי לרב? אי שלא בקנין — אמאי מתנתו מתנה? והא קיימא לן לעיל דבעי קנין. ואי בקנין, אם כן סיפא דקתני: לא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו מתנה — והא אית ליה לרב הכא דמתנתו מתנה בקנין ועוד, דלשמואל דאמר אין גט לאחר מיתה — הוא הדין נמי דאין קנין לאחר מיתה, אם כן מתניתין דקתני: שייר קרקע כל שהוא מתנתו מתנה — היינו בקנין, איך יועיל לשמואל כלום? דלא שמא לא גמר להקנותו אלא לאחר מיתה ודחקן הוא להעמיד משנתנו במייפה כחו, וכגון שאמר, דבסמוך לא משמע הכי. ועוד קשה: מדפסיק גמרא דהלכתא מתנת שכיב מרע במקצת בעיא קנין ואם עמד אינו חוזר, משמע: הא בכולה, אם עמד — חוזר, ואפילו על ידי קנין. והא ליתא לרב, דאית ליה דקנין אלים כל כך בכל נכסיו כמו במתנת בריא ועוד קשיא: דוחק גדול הוא שהגמרא אינו אומר אלא שטר, והוא אמר דהוא הדין נמי קנין בלא שטר. ועוד, דלספרים דגרסינן לקמן: וכגון דכתב ליה "וקנינא מיניה מוסיף על מתנתא" — דמשמע שבתוך השטר כתב לו כן. מיהו, יש ספרים דגרסינן לקמן: בגון דאמר ליה "וקנינא מיניה" כו'. ונראה לרבינו יצחק לפרש דמיירי בשטר דוקא. והיינו טעמא דרב: שסובר שלכך כתב לו קנין בתוך השטר — לאלומי כחו יותר, שאפילו בכל נכסיו אם עמד אינו חוזר, כיון שכתב לו בתוך השטר. ושמואל סבר דשטר זה אינו אלא מגרע כחו, כי אף על פי שיש בו קנין — אין בו בכך ייפוי כח, אלא יש לנו לומר שלא גמר להקנותו אלא בשטר כו'.

ורמי

בְּיָדוֹעַ שֶׁלֹּא הָיָה קִנָּן אֶלָּא מֵחֲמַת הַמִּיתָה וְאַחֲוֵי לֵיהּ בְּיָדֵיהּ, וְאִשְׁתִּיק. כִּי קָם, אֲמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרָבָא: מַאי אַחֲוֵי לָךְ? אֲמַר לֵיהּ: בְּמִיפָּה אֶת כֹּחוֹ. הֵיכִי דָּמֵי מִיפָּה אֶת כֹּחוֹ? אֲמַר רַב חִסְדָּא: "וְקָנִינָא מִינֵּיהּ מוֹסִיף עַל מַתְּנָתָא דָּא". פְּשִׁיטָא, כְּתַב לְזֶה וְכְתַב לְזֶה - מִיבַּטֶּלֶת דַּיְיתִיקֵי; כְּתַב וְזִיכָּה לְזֶה, כְּתַב וְזִיכָּה לְזֶה - רַב אָמַר: רִאשׁוֹן קָנָה, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: שֵׁנִי קָנָה; רַב אָמַר רִאשׁוֹן קָנָה - הָרֵי הִיא כְּמַתְּנַת בְּרִיא. וּשְׁמוּאֵל אָמַר שֵׁנִי קָנָה, הָרֵי הִיא כְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע. -וְהָא אַפְּלִיגוּ בַּהּ חֲדָא זִימְנָא, בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתוּב בָּהּ קִנְיָן - צָרִיכָא, דְּאִי אִיתְּמַר בָּהָא - בְּהָא קָאָמַר רַב, מִשּׁוּם דְּקָנוּ מִינֵּיהּ, אֲבָל בְּהָא דְּלָא קָנוּ מִינֵּיהּ - אֵימָא מוֹדֶה לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל; וְאִי אִיתְּמַר בְּהָא - בְּהָא קָאָמַר שְׁמוּאֵל, אֲבָל בְּהַהּ - אֵימָא מוֹדֶה לֵיהּ לְרַב, צָרִיכָא. בְּסוֹרָא מַתְּנוּ הָכִי. בְּפוּמְבְּדִיתָא מַתְּנוּ הָכִי: אָמַר רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, שְׁלָחוּ לֵיהּ מִבֵּי רַב לְשִׁמוּאֵל: יְלַמְּדָנוּ רַבֵּינוּ, שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לַאֲחֵרִים וְקָנוּ מִיָּדוֹ, מַהוּ? שְׁלַח לְהוּ: אֵין אַחַר קִנְיָן כְּלוּם.

סבור

בידוע שלא היה קנין אלא מחמת מיתה — הלכך חוזר בו. הא אם מת — קנה המקבל מתנה, ולא אמרינן שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר, ואין שטר לאחר מיתה. וקשיא ארשמואל, דאמר: לא ידענא מאי אידון בה במתנת שכיב מרע שיש בה קנין, דדיינו דף. והכא אמר קנה אחר מיתה אחוי ליה בידיה — שיודע תירוץ בדבר. אי נמי, רמז לו בעין ייפוי כח, לומר דמוקמינן לההוא דאמר קנה במייפה את כחו. וקנינא מינה מוסיף על מתנתא דא — ככל מה דכתוב ומפורש לעיל, במנא דכשר למקנייא ביה, שריר וקיים. כלומר, וקנינא מינה קנין גמור להוסיף ולייפות כחו, לבד המתנה שנתן בעל פה. ולישנא יתירא לייפות כח הוא. כתב לזה וכתב לזה — שכיב מרע שכתב כל נכסיו לראובן במתנת שכיב מרע, לא שנא בעל פה ולא שנא בכתב, לברר מתנתו. וחזר וכתבו או נתנו לשמעון, אבל לא מסר להן את השטר. דייתיקי — של שני מבטל דייתיקי של ראשון. דשכיב מרע יכול לחזור בו, הלכך אחרון קנה, שהרי חזר בו מראשון. דייתיקי — לשון מתנת שכיב מרע, דאמרינן: דא תהא למיקם ולמיהוי, דדברי שכיב מרע כבתובים וכמסורין דמו. כתב וזיכה לזה — כתב כל נכסיו לראובן ומסר לו את השטר לראיית זכותו. ויש לשונות אחרים, ולא ישרו בעיניי. רב אמר ראשון קנה — דהא זיכה בקנין חשיב ליה, והרי היא כמתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין, דארכביה אתרי ריכשי, ואפילו אם עמד אינו חוזר. ושמואל אמר שני קנה — כדין מתנת שכיב מרע בכל נכסיו שאין בה קנין, ואם עמד — חוזר. ואמרינן לעיל: כל שאם עמד חוזר — חוזר במתנתו, והלכך שני קנה. והא איפליגו בה חדא זימנא — לעיל, במתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין, דרב אמר: ארכבה אתרי ריכשי, ושמואל אמר כו'. דסבר רב דאפילו לעצמו נמי לא קנה, דאינו יכול לחזור בו — הלכך הכא ראשון נמי קנה. אבל בהך — בתרייתא, דלא קנו מינייה, סלקא דעתך אמינא דלא הוי זיכה ייפוי כח בקנין, ואימא מודה לשמואל (דשני קונה, דאין כאן לא ייפוי כח) ולא הוריעת כח דשמואל, דנימא: לא ידענא מאי אידון בה, בדאמור לעיל. דהא אין כאן קנין, דנימא: לא גמר להקנותו אלא בשטר, ואין שטר לאחר מיתה. בסורא מתנו הכי — אית דמפרשי: אדלעיל קאי, אפלוגתא קמייתא דמתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין, ואמר רב ארכבה אתרי ריכשי ושמואל אמר כו'. ואתא למימר: בסורא מתנו הכי כדלעיל, וקשיא להו דאמר רב יהודה אמר שמואל. אבל בפומבדיתא מתנו הכי וכו' ולא קשיא להו מידי אי דאמר רב יהודה אמר שמואל, דהשתא נמי מודי שמואל דאם מת הוי קנין, כדדייקינן נמי מימליתיה דרב יהודה. ולאו מילתא היא, דהשתא נמי קשיא הך אדרב יהודה, דהכא קאמר: אין לאחר קנין כלום, בין לאחר בין לעצמו, ואפילו אם עמד אינו יכול לחזור בו. ולעיל אמר רב יהודה אמר שמואל: בידוע שלא היה קנין אלא מחמת מיתה, ויכול לחזור בו. אלא אהך דסליק מינייה קאי, דפליגי רב ושמואל בכתב וזיכה לזה וכתב וזיכה לזה. וכן פירש רבינו חננאל: בסורא מתנו הכי לפלוגתא דרב ושמואל דכתב וזיכה לזה, כדאמרן. בפומבדיתא מתנו: שלחו מבי רב לשמואל ולמדנו רבינו כתב וזיכה לראשון וקנו מידו מאי? שלח להו: כיון שזיכה לו וקנו מיניה — קנה, ואין יכול לחזור במתנתו, וכל שכן להקנותו לאחר. ואין אומרים בזה שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר, דהא זיכה לו וקנו מיניה. כיון דכולי האי [עבד] — לא הוי אלא לייפות כחו, וקנה.

סבור

בתקון שטרות "קנו מיניה בכל לשון של זכות" — נראה שהיה צריך לכתוב שם שום ייפוי כח, או "אף קנו ממנו" דמשמע טפי ייפוי כח, או שמא צריך לכתוב "וקנינא מינייה מוסיף על מתנתא דא". **כתב** וזיכה לזה וכתב וזיכה לזה — פירש רבינו שמואל: זיכה — שמסר לו את השטר. וקשה לרבינו יצחק בר מאיר: דאם כן, הא דקאמר כתב לזה וכתב לזה — היינו בלא מסירה, והיכי קאמר עלה דייתיקי מבטלת דייתיקי? והתנן לעיל בפרק "יש נוחלין" (קלה, ב): נמצאת דייתיקי קשורה לו על יריכו, וחכה בה אחד מן היורשים — אינה כלום ועוד, דאי במסירה — [לא] היה אמר רב שאינו יכול לחזור בו השכיב מרע, דאם לא כן תקשה לך מדאמר בסוף פרק קמא דבבא מציעא (יח, א): דייתיקי מתנה ושוברין הרי זה לא יחזיר, שאני אומר כתובים היו ונמלך עליהם שלא ליתנם. ודייק בגמרא (יט, א): טעמא דלא אמר "תנו", הא אמר "תנו" — נותנין. ורמינהי: דייתיקי ואפותיקי, אף על פי ששניהם מודים — לא יחזיר לא לזה ולא לזה ומוקי לה למתניתין התם דבשכיב מרע יהבינן ניהליה, [דקאמר הא אמר תנו נותנין] — ליתי ליה פסידא, דבתרייתא זכי, דהא הדר ביה מקמייתא. ולמה אין לנו לחדש דילמא יהבה לזה מתחלה ומסרה, דהשתא לא מצי תו הדר ביה? על כן נראה לפרש: כתב וזיכה – דלאו היינו מסר, שאפילו מסר לו יכול לחזור בו. אלא זיכה — היינו שזיכה בו את הנכסים, וכתב לו בשטר שזיכה לו על ידי אחר, אם מטלטלים הם, ואם מקרקעי — אמר לו: חזק וקני. והזכות כתב בתוך השטר. ופריך: והא אפיליגו בה חדא זימנא, שהרי הזיכוי בתוך השטר במקום הקנין עומד, ואית ליה לרב לעיל דהוי במתנת בריא, ואינו יכול לחזור בו ומידו, משמואל לא קשיא מידי, שהרי הוא אומר כאן דשני קנה, ואילו לעיל קאמר דאין שטר לאחר מיתה, ולא קנה כלל. אבל מרב פריך שפיר. ומשני: אי איתמר בההיא — בההיא קאמר רב משום דקנו מיניה, פירוש: הקנין כתוב בתוך השטר. אבל בהא דלא קנו מיניה וכו'. ואי איתמר בהא — בהא קאמר שמואל וכו'. למילתא דשמואל אין צריך כאן שום צריכותא, דודאי שמואל לא סביר ליה הכא כמו לעיל, דהא לרב גרידא הוא דצריך לאקשויי הכי.

שלחו ליה מבי רב כו' קנו מידו מהו — פירוש: שכתבו קנין בשטר עם הזיכוי. שלח ליה: אין אחר הקנין כלום, ואפילו לעצמו נמי אינו יכול לחזור בו, כדמפרש רב הונא. ורבינו יעקב פירש סוגיא זו בענין אחר, וממיירו רב ושמואל אפילו היכא שאין כתוב הקנין בשטר, אלא קנין בעלמא. ומתניתין דקתני: שייר קרקע כל שהוא מתנתו מתנה — היינו בקנין, וסיפא דקתני: לא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו מתנה — מיירי בלא קנין. ולא מיירי סיפא דומיא דרישא. וההיא דכתב וזיכה — היינו מסתמא, כפירוש רבינו שמואל, שזיכוי זה במקום קנין עומד. והא דקאמרינן לעיל: דייתיקי מבטלת דייתיקי בכתב לזה ולזה — היינו בשלא כתב לו לשם שטר, אלא לשם צוואה בעלמא. והשתא לא תקשה מידי מההיא דסוף פרק קמא דבבא מציעא, דהתם איירי בדייתיקי של צוואה דסתם דייתיקי דצוואה היא. ואין נראה, דלשון דייתיקי לא משמע אלא שטר גמור, שנתנו לשם שטר של אותה מתנה. דהכי משמע לישנא ד"כתובים היו ונמלך עליהם שלא ליתנם".

ועוד

סְבוּר מִינֵּיהּ: הָנֵי מִילֵּי לְאַחֵר, אֲבָל לְעַצְמוֹ לָא; אֲמַר לְהוּ רַב חִסְדָּא, כִּי אֲתָא רַב הוּנָא מִכּוּפְרֵי פֵּירְשָׁהּ: בֵּין לְעַצְמוֹ בֵּין לַאֲחֵרִים. הַהוּא דְּקָנוּ מִינֵּיהּ, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב הוּנָא, אֲמַר: מַאי אִיעֲבִיד לָךְ, דְּלָא אַקְנֵית כִּדְמַקְנוּ אֱינָשֵׁי. הַהִיא מַתַּנְתָּא דַּהֲוָה כָּתוּב בָּהּ "בַּחַיִּים וּבַמָּוֶת" - רַב אָמַר: הֲרֵי הִיא כְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: הֲרֵי הִיא כְּמַתְּנַת בָּרִיא. רַב אָמַר: הֲרֵי הִיא כְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע; מִדִּכְתִיב בָּהּ "בַּמָּוֶת" - אַחַר מִיתָה קָאָמַר לֵיהּ, וְהַאי דִּכְתִיב "בַּחַיִּים" - סִימָן בְּעָלְמָא, דְּחַיֵּי. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: הֲרֵי הִיא כְּמַתְּנַת בָּרִיא; מִדִּכְתִיב בָּהּ "בַּחַיִּים" - מֵחַיִּים קָאָמַר, וְהַאי דִּכְתַב וּ"בַמָּוֶת" - כְּמַאן דְּאָמַר "מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם". אָמְרִי נְהַרְדְּעֵי: הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב. אֲמַר רָבָא: וְאִי כְּתִיב בָּהּ "מֵחַיִּים" - קָנָה. אִיאֲמַר אַמֵּימָר: לֵית הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא. אֲמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לְאַמֵּימָר: פְּשִׁיטָא, דְּהָא אָמְרִי נְהַרְדְּעֵי הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב - מַהוּ דְּתֵימָא "מֵחַיִּים" מוֹדֵי רַב, קָא מַשְׁמַע לָן. הַהוּא דַּאֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן לִנְהַרְדְּעָא, שַׁדְרֵיהּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא לְשׁוּם טַמְיָא, אֲמַר: הָכָא אַתְרָא דִּשְׁמוּאֵל, הֵיכִי נַעֲבִיד כְּוָותֵיהּ דְּרַב הַהִיא דַּאֲתַאי לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא, עֲבַד לַהּ רָבָא כִּשְׁמַעְתֵּיהּ, הֲוָה קָא טָרְדָא לֵיהּ, אֲמַר לֵיהּ לְרַב פַּפָּא בְּרֵיהּ דְּרַב חָנָן סַפְרֵיהּ: זִיל כְּתוֹב לָהּ, וּכְתוֹב בָּהּ: שׂוֹכֵר עֲלֵיהֶן אוֹ מַטְעָן. אָמְרָה: לִיטְבַּע אַרְבֵּיהּ אַטְעוּיֵי קָא מַטְעֵית לִי אַמְשִׁינְהוּ לְמָנֵיהּ דְּרָבָא בְּמַיָּא, וַאֲפִילּוּ הָכִי לָא אִיפְּרַק מִטִּיבְעָא. **מִשְׁנָה** לֹא כָּתַב בָּהּ שְׁכִיב מְרַע, הוּא אוֹמֵר שְׁכִיב מְרַע הָיִיתִי, וְהֵן אוֹמְרִים בָּרִיא הָיִיתָ - צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁשְּׁכִיב מְרַע הָיָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. **גְּמָרָא** הַהוּא מַתַּנְתָּא דַּהֲוָה כְּתַב בָּהּ: "כַּד הֲוָה קָצִיר וְרָמֵי בְּעַרְסֵיהּ", וְלָא כְּתַב בָּהּ "וּמִגּוֹ מַרְעֵיהּ אִיפְּטַר לְבֵית עוֹלָמֵיהּ",

אמר

רש"י

סבור מיניה הני מילי — דאין לאחר קנין כלום, שאם כתב וזיכה לראשון וכתב וזיכה לאחֵר — דראשון קנה לגמרי, וכגון שמת שכיב מרע. **אבל לעצמו** — יכול לחזור בו, אם יעמוד מחליו — לא קנה ראשון, שלא היה קנין אלא מחמת מיתה. **אמר להו רב חסדא** — בין לאחר בין לעצמו. ולא דמיא לדרב יהודה אמר שמואל, דאמר: בידוע שלא היה קנין אלא מחמת מיתה, דהתם כתב וקנו, אבל הכא — זיכה וכתב וקנו, דכל כך — ודאי לייפות את כחו. **ההוא דקנו מיניה** — כתב וזיכה וקנו מיניה, ורצה לחזור בו כשעמד מחליו. **כדמקנו אינשי** — שכיב מרע הנותנין לאחר מיתה לדעת שיחזרו בהן אם יעמדו — שכותבין או מקנין, או כותבין ומקנין. אבל אתה כתבת וזכית והקנית, דהא ודאי שמואל מודי בין לעצמו בין לאחר. והשתא שמעינן מארבעה מילי דאמר שמואל בשמעתין, דקיימא לן כוותיה בדיני: מתנת שכיב מרע בדלא שייר שיש בה קנין בלא זיכה לו את השטר — לא ידענא מאי אידון בה, ולא קנה מקבל מתנה אפילו מת הנותן, דשמא לא גמר להקנותו אלא בשטר, ואין שטר לאחר מיתה. אבל אם ייפה את כחו בכתיבת השטר או בצוואה, דכתב בה "וקנינא מיניה מוסיף על מתנתא דא" — קני המקבל מתנה, שבזה לא נאמר לא גמר להקנותו אלא בשטר כו'. והוא שמת הנותן, אבל אם עמד — חוזר, דבידוע שלא היה קנין אלא מחמת מיתה. ומדרב יהודה אמר שמואל דאוקימנא במייפה את כחו שמעינן ליה להא. ושכיב מרע שאמר "כתבו ותנו מנה לפלוני" ומת — כותבין ונותנין לאחר מיתה, כדאוקימנא לשמואל במייפה את כחו. אבל בלא ייפוי — לא קנה, דאין שטר לאחר מיתה. ואם כתב וזיכה השטר למסרו לזה לראיה, וכתב וזיכה לזה — השני קנה, והדר ביה מראשון. והוא שמת, ואם עמד — חוזר, דכל מתנת שכיב מרע בכל הנכסים בלא ייפוי כח בשטר, אם עמד — חוזר. הלכך שני נמי קנה, דהדר ביה מקמא. אבל אם כתב וזיכה והקנה — קאמר שמואל דקנה קמא לגמרי, בין לעצמו בין לאחר, ואם עמד — אינו חוזר. **ההיא מתנתא** — מתנת שכיב מרע במקצת שכתוב בה קנין, וקונה לדברי הכל, בין עמד בין לא עמד. דהוה כתוב בחיי ובמותי — מתנה זו אני מקנה לך בחיים ובמות. וליכא לאוקמה במתנת בריא, דהיכי לימא רב: הרי היא כמתנת שכיב מרע למיקני לאחר מיתה? והלא אין שטר לאחר מיתה. **רב אמר הרי היא כמתנת שכיב מרע** — למיקני לאחר מיתה, ואם עמד — חוזר. וכל שכן אם מתנת שכיב מרע בכל שהוא, בלא שיור, דלא קני אלא עד לאחר מיתה. **סימנא לחיים** — כלומר, במות דוקא הוא, ומחיים לאו דוקא, אלא לסימן טוב, לפי שהזכיר מיתתו, שלא רצה לפתוח פיו לשטן, כלומר: המקום יצילני מחולי זה ולא אמות. **הרי היא כמתנת בריא** — כאילו לא כתב בה "במות". ואפילו אם עמד — אינו חוזר, ואפילו במתנה בלא שיור. דהכא לא לימא שמואל: לא ידענא מאי אידון בה, דנימא אין שטר לאחר מיתה — דהא כתב בה מחיים. **מחיים קנה** — דמשמע, דוקא מעתה התחיל לקנות. **דהא אמרי נהרדעי הלכתא כוותיה דרב** — גבי "בחיים ובמות", והוא הדין היכא דכתב "מחיים". **קא משמע לן** — דלא שאני לרב בין "בחיים" ל"מחיים" — סימנא לחיים. **ההוא דאתא לקמיה דרב נחמן** — דהוה כתוב בשטר דידיה "בחיים ובמות". **לשום טמיא** — מקום. **אתריה דשמואל** — ואף על גב דהלכתא כרב — לאו אורחא למידן כרב באתריה דשמואל, זיל עביד ליה התם כרב. **כשמעתיה** — דהוה כתיב ביה "מחיים", וקנה בעל השטר והאשה הפסידה. **וקטרדא ליה** — לומר: לא יפה דנתני. **אמר ליה לספריה זיל כתוב לה** — שהדין עמה, וכתוב בסוף השטר משנה השנויה בבבא מציעא ב"השוכר את האומנין" (עה, ב): שוכר עליהן או מטען. וסימן היה בתוך השטר, שלדחות האשה ולהטעותה נתכוין, להיפטר ממחלקותה. והיא הבינה בדברים, וקללתו. **ליטבע ארביה** = תיטבע ספינתו. **אטעויי קמטעית ליה** — בתמיה. **אמשינהו למניה** — שראום במים, להתקיים קללתה בכך. **לא איתפרק מעונשה** — דאל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך. ומהא שמעינן דבין "בחיים" בין "מחיים" — סימנא לחיים. **משנה לא כתוב בה שכיב מרע** — "כדקציר ורמי בערסיה". וגם לשון מתנת בריא לא נכתב בה: "כד מהלך על רגלוהי בשוקא", שזהו לשון מתנת בריא כדאמרינן בגמרא. ובמתנה בלא שיור מיירי, דאמרן ביה דאינה מתנה, שאם עמד חוזר. **הוא אומר שכיב מרע הייתי** — וחוזרני בי. **בריא היית** — ולא תחזור. **צריך** — הנותן להביא ראיה ששכיב מרע היה באותה שעה, וכל זמן שלא יביא ראיה — זכה המקבל מתנה, דברי רבי מאיר. ובגמרא מפרש ראיה במאי, וטעמא מאי. **וחכמים אומרים כו'** — בתרי גווני מיפרשי טעמייהו דרבנן בגמרא. **המוציא מחבירו עליו הראיה** — דהיינו מקבל מתנה, ונותן הוי מוחזק בנכסים. **גמרא מגו מרעיה איפטר כו'** — כך היו רגילין לכתוב מתנת שכיב מרע הנכתבות לאחר מיתתן, להודיע שהנכסים הללו נתונין לזה המקבל בצוואת שכיב מרע, ומתוך אותו חולי נפטר, שלא עמד בינתים ולא חזר בו.

אמר

תוספות

ועוד, דמה שפירש דסיפא דמתניתין לא מיירי כעין רישא — אין נראה כלל, דאם כן דקתני רישא: שייר קרקע כל שהוא מתנתו מתנה — אפילו לא שייר נמי, כיון דעל ידי קנין. ובסיפא דקתני: לא שייר אין מתנתו מתנה — אפילו שייר נמי, כיון דליכא קנין על כן נראה יותר כדפרישית. וגם מה שפירש רבינו תם דמשנתנו מיירי אליבא דרב בלא קנין, משמע שרוצה לומר דמתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין — היינו אפילו בקנין לחוד. וגם פירש דבהא קיימא לן כרב, כיון דשמואל אמר לא ידענא מה אידון בה, אף על גב דבעלמא קיימא לן כשמואל בדיני. וקשה אמאי דפסיק לעיל דמתנת שכיב מרע במקצת בעיא קנין, ומשני: מתניתין בדקנו מיניה. אם כן מאי איריא שייר? אפילו לא שייר נמי, דאין נראה כלל שיחלוק רב על פסק הלכה שפסקנו לעיל: מתנה דשכיב מרע במקצת בעיא קנין. ועוד, דאמרינן בגיטין פרק "התקבל" (סו, א): מכלל דרב הונא סבר מתנת שכיב מרע לא בעיא קנין, והא קיימא לן דבעיא קנין ומאי קושיא אי פליג רב הונא על פסק הלכה זה וסבר ליה כרב רביה דהכא? דהא בשבת פרק "מפנין" (קכח, א) פריך על רב הונא מרב רביה, דקאמר התם: והא רב הונא תלמידיה דרב הוה, ורב אית ליה מוקצה. ועוד: דאמרי בי רב הכא, ו"אמרי בי רב" היינו רב הונא, כמו שמפרש רבינו תם בסוף פרק קמא דסנהדרין (יז, ב). וגם רש"י סובר כן דהיינו רב הונא, היכא דלא מוכח שהוא רב המנונא.

לא כתב בה שכיב מרע כו' — והוא הדין נמי דלא כתב בה לשון בריא "כדמהלך על רגלוהי בשוקא". אלא משום דקתני: צריך להביא ראיה שהוא שכיב מרע — נקט האי לישנא.

ולא כתב ביה מגו מרעיה איפטר לבית עולמיה — והיורשים היו טוענין שעמד, ואף על פי שלא היו טוענין שחזר בו. דודאי, כיון שעמד — מסתמא ודאי חזר בו, אף על פי שלא אמר בפירוש. והכי משמע בגיטין פרק "מי שאחזו" (עב, ב) דאמר רב הונא התם: גיטו כמתנתו, מה מתנתו אם עמד חוזר — אף גיטו חוזר. ופריך ליה, מדתנן: "הרי זה גיטך מהיום אם מתי מחולי זה" והלך ועמד בשוק וחלה ומת, אם מחמת החולי הראשון מת — הרי זה גט, ואם לאו — אינו גט. ואם אמרת אם עמד חוזר — הרי זה עמד. ומאי קושיא? דנהי דעמד, והלא לא חזר בו אלא שמע מינה, דאפילו לא פירש שחזר בו — יש לנו לומר שחוזר בו. ועוד קאמר התם (עג, א) אמר רבי אלעזר: שכיב מרע שניתק מחולי אל חולי — מתנתו מתנה. ודוקא ניתק, אבל עמד — אין מתנתו מתנה, אף על פי שלא חזר בו.

השתא

השתא ומה ספינה שרובן לאבד בו' — הקשה הרב רבינו יצחק ברבי מאיר: אמאי לא פריך ליה מדתנן בגיטין (כח, א): הניחו זקן או חולה — בחזקת שהוא קיים, ואוכלת אשתו בתרומה, ולא אמרינן דלמא מת ואינה קושיא, דדהתם לא מת לבסוף. אבל הכא מת לבסוף, ולא הוי לנו לומר שעמד, אי לא משום דמדמינן ליה לספינה המטורפת בים, דהוי כמו שסופן לאבד במים — ואפילו הכי חשבינן להו בחזקת שהם חיים עדיין. אי נמי, מההיא משנה לא היה יכול להוכיח אלא שהוא בחזקתו כמו שהניחו. אבל מדקך משנה יש להוכיח שניצול מחליו, כמו בני הספינה המטולים בים שנצולו מן הדמים.

כמאן אזלא הא שמעתא דרבה כרבי נתן — ואם תאמר: אמאי לא קאמר כרבי מאיר? דרבה גופיה מוקי לקמן רבי נתן כרבי מאיר דמתניתין ויש לומר: דמשום דרבי נתן דיינא הוא, ונחית לעומקא דדינא. ומטעם זה פירש רבינו שמואל דהלכה כרבה. אי נמי, דמתניתין לא מוכחא בהדיא שהוא בחזקת בריא עתה, אבל ממילתיה דרבי נתן משמע הכי בהדיא. **והן** אין מוציאין מידו אלא בראיה — ואם תאמר: פשיטא, כיון שהוא מוציא מידם בלא ראיה שהן אין מוציאין מידו בלא ראיה ויש לומר: דהא קא משמע לן, דהא בראיה — מוציאין, אף על פי שאין השטר מוכיח שהיה בריא. **רבי** נתן אומר אם בריא הוא עליו להביא ראיה כו' — אומר רבינו יצחק: דהך סוגיא דהכא לית לה כההיא סוגיא דפרק בתרא דקדושין (עט, א) דקאמר התם: קדשה אביה בדרך ונתקדשה היא עצמה בעיר, והרי היא בוגרת. רב אמר: הרי היא בוגרת לפנינו, ושמואל אמר: חוששין לקדושי שניהם. וקאמר התם: לימא כתנאי, מי מוציא מיד מי — הוא מוציא מידם בלא ראיה כו'. לימא רב דאמר כרבי נתן, ושמואל דאמר כרבי יעקב? אמר לך שמואל: אנא דאמרי אפילו כרבי נתן, עד כאן לא קאמר רבי נתן התם אלא דכולי עלמא בחזקת בריאים קיימין, (והאי) דמפיק נפשיה מחזקת בריאים — עליו להביא ראיה. אלא הכא — מי מפיק נפשיה מחזקה? ואם כן, הכא נמי איזו ראיה מייתי מרבי נתן לרבה? התם היינו טעמא — דכולי עלמא בחזקת בריאים קיימי, אבל הכא — אין לנו לומר שהיה בחזקת שביב מרע שלא עמד, דשמא עמד. ומסיפא נמי, דקתני: אם שביב מרע הוא עליהן להביא ראיה שהיה בריא — אינו ראיה, דהתם היינו טעמא — דאוקי ממונא אחזקיה, ובדרבה דהכא איכא חזקת ממון לגבי יורשים. אלא לאו שמע מינה דלית לה לדך סוגיא סברא דהתם. **בימות** הגשמים רשות היחיד לכאן ולכאן — פירש רבינו חננאל: דבימות הגשמים אין בני אדם נכנסין בתוכה מפני רוב הגשמים. ואין נראה, שאין זה מחמת מילוי מים, אלא מפני התבואה. כדקתני בתוספתא (פרק שביעי דטהרות) שהביא רבינו חננאל, דקתני: אלו ימות החמה — משתעקר התבואה ממקומה. והא דקתני סיפא: את ימי הגשמים משתרד רביעה שניה — לאו היינו מפני רוב המים, אלא שמשם ואילך גדלים הזרעים, ודריסת הרגל מזקת להם. כדתניא בסוף פרק "מרובה" (בבא קמא פא, א): מהלכים בשבילי הרשות משתרד רביעה שניה, שמשם ואילך דריסת הרגל מזקת לזרעים ולתבואה.

רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לטומאה — בפרק קמא דשבת (ו, ב) פליגי בה אמוראי, איכא מאן דמוקי לה בבקעה שהוקפה מארבע רוחות. רשות הרבים לטומאה — שאפילו חצר שנכנסים בה בזו ויוצאין בזו אמרינן בעירובין (ח, א) דהוי רשות הרבים לטומאה, כל שכן בקעה שהולכים בה תדיר. ואיכא דמוקי לה בלא הוקפה והוי כרמלית, ואמאי קרי לה רשות היחיד — לפי שאינה רשות הרבים.

אמר רבא לא שנו אלא שלא עברו עליה יומות הגשמים — פירש רשב"ם: שעברו עליה יומות הגשמים משנגדרה הבקעה, ואפילו הכי בימות החמה חשיבא רשות היחיד. ואין נראה כלל, כי איזו סברא היא דכיון שנגדרה ועברו עליה יומות הגשמים הויא רשות היחיד אפילו בימות החמה, וקודם שעברו יומות הגשמים לא תהיה רשות היחיד? ועוד: דלא מצי לאוקומא למילתיה דרבא דהכא אלא למאן דאמר בפרק קמא דשבת (שם) והוא שיש לה גדר מארבע רוחותיה. ועוד: אמאי קאמר רבא למילתיה הכא יותר מכל שאר מקומות שבגמרא שהביא הך משנה? ופירש רבינו חננאל דלעניין טומאה קאי, והכי קאמר: לא שנו אלא שלא עברו על טומאה זו יומות הגשמים, ואז אם נכנס בימות הגשמים — הוי רשות הרבים. אבל אם עברו על טומאה זו יומות הגשמים, אפילו נכנס בה בימות החמה ובא לשאול בימות החמה — הוי רשות היחיד. גם על פירוש זה (קשה) תמיה גדולה היא: למה יחשב רשות היחיד, כיון דנכנס בימות החמה ובא לשאול בימות החמה? ודוחק לומר דחומרא דרבנן היא. ועוד תקשה: למה אומר רבא דבריו בכאן יותר מבשאר מקומות דמייתי הך משנה? ויש לומר: דהא נמי לא קשיא היא, כדפירש רבינו חננאל דרבא חולק אדרבי אלעזר, ולא כתב יותר. ונראה דחולק בענין זה, מדאמר רבא אם עברו עליה יומות הגשמים הוי רשות היחיד, אפילו בא לשאול בימות החמה ונכנס בימות החמה — אם כן לא אזיל בתר השתא, בתר שעת שאילה. ושמא כדברי רבי יוחנן רוצה לומר, כדאיתא בירושלמי עלה בפרק "מי שמת", אמר רבי יוחנן: נטמא בספק בקעה בין בימות החמה בין בימות הגשמים — מחלוקת רבי מאיר וחכמים. בא לשאול בימות (החמה — נשאלין לו בימות החמה, בימות הגשמים — נשאלין לו בימות הגשמים. אמר רבי יוחנן: ובלבד ימים הסמוכים לגשמים). ותנן בתוספתא: ואלו הן יומות החמה — משתעקר התבואה מתוכה, יומות הגשמים — משתרד רביעה שניה.

ונראה

1 אָמַר רַבָּה: חֲרֵי מֵת, וְחֲרֵי קִבְרוֹ מוֹכִיחַ עָלָיו. אֲמַר
2 לֵיהּ אַבַּיֵי: הָשְׁתָּא, וּמַה סְפִינָה שֶׁרּוּבָּן לְאַבֵּד - נוֹתְנִין
3 עֲלֵיהֶן חוּמְרֵי חַיִּים וְחוּמְרֵי מֵתִים, חוֹלִין, שֶׁרּוּב חוֹלִין
4 לְחַיִּים - לֹא כָּל שֶׁכֵּן אֲמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב
5 יְהוֹשֻׁעַ: כְּמַאן אָזְלָא הָא שְׁמַעְתָּא דְּרַבָּה? כְּרַבִּי נָתָן;
6 דְּתַנְיָא: מִי מוֹצִיא מִיַּד מִי? הוּא מוֹצִיא מִיָּדֵיהֶן בְּלֹא
7 רְאָיָה, וְהֵן אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ אֶלָּא בִּרְאָיָה, דִּבְרֵי רַבִּי
8 יַעֲקֹב; רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: אִם בְּרִיא הוּא - עָלָיו לְהָבִיא
9 רְאָיָה שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע, אִם שְׁכִיב מְרַע הוּא -
10 עֲלֵיהֶן לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁבְּרִיא הָיָה. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר:
11 וּלְטוּמְאָה - כְּמַחְלוֹקֶת; דְּתַנְיָן: בְּקָעָה, בִּימוֹת הַחַמָּה -
12 רְשׁוּת הַיָּחִיד לְשַׁבָּת וּרְשׁוּת הָרַבִּים לְטוּמְאָה, בִּימוֹת
13 הַגְּשָׁמִים - רְשׁוּת הַיָּחִיד לְכָאן וּלְכָאן. אָמַר רָבָא:
14 לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁלֹּא עָבְרוּ עָלָיו יְמוֹת הַגְּשָׁמִים, אֲבָל
15 עָבְרוּ עָלָיו יְמוֹת הַגְּשָׁמִים - רְשׁוּת הַיָּחִיד לְכָאן וּלְכָאן.
16 "וְחֲכָמִים אוֹמְרִים: הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה" וכו'.

ראיה

אמר רבה חרי — אנו רואין שהוא מת. ובתר השתא אזלינן, והעמדנו על חזקת מיתתו, ויש לנו לומר שמתוך אותו חולי מת, וקנה המקבל מתנה. **אמר ליה אביי** — מאן לימא לך דמדהוה חולי איפטר לבית עולמיה? והלא רוב חולים לחיים, וחזר בו, ואחרי כן חלה ומת. **השתא ומה ספינות** — הטובעות בים, שרובן לאיבוד, ואפילו הכי נותנין עליו חומרי חיים וחומרי מתים, כדתנן בפרק "כל הגט" (גיטין כח, ב): אבל עיר שבבשה כרכום, וספינה שאבדה בים — נותנין עליו חומרי חיים וחומרי מתים, בת כהן לישראל בת ישראל לכהן שתיהן אין אוכלות בתרומה. **חולים שרוב חולים לחיים** — כדתנן (גיטין שם עמוד א): המביא גט ממדינת הים, והניחו זקן או חולה נותנין לה בחזקת שהוא קיים — לא כל שכן דנימא עמוד וחזר בו. ומיהו, (רבא) (רבה) לא הדר ביה, וקיימא לן כוותיה. דשמעתיה כרבי נתן אזלא, דקיימא לן כוותיה, כדאמרינן בעלמא (בבא מציעא קיז, ב): רבי נתן דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא. **מי מוציא מיד מי** — מתנה שאין כתוב בה לא לשון מתנת בריא ולא לשון מתנת שביב מרע, כי מתניתין, זה אומר בריא היית וזה אומר שביב מרע הייתי. **הוא מוציא מידיהן** — ונותן עומד בנכסיו וזוכה בהן, דהעמד נכסים על חזקתן. ויד בעל השטר שבא לתבוע נכסיו של זה — על התחתונה, דלא אזלינן בתר השתא. כדאביי, דרוב חולים לחיים, דאיכא למימר דהדר ביה. **והם אין מוציאין מידו** — אלא אם כן מביאין ראיה בעדים שבריא היה.

אם בריא הוא — בשעת העמדה בדין עליו וכו', דאזלינן בתר השתא. **אמר רבי אלעזר ולענין טומאה** — דקיימא לן ספק טומאה ברשות היחיד ספיקו טמא, וברשות הרבים ספיקו טהור. וקיימא לן נמי דבקעה בימות החמה רשות הרבים לטומאה, ובימות הגשמים רשות היחיד לטומאה, כדתנן בו'. **כמחלוקת** — כי היכי דנחלקו רבי יעקב ורבי נתן במתנה סתם, אי אזלינן בתר השתא או בתר חזקת נכסים — הכי נמי אפליגו גבי טומאה, שאם בא אדם לבית דין ונשאל על שנכנס לבקעה ואין יודע מתי נכנס אי בימות החמה וטהור, אי בימות הגשמים וטמא — חזינן: אם עתה כשנשאל יומות החמה הן — טהור הוא, דאזלינן בתר השתא לרבי נתן. ואם יומות הגשמים הוא — טמא, דבתר השתא אזלינן. ולרבי יעקב דאזיל בתר חזקה — דהעמד טהור על חזקתו, וטהור, עד שיבאו עדים ויעידו שבימות הגשמים נכנס. **דתנן בקעה כו'** — מסוייגת בגדר סביב, ורשות היחיד היא לשבת. ואפילו היא קרפף יותר מבית סאתים — לזרוק בתוכו מרשות הרבים חייב, ולטלטל אסור. **רשות הרבים לטומאה** — דלאו מקום סתירה הוא. אבל בימות הגשמים שיש שם זרעים — אין נכנסים לתוכה, והוי מקום סתירה, וספק טומאה טמא. **אמר רבא לא שנו כו'** — מילתא באפי נפשה היא. דהמפרש דמילתיה דרבי אלעזר אדרבא קאי — אינו אלא טועה, דרבא בתרא הוא, ואין צריך לדחוק מילתיה דרבי אלעזר ולהעמידה על פירוש רבא. **לא שנו** — דבקעה בימות החמה רשות הרבים לטומאה. **אלא שלא עברו** — על בקעה זו יומות הגשמים משגדרוה. אבל עברו עליה יומות הגשמים — הו לא פקע מינה שם רשות היחיד, אפילו משיגיעו יומות החמה, ותיהוי לעולם רשות היחיד לכאן ולכאן. וסברא מעלייתא היא, או חומרא דרבנן הוא. ורבינו חננאל פירש דרבא פליג אדרבי אלעזר, והכי כתב: ורבא חולק על רבי אלעזר. ופירש נמי: לא שנו דבקעה כו' אלא בזמן שלא עברו על זו הטומאה שהיתה עתה בבקעה, יומות הגשמים. אבל עברו על זו הטומאה יומות הגשמים — רשות היחיד היא לכאן ולכאן.

ראיה

ראיה במאי — בין לרבנן בין לרבי מאיר קבעי. ומשום דאיכא לפרשה בתרי גווני כדלקמן, קבעי הכי. **ראיה בעדים** — כדמפרש לקמיה. **רבי מאיר כרבי נתן ורבנן כרבי יעקב** — רבי מאיר אזיל בתר השתא כרבי נתן, ומתניתין בגון שהוא בריא עכשיו. והכי קאמר מתניתין: אמר שכיב מרע דייתי ועכשיו אני בריא, וחזותיני בי. והן אומרים בריא הייתי — עליו להביא ראיה בעדים ששכיב מרע היה. וחכמים אומרים: הנותן מוחזק הוא בנכסים, ועל המקבל מתנה שהוא מוציא מחבירו — עליו הראיה, בעדים שיביא שבריא היה. **ראיה בקיום השטר** — ראיה שאמרו חכמים המוציא מחבירו עליו הראיה — בקיום השטר קאמרי רבנן, שצריך לקיים שטרו, שלא יוכל נותן לטענן ולומר מזויף הוא. וכיון דנתקיים שלא על פי הנותן, דאין כאן הפה שאסר הוא הפה שהתיר, שהרי לא נתקיים על פי הנותן דנימא מיגו — יבא בעל השטר ויזכה במתנתו. דכולי עלמא אזלינן בתר השתא כרבה ורבי נתן, וכיון דבריא הוא עכשיו — זכה בעל השטר. אך יקיים שטרו, שלא יוכל נותן לפסלו. אבל ראיה דרבי מאיר — ראיה בעדים היא, כדמפרש: עליו להביא ראיה ששכיב מרע היה, דברי רבי מאיר. **במודה** — לוה בשטר שכתבו ואינו מזויף, אלא שטוען: פרעתיו, או: שכיב מרע דייתי, או: שטר אמנה או שטר פסים הוא. **צריך המלוה לקיימו** — על פי אחרים, שלא יוכל לוה לפסלו במיגו, קמיפלגי. **רבי מאיר סבר אין צריך לקיימו** — דסתם שטרות הרי הם כשרים, ובשטרות לא נימא הפה שאסר הוא הפה שהתיר לפסלו. והכי קאמר מתניתין: צריך להביא ראיה בעדים ששכיב מרע היה, דברי רבי מאיר. מאחר שמודה הוא בשטר שכתבו, ונתקיים השטר בכך, דאזלינן בתר השתא שהוא בריא כרבי נתן. וחכמים אומרים: המוציא מחבירו, שהוא בעל השטר, צריך להביא ראיה — קיום השטר, שיתקיים בחותמיו. דהודאת נותן שטוען כתבתיו — לא מהניא מידי, דהא קאמר: שכיב מרע דייתי, והפה שאסר הוא הפה שהתיר. והלכך צריך בעל השטר לקיימו ויזכה במתנתו, דאזלינן בתר השתא שהוא בריא, כרבי נתן. ומתרי לישני ומתרי אמוראי שמעינן דאזלינן בתר השתא כרבה ורבי נתן, כדפרישית. **והא איפליגו כה חדא זימנא** — במודה בשטר שכתבו צריך לקיימו. **דתניא** — בפרק שני דכתובות. **אין נאמנין כו'** — דתנן התם: העדים שאמרו "כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו, קטנים היינו, פסולים היינו" — הרי אלו נאמנין, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. ותניא בגמרא:

1 **רְאָיָה בְּמַאי? רַב הוּנָא אָמַר: רְאָיָה בְּעֵדִים; רַב חִסְדָּא**
1 **וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמְרִי: רְאָיָה בְּקִיּוּם הַשְּׁטָר. רַב**
3 **הוּנָא אָמַר רְאָיָה בְּעֵדִים, קָא מִיפַּלְגִי בִּבְפַלּוּגְתָּא דְּרַבִּי**
4 **יַעֲקֹב וְרַבִּי נָתָן, (סִימָן: מַגִּיחַ) רַבִּי מֵאִיר כְּרַבִּי נָתָן,**
5 **וְרַבָּנַן כְּרַבִּי יַעֲקֹב; רַב חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא**
6 **אָמְרִי רְאָיָה בְּקִיּוּם הַשְּׁטָר, קָא מִיפַּלְגִי בְּמוֹדֶה בִּשְׁטָר**
7 **שֶׁכְּתָבוֹ צָרִיךְ לְקַיְּימוֹ, דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר: מוֹדֶה בִּשְׁטָר**
8 **שֶׁכְּתָבוֹ - אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַיְּימוֹ, וְרַבָּנַן סְבְרִי: מוֹדֶה בִּשְׁטָר**
9 **שֶׁכְּתָבוֹ - צָרִיךְ לְקַיְּימוֹ. - וְהָא אִיפְּלִיגוּ בָּהּ חֲדָא זִימְנָא**
10 **דְּתַנְיָא: אֵין נֶאֱמָנִין לִפּוֹסְלוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, וַחֲכָמִים**
11 **אוֹמְרִים: נֶאֱמָנִין - צְרִיכָא, דְּאִי אִיתְּמַר הֵהִיא, בְּהֵהִיא**
12 **קָאָמְרִי רַבָּנַן, מִשּׁוּם דְּאִלֵּימֵי עֵדִים וּמַרְעֵי שְׁטָרָא, אֲבָל**
13 **הָכָא, הוּא דְּלָאו כָּל כְּמִינֵיהּ - אֵימָא לָא; וְאִי אִיתְּמַר**
14 **בְּהָא, בְּהָא קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר, אֲבָל בְּהַהִיא אֵימָא מוֹדֶה**
15 **לְהוּ לְרַבָּנַן, צְרִיכָא. וְכֵן אָמַר רַבָּה: רְאָיָה בְּעֵדִים. אֲמַר**
16 **לֵיהּ אַבַּיֵי: מַאי מַעֲמָא? אִי נַיְּמָא, מִדְּכוֹלְהוּ כְּתִיב בְּהוּ**
17 **"כַּד הֲוָה מְהַלֵּךְ עַל רַגְלוֹהִי בְּשׁוּקָא", וּבְהָא לָא כְּתִיב**
18 **בְּהּ - שְׁמַע מִינָּהּ שֶׁכִּיב מְרַע הֲוָי. אֲדְרַבָּה, מִדְּכוֹלְהוּ**
19 **כְּתִיב בְּהוּ: "כַּד קְצִיר וּרְמֵי בְּעָרְסֵיהּ", וְהָא לָא כְּתִיב**
20 **בְּהּ - שְׁמַע מִינָּהּ בְּרִיא הֲוָי -אִיכָּא לְמֵימַר הָכֵי וְאִיכָּא**
21 **לְמֵימַר הָכֵי, אוֹקֵי מְמוֹנָא בְּחֶזְקַת מָרֵיהּ. וּבִפְלוּגְתָּא,**
22 **דְּרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: רְאָיָה בְּעֵדִים, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן**
23 **לָקִישׁ אָמַר: רְאָיָה בְּקִיּוּם הַשְּׁטָר. אִיתְּיֵבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן**
24 **לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: מַעֲשֶׂה בִּבְנֵי בְּרַק בְּאֶחָד**
25 **שֶׁמָּכַר בְּנִכְסֵי אָבִיו וּמֵת, וּבָאוּ בְּנֵי מִשְׁפָּחָה וְעָרְרוּ**
26 **לוֹמַר: קָטָן הָיָה בְּשָׁעַת מִיתָה, וּבָאוּ וְשָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי**
27 **עֲקִיבָא: מַהוּ לְבוֹדְקוֹ? אָמַר לָהֶם: אִי אַתֶּם רָשָׁאִים**
28 **לְנַוְּלוֹ; וְעוֹד, סִימָנִין עֲשׂוּיִין לְהִשְׁתַּנּוֹת לְאַחַר מִיתָה;**

בשלמא

ראיה במאי כו' רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי ראיה בקיום השטר — פירש רבינו שמואל דבין לרבי מאיר ובין לרבנן בעי: ראיה במאי? ואין נראה, דהא פשיטא לרבי מאיר דהוי ראיה בעדים. וכן פירש רבינו שמואל אחר כן, דלרבי מאיר הוה ראיה בעדים.

דהא פשיטא לרבי מאיר דהוי ראיה בעדים. וכן פירש רבינו שמואל אחר כן, דלרבי מאיר הוה ראיה בעדים.

וכן אמר רבה ראיה בעדים — תימה: אמאי מוקי רבה למתניתין ראיה בעדים, דמוקי רבנן כרבי יעקב, ורבי מאיר כרבי נתן? והא איהו גופיה סבירא ליה כרבי נתן, ולוקמא בקיום שטרות וכולהו כרבי נתן מיהו, אי אשכחן בשום מקום דאית ליה מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו — הוה אתי שפיר. דאי הוה מוקי לפלוגתייהו נמי בקיום שטרות — הוה להו רבנן דלא כוותיה. אי נמי, יש לומר דמשמע ליה ראיה דרבנן דומיא דראיה דרבי מאיר, דהיינו בעדים.

ועוד סימנין עשויין להשתנות לאחר מיתה — ואם תאמר: למאי דסלקא דעתין שהלקוחות היו בודקין אותו אם היה גדול אם לאו, הואיל יכול להיות שאם נראה קטן בחייו שיראה גדול לאחר מיתה? ופירש רבינו הם: שבחייו היו השערות לבנות והוו שומא, ועכשיו הושחרו לאחר מיתה ונראות בסימנים. ואין נראה, דלא אשכחן בשום מקום בשערות שהם סימן חילוק בין לבנות לשחורות. ואומר רבינו יצחק: דשמא בחייו לא היו גומות, ומחמת מיתה יש שם גומות, כדאמרינן בנדה: גומות אף על פי שאין שערות, בפרק "בא סימן" (נב, א). ואם נראה לרבינו יצחק לפרש: לא שנו דבקעה רשות הרבים לטומאה אלא שלא עברו עליה יומות הגשמים. פירוש: על הטומאה, שנודע שלא עברו עליו יומות הגשמים משעבר שם, ולא ידע אם בימות החמה נכנס או בימות הגשמים נכנס. שאם בא לשאול לפנינו — יש לנו להושבה רשות הרבים, דבתר השתא אזלינן. אבל אם עברו עליה בימות הגשמים, פירוש: שלא נודע לו אם בימות החמה או בימות הגשמים נכנס, ומשבאה ספיקא עברו עליה יומות הגשמים — אפילו הוא בא לשאול בימות החמה הוי רשות היחיד לטומאה, דליכא למימר בתר השתא אזלינן, כיון שקרוב היה לימות הגשמים יותר. ורשות היחיד לכאן ולכאן הכי פירושא: לגבי שם טומאה כמו לגבי שבת. והשתא ניחא דמייתי הכא הך מילתא אי אזלינן בתר השתא, דאיירי בה בהך שמעתא.

ראיה במאי כו' רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי ראיה בקיום השטר — פירש רבינו שמואל דבין לרבי מאיר ובין לרבנן בעי: ראיה במאי? ואין נראה, דהא פשיטא לרבי מאיר דהוי ראיה בעדים. וכן פירש רבינו שמואל אחר כן, דלרבי מאיר הוה ראיה בעדים.

דהא פשיטא לרבי מאיר דהוי ראיה בעדים. וכן פירש רבינו שמואל אחר כן, דלרבי מאיר הוה ראיה בעדים.

וכן אמר רבה ראיה בעדים — תימה: אמאי מוקי רבה למתניתין ראיה בעדים, דמוקי רבנן כרבי יעקב, ורבי מאיר כרבי נתן? והא איהו גופיה סבירא ליה כרבי נתן, ולוקמא בקיום שטרות וכולהו כרבי נתן מיהו, אי אשכחן בשום מקום דאית ליה מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו — הוה אתי שפיר. דאי הוה מוקי לפלוגתייהו נמי בקיום שטרות — הוה להו רבנן דלא כוותיה. אי נמי, יש לומר דמשמע ליה ראיה דרבנן דומיא דראיה דרבי מאיר, דהיינו בעדים.

ועוד סימנין עשויין להשתנות לאחר מיתה — ואם תאמר: למאי דסלקא דעתין שהלקוחות היו בודקין אותו אם היה גדול אם לאו, הואיל יכול להיות שאם נראה קטן בחייו שיראה גדול לאחר מיתה? ופירש רבינו הם: שבחייו היו השערות לבנות והוו שומא, ועכשיו הושחרו לאחר מיתה ונראות בסימנים. ואין נראה, דלא אשכחן בשום מקום בשערות שהם סימן חילוק בין לבנות לשחורות. ואומר רבינו יצחק: דשמא בחייו לא היו גומות, ומחמת מיתה יש שם גומות, כדאמרינן בנדה: גומות אף על פי שאין שערות, בפרק "בא סימן" (נב, א). ואם אין נאמנין לפסלו, דברי רבי מאיר. ופליג אמתניתין, דלא חייש להפה שאסר גבי שטרות, דלא נחשדו ישראל על כך. ומפרש התם במסקנא טעמא, דקסבר רבי מאיר: מודה בשטר שכתבו לוה — שאין צריך מלוה לקיימו. וכיון שאמר לוה "אני כתבתיו" — תו לא מהימני עדים למפסליה, שהרי אין לך קיום גדול מזה שהלוה מודה שכתבו. דמסתמא לא נעשה בפסלות, וכמו שכתב ידו ויצא ממקום אחר דמי, דתנן התם: אין נאמנין, דאין כאן הפה שאסר. **וחכמים אומרים נאמנין** — דאף על גב דמודה לוה שכתבו — צריך לקיימו. וכיון שאינו מתקיים כי אם על פי עדים הללו, שאומרים כתב ידינו הוא זה — הא קאמרי נמי קטנים היינו, ונאמנים, דדהפה שאסר הוא הפה שהתיר. **בההיא קאמרי רבנן** — דאף על גב שמודה לוה שכתבו — לא חשיב כקיום, כיון דעדים עצמן פוסלין חתימתן, משום דאלימי עדים לאורורעי שטרא, ולא מהניא הודאת לוה. אבל במתניתין אימא: לאו כל כמינה לאורורעי שטרא ולמימר שכיב מרע דיה, כיון דמודה שכתבו, ועדים לא קא פסלי חתימתן. **איליפא** — היינו טעמייהו דרבנן, מדכולהו מתנות בריא כתיב בהו "כד מהלך על רגלוהי בשוקא" והאי לא כתיב ביה — שמע מינה שכיב מרע הוה, והלכך אמרי רבנן: המוציא מחבירו, דהיינו מקבל מתנה, עליו להביא ראיה שבריא היה, דמסתמא יש לומר ששכיב מרע היה. **איכא למימר הכי כו'** — רבה הוא דקא משני לאביי הכי: היינו טעמייהו דרבנן, משום דאיכא למימר הכי והכי, ומספקא לן אם מתנת בריא הוא אם מתנת שכיב מרע — הלכך אוקי ממונא בחזקת מריה, בחזקת נותן. והלכך, המוציא מחבירו, דהיינו בעל השטר — עליו להביא ראיה בעדים שבריא היה, להוציא הממון מחזקת הנותן. **ובפלוגתא** — דרב הונא ורב חסדא, פליגי רבי יוחנן וריש לקיש. **בבני ברק** — מקום. **ועמדו עליו בני משפחה** — וקא סלקא דעתין השתא: נכסי בחזקת יורשין קיימי, ולא באו עדיין ליד לוקחות, ואתו לוקחות וקא מערערו להוציא מן היורשין, לפי שקנאום מן המת. והיורשין עוררין, ומשיבין דבר ללקוחות, ואומרים: קטן היה קרובנו בשעת מיתה. וקיימא לן לקמן (קנה, א) דאינו יכול למכור בנכסי אביו עד שיהא בן עשרים, ולא נוציא הנכסים מחזקתנו. והלקוחות לא מצאו עדים שיאמרו גדול היה, ולכך הוצרכו לבודקו. וכשלא יוכלו לבודקו וגם העדים לא מצאו — הפסידו. דרבי עקיבא כדרבנן, דאמר: המוציא מחבירו עליו הראיה בעדים שבריא היה. והכא נמי אל הלקוחות להביא ראיה שגדול היה. **באו** — לקוחות ושאלו את רבי עקיבא. **עשויין להשתנות** — ואפילו אם דומין עתה לסימני גדול, יש לומר: אילו היה קיים — הוה שומא.

בשלמא

ואם תאמר: למה יש לנו לומר שהוא קטן, כיון שהגיע לכלל שנותיו? והא אמרינן בנדה פרק "בא סימן" (מזר, א): קטנה שהגיעה לכלל שנותיה — אינה צריכה בדיקה, חזקה הביאה סימנים ויש לומר: שאחר שהיה זה גדול שהגיע לכלל שנותיו, ולא היו לו סימני גדלות, ולהכי איכא לספוקי שמע קטן היה עדיין.

אלא לדידך דאמרת בקיום השטר לקיימו שטרייהו ולוקמו בנכסייהו — דמסתמא, כיון שאמת היה שמכר — היו מוצאים עדים לקיים שטרם. אלא שמע מינה שהיו צריכין לבקש עדים שהיה גדול בשעת המכר, וכרבנן, דאמרי המוציא מחבירו עליו הראיה. ואם תאמר: נמאי קושיא? עד כאן לא קאמרי רבנן ראיה בקיום השטר אלא משום דסבירא להו כרבי נתן, דאמר דאזלינן בתר השתא, דאם בריא הוא עתה — יש לנו לומר שאז היה בריא. אבל הכא לא שייכא שום חזקה ויש לומר, דאיכא למימר: חזקה שאין עדים חותמים על השטר אלא אם כן נעשה גדול, מהניא כי ההיא חזקה דבתר השתא אזלינן. **בחזקת** לקוחות הוו קיימי — והיורשים היו רוצים להרוציאן מידן, והיו רוצים לבודקו אם הוא קטן. והשתא ניתא הא דקאמר להו: סימנין עשויין להשתנות לאחר מיתה. שאפילו לא תמצאו לו סימנים — איכא למימר שנשרו לאחר מיתה. **זוזי** יהבינן ליונול ולינוול — אבל יורשים אינם רשאים לנוולו בשביל הירושה, דלא מידי יהבי, ועוד, שהוא קרובם. **אי** עדים אלימי ומרעי שטרא כו' — לעיל בפרק "חזקת הבתים" (מח, ב) הבאתי שם הך מילתא גבי "מודעא היו דברינו" וכו'.

והלא משמן אמרו יפה ערערו בני משפחה — מטעם קיום השטר, ולא מטעם עדים.

ברם נראין דברי רבינו יוסף כו' — והא דפריך לעיל ריש לקיש לרבי יוחנן משמנן בר קפרא, ואמר ליה רבי יוחנן: שאני אומר מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו — לא אמר דבר זה מעולם. וכולה סוגיא דלעיל ליתא לפי מסקנא זו. וכהאי גוונא איכא ביבמות בפרק "החולץ" (לה, ב) דפריך ליה רבי יוחנן לריש לקיש, ולמסקנא מעמיד מהלוקתם בענין אחר, גבי החולץ למעוברת. וכן בפרק קמא דחגיגה (ז, א) גבי הראיון, ובנדה פרק "המפלת" (כד, א) גבי פגיו מוסמסים. וכי אמר ליה רבי יוחנן לרבי יגאי לעיל: רבי, לא משנתנו היא זו — לא הקשה ממילתא דרבנן, אלא הזכיר לו המשנה, דפלוגתא דרבנן ורבי מאיר היא בהא.

אלא

1 בִּשְׁלְמָא לְדִידִי דְּאָמִינָא רְאָיָה בְּעֵדִים, כֵּיוָן דַּאֲמַר
2 לְלָקוֹחוֹת אֵיתוּ עֵדִים וְלָא אַשְׁכְּחוּ - הַיְינוּ דְּקָא
3 אָתוּ וְאָמְרוּ לֵיהּ: מַהוּ לְבוֹדְקוֹ; אֶלָּא לְדִידָךְ דְּאָמְרַתְּ
4 רְאָיָה בְּקִיּוּם הַשְּׁטָר, לָמָּה לְהוּ לְבוֹדְקוֹ? לְקַיְּימוּ
5 שְׁטָרֵייהוּ וְלוֹקְמוּ בְּנִכְסֵי - מִי סָבְרַתְּ: נִכְסֵי בְּחֶזְקַת
6 בְּנֵי מִשְׁפָּחָה קַיְּימִי, וְקָא אָתוּ לָקוֹחוֹת וּמְעָרְעֵרִי?
7 נִכְסֵי בְּחֶזְקַת לָקוֹחוֹת קַיְּימִי, וְקָא אָתוּ בְּנֵי מִשְׁפָּחָה
8 וְקָא מְעָרְעֵרִי. הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, מִדְּקָאָמַר לְהוּ: אִי
9 אַתֶּם רָשָׁאִים לְנַוְּולוֹ, וְאִישְׁתִּיקוּ; אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלְמָא
10 בְּנֵי מִשְׁפָּחָה קָא מְעָרְעֵרִי, מִשּׁוּם הָכִי אִישְׁתִּיקוּ, אֶלָּא
11 אִי אָמְרַתְּ לָקוֹחוֹת קָא מְעָרְעֵרִי, אַמַּאי שְׁתִקִי? לֵימְרוּ
12 לֵיהּ: אֲנַן זוּזֵי יָהֲבִינַן לֵיהּ, לְנַוְּולוּ וְלִינַוְּולוּ - אִי מִשּׁוּם
13 הָא לָא אִירְיָא, הָכִי קָאָמַר לְהוּ: חָדָא, דְּאִי אַתֶּם
14 רַשָּׁאִים לְנַוְּולוֹ; וְעוֹד, וְכִי תֵּימְרוּ זוּזֵי שְׁקַל, לִינַוְּול
15 וְלִינַוְּול - סִימָנִים עֲשׂוּיִין לְהִשְׁתַּנּוֹת לְאַחַר מִיתָה. תָּא
16 שְׁמַע, שָׁאַל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אֶת רַבִּי יוֹחָנָן,
17 זוֹ שֶׁשְּׁנוּיָה בְּמִשְׁנַת בַּר קַפָּרָא: הֲרֵי שֶׁהָיָה אוֹכֵל
18 שָׂדֶה וּבָא בְּחֶזְקַת שֶׁהָיָא שֶׁלּוֹ, וְקָרָא עָלָיו אֶחָד
19 עֲרֵעָר לוֹמַר: "שֶׁלִּי הִיא", וְהוֹצִיא זֶה אֶת אוֹנוֹ לוֹמַר:
20 "שֶׁמְּכַרְתָּהּ לִי" אוֹ "שֶׁנְּתַתָּהּ לִי בְּמַתָּנָה", אִם אָמַר:
21 "אֵינִי מַכִּיר בִּשְׁטָר זֶה מֵעוֹלָם" - יִתְקַיֵּים הַשְּׁטָר
22 בְּחוֹתְמָיו. אִם אָמַר: "שְׁטָר פְּסִים הוּא זֶה", אוֹ שְׁטָר
23 אֲמָנָה, שֶׁמָּכַרְתִּי לְךָ וְלֹא נָתַתִּי לִי דָּמִים", אִם יֵשׁ
24 עֵדִים - הַלֵּךְ אַחַר עֵדִים, וְאִם לָאו - הַלֵּךְ אַחַר
25 הַשְּׁטָר; לֵימָא, רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר: מוֹדֶה בִּשְׁטָר
26 שֶׁכְּתָבוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַיְּימוֹ, וְלֹא רַבָּנַן? אֲמַר לֵיהּ: לָא,
27 שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: דִּבְרֵי הַכֹּל - מוֹדֶה בִּשְׁטָר שֶׁכְּתָבוֹ אֵינוֹ
28 צָרִיךְ לְקַיְּימוֹ. - וְהָא מִיפְּלַג פְּלִיגִי דְּתִנַּן: אֵין נֶאֱמָנִין
29 לְפוֹסְלוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: נֶאֱמָנִין
30 אָמַר לֵיהּ: אִי עֵדִים אֲלִימֵי וּמַרְעֵי שְׁטָרָא, אִיהוּ כָּל
31 כְּמִינַיְהּ? אָמַר לֵיהּ, וַהֲלָא מִשְׁמֵיהּ אָמְרוּ: יָפָה עֲרֵעָרוּ
32 בְּנֵי מִשְׁפָּחָה אָמַר לֵיהּ: זוֹ אֶלְעָזָר אֲמָרָהּ, אֲנִי לֹא אֲמַרְתִּי דָּבָר זֶה מֵעוֹלָם. אָמַר רַבִּי זֵירָא:
33 אִם יְכִפּוֹר רַבִּי יוֹחָנָן בְּרַבִּי אֶלְעָזָר תִּלְמִידוֹ, יְכִפּוֹר בְּרַבִּי יַנַּאי רַבּוֹ? דְּאָמַר רַבִּי יַנַּאי אָמַר רַבִּי:
34 מוֹדֶה בִּשְׁטָר שֶׁכְּתָבוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַיְּימוֹ, וְאָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן: רַבִּי, לֹא מִשְׁנָתֵנוּ הִיא זוֹ?
35 וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה, אֵין רְאָיָה אֶלָּא בְּקִיּוּם הַשְּׁטָר בְּרַם נְרְאִין
36 דִּבְרֵי רַבִּינוּ יוֹסֵף, דְּאָמַר רַבִּינוּ יוֹסֵף אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: זוֹ דִּבְרֵי חֲכָמִים, אֲבָל
37 רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מוֹדֶה בִּשְׁטָר שֶׁכְּתָבוֹ שֶׁצָּרִיךְ לְקַיְּימוֹ. וּמַאי "דִּבְרֵי הַכֹּל"? דְּרַבָּנַן לְגַבֵּי רַבִּי
38 מֵאִיר דִּבְרֵי הַכֹּל הִיא. -וְהָא אִיפְּכָא תְּנַן, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה
39 - אֵיפּוּךְ. - וְהָא תַּנְיָא: אֵין נֶאֱמָנִין לְפוֹסְלוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: נֶאֱמָנִין -
40 אֵיפּוּךְ. - וְהָא רַבִּי יוֹחָנָן רְאָיָה בְּעֵדִים קָאָמַר - אֵיפּוּךְ. - לֵימָא, לֵיפּוּךְ נַמִּי תִּיוּבְתָּא? - לָא,

הכי

תיובתא — דאמר לעיל: איתיביה רבי יוחנן לרבי שמעון בן לקיש וכו' — ליפוך, והשתא צריך לומר "איתיביה ריש לקיש לרבי יוחנן", דמהא שמעינן דמתניתין ראיה בעדים קאמר

הכי

בשלמא לדידי דאמינא ראיה — דאמרי רבנן במתניתין: המוציא מחבירו עליו הראיה — היינו ראיה בעדים שבריא היה, ויגבה מתנתו מיד היורשין — הכא נמי בקשו לקוחות לעשות כך, ולבקש עדים כדי לטרוף מקחן מיד היורשין, וכיון דלא אשכחו כו'. **לקיימו שטרייהו** — ומסתמא אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה גדול. **בחזקת לקוחות הוו קיימי** — והחזיקו בהן קודם ערעור. **ואתו יורשין וקא מערערי** — ואמרי: קטן היה, ושלא כדין תפסהו. דהתם גבי יורשין לא שייך קיום שטריה. **היינו דשתקי** — כדי שלא לינוול קרובם. לינוול ולינוול — אין אנו חוששין בבשתו, שאינו קרובנו, והתפדנו מרובה. **הכי גרסינן: זו ששנויה כו'** — אסיפא קאי, לימא רבי מאיר היא כו'. **שטר פסים** — שפייסת ממני לכתוב לך שטר מכירה, להחזיקך בעשיר לוקח קרקעות. **שטר אמנה** — האמנתיך למסור לך שטר מכירה קודם שקבלתי הדמים. **שאני אומר לדברי הכל כו'** — כדמפרש לקמיה, דכי פליגי רבנן ואמרי מודה בשטר שכתבו שצריך לקיימו — הני מילי היכא דאיכא עדים דמרעי ליה לשטרא ופוסלין חתימת עצמן — הרי זה פסול גדול, הלכך אף על גב דמודה לוה שכתבו — צריך לקיימו. אבל בהך דבר קפרא, דלוה גופיה קפסיל ליה ולא עדים, כיון דמודה שכתבו — לאו כל כמיניה למימר שטר פסים הוא, והכל מודים שאין צריך לקיימו. **אי עדים אלימי כו'** — דהתם אמרי עדים: פסולי עדות היינו. **איהו כל כמיניה** — בתמיה, וכי יש כח ביד הלוה לומר "איני חייב כלום"? והכא לא אמרינן הפה שאסר הוא הפה שהתיר, דכיון דאמר לוה: כתבתי שטר זה, אפס שטר פסים או שטר אמנה הוא. ד"מה לי לשקר" במקום עדים לא אמרינן. דאנן סהדי דלאו שטר אמנה הוא, דעדים אשטר אמנה ופסים לא חתמי, דלא ניתן ליכתב כדאמר בפרק שני דכתובות (יט, א), והלכך לא מהימן למימר שטר אמנה הוא. **והלא אמרו משמך כו'** — ריש לקיש קאמר ליה לרבי יוחנן: הייכי מצית למימר דלדברי הכל מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו, אף על גב דאיהו נמי פסיל ליה משום שטר אמנה או שטר פסים, דלאו כל כמיניה לאורועיה איהו כל זמן דעדים גופייהו לא מרעי ליה? והלא משמך אמרו: יפה ערערו בני משפחה אף על גב דמודו בני משפחה בשטר שכתב נותן מתנה, כיון דאמרי קטן היה — נאמנין, עד שיתקיים השטר בחותמיו. אלמא מודה בשטר שכתבו לדידך צריך לקיימו **ויכפור ברבי יגאי** — בתמיה, והלא לרבי יגאי רבו אמר רבי יוחנן בהדיא צריך לקיימו **ברם נראין דברי רבינו יוסף** — רבי זירא קאמר ליה. ואתא לתרוצי דמאי דאמר רבי יוחנן לריש לקיש לעיל "שאני אומר לדברי הכל אין צריך לקיימו" — היינו טעמא: דסבירא ליה לרבי יוחנן דמהפכינן מתניתין רבי מאיר לרבנן, דסבירא להו לרבנן אין צריך לקיימו, דכמפרש ואזיל. והאי דקאמר רבי יוחנן "לדברי הכל אין צריך לקיימו" — לאו דוקא, אלא משום דאליבא דרבנן קאמר דאין צריך לקיימו, חשיב ליה כדברי הכל. **זו דברי חכמים** — מתניתין, דמוכח אין צריך לקיימו. **נמי**

הָכִי קָאָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: בִּשְׁלָמָא לְדִידִי דְּאָמִינָא רְאָיָה בְּקִיּוּם הַשְּׁטָר, הַיְינוּ דְּמַשְׁכַּחַתְּ לָהּ דְּנָחְתִי לְקוֹחוֹת לַנְּכָסִים, אֶלָּא לְדִידָךְ דְּאָמְרַתְּ רְאָיָה בְּעֵדִים, הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ דְּנָחְתִי לְקוֹחוֹת בַּנְּכָסִים? - אֲמַר לֵיהּ: מוֹדֵינָא לָךְ בְּעַרְעָר דִּבְנֵי מִשְׁפָּחָה דְּלָאו עַרְעָר הוּא, מַאי קָאָמְרִי? קָטָן הָיָה - חֲזָקָה אֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר אֶלָּא אִם כֵּן נַעֲשָׂה גָּדוֹל. אִיתְּמַר: קָטָן מֵאֵימָתַי מוֹכֵר בְּנִכְסֵי אָבִיו? רָבָא אָמַר רַב נַחְמָן: בֶּן שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וְרַב הוּנָא בַּר חִינָּנָא אָמַר רַב נַחְמָן: מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה. וְהָא דְּרָבָא לָאו בְּפֵירוּשׁ אִיתְּמַר אֶלָּא מִכְּלָלָא אִיתְּמַר. מְתִיב רַבִּי זֵירָא: מַעֲשֶׂה בִּבְנֵי בְּרַק בְּאֶחָד שֶׁמָּכַר בְּנִכְסֵי אָבִיו וּמֵת, וּבָאוּ בְּנֵי מִשְׁפָּחָה וְעִרְעֲרוּ לוֹמַר קָטָן הָיָה בִּשְׁעַת מִיתָה, וּבָאוּ וְשָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי עֲקִיבָא: מַהוּ לְבוֹדְקוֹ? אָמַר לָהֶם: אִי אַתֶּם רַשָּׁאִין לְנַוְּולוֹ; וְעוֹד, סִימָנִין עֲשׂוּיִין לְהִשְׁתַּנּוֹת לְאַחַר מִיתָה; בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר בֶּן שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה,

הַיְינוּ

רש"י

הכי קאמר ליה רבי יוחנן לריש לקיש בשלמא לדידי דאמינא ראיה בקיום השטר — ואפכינא נמי מתניתין, דלרבנן אין צריך לקיימו כיון דמודה שכתבו — היינו דמשכחת להו נכסי בידא דלקוחות, ואתו יורשין וקמערערי, כדאמר לעיל: הכי נמי מסתברא מדקתני דאמר להו אי אתם רשאין לנוולו כו׳. הלכך, שמא קיימו שטר, או אפילו לא קיימו, כיון דמודו בני משפחה בשטר שכתבו נותן — אין צריך לקיימו, והוחזקו לקוחות בנכסים. **אלא לדידך דאמרת ראיה בעדים** — ולדידך לא מתהפכא מתניתין, וכיון דאמרי רבנן המוציא מחבירו עליו הראיה, דהיינו מקבל מתנה — נכסי בידא דלקוחות היכי משכחת להי? הא לית להו עדים שגדול היה **לאו ערעור הוא** — ומן הדין הוחזקו לקוחות בנכסים. **נעשה גדול** — נותן ומקבל ועדים, כולם גדולים וכשרים. ומסקנא דשמעתא: מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו, כדשמואל וכרבי יוחנן, לא שנא היכא דאיהו מרע ליה לשטרא למימר "שטר פסים הוא" "שטר אמנה הוא", לא שנא היכא דעדים מרעי ליה לומר "אנוסין היינו", דהא אפכינא נמי הכא לההיא דכתובות לעיל, דאין נאמנין לפסלו כו׳. **קטן** — היורש נכסי אביו שמת. **מאימתי מוכר בנכסי אביו** — בקרקעותיו, ותהוי מכירתו מכירה. דאילו גבי מטלטלי תנן (גיטין נט, א): הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין. ומפרשינן התם: כבר שית כבר שב, כל חד לפום חורפיה. ומשום כדי חייו תקינו ליה רבנן במטלטלין דתהוי מכירה למזונותיו, אבל במקרקעי לא. **בן שמנה עשרה** — ויום אחד, דפסקינן לקמן: תוך זמן כלפני זמן. ואף על פי שאינו יודע בטיב משא ומתן יפה. כדמוכח לקמן בת ארבע עשרה שיודעת בטיב משא ומתן מוכרת, וכגון שהביאה שתי שערות, כדמוכח לקמן.

היינו

תוספות

אלא לדידך דאמרת ראיה בעדים נכסי ביד לקוחות היכי משכחת לה — דיביאו היורשין עדים שהיה קטן, ואם לא יוכלו למצוא, מאי מערערים היורשין? פסק רבינו שמואל, דקיימא לן כרבי יוחנן ושמואל דאית להו הכא: מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו. ואין נראה לרבינו יצחק, אלא נראה לו דקיימא לן כרב נחמן, דאית ליה בפרק שני דכתובות (יט, א): מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו. דכוותיה קיימא לן בדיני, וכן פסק רבינו חננאל.

איתמר קטן איתמר מוכר בנכסי אביו — הכי גרסינן בספרים ישנים, וגם רבינו תם גריס כך: רבא אמר רב נחמן בן שמנה עשרה, רב הונא בר חיצבא אמר רב נחמן: בן עשרים. וגרסינן בתרה: והא דרבא לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר, דההוא דפחות מבן עשרים דזבין בנכסי דאבוה כו׳ עד אמר להו רבא: מדאסברוהו וסבר מידע הוי ידע, והא דעבד הכי חוצפא יתירא הוה ביה. פירוש: הגיע זמנו למכור בנכסי אביו, ומתחלה היה סבור רבא שהיה שוטה, ולכך לא הוה מקחו מקח וממכרו ממכר. ולבסוף כיון דראה דאסברוהו וסבר — אם כן אינו שוטה לגמרי, כיון שהגיע זמנו למכור — יכול למכור. ואם תאמר: תקשה דרבא אדרבא, דהכא קאמר: בן שמנה עשרה, ואילו בגיטין פרק "התקבל" (סה, א) גבי שלש מדות בקטן כו׳ קאמר רבא: ולמכור בנכסי אביו עד שיהא בן עשרים ואומר רבינו יצחק: דנראה דגרסינן בההיא ד"התקבל": "רבה", חבירו של רב יוסף, שהיה רגיל לעשות מדות, כמו ההיא דסוף "המצניע" (שבת צה, ב) דחמש מדות בכלי חרס, דגרס התם "רבה" מדאמר ליה (רב אסי: רבי) אתה אומר כן, דאילו רבא לא עלה לארץ ישראל כמו רבה. ומיהו, אין זו ראיה כל כך, כי גם רבא מצינו שהיה עושה מדות, דאמר רבא בגיטין פרק "הזורק" (עט, א): שלש מדות בגיטין, ואמר רבא נמי פרק קמא דחולין (יז, ב) שלש מדות בסכין. אך לכאורה משמע דגרסינן התם "רבה" מכח הך קושיא דהכא כדפרישית. ואי גריס התם "רבה" — אתי שפיר טפי בהכי הא דקאמר בשלש מדות בקטן: הגיעו לעונת נדרים נדריהן נדר והקדשן הקדש, וכנגדן בקטנה חולצת. ואם כן משמע דאית ליה לרבא קטנה חולצת, ואילו בפרק "יוצא דופן" (נדה מו, א) אמר רבא: קטנה שהגיעה לכלל שנותיה — אינה צריכה בדיקה, חזקה הביאה סימנים. ומסיק התם: דוקא קאמר רבא לענין מיאון, אבל לחליצה — בעיא בדיקה. ואי גרס התם "רבה" — אתי שפיר. ורבינו שמואל תירץ שם: וכנגדו בקטנה חולצת — דהיינו בת שנים עשרה שנים ויום אחד, שהקטנה היא אז גדולה. ולא נהירא, דאם כן לא הוה ליה למימר ו"כנגדו בקטנה", אלא: וכנגדו חולצת. אלא משמע: שכנגדו קטנה שהגיעה לעונת נדרים, שהיא בת עשתי עשרה שנה ויום אחד. ורבינו תם תירץ: דודאי רבא סבר לה כדפסיק בפרק "מצות חליצה" (יבמות קה, ב) ולקמן בשמעתין, דלחליצה בעי גדולה. ובגיטין איירי רבא אליבא דרבי יוסי, דאמר קטנה חולצת. דאמרינן בפרק "מצות חליצה": לדברי רבי יוסי קטנה חולצת משהיא כפעוטות. רבא אמר: משתגיע לעונת נדרים. משמע דלדברי רבי יוסי קאמר, ואיהו סבירא ליה התם כמאן דאמר התם: והלכתא משתביא שתי שערות. ולספרים דגרסי כן בדרבא "עד שיהא בן עשרים" — הוי אתי שפיר ההיא דגיטין "התקבל" (סה, א). אך אותה גירסא אינה נראית כלל, שצריך למחוק הספרים דגרסי "והא דרבא לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר", שהרי הוא כתוב אחר שלח גידל בר מנשיא כו׳. ופירש רבינו שמואל: היינו טעמא דאסברוהו ליה וסבר — אם כן חכם גדול היה וידע בטיב משא ומתן. משום דחייש לעובדא דגידל בר מנשיא אייתי ליה בתר הכי. ואין נראה כלל, וכי בשביל שהוא היה יודע לסבור זה היה חשוב חכם יודע בטיב משא ומתן? על כן נראה יותר גירסת ספרים ישנים. **מוכר** בנכסי אביו — פירש רבינו שמואל: דדוקא בנכסי אביו, אבל בנכסים שקנה ושנתנו לו במתנה — יוכל למכור. וכן פירש רב אלפס, דבנכסים שקנה אין אנו חוששין אם מוכרן. והא דאמרינן לקמן: למקרקעי אין עדותן עדות — פירוש לשום קרקעות, כמו שאפרש בסמוך, דהיינו דדעתיה מיקרבא לגבי זוזי, ואינו בקי בשומא. ורבינו תם פירש: דהוא הדין נכסים שקנה אינו יכול למכור, מטעם דמיקרבא דעתיה לגבי זוזי. ומה שהקשה רבינו יצחק: שמא כשהוא שוטה זבין וכשהוא שוטה זבן — לאו קושיא היא, דטעמא לא משום שטות הוא, אלא משום דמיקרבא דעתיה לגבי זוזי. **מתיב** רבי זירא מעשה כו׳ באחד שמכר בנכסי אביו — פירוש: בזמן שהיה לו למכור, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. דמסתמא קודם לכן לא מכר. והא סוגיא כמאן דאמר לעיל נכסי ביד לוקח הוו קיימי, ולהכי קאמר: כי בדקי ליה מאי הויא כו׳. אבל למאן דאמר בחזקת יורשים הוו — לא הוה ליה למימר כי האי לישנא, אלא הוה ליה למימר: אמאי צריך בדיקה? פשיטא דגדול הוה. ולפי זה אין הוכחה גמורה דבזמן מכירה מכר. ורבינו יצחק בן מרדכי פירש: בשלמא למאן דאמר בן שמנה עשרה, ונכסי ביד לקוחות הוו קיימי, ואתו יורשים וקא מערערי לומר קטן היה. והיו צריכים להביא ראיה שהיה קטן, ולא מצאו עדים שהיה פחות משמנה עשרה. שאם מצאו — לא היו צריכים יותר, אפילו הביא שתי שערות לא עשה ולא כלום. אבל מצאו עדים שהיה פחות מבן עשרים, והיו רוצים לומר שמא לא הביא שתי שערות עדיין ועודנו קטן. אבל אם לא מצאו עדים שהעידו שהיה פחות מבן עשרים שנה — היינו מחזיקין אותו כגדול, דחזקה אין העדים חותמים על השטר אלא אם כן נעשה גדול, בן עשרים. דליכא למימר דלא היו מחזיקים ליה בן עשרים לפי שהיה סריס — הא ליכא למימר, דאם כן מאי פריך: אלא למאן דאמר בן עשרים כי בדקי מאי הוי? טובא וטובא הוי, שאם אינו יודע בן כמה שנים הוא, דעל ידי חזקה דאין עדים חותמים אלא אם כן נעשה גדול בן עשרים לא הוה משוינן ליה סריס אלא שמע מינה דעל ידי אותה חזקה משוינן ליה סריס. והשתא פריך שפיר: בשלמא למאן דאמר בן שמנה עשרה — היינו דקאמרי מהו לבודקו, אלא למאן דאמר בן עשרים כי בדיק ליה כו׳. והאי קושיא אתיא להאי דאסיקנא לעיל: נכסי ביד לקוחות הוו קיימי, כדפרישית לעיל. מיהו, למאן דאמר בחזקת היורשים הוו קיימי — מצי למפרך שפיר: בשלמא למאן דאמר בן שמנה עשרה — היינו דקאמר מה לי לבודקו, שלאחר שהביא עדים שהוא בן שמנה עשרה היו היורשים טוענים שלא הביא שתי שערות עדיין וקטן היה, אפילו בן שמנה עשרה, ואין המכר כלום. אלא למאן דאמר בן עשרים, אפילו לא הביא שתי שערות היה גדול, ואין היורשים יכולים לטעון כלום. אבל הגמרא נקט לישנא למאי דאסיקנא דנכסי בחזקת לקוחות קיימי.

לאו

לאו מי איתמר עלה כו' — הכא נמי הוה מצי לשנויי בפחות מזמן מבר, והיה יודע בטיב משא ומתן, והיו רוצים לבודקו אם הביא שתי שערות אם לאו. שאם הוא קטן — הרי כפעוטות, שאין ממכרן ממכר במקרקעי, כדאמרינן בסמוך. **הכי** גריס רבינו תם — דזימנין דאתי מחמת בריאותא וזימנין דאתו מחמת בחישותא. והכי גרסינן ב"האשה רבה" (יבמות צז, א) בכל הספרים. וכך נראה יותר, דכי אתו לקמיה דרבי חייא משמע שעדיין לא הביאו שתי שערות, ולכך אמר להבריאם או להכחישם כדי להביא שערות. ולא בספרים דגרסי: זימנא דנתרי מחמת בריותן. **מקחה** מקח וממכרה ממכר — לאו דוקא נקט מקחה מקח, דהא פשיטא. אלא איידי דנקט ממכרה ממכר, נקט נמי מקחה מקח.

לא אמרו אלא במטלטלי אבל מקרקעי לא — אין לפרש לעדות קרקע, דמאי שנא למטלטלי? ועוד, דהכא לא שייכא שום שטות. אלא נראה לפרש דהיינו עדות — שיאמרו: כך וכך היתה שוה זו הקרקע. דכיון דמיקרבא דעתיה לגבי זוזא ישום אותה יותר משווייה. אבל מטלטלים — לא ישום אותם יותר משווים, דמיקרבא דעתיה נמי לגבי מטלטלי. וגם אין הפסד במקרקעי כמו במטלטלי.

ולטעמיך

הֵיינוּ דְּקָאָתוּ וְאָמְרוּ לֵיהּ: מַהוּ לְבוֹדְקוֹ; אֶלָּא אִי אָמַרְתְּ מִבֵּן עֶשְׂרִים, כִּי בָּדְקוּ לֵיהּ מַאי הֲוֵי? וְהָא תְּנַן: בֶּן עֶשְׂרִים שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - יָבִיאוּ רְאָיָה שֶׁהוּא בֶּן עֶשְׂרִים, וְהוּא הַפָּרִים לֹא חוֹלֵץ וְלֹא מְיַבֵּם - לָאו אִיתְּמַר עָלֶהָ, אֲמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק אָמַר רַב: וְהוּא שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ סִימָנֵי סָרִים? אֲמַר רָבָא: דַּיְקָא נַמִּי, דְּקָתָנֵי: וְהוּא הַפָּרִים, שְׁמַע מִינָּהּ. וְכִי לֹא נוֹלְדוּ לוֹ סִימָנֵי סָרִים, עַד כַּמָּה? תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא: עַד רוֹב שְׁנוֹתָיו. כִּי אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא, אִי בְּחִישׁ - אֲמַר לְהוּ: לִיבְרִי, וְאִי אִבְרִי - אֲמַר לְהוּ: לִיכְחוֹשׁ, דְּהָנֵי סִימָנֵי זְמַנְיָן דְּאָתוּ מְחֵמַת בְּחִישׁוּתָא, זְמַנְיָן דְּאָתוּ מֵחֲמַת בְּרִיּוּתָא. אִיבַּעְיָא לְהוּ: תּוֹךְ זְמָן כְּלִפְנֵי זְמָן, אוֹ כְּלְאַחַר זְמָן? (אָמַר) רָבָא אָמַר רַב נַחְמָן: תּוֹךְ זְמָן כְּלִפְנֵי זְמָן; רָבָא בַּר רַב שֵׁילָא אָמַר רַב נַחְמָן: תּוֹךְ זְמָן כְּלְאַחַר זְמָן. וְהָא דְּרָבָא לָאו בְּפִירוּשׁ אִיתְּמַר אֶלָּא מִכְּלָלָא אִיתְּמַר, דְּהַהוּא תּוֹךְ זְמָן דְּאָזֵיל זַבִּין נִכְסֵי וַאֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא, אֲמַר לְהוּ: לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם; מַאן דְּהָוָא סָבַר: מִשּׁוּם דְּתוֹךְ זְמָן כְּלִפְנֵי זְמָן, וְלָא הִיא, הָתָם שְׁטוּתָא יְתִירְתָּא הָוָא בֵּיהּ, דַּהֲוָה קָא מְשַׁחְרֵר לְהוּ לְעַבְדֵּיהּ. שְׁלַח לֵיהּ גִּידֵּל בַּר מְנַשְּׁיָא לְרָבָא, וְלִמְדָנוּ רַבֵּינוּ: תִּינוֹקֶת בַּת אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד יוֹדַעַת בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן, מַהוּ? שְׁלַח לֵיהּ: אִם יוֹדַעַת בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן - מִקָּחָהּ מִקָּח וּמִמְכָּרָהּ מִמְכָּר. וְלִישְׁלַח לֵיהּ: תִּינוֹק - מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה כָּךְ הָיָה. וְהָא דְּרָבָא לָאו בְּפִירוּשׁ אִיתְּמַר אֶלָּא מִכְּלָלָא אִיתְּמַר, דְּהַהוּא פָּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים דַּאֲזַל זַבִּין נִכְסֵי אֲבוּהוּ, כְּגִידֵּל בַּר מְנַשְּׁיָא, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא. אֲמַרוּ לֵיהּ קְרוֹבִיהּ: זִיל אֱכוֹל תַּמְרֵי וּשְׁדֵי בֵּיהּ קַשְׁיָיתָא בִּי רָבָא, עֲבַד הָכִי; אֲמַר לְהוּ: זְבִינֵיהּ לָאו זְבִינֵי. כִּי קָא כָּתְבוּ לֵיהּ שְׁטָרָא, אֲמַרוּ לֵיהּ לְקוֹחוֹת, זִיל אֵימָא לֵיהּ לְרָבָא: מְגֹלַת אֶסְתֵּר בְּזוּזָא, שְׁטָרָא דְּמָר בְּזוּזָא? אֲזַל אֲמַר לֵיהּ; אֲמַר לְהוּ: זְבִינֵיהּ זְבִינֵי. אֲמַרוּ לֵיהּ קְרוֹבִיהּ: לְקוֹחוֹת אַגְּמַרוּהוּ אֲמַר לְהוּ: מַסְבְּרִי לֵיהּ סָבַר, כֵּיוָן דְּמַסְבְּרִי לֵיהּ וְסָבַר - מֵידַע יָדַע, וְהַאי דַּעֲבַד הָכִי - חוּצְפָּא יְתִירָא הוּא דַּהֲוָה בֵּיהּ. אֲמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: וּלְעֵדוּת עֵדוּת. אֲמַר מָר זוּטְרָא; לָא אֲמַרַן אֶלָּא לְמִטַּלְטְלֵי, אֲבָל לְמִקַּרְקְעֵי לָא. אֲמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לְמָר זוּטְרָא; מַאי שְׁנָא מִטַּלְטְלֵי? דִּזְבִינֵיהּ זְבִינֵי; אֶלָּא מַעֲתָה, הָא דְּתַנְיָן: הַפְּעוּטוֹת - מִקָּחָן מִקָּח וּמִמְכָּרָן מִמְכָּר בְּמִטַּלְטְלִין, הָכִי נַמִּי דְּעֵדוּתָן עֵדוּת אֲמַר לֵיהּ: הָתָם בְּעֵינָא "וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים", וְלֵיכָּא. אָמַר מַאֲמִימָר: וּמִתְּנָתוֹ מַתְּנָה. אֲמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לְאַמֵּימָר: הָשְׁתָּא, וּמַה זְבִינֵי דְּמִקַּבֵּל זוּזֵי אָמְרִתְּ דְּלָא, דִּלְמָא מוֹזִיל וּמְזַבֵּין - כָּל שֶׁכֵּן מַתְּנָה דְּלָא מָטֵי לֵיהּ וְלָא מִידֵּי אֲמַר לֵיהּ:

ולטעמיך

ואילך מוכר בנכסי אביו, דוראל ואינו שוטה ממש. אבל בפחות מבן עשרים — בענין חכמה יתירה למכור בנכסי אביו. **הכי גרסינן:** שלח ליה אם יודעת בטיב משא ומתן מקחה מקח וממכרה ממכר. ולישלח ליה בתינוק כו'. **והא דרבא לאו בפירוש כו'** — לא גרסינן הכא כלל. והכי גרסינן: דההוא פחות מבן עשרים שמכר בנכסי אביו, כגידל בר מנשיא, בחוקת יודע בטיב משא ומתן. **אתא** לקמיה **דרבא** — כדי לחזור בו, ולומר שאינו יודע בטיב משא ומתן. **אמרו** ליה **קרוביה** — לאותו יתום. **זיל אכול תמרי** — והשלך גרעינים לפני רבא, ויהיה סבור שאתה שוטה, ויחזיר לך נכסיך. **כי כתבו ליה שטרא** — פסק דין שיחזירו לו נכסיו. **אמרו** ליה **לקוחות כו'** — דורודו דבר חכמה שיאמר לפני רבא, ויחשב חכם בעיניו ויודע בטיב משא ומתן, ולא יפסידו לקוחות מקחם. **מגילת אסתר** — שהוא דבר גדול, רגיל סופר לכתוב בזוזא. ובשביל שטר קטן שכותב לי שואל לי זוז? בתמיה. **אמרו** ליה — קרובים לרבא. **לקוחות אגמרוהו** — לומר כן להאי, אך אינו יודע כלום. **אמר** להו **כיון דמסברי** ליה — דבר חכמה, ויודע להבין — חכם הוא, וממכרו ממכר. והאי דשדא קשייתא — חוצפא בעלמא הוא דעבד, ולא מתוך שטות. **אמר רב** (זירא) **[הונא] ולעדות מעיד** — אף על פי שאמרנו בפחות מעשרים שאינו יודע בטיב משא ומתן אינו מוכר בנכסי אביו, אבל לעדות — נאמן הוא להעיד מה שראה ושמע מבן שלש עשרה ואילך שהביא שתי שערות, דוראל ואינו שוטה. **אלא במטלטלי** — בעדות מטלטלי. **מאי שנא** — עדות מטלטלי דנאמן. **משום דזביניה זביני** — במטלטלי, אף על פי שאינו יודע בטיב משא ומתן, דדיינינו פעוטות — הכי נמי דעדותו במטלטלי הויא עדות. **אלא מעתה הא דקתני הפעוטות כו'** — ומוקמינן לה בגיטין: כבר שית כבר שבע. **ועמדו שני האנשים** — בעדות מוקמינן לה במסכת שבועות (ל, א), ובענין אנשים ולא קטנים. **אמר מאמימר ומתנתו** — של בן שלש עשרה ויום אחד הויא מתנה, אף על פי שאינו יודע בטיב משא ומתן, ואין מכירת קרקעותיו מכירה. **השתא ומה זביני דקשקיל זוזי** — דדרך חכמה היא זאת, אפילו הכי תקינו רבנן דלא ליהוי זביני עד שיהא בן עשרים, הואיל ואינו בקי בטיב משא ומתן. מתנה שהוא דרך שטות מיבעי, דתקון רבנן דלא ליהוי מתנה?

אמר ליה ולטעמיך — דתלית טעמא במידי דאית ליה רווחא והפסדא. **זבין שוה ארבע בחמש** — דאית ליה רווחא טובא. **הכי נמי דזביניה זביני** — בתמיה. והא לא פלוג רבנן במכירת פחות מבן עשרים שאינו יודע בטיב משא ומתן מידי, אלא בולהו תקון דלא ליהוי זביני **אלא** — היינו טעמא דמכירה — קים להו לרבנן כו' זימנין דמקרקשי כו'.

ולטעמיך זבין שוי חמשא בשיתא — ואם תאמר: גם בגדולים נמי, אין ממכרו מכר בבהאי גוונא, דהוי ליה ביטול מקח ומחזיר אונאה ויש לומר: דלאו דוקא נקט חמשא בשיתא. אי נמי דוקא, ואתי שפיר למה שמפרש רבינו תם דאין אונאה לקרקעות. אי נמי, כגון שאמר בפירוש: יודע אני שאינו שוה כל כך. אי נמי, לא יתבטל לגמרי בין דליכא יותר משתות.

בודקין לקדושין ולגירושין — דף בדיקה אחר שהגיע לכלל שנים. אבל מקמי כלום — הוו שערות שומא בעלמא, כדאמרינן בנדה פרק ("בא סימן") (נב) [מו, א]. וגם מהניא דף בדיקה לענין שאם פשטה ידה וקבלה קדושין מאחר, אי משכחינן בתר הכי סימנים — בתראי לא הוו קדושין, ואי לא משכחי סימנים — הוי ספיקא, דחיישינן שמא נשרו, בספיקא דאורייתא כי הכא, כדאמר בפרק "בא סימן". וליכא למימר דאם פשטה ידה וקבלה קדושין מאחר חיישינן לקדושי [שניהם], ודבשמואל דאמר בפרק "עשרה יוחסין" (קדושין עט, ב): קדשה אביה בדרך וקדשה היא עצמה בעיר — חוששין לקדושי [שניהם]. דהתם לא קאמר הכי אלא ביומא דמשלם שית, שבאותו יום בגרה. אבל הכא, שהגיע כבר לגדלות מזמן גדול — לא.

ולגירושין — שאם לא ימצאו שערות — לא יהיו גירושין, דלא סמכינן אחזקה להקל. וכן לחליצה ולמיאון. ואף על גב דגבי מיאון אמרינן בפרק "בא סימן" (מח, ב): קטנה שהגיעה לכלל שנותיה אינה צריכה בדיקה, דחזקה הביאה סימנין — היינו היכא דלא בדקנא, אבל היכא דבדקנא ולא אשכחינן — יכולה למאן, ולא חיישינן שמא נשרו, כיון שלא בעל, כדאמרינן בפרק "בא סימן" (נב, א). מידהו, בזמן הזה לא בקיאינן בהכרת גומות.

וכי מאחר דבדקנה לקדושין לגירושין למה לי כו' — ואם תאמר: ומאי קושיא? וכי חובה הוא לבדוק לקדושין? אבל לגירושין צריך הוא לבדוק אם הוא גדול לגרש. ועוד: דהוה ליה למימר האי לישנא: למאי הלכתא בדקינן לגירושין? דממה נפשך היא מגורשת, שאם היה קטן בשעת קדושין — אפילו גירושין לא בעי, ואם היה גדול עכשיו — הוא גדול בשעת גירושין, ואם היה ספיקא — הא ספיקא דאורייתא לחומרא, דחיישינן שמא נשרו, כדאמרינן בפרק "בא סימן" (שם) ודחקן לומר דבודקין לקדושין, דהיינו אם לא מצאו שערות לא תהא מקודשת, דלא חיישינן שמא נשרו. דהויא אז מילתא דשמואל בהכי דלא כהלכתא.

לחליצה לאפוקי מדרבי יוסי — ואם תאמר: דאימא דלענין איש מיירי, דהתם אפילו רבי יוסי מודה ויש לומר: דמשמע ליה דמיירי בין באיש בין באשה, דומיא דלגיטין ולקדושין דמיירי בין באיש בין באשה.

לאפוקי מדרבי יהודה כו' — ואם תאמר: מנא ליה לאפוקי מדרבי יהודה? דלמא בבדיקה דרבי יהודה איירי? ויש לומר: דומיא דבדיקות דלעיל, דהוי שתי שערות. מיהו, צריך עיון אי קאמר רבי יהודה למילתיה גבי מיאון דוקא, או לא. **עד** שירבה שחור על הלבן — פירש רבינו שמואל דלא גרסינן "על הלבן". ורבינו יצחק אומר דגרסינן שפיר, דעל הלבן — היינו על הבשר שהוא לבן, ואיידי שהזכיר שחור בשיער — הזכיר בשר בלשון לבן. **רבי** אלעזר אומר אחד בריא ואחד מסוכן כו' — הכי גריס רבינו תם: רבי אלעזר, ולא "רבי אליעזר". והוא רבי אלעזר בן שמוע. דאי גריס "רבי אליעזר" היה קשה מדתני בתר הך בבא פלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהודע גבי קנין דשכיב מרע בבבא אחריתי, ואי גרס "רבי אליעזר" — אם כן ליערבינהו ולתיתנינהו: המחלק נכסיו על פיו רבי אליעזר אומר אחד בריא כו', במה דברים אמורים — בחול, אבל בשבת — דבריו קיימין, רבי יהושע אומר כו'. אלא מדפלגינהו לתרי בבי — שמע מינה הראשון הוא רבי אלעזר בן שמוע. ועוד ראיה, דקאמר בגמרא: אמר רבי לוי קונין משכיב מרע ואפילו בשבת, ולא לחוש לדברי רבי אלעזר כו'. ואי גרס "רבי אליעזר" — הא אית ליה בסמוך דבשבת דבריו קיימין בלא קנין. ועוד: מאי האי דקאמר אמרו

1 וּלְטַעֲמִיךָ, זַבִּין שָׁוֵי חַמְשָׁא בְּשִׁיתָּא, הָכִי נַמִּי דְּזַבְנִיהּ
2 זַבְנִי? אֶלָּא, קִים לְהוּ לְרַבָּנַן דְּיָנוּקָא מִקַּרְבָּא דַּעֲתֵיהּ
3 גַּבֵּי זוּזֵי, וְאִי אָמְרַתְּ זַבְנִיהּ זַבְנִי, זִמְנִין דְּמִקַּרְקְשִׁי לֵיהּ
4 זוּזֵי, אֲזִיל מְזַבֵּין לְכוּלְּהוּ נַכְסֵי דַּאֲבוּהּ; אֲבָל גַּבֵּי מַתְּנָה,
5 אִי לָאו דַּהֲוָה לֵיהּ הֲנָאָה מִינַּיהּ לָא הֲוָה יָהִיב לֵיהּ
6 מַתְּנָה, אֲמְרוּ רַבָּנַן: תֵּיהֱוֵי מַתְּנָתוֹ מַתָּנָה, דְּלַעֲבִידוּ
7 לְהוּ מִילֵּי. אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל: בּוֹדְקִין
8 לְקִדּוּשִׁין, לְגֵרוּשִׁין, וְלַחֲלִיצָה וּלְמִיאוּנִין. וְלִמְכּוֹר בְּנֵכְסֵי
9 אָבִיו - עַד שֶׁיְּהֵא בֶּן עֶשְׂרִים. וְכֵיוָן דְּבִדַּקְנָא לְקִדּוּשִׁין,
10 לְגֵרוּשִׁין לָמָּה לִי? - לָא נִצְרְכָא אֶלָּא לְיִבּוּם, דִּתְנַן: בֶּן
11 תִּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ - קְנָאָהּ, וְאֵין
12 נוֹתֵן גֵּט עַד שֶׁיְּגַדֵּל. לַחֲלִיצָה - לְאַפּוּקֵי מִדְּרַבִּי יוֹסֵי,
13 דְּאָמַר: "אִישׁ" כְּתוּב בַּפָּרָשָׁה, אֲבָל אִשָּׁה - בֵּין גְּדוֹלָה
14 וּבֵין קְטַנָּה, קָא מַשְׁמַע לָן דְּמַקְשִׁינַן אִשָּׁה לְאִישׁ, דְּלָא
15 כְּרַבִּי יוֹסֵי. וּלְמִיאוּנִין - לְאַפּוּקֵי מִדְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר:
16 עַד שֶׁיִּרְבֶּה שָׁחוֹר, קָא מַשְׁמַע לָן דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה.
17 וְלִמְכּוֹר בְּנֵכְסֵי אָבִיו עַד שֶׁיְּהֵא בֶּן עֶשְׂרִים - לְאַפּוּקֵי
18 מִמַּאן דְּאָמַר בֶּן שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה. וְהִלְכְתָּא: תּוֹךְ זְמָן
19 כְּלָפְנֵי זְמָן, וְהִלְכְתָּא כְּגָדֵל בַּר מְנַשֶּׁה. וְהִלְכְתָּא כְּמָר
20 זוּטְרָא. וְהִלְכְתָּא כְּאַמֵּימָר. וְהִלְכְתָּא כְּרַב נַחְמָן אָמַר
21 שְׁמוּאֵל בְּכוּלְּהוּ. **מִשְׁנָה** הַמְחַלֵּק נְכָסָיו עַל פִּיו -
22 רַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמֵר: אֶחָד בְּרִיא וְאֶחָד מְסוּכָּן, נְכָסִים
23 שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת - נִקְנִין בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר וּבַחֲזָקָה,
24 וְשֶׁאֵין לָהֶן אַחֲרָיוּת - אֵין נִקְנִין אֶלָּא בְּמִשִּׁיכָה.

אמרו

דמתנת בן שלש עשרה שאינו יודע בטיב משא ומתן הויא מתנתו מתנה, ואף על גב דמכירת נכסיו לא הויא מכירה. **והלכתא כרב נחמן אמר שמואל בכולהו** — קדושין וגירושין חליצה ומיאונין, דלא סמכינן אשנים עד שנבדוק סימנין. ולמכור בנכסי אביו — עד שיהא בן עשרים ויביא סימנים מי שאינו יודע בטיב משא ומתן, דטפי מעשרים לא אמטו רבנן להמתין לחכמתו. ואם לא הביא שיער בעשרים נחזקינן כקטן עד רוב שנותיו אם לא נמצאו בו סימני סריס. ואיכא למימר דוקא בנכסי אביו, אבל בנכסים שנתנן לו במתנה, או שקנה, (מטלטלין) שאינם ירושת אבותיו — הנהו מוכר פחות מבן עשרים, כדין מטלטלין. **משנה רבי אלעזר אומר אחד בריא ואחד מסוכן כו'** — רבי אלעזר סבירא ליה לענין שכיב מרע אינם כבתובין וכמסורין בכלל, אלא כבריא בעלמא, וצריך קנין כשאר מתנת בריא. ואף על גב דמית — לא קנה מקבל מתנה בלא קנין. ואפילו מצוה מחמת מיתה נמי לרבי אלעזר בעי קנין, שהרי מעשה של אמן של בני רוכל אוקימנן לעיל (קנא, ב) במצוה מחמת מיתה, ואפילו הכי פליג רבי אלעזר ואמר להו לחכמים: בני רוכל תקברם אמם, ושלא כדין קיימו דבריה, כי אם לקונסן. **ואחד מסוכן** — ואף על גב דלא שייר מידי — לא מיקני באמירה כלל. ונראה בעיני דכיון דלא מפליג רבי אלעזר בין שכיב מרע לבריא לענין היכא דמית — הוא הדין היכא דעמד אינו חוזר, אם קנו מידו, לרבי אלעזר.

בני

אמרו לו מעשה דבני רוכל בו'? לימא להו דשבת הוה. עד כאן דברי רבינו תם. ועוד הקשה רבינו יצחק: מדאמרינן בגיטין בסוף פרק קמא (יד, ב) גבי "הולך מנה לפלוני" כו' ומוקי לה התם בשביב מרע, וקאמר רבי יהודה הנשיא משום רבי יעקב שאמר משום רבי מאיר כרבי אליעזר, דבחול צריך קנין, ואי גרסינן הכא "רבי אליעזר" — הא אית ליה לרבי מאיר בגמרא דרבי אליעזר אומר בחול בדבריו קיימין, ולא הצריך קנין. והתם בחול מיירי, מדקאמר "הולך מנה לפלוני" — דמשמע בחול. אלא שמע מינה דגרס "רבי אליעזר", ואית ליה בין בשבת בין בחול צריך קנין, ופליג אדרבי אליעזר ורבי יהושע דבסמוך. וגרסינן: ולא לחוש לדברי רבי אליעזר. וכן בפרק קמא דקדושין (כו, ב) גבי בעיא דצבורין. ולקמן בגמרא גבי המקיים קרצים בכרם גרס "רבי אליעזר", וכן בשבת פרק "חבית" (קמד, ב) דמייתי לה ההוא דהמקיים קרצים בכרם. והרב רבינו יצחק בר מאיר הקשה מן התוספתא (פרק עשירי), דקתני התם: המסוכן שחלק נכסיו על פיו, בין בחול בין בשבת — דברי המת יעשו. אבל בריא — עד שיקנו בכסף ובשטר ובחזקה. רבי אליעזר אומר: נכסים שיש להם אחריות נקנים בכסף ובשטר ובחזקה, ושאין להם אחריות אין נקנים אלא במשיכה. אמר רבי אליעזר: מעשה במרוני אחד שהיה בירושלים והיו לו מטלטלין הרבה כו'. במה דברים אמורים — בחול, אבל בשבת לא יעשה, ואם עשה — עשוי. רבי יהושע אומר: בחול אמרו, קל וחומר בשבת, דברי רבי מאיר. ורבי יהודה אומר: רבי אליעזר אומר: במה דברים אמורים — בשבת, אבל בחול לא יעשה, ואם עשה — עשוי. רבי יהושע אומר: בשבת אמרו, קל וחומר בחול. אלמא משמע דכולה רבי אליעזר קתני לה ואומר רבינו יצחק: דלא קשיא מידי, ד"במה דברים אמורים" דתוספתא — אמתניתין דהכא קאי, ולא אמילתא דרישא דרבי אליעזר דתוספתא, אלא אמילתא דרבנן קאמר, דאמרי דלא בעי קנין. והכי פירושא: דאם עשה עשוי, ולא אמרינן דאין קנין לאחר מיתה. דכיון שאין יכול לעשות אלא בקנין — מודו כולי עלמא שיועיל זה הקנין לאחר מיתה, והוי כאילו פירש: מהיום אם לא יחזור בו לאחר מיתה. והכי קאמר: לא יעשה בלא קנין, ואם עשה בקנין — מה שעשה עשוי, ולכתחילה נמי יכול לעשותה בקנין.

כבניתי לבתי — פירש רבינו שמואל: נושק"א בלעז, שחוגרת בה צוארה. ואין נראה לרבינו יצחק, מדאמר בשבת פרק "במה אשה יוצאה" (סב, א): ולא תצא בכוליאר. וקאמרינן בגמרא: מאי בכוליאר — אמר רב: מכבנתא, דיינו בכביתי דהכא. ופירש רש"י התם נושקא. ולמה אסור לצאת בו בשבת? והלא אינו עשוי אלא דרך מלבוש, ושלפא ומחוי נמי לא שייך ביה כיון שתגלה בשרה ועוד אמרינן בזימנא פרק "אמר להם הממונה" (כה, א) גבי כהנים, תנא: היו עומדים בכוליאר, פירוש עומדין בעיגול. על כן נראה לרבינו יצחק כפירוש הערוך, שפירש: בכוליאר הוא כעין עטרה, ומכל מקום יש בה שום דבר חד, כדאמרינן בשילהי דשבת (קנו, ב) דשקלה למכבנא ויהבא בעיני דחזייא. וכביתי דהכא אין לפרש נושק"א, אפילו תחלק בין מכבנתא דשבת לכביתי דהכא, דהא כתיב בישעיה (ג) "ובתי הנפש הלחשים", ופירש רש"י שם: "בתי הנפש" — נושקא, שהיא כנגד שהנפש נתון שם. וכתוב נמי "והרדידים" ומתרגמינן: כביתי. ועוד תנן במסכת כלים (פרק כ"ט משנה א): והסגוס והרדידים כו', ופירש בערוך דהיינו רדידים, וקרוי בלשון שמעעל רידי"א, והוא צעיף דק שהאשה מתכסה בה ראשה, "ותכס בצעיף ותתעלף" מתרגם בתרגום ירושלמי: רדידא (בראשית לח).

קונין משכיב מרע ואפילו בשבת — במצוה מחמת מיתה, או בבותב כל נכסיו אתי שפיר, דשייך התם טירוף דעת. כי אף על פי שהקנין אינו מעלה ומוריד — מכל מקום מצטערו על הדבר. והוא הדין נמי בבותב מקצת, אף על פי שסבור הוא עדיין לחיות, שהרי אינו יכול לחזור בו, ומשייר לנפשו — מכל מקום שייך ביה טירוף דעת, כדפירש רבינו שמואל. ואפילו בשבת נמי מותר להקנות, כדאמר ב"הזורק" (גיטין עז, ב) דהוא שביב מרע דכתב לה גיטא לדביתהו, למחר תקיף ליה עלמא טובא. אמר רבא: מי איכא דוכתא דלינבאה גיטא ותיזל איהי ותיחוד ותפתח בו'. והיכי קא קניא ליה? הא אקנייתא רשותא בשבת אלא שמע מינה בשביב מרע דקילו, ואם כן מותר להקנות גם הבא. ותדע דבשביב מרע דקילו, דהא תקשה: היכי הוה מצי לגרש בשבת? והתניא בתוספתא דביצה: אין מגרשין בשבת אלא בשביב מרע דקילו. **זכין** לגדול ואין זכין לקטן — ואם תאמר: למה אין זכין לקטן? הלא זכין לאדם שלא בפניו ויש לומר: כיון דזכיה מטעם שליחות, מאן דמצי משוי שליח — יש לו זכיה, ומאן דלא מצי משוי שליח — אין לו זכיה. ומאן דאית ליה זכין לקטן ואין זכין לגדול, סבירא ליה: כיון דגדול יכול לקנות — לא תקון ליה רבנן זכיה כמו בקטן.

1 אָמְרוּ לוֹ: מַעֲשֶׂה בְּאִמָּן שֶׁל בְּנֵי רוֹכֵל שֶׁהָיְתָה חוֹלָה,
2 וְאָמְרָה: תְּנוּ בְּבִנְיָתִי לְבִתִּי, וְהִיא בְּשְׁנַיִם עָשָׂר מָנֶה,
3 וּמֵתָה, וְקִיְּימוּ אֶת דִּבְרֵיהָ אָמַר לָהֶן: בְּנֵי רוֹכֵל תִּקְבְּרֵם
4 אִמָּן. **גמרא** תַּנְיָא, אָמַר לָהֶן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לַחֲכָמִים:
5 מַעֲשֶׂה בְּמָרוֹנִי אֶחָד שֶׁהָיָה בִּירוּשָׁלַיִם, וְהָיוּ לוֹ
6 מִמְלְטָלִין הַרְבֵּה וּבִיקֵּשׁ לִיתְּנָם בְּמַתָּנָה, אָמְרוּ לוֹ: אֵין
7 לְחֶם תַּקָּנָה עַד שֶׁיַּקְנֶה עַל גַּב קַרְקַע. הָלַךְ וְלָקַח בֵּית
8 סֶלַע אֶחָד סָמוּךְ לִירוּשָׁלַיִם, וְאָמַר: צִפּוֹנוֹ לִפְלוֹנִי וְעָמוֹ
9 מֵאָה צֹאן וּמֵאָה חֲמוֹרוֹת, וּדְרוֹמוֹ לִפְלוֹנִי וְעָמוֹ מֵאָה צֹאן
10 וּמֵאָה חֲמוֹרוֹת. וּמֵת, וְקִיְּימוּ חֲכָמִים אֶת דְּבָרָיו אָמְרוּ לוֹ:
11 מִשָּׁם רָאִיתָ? מָרוֹנִי בָּרִיא הָיָה. "אָמַר לָהֶן: בְּנֵי רוֹכֵל
12 תִּקְבְּרֵם אִמָּן" וכו'. מֵאי טַעְמָא קָא לְיֵיט לְהוּ? אָמַר רַב
13 יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: מְקַיְּימֵי קוֹצִים בְּכֶרֶם הָיוּ, וְרַבִּי
14 אֱלִיעֶזֶר לְטַעְמֵיהּ, דְּתַנְּן: הַמְקַיֵּים קוֹצִים בְּכַרְמוֹ - רַבִּי
15 אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: קֹדֶשׁ, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לֹא קֹדֶשׁ אֶלָּא
16 דָּבָר שֶׁכְּמוֹהוּ מְקַיְּימִין. בִּשְׁלָמָא כַּרְכּוֹם חָזֵי, אֶלָּא קוֹצִים
17 לְמַאי חָזֵי? אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר?
18 שֶׁכֵּן בְּעֲרַבִּיָּא מְקַיְּימִין קוֹצִים בַּשֻּׁדוֹת לִגְמַלֵּיהֶן. אָמַר
19 רַבִּי לֵוִי: קוֹנִין קָנְיָן מִשְׁכִּיב מְרַע אֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת, וְלֹא
20 לָחוּשׁ לְדִבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אֶלָּא שֶׁמָּא תִּטְרוֹף דַּעְתּוֹ
21 עָלָיו. **משנה** רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בְּשַׁבָּת - דְּבָרָיו
22 קַיָּימִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵין יָכוֹל לִכְתּוֹב, אֲבָל לֹא בְּחוֹל; רַבִּי
23 יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בְּשַׁבָּת אָמְרוּ, קַל וָחוֹמֶר בַּחוֹל. כֵּיוָצֵא
24 בּוֹ, זָכִין לְקָטָן וְאֵין זָכִין לְגָדוֹל, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר;
25 רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: לְקָטָן אָמְרוּ, קַל וָחוֹמֶר לְגָדוֹל.
26 **גמרא** מַתְנִיתִין מַנִּי? רַבִּי יְהוּדָה הִיא; דְּתַנְיָא: רַבִּי
27 מֵאִיר אוֹמֵר, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בַּחוֹל - דְּבָרָיו קַיָּימִין,
28 מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לִכְתּוֹב, אֲבָל לֹא בְּשַׁבָּת; רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ
אוֹמֵר:

בני רוכל — שם אביהן. **שהיתה חולה ואמרה תינתן כבניתי לבתי** — אם מתנת שכיב מרע בלא שיור היתה, איכא למימר דמודה רבי אלעזר במצוה מחמת מיתה דלא בעי קנין, והוא דמית, דהא לא מיבעי לאוקומי מעשה דבני רוכל במצוה מחמת מיתה. ואם מתנת שכיב מרע במקצת היתה, ומיבעי לן לאוקומי במצוה מחמת מיתה, כדאוקימנן לעיל, דהא מתנת שכיב מרע במקצת כולי עלמא מודים דלא מקניא באמירה, ואם כן על כרחך פליג רבי אלעזר אפילו במצוה מחמת מיתה. **אמר להן מי מביאין ראיה מבני רוכל** — דרשעים היו, והלואי שתקברם אמם. כדמפרש טעמא בגמרא. וקנסא הוא דקנסום רבנן לקיים מתנת אמם לבתה בלא קנין. **גמרא** *מרוני — על שם מקומו. **וביקש ליתנם** — שהיה שכיב מרע לדברי רבי אלעזר, ומקבלי מתנה לא הוו גביה, כדמפרש בקדושין. וההם פריך עלה טובא. **אמרו ליה אין להם תקנה** — לזכות בהן המקבל מתנה לפום מאי דלא סמכא דעתן עד שיקנה כו'. הכי מפרש בפרק קמא דקדושין. והתם מפרש שפיר. **ולקח בית סלע** — שאינו ראוי לזריעה, וקנאו בזול לשם כן, על מנת להקנות לו. **מרוני בריא היה** — בשעת מתנה, ואחר כך מת. **מקיימי קוצים** = *קרדונ"ש. **בכרם** — דכהאי גוונא אשכחן במסכת כלאים דמאכל בהמה הוי כלאים בכרם, משום "לא תזרע כרמך כלאים", ואפילו מקיים לוקה, דדרשינן במועד קטן (ב, ב) "כלאים שדך לא". **שכן בערביא כו'** — ורבנן בתר רובא דעלמא אזלי, שאינן מקיימין שדות לגמליהן. **קונין משכיב מרע אפילו בשבת** — לא שנא היכא שצריך קנין, כגון ששייר, לא שנא במחלק כל נכסיו. דכיון דתלי טעמא משום שמא תטרוף דעתו עליו, דלא סמכא דעתיה שתתקיים צוואתו באמירה, הלכך כדי להפיס דעתו קונין אפילו בשבת בכל מתנתו, בין ששייר וצריך קנין, בין בלא שייר, ובאמירה סגי. ואף על גב דקנין דמי למקח וממכר, שהרי קונין בבליו של קונה, שמקנה סודרו כדי לקנות בו המתנה. **ולא לחוש לדברי רבי אליעזר** — מה שקונין — לאו דצריך קנין כרבי אליעזר, דהא קיימא לן כרבנן דדברי שכיב מרע כבתובין וכמסורין. אלא להפיס דעתו, כדי שלא תטרוף דעתו — קונין, דהשתא סמכא דעתיה. **משנה רבי אליעזר אומר** — אם בשבת חילק נכסיו — אז תקנו חכמים שיהו דבריו קיימין בלא קנין וכתיבה, שלא תטרוף דעתו, שמן הדין אין יכול לקנות ולכתוב בשבת. **אבל לא בחול** — שיש תקנה בקנין וכתיבה, ולמה תטרוף דעתה? **בשבת אמרו** — שדבריו קיימין, אף על גב דליכא למימר מגו דיכול לקנות ולכתוב כי לא עביד נמי קני. וקל וחומר בחול, דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו. **זכין לקטן** — האויל ואין לו יד לזכות לעצמו ממון שנותנין לו — תקנו חכמים שיהא אחר זוכה ומקבל לצרכו. **ואין זכין לגדול** — שהרי יכול לזכות בעצמו. **רבי יהושע אומר לקטן אמרו** — משום דזכין לו שלא בפניו, וכל שכן לגדול שיש לו יד לקבל ולזכות. ושליח נמי מצי משוי, והלכך כל שכן דזכין לאדם שלא בפניו. **גמרא** [שייך לדף קנו, א] קל וחומר לשבת — דכיון דאין יכול לכתוב עשו לו תקנה לקנות דבריו באמירה בעלמא, כדי שלא תטרוף.

משנה **נפל** הבית עליו **ועל אביו** — על ראובן ועל יעקב אביו, ואין ידוע מי מת קודם. **עליו ועל מורישיו** — על ראובן ועל מורישיו, כגון אחי ראובן או אחי יעקב אביו שאין להם קרוב יותר מראובן, וראובן ראוי ליורשן. **והיתה עליו** — על ראובן, כתובת אשה או בעל חוב, ואין לו ממה לפרוע. **יורשי האב אומרים הבן מת ראשון** — בנפל הבית עליו ועל אביו קאי, שיורשי יעקב, כגון בני יעקב שמעון ולוי אחי ראובן, או אפילו חנוך ופלוא בני ראובן שגם הם יורשי יעקב, אומרים: הבן מת ראשון, דהיינו ראובן מת ראשון, ומכח אבוה דאב קאתינא, כדאמרינן בגמרא, ולא זכה ראובן בהני נכסי כלל, ונירש אנו כל נכסי יעקב. ולענין נפל הבית עליו ועל מורישיו שייך למיתני: יורשי מורישיו אומרים: הבן מת ראשון. **בית שמאי אומרים** יחלוקו — כדמפרש טעמא ביבמות ב"החולץ", דאף על גב דיורשי האב ודאי יורשין בהאי ממון, ובעל חוב ספק, וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי — קסברי בית שמאי: שטר העומד לגבות כגבוי דמי, ותרוייהו ודאי חשיבי. **ובית הלל סברי נכסים בחזקתן** — בחזקת יורשי האב. שהרי הם יורשים ודאי, או מיעקב או מראובן, וכמוחזקין דמו, שהרי יעקב מוחזק בנכסיו היה ואלו באים מכחו. ובעל חוב ספק, ואין ספק מוציא מידי ודאי.

גמרא **תנן התם** — לקמן ב"גט פשוט". המלוה **את חבירו בשטר** — אפילו לא נכתב בו אחריות — גובה מנכסים משועבדים. אם אין ללוה נכסים בני חורין — גובה מלוה מן הלקוחות, דאמר ב"שנים אוחזין" (בבא מציעא יד, א): לרבנן, אחריות שלא נכתב בשטר טעות סופר הוא, וכמי שנכתב בו דמי. דלא שדי אניש זוזי בבדי, ולכך נתבוין המלוה שיכתוב בשטר אחריות, אלא ששכח הסופר וטעה. וסתם שטר קלא אית ליה, ולקוחות הוא דאפסידו אנפשייהו, שלקחו קרקע מן הלוה ולא הניחו לו בני חורין כדי לגבות מן מלוה את חובו. **בעי שמואל** — הכותב לחבירו: משעבד אני לך בחובך כל נכסים שאקנה, מהו? והיינו שכותבין בשטרות "דקנאי ודעתיך אנא למיקני". מהו — מי טריף מלקוחות נכסים שקנה הלוה אחר כתיבת השטר ומכרן לאלו? **אליבא דרבי מאיר** — גבי האומר לאשה: הרי את מקודשת לכשימות אישך, לכשתמות אחותך, לאחר שתתגיירי כו' — לא תיבעי לך, דודאי קנה. דכיון דפירות דקל דעדיין לא באו לעולם קנה — כל שכן דמשתעבדי ליה קרקעות, דאתו לעלמא אלא שעדיין לא קנאן לוה בשעה ששעבד. **אלא כי תיבעי לך אליבא דרבנן** — מאי? מי שאני שעבוד מקנין? ונעמא כדפרישית. אי נמי, אלמודו רבנן לשעבוד יותר מקנין, דלא תנעול דלת בפני לוין, או לא? **אמר רב יוסף תא שמע** — דתנן בפרק "שני דייני גזירות" בכתובות (קי, א): המוציא שטר חוב על חבירו, והלה הוציא שטר שכתוב בו שמכר לו את השדה מלוה ללוה, אחר שנכתב השטר חוב שהוא מוציא עליו. אדמון אומר: יכול הלוה לטענן: אילו חייב הייתי לך היה לך לפרוע את שלך ממני, ולא היה לך למכור לי קרקע בשביל צורך מעות. **וחכמים אומרים זה** — המלוה היה פיקח, שמכר לו ללוה את הקרקע, שהוא יכול עתה למשכנו בעד חובו, ולא יכול לדחותו ולומר: אין לי לפרוע כלום. והנה זה הקרקע "דאיקני" הוה, שלאחר שנכתב השטר חוב קנאו הלוה זמן מרובה, והנה זה המלוה חוזר וגובה בחובו, אלמא: "דאיקני" וקני — משתעבד למלוה. **אמר ליה רבא מיניה** — בתמיה, מקרקע שקנה הלוה עצמו ואינה משועבדת לשום אדם, דיאמר אתה מביא ראיה? מיניה פשיטא שיגבה המלוה, ואפילו מגלימא דעל כתפיה, דהא לא קמבעיא לן. אלא היכא דכתב "דאיקני" וקנה ואחרי כן שעבדו לאחר, או במכירה או שהורישו לאחר, מיבעיא לן אי אלים תנאיה שכתב לו "דאיקני" לטרוף מלקוחות או מיורשין שאחר כתיבת שטרו שקדם לזה, או לא. **נהי נמי דאב מיית ברישא** — וירש הבן, בדקאמר בעל חוב — "דאיקני" הוא, שקנאו הבן אחר כתיבת השטר והורישו ליורשיו, ואפילו הכי גובה אותו בעל חוב. אלמא: "דאיקני" וקנה והוריש — משתעבד **מצוה על היתומין** **כו'** — ולא משום שכתב לו "דאיקני" הוא. וגבי קנה ומכר לא משתעבד, אלא גבי יורשים משום מצוה. ואפילו לא כתב לו "דאיקני" — משתעבד יורש למלוה, משום מצוה על היתומים. **אם כן מלוה על פה הוא** — ואמאי טריף ממקרקעי דיתמי? **והא רב ושמואל דאמרי תרוייהו** — לקמן ב"גט פשוט": מלוה על פה אינו גובה מן היורשין, וכי אמרינן מצוה על היתומין — הני מילי מלוה בשטר. ושמואל גופיה הוא דקמבעיא ליה דא בעיא, ואם כן קשיא דידיה אדידיה. ומיהו, לקמן פסקינן הלכתא: מלוה על פה גובה מן היורשין, שלא תנעול דלת בפני לוין.

אלא

אומר: בחול אמרו, וקל וחומר לשבת. כיוצא בו, זכין לגדול ואין זכין לקטן, דברי רבי אליעזר; רבי יהושע אומר: בגדול אמרו, קל וחומר לקטן. רבי יהודה אומר, רבי אליעזר אומר: בשבת - דברי קיימין, מפני שאינו יכול לכתוב, אבל לא בחול; רבי יהושע אומר: בשבת אמרו, קל וחומר בחול. כיוצא בו, זכין לקטן ואין זכין לגדול, דברי רבי אליעזר; רבי יהושע אומר: לקטן אמרו, קל וחומר לגדול. **משנה** נפל הבית עליו ועל מורישיו, והיתה עליו כתובת אשה וכעל חוב, יורשי האב אומרים: הבן מת ראשון ואחר כך מת האב, וכעלי החוב אומרים: האב מת ראשון ואחר כך מת הבן - בית שמאי אומרים: יחלוקו, ובית הלל אומרים: נכסים בחזקתן. **גמרא** תנן התם: המלוה את חבירו בשטר - גובה מנכסים משועבדים, על ידי עדים - גובה מנכסים בני חורין. בעי שמואל: "דאיקני" וקנה, מהו? אליבא דרבי מאיר דאמר: אדם מקנה דבר שלא בא לעולם - לא קמבעיא ליה, דמפרש בסמוך. ואם תאמר: אימור דאמר רבי מאיר בגון פירות דקל דעבידי דאתו, הני לא עבידי דאתו שיקנה נכסים וימכור ויש לומר: דמודי רבי מאיר בהא שהשעבוד חל במילא, אף על פי שלגבי קנין לא היה לו להועיל כאן. דהא גבי "דאיקני" נמי אמרינן לעיל דמהני אפילו לרבנן דרבי מאיר, אף על פי שסבורים דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, משום דאלים כח השעבוד. הכי נמי אלים לרבי מאיר, לענין דמהני אף על גב דלא עבידי דאתו. [**דאיקני** קנה ומכר] כו' — הקשה רבינו שמואל: תיפשוט ליה מדידיה, מדאמר שמואל בפרק קמא דבבא מציעא (יד, ב): בעל חוב גובה את השבח, פירוש: שהשביח הלוקח. ואין לומר כמו שפירש דאליבא דרבי מאיר איירי, דהא שמואל לית ליה דרבי מאיר, דהא פסיק בפרק "אף על פי" (כתובות נט, א) כרבי יוחנן הסנדלר, דאמר: אין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם ויש לומר: דשמואל הסבירא ליה כרבי מאיר הכא, דאלים כח השעבוד שיועיל אף על פי שלא בא לעולם, אף על גב דבקנין לא סבר ליה כוותיה מטעם דפירש לעיל, דהכא מיבעיא ליה לרבנן. **מצוה** על היתומים לפרוע חובת אביהן — וכופין כאן. ומיהו, אין כופין במקום שלא הניח להם אחריות נכסים. אבל הניח להם — כופין, דהא נזקקין ליתומים, ובמלוה בשטר. והכי נמי משמע בסמוך כדפרישית, מדקאמר: מלוה על פה אינו גובה מן היורשים — משמע דאי למאן דאמר גובה מן היורשין חייב לפרוע, ומצוה על היתומים לפרוע חובת אביהן. והך דהכא אינו כי ההיא (כתובות צא, ב) דגבי קטינא דארעא, דהתם מצוה בעלמא בלא בפייה, דמיירי בדלא שבק להון אחריות נכסים. והכא בדין בעי למימר, דאף על גב דלא משתעי בשטר, כיון דמנכסי דידיה מיפרע — כופין היתומים למאן דאמר מלוה על פה גובה מן היורשים.

נפל הבית עליו ועל אביו כו' בית שמאי אומרים יחלוקו ובית הלל אומרים נכסים בחזקתן — הסבירא להו לבית הלל: כיון דמחוסר גובינא, אפילו מת האב תחלה — הוו בחזקת היורשין. ובית שמאי לטעמייהו, דאית להו: כל העומד לגבות כגבוי דמי, ולכך הוי כאילו הוא מוחזק בבך. **אמר** רב יוסף תא שמע דאמר (בבא בתרא קכה, א): יתומים שגבו קרקע בחובת אביהם — בעל חוב גובה אותה מהם, דהיינו טענא — מדרבי נתן. ועוד, אפילו היה יכול להביא ראיה — מתניתין עדיפא ליה.

דאיקני קנה ומכר מהו — אליבא דרבי מאיר, דקאמר: אדם מקנה דבר שלא בא לעולם — לא קמבעיא ליה, כדמפרש בסמוך. ואם תאמר: אימור דאמר רבי מאיר בגון פירות דקל דעבידי דאתו, הני לא עבידי דאתו שיקנה נכסים וימכור ויש לומר: דמודי רבי מאיר בהא שהשעבוד חל במילא, אף על פי שלגבי קנין לא היה לו להועיל כאן. דהא גבי "דאיקני" נמי אמרינן לעיל דמהני אפילו לרבנן דרבי מאיר, אף על פי שסבורים דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, משום דאלים כח השעבוד. הכי נמי אלים לרבי מאיר, לענין דמהני אף על גב דלא עבידי דאתו. [**דאיקני** קנה ומכר] כו' — הקשה רבינו שמואל: תיפשוט ליה מדידיה, מדאמר שמואל בפרק קמא דבבא מציעא (יד, ב): בעל חוב גובה את השבח, פירוש: שהשביח הלוקח. ואין לומר כמו שפירש דאליבא דרבי מאיר איירי, דהא שמואל לית ליה דרבי מאיר, דהא פסיק בפרק "אף על פי" (כתובות נט, א) כרבי יוחנן הסנדלר, דאמר: אין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם ויש לומר: דשמואל הסבירא ליה כרבי מאיר הכא, דאלים כח השעבוד שיועיל אף על פי שלא בא לעולם, אף על גב דבקנין לא סבר ליה כוותיה מטעם דפירש לעיל, דהכא מיבעיא ליה לרבנן. **מצוה** על היתומים לפרוע חובת אביהן — וכופין כאן. ומיהו, אין כופין במקום שלא הניח להם אחריות נכסים. אבל הניח להם — כופין, דהא נזקקין ליתומים, ובמלוה בשטר. והכי נמי משמע בסמוך כדפרישית, מדקאמר: מלוה על פה אינו גובה מן היורשים — משמע דאי למאן דאמר גובה מן היורשין חייב לפרוע, ומצוה על היתומים לפרוע חובת אביהן. והך דהכא אינו כי ההיא (כתובות צא, ב) דגבי קטינא דארעא, דהתם מצוה בעלמא בלא בפייה, דמיירי בדלא שבק להון אחריות נכסים. והכא בדין בעי למימר, דאף על גב דלא משתעי בשטר, כיון דמנכסי דידיה מיפרע — כופין היתומים למאן דאמר מלוה על פה גובה מן היורשים.

מידהו

מיהו למאן דאמר אין גובה, אף על גב דמצוה לפרוע מדידיהו — אין כופין, כדמוכח ב"הכותב" (כתובות פו, א). אכל כי שבק להון אחריות נכסים, אף על פי דפריעת בעל חוב מצוה — כופין, כדמוכח בכל מקום דנוקקין ליתומים גדולים. והיכא דאמרי "לא ניחא לן למעבד מצוה" אמרינן בכתובות (שם) דמכיך אותו עד שתצא נפשו, כמו במצות עשה, כגון עשה סוכה ועשה לולב.

המוקדמים פסולים — אומר רבינו יצחק: דפסולים הוו לגמרי, דאפילו מבני חרי לא גבי, אף על פי שלוה מודה. וראיה — מדקאמר ריש לקיש ב"איזהו נשך" (בבא מציעא עב, א) דדך משנה מתוקמא כרבי מאיר, דאמר: שטר שיש בו רבית קונסין, ואין גובה בו לא את הקרן ולא את הרבית. היינו אפילו לוה מודה. ואפילו מבני חרי לא גבי דתם, דהא תניא בתוספתא (פרק חמישי דבבא מציעא): המוציא שטר חוב שיש בו רבית — יקרענו, בא לבית דין — יקרעוהו. והדר תני דף משנה דהכא — משמע פסולים לגמרי. אך יש לומר דשאני דתם, דמשעת כתיבה הוא דעבד ליה שומא, אבל הכא לא עבד ליה שומא. וכי האי גוונא דחי בפרק "המניח את הכד" (בבא קמא ל, ב). מיהו, לישנא דפסולין משמע פסולין לגמרי, שלא לגבות מבני חרי.

גובה את הקרן מנכסים משועבדים ושבח מבני חורין — ואם תאמר: כיון שיש לו נכסים ללוה שיגבה ממנו הלוקח — אם כן לא יקח הבעל חוב ממנו, לימא ליה לוקח: מקום הנחתי לך לגבות ממנו ויש לומר: דאיירי כגון שאין לו למוכר נכסים אחרים אלא משועבדים, ולכך טורף דימנו המשועבדים, ולכשיחזור ויקנה נכסים בני חורין — יחזור זה לוקח ויטרוף מבני חרי. ואפילו "דאיקני" קנה ומכר משתעבד, משתעבד כבר לוקח לבעל חוב כל שעבודו. אי נמי יש לומר: כגון שעשאו לוה למלוה קרקע זה אפותיקי, דהשתא לא מצי למימר ליה: הנחתי לך מקום לגבות ממנו. **אם** תמצי לומר משתעבד לוה ולוה כו' — והכי נמי הוה מצי למיבעי היכא דאמר "איקני" ולא מכר והזרישל, לוה ולוה, ואפילו תמצא לומר "דאיקני" קנה ומכר לא משתעבד. אלא מדסליק מיניה נקט בעיא. **מאי** גובה דקתני נמי חצי שבח — בתר הכי גרסינן בכל הספרים שנים: שלחו מתם בן שלוה כו' עד סוף הסוגיא. לאו ירושי האב אחי הבן כו', ואחר כך משנה דנפל הבית עליו ועל אמו וגמרא דילידה, ואחר כך בעו מיניה מרב ששת בן מהו שירש את אמו בקבר. וכן הגירסא בפירוש רבינו חננאל, וכן גרס רבינו תם, וכן הגירסא ישרה דגמרא, ד"שלחו מתם" שייכא על המשנה דנפל הבית עליו ועל אביו, דמייתי עלה דהיא משנה לבסוף. וגמרא דבעו מיניה מרב ששת — היא שייכא על משנה דנפל הבית עליו ועל אמו דמייתי לה עלה. אבל בספרים שלנו גרסינן דהיא דשלחו מתם על משנת נפל הבית עליו ועל אמו, כמו שפירש רבינו שמואל. והוא פירוש גרסת רבינו חננאל נראה לו יותר, וכן גרס רבינו תם.

נפל

ו"דאיקני" קרינא ביה בשעת הלואה ואם תמצא **לומר כו'** — בעיא באפי נפשה היא. **הא לא קנה** — וליכא למיבעי אי בתרא קני אי קמא קני, כדלקמן, שהרי לא קנה לא זה ולא זה. **ואם תמצא לומר דאיקני קנה ומכר משתעבד** — לוה וכתב למלוה "שעבדתי לך כל נכסיי דקנאי ודאיקני", וחזור ולוה מאחר, וכתב לו כמו שכתב לו לראשון, ואחר כך קנה נכסים ומכרן, או שמת והורישם ליורשים, ובאו שני הנושים לטרוף אותן הנכסים, הדין עם מי? לקמא משתעבד — שהרי כתוב בשטר מוקדם, או לבתרא משתעבד — דלא אלים "דאיקני" לתפוס עד שיבואו הנכסים בעולם, וכי קנה הני נכסים אחרי כן — הא הדר ביה מקמא, ויקנה בתרא. יחלוקו — כל אחד לפי מעותיו, דבבת אחת נשתעבדו להם. שהרי אחר שתי ההלואות קנאה, ובאותה העת שקנאה — מיד נשתעבדו לשניהן, שאין קדימה לאחד מהן. **מהדורא בתרא** — כשחזר תלמודו פעם שניה. נמצא בתשובה ברב האי ובפירוש רבינו חננאל: רב אשי חיה ששים שנה, ובכל שנה מחזר תלמודו בשני חדשי הכלה ניסן ותשרי, ולכשהגיעו שלשים שנה סיים כל תלמודו. וכן עשה בשלשים שנים אחרונים, ומהדורא קמא היינו שלשים שנים ראשונים, ומהדורא בתרא הן שלשים שנים אחרונים. **ואם איתא חצי שבח מיבעי ליה** — שביון שמכר הלוה שדהו וכתב לו אחריות עליו, ואחרי כן השביחן הלוקח — נמצא המלוה והלוקח שניהן נושין בלוה, ונמצא השבח קנוי ללוה אחר שעבוד שניהן, למלוה בחובו, וללוקח בכסף מקנתו. לפיכך חולקין השבח כדין לוה ולוה וחזור וקנה. הלכך אין למלוה בכל מקום אלא חצי השבח. **ומשני: מאי גובה נמי חצי שבח** — ושינויא דסמכא הוא. מהא שמעינן דהא דאמר שמואל "בשנים אוחזין" (בבא מציעא יד, ב): בעל חוב גובה את השבח — לא סבירא לן כוותיה, אלא גובה חצי שבח, וכן הלכה. ואי קשיא: דהכא בעי שמואל "דאיקני" מדוז? והתם קאמר: בעל חוב גובה את השבח, דהיינו "דאיקני" איכא למימר דאליבא דרבי מאיר קאמר. אי נמי, מיבעי לן לרבנן מאי, ואיהו פשיט מנפשיה "דאיקני" קנה, וסברא דנפשיה קאמר.

משנה

אלא הא מנו רבי מאיר כו' — וכי מיבעי לן — לרבנן הוא דמיבעיא לן, כדאמרן לעיל. **המוקדמים** — שנכתבו ביום חמשה עשר בניסן, וכתב בתוך השטר באחד בניסן. **פסולין** — דאתי למיטרף לקוחות של חמשה עשר ימים ראשונים דניסן שלא בדין, שהרי ההלואה היתה בחמשה עשר בניסן, והוא טרוף לקוחות דחמשה עשר קודם. ומיהו, אם ההלואה היתה באחד בניסן בפני עדים, וקנו מידו להשתעבד נכסי לוה למלוה, ולא כתבו את השטר עד חמשה עשר בניסן, וכתבו בו באחד בניסן — כי האי מוקדם כשר, כדאמר להו רבה בר שילא להנך דכתבי אקניית: אי ידעיתו ההוא יומא דאקניתו בו — לחיי, ואי לא — כתיבו יומא דקימיתו ביה. לקמן ד"גט פשוט" (קעב, א). המוקדמין **פסולין** — כדפרישית. שהקדים זמן הכתוב בשטר ליום כתיבתו. אי נמי, שנכתב השטר באחד בניסן וכן כתוב בו "באחד בניסן לוה פלוני מפלוני", והוא לא לוה ממנו כלום עד חמשה עשר בניסן — גם זה מוקדם, ופסול. שאין לו לטרוף אלא מזמן ההלואה ואילך, ודלא כאביי דאמר: עדיו בחתומיו זכין לו, ב"שנים אוחזין" (בבא מציעא יג, א). **והמאוחרים כשרין** — לוה בניסן ולא נכתב עד תשרי. אי נמי, בתבוהו ביום שלוה, אך איחר הזמן בתוך השטר וכתב בו בתשרי — כשרין, שמחל לו השעבוד עד תשרי, ולא יטרוף לקוחות אלא מתשרי ואילך. **מאוחרין אמאי כשרין** — כשלוה בניסן ונכתב בתשרי? והלא שמא קנה זה אלו נכסים בין ניסן לתשרי ולא אשתעבדו למלוה, דהא "דאיקני" הוא בשעת הלואה, והטורף יבא לטרוף מתשרי ואילך שלא בדין מן הלקוחות שקנו מן הלוה נכסים הקנויין לו מניסן ועד תשרי אלא שמע מינה "דאיקני" משתעבד, והלכך מאוחרים כשרים, דליכא למיחש להכי. **הא מני רבי מאיר היא** — והלכך מאוחרים כשרין, שאם כתב בתוך השטר שום אחריות — כתב "דקנאי ודעתיד אנא למיקני", שאין כותבין אחריות לחצאין, וליכא למיחש למידי. וגם אם לא נכתב בו אחריות — ליכא למיחש כלל, דהא לרבי מאיר לא טריף ממשעבדי, ב"שנים אוחזין". ומיהו, אם כתב בהו "דקנאי" ולא כתיב בהו "דאקני" — בהא ודאי מודה רבי מאיר דמאוחרין פסולין, כקושיין דלעיל, דלמא אתי למטרף קרקעות שקנה בין זמן הלואה לזמן כתיבת השטר שלא בדין. מיהו, לא שכיחא מילתא לכתוב אחריות לחצאין, והלכך לא חש לאקשויי טפי. **לשבח קרקעות כיצד** — במסכת גיטין (מח, ב) תנן: אין מוציאין לאכילת פירות ולשבח קרקעות ולמזון האשה והבנות מנכסים משועבדים, מפני תיקון העולם. והשתא מפרש לשבח קרקעות כיצד. ו"בשנים אוחזין" (יד, ב) מיתנייא: דרי שגזל שדה מחבירו כו'. ומשני: לא תרוצי קא מתרצת ליה? תריץ נמי בבעל חוב. וכדמתרצא התם מיתנייא הכא. **ובא בעל חוב וטרפה** — כשהיא משובחת בזיבול וחרישה וזריעה. **כשהוא גובה** — הלוקח מן המוכר. **בעל חוב שבח מנא ליה** — והלא זה השבח, הלוקח שלקח שדה זו אחר הלואת המלוה השביחו, וזמן הלואה לזמן כתיבת השטר שלא בדין.

משנה נָפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל אִשְׁתּוֹ, יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל אוֹמְרִים: אִשָּׁה מֵתָה רִאשׁוֹן וְאַחַר כָּךְ מֵת הַבַּעַל, יוֹרְשֵׁי אִשָּׁה אוֹמְרִים: בַּעַל מֵת רִאשׁוֹן וְאַחַר כָּךְ מֵתָה אִשָּׁה - אבֵית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: יַחֲלוֹקוּ; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: נְכָסִים בְּחֶזְקָתָן, כְּתוּבָּה - בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל, נְכָסִים הַנִּכְנָסִין וְהַיּוֹצְאִין עִמָּהּ - בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הָאָב.

גמרא

רש"י

משנה נפל הבית עליו ועל **אשתו** — ואין לה בנים ממנו. **יורשי הבעל** — אביו או אחיו, או בניו מאשה אחרת. **אשה מתה ראשונה** — ואין ליורשי אשה כלום בכל נכסיה, שהרי הבעל מת אחרון וירש את אשתו קודם מותו. **יורשי האשה** — קרוביה ממשפחת אביה (ואחרי כן מתה היא, וירשנו בכל נכסיה). **נכסי צאן ברזל** — והיא נדוניא דהנעלת ליה ונכתבה בכתובה. ומנה ומאתים ותוספת, ונכסי מלוג שלה. **בית שמאי אומרים יחלוקו** — שהרי ממון מוטל בספק הוא. ויש מפרשים ביבמות ב"החולץ" (לח, ב) דאכתובה לא פליגי בית שמאי, אלא אשארא. **ובית הלל אומרים נכסים בחזקתן** — בגמרא מפרש בחזקת מי. הלכך, לאו לקמיה קאי, אלא הכי גרסינן: וכתובה בחזקת יורשי הבעל. והני נכסים דקאמרי בית הלל — הן נכסי צאן ברזל שהכניסה מבית אביה ושמאן בכתובתה, ואחריותם עליו, אם פיחתו — פיחתו לו, ואם הותירו — הותירו לו. **וכתובה בחזקת יורשי הבעל** — מנה ומאתים ותוספת. שממון הבעל ראוי לינתן לה, הלכך מספק לא תוציאנו מחזקת הבעל ומחזקת יורשים. **נכסים הנכנסים ויוצאים עמה** — הן נכסי מלוג שנפלו מבית האב, ואין אחריותן עליו. **בחזקת יורשי האב** — שמאביה באו לה.

תוספות

נפל הבית עליו ועל אשתו כו' בית הלל אומרים נכסים בחזקתן — תימה: למאן דאמר בגמרא בחזקת יורשי האשה, אמאי לא חשיב להו בהדי נכסים הנכנסים והיוצאין עמה? ולמאן דאמר בחזקת יורשי הבעל אמאי לא תני לה בהדי כתובה? ואיכא למימר דלא שוו בטעמייהו, כדפרישית בסמוך. **ובית** הלל אומרים נכסים בחזקתן — קשיא לרבינו יצחק: מאי שנא דהכא אמר נכסים בחזקתן, ומפרש בגמרא: בחזקת יורשי האשה, ואילו בסיפא תנן: נפל הבית עליו ועל אמו אלו ואלו מודים שיחלוקו. ואמאי? הוה ליה למימר כמו התם: נכסים בחזקתן — דהיינו בחזקת יורשי האם, כדפירש בגמרא ותירץ: דהאי תנא סבירא ליה ירושת הבעל דרבנן, ולכך לא הוי אלא בחזקת יורשי האשה. ואפילו סבירא ליה נמי דאורייתא, יש לחלק ולומר: כיון דירושת הבעל אינה משום קורבה — הוי בחזקת האשה. אבל גבי נפל הבית עליו ועל אמו — הוו נמי בחזקת הבן, משום קורבה. מיהו קשה לרבי אלחנן: דהא רבי עקיבא איירי בסמוך בההיא דנפל הבית עליו ועל אמו, ואילו רבי עקיבא אית ליה ירושת הבעל דאורייתא, לעיל בפרק "יש נוחלין" (קיא, ב), וגם בפרק "שור שנגח ארבעה וחמשה" (בבא קמא מב, ב) מיהו, מצי למימר ברישא דנפל הבית עליו ועל אמו — לאו רבי עקיבא קאמר לה. והא דקאמר "מודה אני" — היינו אפילו סבירא להו כבית שמאי, אבל מכל מקום לא קתני לה ברישא. ועוד קשה לו: לטעם דמחמת קורבה לה, למה יהא יותר בחזקת הבן מבחזקת שאר יורשי האם? והלא הם באים מחמת קורבה אלא כמו אלו ורבינו יצחק תירץ: דגבי הבעל יש לחשוב יותר בחזקת האשה, לפי שכמו שדרך האשה מתה קודם בעלה — כך דרך הבעל למות קודם האשה ולא יירשנה, ואין זה פורענות, ולכך לא סמכה דעתה כולי האי. אבל גבי בן ואם, דאם מת לפני האם הוי פורענות, להכי תקינו הכא גבי נפל הבית עליו ועל אמו שיהיו בחזקתה, לפי שהוא עתיד ועומד לירש את אמו יותר ממה שהוא עתיד הבעל לירש את אשתו. **ובית** הלל אומרים נכסים בחזקתן — קשיא לרבינו יצחק: למאן דאמר בגמרא בחזקת יורשי הבעל, למה ליה טעמא דחזקתן? תיפוק ליה שאינם יכולין להיות בחזקת יורשי האשה, לפי שהיא צריכה שבועה על כתובתה, ואין אדם מוריש שבועה לבניו, כדאמרי רב ושמואל בסוף פרק "כל הנשבעין" (שבועות מח, א), וקיימא לן כותייהו ובשלמא לבית שמאי דאמר יחלוקו, שחצי בחזקת יורשי האשה — אין להקשות כלום דאין אדם מוריש שבועה לבניו, דהא אית להו לבית שמאי כל העומד לגבות כגבוי דמי, והוי כמו שמוחזקין בממון, ואז אדם מוריש שבועה לבניו, כדאמרינן בפרק "כל הנשבעין" (שם ב). וגם לרבי אליעזר [דאמר] בחזקת יורשי האשה — ליכא לאקשויי מידי, דהא אית ליה בפרק "כל הנשבעין" (שם עמוד א) דאדם מוריש שבועה לבניו, ופליג ארב ושמואל. אבל רבי יוחנן דהכא — מסתמא לא פליג ארב ושמואל דהתם ומצינו למימר — כגון שפטרה משבועה, אבל לא משמע הכי. אבל יש לומר דהיא הנותנת, משום שהנכסים בחזקת הבעל ואינם בחזקת יורשי האשה — לא יוכל להוריש שבועה לבניה, ולא יטלו יורשי האשה כלום. אבל אם היו בחזקת יורשי האשה — אז הוה אמרינן שיש לה הכל, דהא כיון שהיו מוחזקין בממון — שבועה כזו יכולה להוריש לבניה כממון, ולא אמרינן אין אדם מוריש שבועה לבניו. דהא לבית שמאי נמי, הואיל והיא מוחזקת בממון מטעם דכל העומד לגבות וכו' — לא אמרינן אין אדם מוריש שבועה לבניו. אבל ליכא לשנויי: כגון שיחד לה קרקע בארבעה מצרנהא, דפטורה משבועה, כדאמרינן בריש "אף על פי" (כתובות נה, א), דאם כן כי מקשה מכמה (משניות) בפרק "כל הנשבעין" (שבועות מח, א) ופריך נמי מברייתא דמוקי כבית שמאי — לישני ליה: כגון שיחד לה ארעא בארבעה מצרנהא, מפי רבי. ובשם הרב רבינו שמשון מנוחתו כבוד שמעתי, דלא שייך הכא טעמא דאין אדם מוריש שבועה לבניו, דהא אין טעונה שבועה אלא משום דחיישינן דלמא מתפיס לה צררי, והיינו כגון שהלך למדינת הים דאז מתפיס לה צררי, אבל נפל עליו כו' שהוא לפתע פתאום — ליכא למיחש להתפסת צררי. ואין נראה לרבינו יצחק, כי למה אין לחוש שתפסה מחיים, כדאמרינן ב"אלמנה נזונית" (כתובות צו, א): אלמנה שתפסה מטלטלין למזונותיה — מה שתפסה תפסה. ואמרינן דהיינו למזונותיה, אבל לכתובה — מפקינן מינה. ומיירי כגון שתפסה מחיים, דאמרינן בפרק "הכותב" (שם פה, א): התפיסה לאחר מיתה לאו כלום היא. ולמה אין לנו לחוש לתפיסה מחיים? ואמרינן נמי ב"השולח" (גיטין לה, א): רב לא מגביה כתובה לארמלתא, דחייש לצררי. **נכסים** בחזקתן — ביבמות פרק "החולץ" (לח, א) ובכתובות פרק "האשה שנפלו" (פ, ב): מתה, מה יעשו בכתובה ובנכסים הנכנסים והיוצאים עמה? בית שמאי אומרים: יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב, ובית הלל אומרים: נכסים בחזקתן. ופירש רש"י: כי היכי דפליגי הכא אמוראי בגמרא הוו פליגי התם, ו"בחזקתן" היינו למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. ואין נראה לרבינו תם, דלא דמיא כלל מתניתין דהתם להך דהכא, דהא התם לא פליגי בית שמאי אלא אנכסי מלוג ולא אכתובה, כדדייק התם בגמרא, מדקתני "יורשי הבעל עם יורשי האב", אם כן יורשי האב ודאי דהיינו בנכסי מלוג, אבל בכתובה — בית שמאי מודו לבית הלל. ואילו הכא פליגי בית שמאי אפילו בכתובה, מדקתני "יחלוקו" סתמא, ולא קתני "עם יורשי האב" כי התם. והיינו טעמא, דלא דמיא כלל דהכא לדהתם, דבהא ודאי אין כח ליורשי הבעל, דהא מיד כשמת הויא לה כמו שגבתה כבר כתובתה, והויא לה ספק דאימור מתה ראשונה, ולכך יחלוקו. אבל התם כשמת הבעל — קם היבם תחתיו, וזקוקה לו, ולא הויא כמי שגבתה כתובתה, דעד אחר חליצה אין לה כלום. ולהכי יש להו כח ליורשי הבעל, ומודו כולי עלמא שהנכסים שלו בחזקת יורשי הבעל, דלא פליגי אלא בנכסי מלוג, אבל בכתובה ובנכסי צאן ברזל — לא, שלא נתנה כתובתה לגבות מחיים. אבל הכא אית להו דיחלוקו מטעם דשטר העומד לגבות כגבוי דמי, ולכך אין לחלק בין נכסי צאן ברזל לכתובה. ועוד אמר, דעל כרחך לא פליגי התם בחזקת מי כי הכא, דאם כן תקשה לך למאן דאמר הכא בחזקת יורשי האשה — אם כן התם נמי הוו נכסי צאן ברזל יותר בחזקת יורשי האשה לבית שמאי, דלא פליגי בהא. ונכסי מלוג יחלוקו — אם כן הוו נכסי צאן ברזל יותר בחזקת האשה מנכסי מלוג. ואדרבה, יותר הם בחזקת הבעל מנכסי מלוג, כדתנן ביבמות ריש פרק "אלמנה לכהן גדול" (סו, א): עבדי צאן ברזל יאכלו בתרומה, עבדי נכסי מלוג לא יאכלו בתרומה. אלמא, מוחזקין יותר נכסי צאן ברזל בחזקת הבעל מנכסי מלוג. אם כן היכי מצי למימר דבשל מלוג יחלוקו יורשי הבעל, ובשל צאן ברזל יהיו כולם לגמרי בחזקת יורשי האשה? וליכא לאקשויי, למאי [דפרישית] דהתם הוו נכסים בחזקת יורשי הבעל — אמאי לא עריב ותני להו: נכסים וכתובה בחזקת יורשי הבעל, וכן למאן דאמר בגמרא נכסים בחזקת יורשי הבעל, אמאי לא עריב ותני נכסים וכתובת אשה בחזקת יורשי הבעל? דאיכא למימר דלא שווינהו בטעמייהו, דנכסי צאן ברזל אינם כל כך בחזקת יורשי הבעל כמו כתובה, לפי שנכסי צאן ברזל הביאה מביתה, אבל כתובה מנה ומאתים הוא נותן. ואפילו כשאינה זקוקה ליבם — הכתובה בחזקת יורשי הבעל. ולמאן דאמר בחזקת יורשי האשה בגמרא — לא שייך הכא למיתני בהדי נכסי מלוג, דלא שוו לגמרי בטעמייהו, דאלו בחזקת הבעל יותר ואלו בחזקת האשה, כדפרישית לעיל בסמוך. מפי רבי. [שייך לעמוד ב] **נפל** הבית עליו ועל אמו אלו ואלו מודין שיחלוקו — שאלו לרבינו שמואל: למה יחלוקו? הוה לן למימר שיורשי האם הם ודאי בחלקו האחד, שיש לה בנים אחרים, והבן זה הוא ספק כי שמא מת קודם אמו, והוה ליה ספק וודאי, ואין ספק מוציא מידי ודאי, כדאמר ביבמות פרק "החולץ" (לח, א): ספק ויבם שבאו לחלוק בנכסי סבא, בא ספק ואמר: ההוא גברא בר מיתנא, ופלגא דידיה. ויבם אמר: את ברא דידי, ולית לך ולא מידי. הוי יבם ודאי, וספק ספק, ואין ספק מוציא מידי ודאי. ופירש רש"י שם: דלהכי קרו ליה ליבם ודאי, לפי שהוא ודאי בפלגא אחד — יש להיות ודאי בכל הנכסים. ואם כן הכא נמי, אמאי לא אמרינן הכי? ותירץ רבינו שמואל: דהכא מיירי שאין לה לאם בנים אחרים, אלא יורשי האם היינו אחיה, שאם מת הבן אחריה אין להם כלום, ולכך הם ספקות אלו כמו אלו. ואין נראה לרבינו יצחק ולרבינו תם ולרבינו יצחק בר אשר, דהא אפילו יש לה בנים — אין לנו לחשוב זה ספק ודאי, מדקאמר לקמן (קנט, ב) גבי נפל הבית עליו ועל אביו והיתה עליו כתובת אשה ובעל חוב כו' מאי לאו יורשי האב כו'. ופירש רבינו שמואל: בני מורישיו — אחי יורשי האב — אחי הבן. אלמא, אף על גב דיש בנים אחרים לאב לא הוי אמרינן ספק ודאי, שאין לנו לחושבן ודאי בכל הנכסים לפי שהוא ודאי בחלק אחד ועוד קשה לרבי: מדתנן בפרק קמא דבבא מציעא (ב, א): זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי, מי שאמר חציה שלי — ישבע שאין לו פחות [מרביע ויטלנו, וזה ישבע שאין לו פחות משלשה רביעים] ויטלנו. אמאי לא הוי הכל שלו, כיון שהוא ודאי בזה החצי — יטול הכל, דהוי ספק וודאי, ואין ספק כו'? ועוד קשה לרבינו יצחק: מדאמר לעיל בפרק "בית כור" (קז, א): שני אחין

שחלקו

שחלקו ובא בעל חוב ונטל חלקו של אחד מהם כו' כי אמר רב אסי נוטל רביע בקרקע ורביע במעות, ומסיק דמספקא ליה איי הוו בלקוחות שלא באחריות. פירוש: דאי כיורשים הוו — אז יחזורו על האחין, אי בלקוחות [שלא] באחריות הוו — אז [לא] יחזורו על האחין, ולכך נוטלין רביע. ואמאי נוטלו? הא הוו להם אחיהם ודאי בפלגא, והם ספק בחלקם, ואין ספק מוציא מידי ודאי ועוד קשה: דהלכתא בלא טעמא הוא, שבשביל שהוא ודאי בחלק זה יהא ודאי בחלק אחר? על כן נראה לרבינו יצחק כמו שתירץ רבינו יצחק בר אשר, דהכא מיירי שפיר שיש לה בנים אחרים לאם. והא דקרי ליבם ודאי — לפי שהוא יורש הסבא ודאי, אבל הספק אינו יורש ודאי הסבא. אבל הכא, הוי אלו ספק כמו אלו בחלק המגיע לבן, ולא שייך כאן בלל ספק וודאי. **אמר** רבי עקיבא מודה אני בזה שהנכסים בחזקתן — אין לפרש כמו שפירש רש"י בבבא מציעא פרק "המפקיד" (לז, ב) דרבי עקיבא שמותי הוה, מתלמידי בית שמאי, דהא הלכה כמותו מחבירו. וגם בפרק קמא דיבמות (טז, א) פליג רבי עקיבא בצרת הבת על בית שמאי. ועוד: מאי "באת לנו לחלק את השורן"? הלא כיון דבית שמאי מודו בהא דנכסים בחזקתם — כל שכן בית הלל על כן נראה לפרש "מודה אני בזה": למאן דמפרש בגמרא בחזקת יורשי האם הוו, מודה אני בזה, אף על גב דסבירא ליה בבית הלל דכתובה הוי בחזקת יורשי הבעל — אלו הוי בחזקת האם. ולמאן דאמר בחזקת יורשי הבן הוו — מודה אני בזה, אף על גב דנכסי מלוג הוו בחזקת יורשי האשה — הכא מודינא דהוו בחזקת יורשי הבן. **הואיל** והוחזקה נחלה באותו שבט — ואם תאמר: בנפל הבית עליו ועל אשתו, אמאי לא אמר בחזקת יורשי האשה מהאי טעמא? ויש לומר: כיון דהכניסתם לו, אם פיחתו פיחתו לו, ואם הותירו הותירו לו — הוי כמוחזק. ולמאן דאמר בחזקת יורשי האשה, סובר: כיון דתטלם כשתצא, וגם הכניסתם לו — הוו בחזקתן. מפי רבי.

לוה מאי מפיק — הלא לא לקחו מאביו כלום, ואינם בחזקתן ולימרו

1 **גמרא** בְּחֶזְקַת מִי? רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי
2 הַבַּעַל, וְרַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר: בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הָאִשָּׁה, וְרַבִּי
3 שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא אָמַר: יַחֲלוֹקוּ. וְכֵן
4 תְּנֵי בַּר קַפָּרָא: הוֹאִיל וְהַלְּלוּ בָּאִין לִירַשׁ וְהַלְּלוּ בָּאִין
5 לִירַשׁ - יַחֲלוֹקוּ. **מִשְׁנָה** נָפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל אִמּוֹ -
6 אֵלּוּ וְאֵלּוּ מוֹדִין שֶׁיַּחֲלוֹקוּ. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: מוֹדֶה
7 אֲנִי בְּזוֹ שֶׁהַנְּכָסִים בְּחֶזְקָתָן. אָמַר לוֹ בֶּן עַזַּאי: עַל
8 חֲלוּקִין אָנוּ מִצְטַעֲרִין, אֶלָּא שֶׁבָּאתָ לְחַלֵּק עֲלֵינוּ אֶת
9 הַשָּׁוְן? **גמרא** בְּחֶזְקַת מִי? רַבִּי אִילָא אָמַר: בְּחֶזְקַת
10 יוֹרְשֵׁי הָאֵם; רַבִּי זֵירָא אָמַר: בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הַבַּן. כִּי
11 סְלֵיק רַבִּי זֵירָא, קָם בְּשִׁטְתֵּיהּ דְּרַבִּי אִילָא, קָם רַבָּה
12 בְּשִׁטְתֵּיהּ דְּרַבִּי זֵירָא. אֲמַר רַבִּי זֵירָא, שְׁמַע מִינַּהּ:
13 אֲוִירָא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מַחְכִּים. וְטַעֲמָא מַאי? אָמַר אַבָּיֵי:
14 הוֹאִיל וְהוּחְזְקָה נַחֲלָה בְּאוֹתוֹ שֵׁבֶט. "אָמַר לוֹ בֶּן עַזַּאי:
15 עַל הַחֲלוּקִין אָנוּ מִצְטַעֲרִין" וכו'. אֲמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל:
16 עֲדָא אָמְרָה: בֶּן עַזַּאי תַּלְמִיד חָבֵר דְּרַבִּי עֲקִיבָא הֲוָה,
17 דְּקָאָמַר לֵיהּ: "שֶׁבָּאתָ". שְׁלַחוּ מִתָּם: בֵּן שָׁלָוָה בְּנִכְסֵי
18 אָבִיו בְּחַיֵּי אָבִיו, וּמֵת - בְּנוֹ מוֹצִיא מִיָּד הַלְּקוֹחוֹת, וְזוֹ
19 הִיא שֶׁקָּשָׁה בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת. לָוֶה מַאי מַפֵּיק? וְעוֹד,
20 לְקוֹחוֹת מַאי עֲבִידְתֵּיהּ? אֶלָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי
איתמר:

גמרא בחזקת מי — הנכסים דקאמרי בית הלל "נכסים בחזקתן", בחזקת מי קאמרי בית הלל? **בחזקת יורשי האשה** — הוא דקאמרי לה, דהיא הנעלת ליה מבית אבות. **בחזקת יורשי הבעל** — שאם פיחתו פיחתו לו, ואם הותירו הותירו לו, ויכול היה למוכרן, דהכא לא דמי לנכסי מלוג. יחלוקו — כדמפרש לקמן: הואיל והללו באין לירש הכל, והללו באין לירש הכל — יחלוקו, שהרי לשניהם יש טענת חזקה, כדפרישית: היא הנעלת ליה מבית אבות, והוא מתוך שקיבל אחריות עליו קנאן, והרי הן כממונו. והאי דאמרי בית הלל "נכסים בחזקתן" — היינו בחזקת שניהן, ויחלוקו. **משנה** נפל הבית עליו ועל אמו — כגון שנפל הבית על רחל אשת יעקב באלמנותה, ועל יוסף בנה מיעקב, ולא היה לה עוד בן מיעקב ולא מאיש אחר. שעכשיו טענותיהן שוות, שיורשי האם, כגון אחיה מאביה, אומרים: הבן מת ראשון והיא מתה אחרונה, וירשנו כל נכסיה. ויורשי הבן, כגון ראובן בן יעקב מלאה, טוען כל הנכסים, ואומר: רחל מתה תחלה, וירש יוסף את כל נכסיה, ואחר כך מת הוא, וירשנו כל הנכסים. **אלו ואלו מודים שיחלוקו** — דשניהם באין מכח טענת ירושת נכסים שהוחזקה בהן האשה לבדה בחייה באלמנותה בלא בעל. ולא דמי לנפל הבית עליו ועל אביו דלעיל, דהתם זה בא מכח ירושה וזה בא בטענת שטר חוב. וגם נפל הבית עליו ועל אשתו — יש שם נכסים שמוחזק בהן בעלה, ויש שם נכסים שמוחזקת האשה בחזקת אביה. אבל הכא — כל הנכסים הוחזקה בהן וקנאתן לאחר מות בעלה, ואבד כח בעלה וזכותו מהן. וכיון ששניהן באין בחזקת ירושה, ותובע כל אחד כל הנכסים — הוו ספק וספק, וחולקין. הלכך לא מיתוקמא אלא כגון שלא נשאר לרחל שום זרע, אבל אם יש לה עוד בן, כגון שיש לה שני בנים לרחל, יוסף מיעקב, ובנימין בנה מאיש אחר שהוא אחי יוסף מאמו, וראובן בן יעקב מלאה אומר: רחל מתה תחלה וירש יוסף חצי נכסיה, ואתה החצי, ואחר כך מת יוסף וירשתי חלקו. ובנימין אומר: לא כי, אלא יוסף מת תחלה ואחר כך מתה אמי, וירשתי כל נכסיה. על זאת נשאלתי מרבותי שבלותי"ר, ותשובותיי להם בסוף הפרק צרופות ובחונות. ואומר אני שאין לראובן כאן כלום, משום דהוי בנימין יורש ודאי במקצת, וראובן ספק, ואין ספק מוציא מידי ודאי. שכל מקום ששנים באים מכח ירושה ויודעין לטענן מכח מי דן באין לירש, וכל אחד תובע כל הנכסים — יחלוקו, דהוי ספק וספק וחולקין, כגון במתניתין שנפל הבית עליו ועל אמו, ואין לרחל עוד בן אחר אלא זה המת בלבד. וכל היכא שהאחד תובע את הכל והאחד תובע החציי — הנה זה שתובע הכל קרוי ודאי, והואיל והוי ודאי במקצת, ואידך ספק — ואין ספק מוציא מידי ודאי. והנני מביא ראיה מן השמועות הפסוקות בפרק "החולץ" (יבמות לה, ב). דתנן: ספק בן תשעה לראשון ספק בן שבעה לאחרון — יוציא והולד כשר, וחייבין עליו אשם תלוי. ואמרינן בגמרא (שם לח, א): ספק ויבם שבאו לחלוק בנכסי סבא שהוא אביו של יבם, ספק אמר: אנא בר מיתנא אנא, ופלגא דידי, ויבם אמר ליה: את ברא דידי את, ולית לך ולא מידי — הוי יבם ודאי, וספק הוי ספק, ואין ספק מוציא מידי ודאי. מינה שמעינן דכל מקום שהאחד יורש במקצת והשני ספק אם יש לו חלק בנכסים או לא — דודאי יורש את הכל. הלכך, מתניתין דנפל הבית עליו ועל אמו דאמרינן יחלוקו — לא מתוקמא אלא כגון שאין לאם בן אחר אלא זה המת, שעכשיו טענותיהן שוות, שיורשי האם תובעין כל הנכסים ויורשי הבן תובעין כל הנכסים, הוו להו ספק וספק, וחולקין. דומיא דסבא ויבם בנכסי ספק, או סבא וספק בנכסי יבם שחולקין, כדאמרינן ב"החולץ". אבל אם יש לה בן שני קיים — יזכה בכל הנכסים, דהוי איהו ודאי במקצת, ויורשי הבן ספק, ואין ספק מוציא מידי ודאי. **אמר רבי עקיבא מודה אני בזו כו'** — משום דנקט תנא קמא לישנא דמודים, אמר איהו נמי "מודה אני", כלומר: ואני מודה וחולק עליך, דלדברי בית הלל נמי אמרינן הכא נכסים בחזקתם. ובגמרא מפרש בחזקת מי, וטעמא נמי מפרש. אמר ליה בן עזאי על חלוקין [וכו'] — דבית שמאי [ובית] הלל דלעיל, אנו מצטערין על שלא הושוו לדעת אחת, ואתה באתה לחלוק ולומר חולקין היו בית שמאי ובית הלל במה שחבירין אומרים שהן שוין? **גמרא** בחזקת מי — אדרבי עקיבא קאי. **בחזקת יורשי האם** — כדמפרש לקמיה, דהואיל והוחזקה נחלה לאותו השבט. שכל ימי חיי האשה לאחר שמת בעלה היה כל ממונה בחזקתה, והרי היא משבט אביה, ואפילו כתובתה ותוספתה שגבתה מבעלה, משבאו לידה הרי הן בחזקת שבט אביה, שהיא מתייחסת אחר שבט אביה. **בחזקת יורשי הבן** — דמשמת בעלה היה בן ראוי ליורשה, קודם לכל קרוביה מצד האב. "קם רבה בשיטתיה דרבי זירא" לא גרסינן ליה. ובפירוש רבינו חננאל נמי לא גרס ליה. **אמר רבי זירא שמע מינה אווירא דארץ ישראל מחכים** — שמשעליתי לארץ ישראל נתתי את לבי לצאת משיטתי הראשונה, ולעמוד על אמיתת דברים. **מאי טעמא** — הדר ביה רבי זירא. **באותו השבט** — של אם. יש גורסין כאן: בעו מיניה מרב ששת בן מהו שיירש כו'. ולקמיה מפרשינן לה. **עדא אמרה** = זאת אומרת, עדא = כמו: הדא. **תלמיד חבר** — פשיטא לן דמתחלה היה תלמידו, והדא אמרה דלבסוף היה חבירו, דקאמר ליה "שבאת", ולא קאמר "שבא דרבינו". **שלחו מתם בן שלוה כו'** — ומשבשתא היא, ולקמן מתרץ לה. ומשום דבמסקנא דייק דתניא דנפל הבית עליו ועל אביו נקט ליה הכא. ונראית גירסת רבינו חננאל דגרס לה מקמי נפל הבית עליו ועל אשתו, דהא על משנת נפל עליו ועל אביו הוקבעה בגמרא, דמינה מייתי לה ראיה לדף מילתא. **ומתמה גמרא: לוה מאי מפיק** — וכי בשביל שלוה ממון בחיי אביו יוציא מיד הלקוחות מה שמכר להן אביו או הוא? **אלא אי איתמר הכי איתמר כן שמכר בנכסי אביו כו'** — כגון ראובן שמכר חלקו הראוי לירש בנכסי יעקב אביו, ומת ראובן בחיי יעקב אביו ואחר כך מת יעקב. בא חנוך בן ראובן ומוציא הנכסים שמכר ראובן אביו מנכסי יעקב מיד הלקוחות, מפני שהן ראוי ולא באו ליד ראובן מעולם שיזכו בהן לקוחות מכחו. וכשם שהראוי אינו משתעבד — כך אינו נמכר, כדתנן בבכורות בפרק "יש בכור לנחלה" (נב, ב): ולא האשה בכתובתה ולא הבנות במזונותם ולא היבם — כולם אין נוטלין בשבח ולא בראוי בכמוחזק. וכן הלכה. ולא חיישינן להאי, דדחי במסקנא ומוקי למתניתין ביורשי אחוזה, דההיא קשיא וההיא פירוקא אינו אלא להקשות על מה שאמר "וזו היא שקשה בדיני ממונות", והתלמוד מפרק דלא תסייעיה ממתניתין, ולעולם קשה בדיני ממונות. ומכל מקום, אף על פי שקשה בדיני ממונות — כן הלכה, כדשלחו מתם קשה היא וכן הלכה כמותה, אפס דין קשה הוא בלא טעם כדמפרש ואזיל.

ולימרו

אָמַר רַבִּי לֵוִי, הַמַּיִם הָעֶלְיוֹנִים זְכָרִים וְהַתַּחְתּוֹנִים נְקֵבוֹת. מָה טַעְמָא (ישעיה מה) ׳תִּפְּתַח אֶרֶץ וְיִפְרוּ יֶשַׁע׳. ׳תִּפְּתַח אֶרֶץ׳, כַּנְּקֵיבָה הַזֹּאת שֶׁהִיא פּוֹתַחַת לִפְנֵי הַזָּכָר. ׳וְיִפְרוּ יֶשַׁע׳, זוֹ פְּרִיָּיה וּרְבִיָּיה. ׳וּצְדָקָה תַּצְמִיחַ׳, זוֹ יְרִידַת גְּשָׁמִים. ׳אֲנִי ה׳ בְּרָאתִיו׳, לְכָךְ בְּרָאתִיו, לְתִיקוּנוֹ וּלְיִישּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם.

רַבִּי אַחָא וְתָנֵי לָהּ בְּשֵׁם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ רְבִיעָה? שֶׁהִיא רוֹבַעַת אֶת הָאָרֶץ.

רַבִּי חֲנִינָה בְּרִיקָה בְּשֵׁם רַב יְהוּדָה, שָׁרְשֵׁי חִיטָּה בּוֹקְעִין בָּאָרֶץ חֲמִשִּׁים אַמָּה, שָׁרְשֵׁי תְּאֵינָה רַכִּין בּוֹקְעִין בַּצּוּר. אִם כֵּן מַה יַּעֲשׂוּ שָׁרְשֵׁי הָרוּב וְשָׁרְשֵׁי שִׁקְמָה? אָמַר רַבִּי חֲנִינָה, אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם הַתְּהוֹם עוֹלֶה וּמַשְׁקֶה אוֹתָהּ. מַאי טַעְמָא (שם כז) ׳אֲנִי ה׳ נוֹצְרָהּ, לְרְגָעִים אַשְׁקֶנָּה׳. תָּנֵי, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מְלַמֵּד שֶׁאֵין הָאָרֶץ שׁוֹתָה אֶלָּא לְפִי חִיסּוּמָהּ.

תָּנֵי, אִם הָיְתָה הַשָּׁנָה חֲסֵירָה נוֹתְנִין לָהּ חֶסְרוֹנָהּ, וְאִם לָאו הוֹלְכִין אַחַר סִידְרָהּ, דִּבְרֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. רַבִּי אוֹמֵר לְעוֹלָם הוֹלְכִין אַחַר סִידְרָהּ.

[דף ה׳ ע״א]

אִם הָיְתָה הַשָּׁנָה מְעוּבֶּרֶת הוֹלְכִין אַחַר עִיבּוּרָהּ.

מְחַלְּפָה שִׁיטָּתֵיהּ דְּרַבִּי! תַּמָּן הוּא אָמַר אַחַר סִידְרָהּ, וְכָא הוּא אָמַר אַחַר עִיבּוּרָהּ?! ר׳ זְעוּרָה ר׳ יֶסָא רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק מָטֵי בָּהּ בְּשֵׁם ר׳ יוֹחָנָן, לְבַסּוֹף נִצְרְכָה:

הלכה ד מתני׳ הִגִּיעַ שִׁבְעָה עָשָׂר בְּמַרְחֶשְׁוָן וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים, הִתְחִילוּ הַיְחִידִים מִתְעַנִּין. אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין מִשֶּׁחֲשֵׁיכָה, וּמוּתָּרִין בִּמְלָאכָה וּבְרַחִיצָה וּבְסִיכָה וּבְנְעִילַת הַסַּנְדָּל וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה:

גמרא אֵילוּ הֵם הַיְחִידִים? אֵילוּ שֶׁהֵן מִתְמַנִּין פַּרְנָסִין עַל הַצִּיבּוּר. מִכֵּיוָן שֶׁהוּא מִתְמַנֶּה פַּרְנָס עַל הַצִּיבּוּר הוּא מִתְפַּלֵּל וְנַעֲנֶה?! אֶלָּא מִכֵּיוָן שֶׁהוּא מִתְמַנֶּה פַּרְנָס עַל הַצִּיבּוּר וְנִמְצָא נֶאֱמָן, כְּדֵיי הוּא מְצַלֶּיָא וּמִתְעַנְּיָא.

חַד בַּר נָשׁ הֲוָה מַפִּיק מַעְשְׂרוֹי כְּתִיקְנָן, אָמַר לֵיהּ ר׳ מָנָא קוּם אֱמוֹר בְּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת.

חַד בַּר נָשׁ אֲתָא גַּבֵּי חַד מִן קְרִיבוֹי דְּר׳ יַנַּיי, אָמַר לֵיהּ, רַבִּי, זְכֵה עִימִּי. אָמַר לֵיהּ וְלָא הֲוָה לְאָבוּךְ פְּרִיטִין? אָמַר לֵיהּ לָא. אָמַר לֵיהּ גַּבַּיי אִינּוּן מַפְקְדִין, אָמַר לֵיהּ שְׁמַעִית עֲלֵיהוֹן דְּאִינּוּן סַרְקוּן. אָמַר לֵיהּ כְּדֵיי אַתְּ מְצַלֶּיָא וּמִתְעַנְּיָא.

אִיתְחֲמִי לְרַבָּנָן, פְּלָן חַמָּרָא יְצַלֵּי וּמִיטְרָא נָחֵת, שְׁלַחוּן רַבָּנָן וְאַיְיתוּנֵיהּ. אֲמַרוּן לֵיהּ מָה אוּמָּנָךְ? אָמַר לוֹן חַמָּר אָנָא. אֲמַרִין לֵיהּ וּמַה טִיבוּ עֲבַדְתְּ? אָמַר לוֹן, חַד זְמַן אוֹנַרִית חֲמָרִי לַחֲדָא אִיתָּה, וַהֲוָוּת בָּכְיָיה גּוֹ אִיסְרַטָּה, וְאָמְרִית לַהּ מָה לִיךְ, אָמְרָה לִי בַּעְלָהּ דְּהִיא אִיתְתָא חֲבִישׁ, וַאֲנָא בָּעְיָיא מֵיחֲמֵי מָה מֵיעְבַּד וּמְפַּנְּיֵיהּ. וּזְבִנִית חֲמָרִי וַיַּהֲבִית לַהּ טִימִיתֵיהּ, וַאֲמַרִית לַהּ הֵא לִיךְ, פַּנְּיִי בַּעְלִיךְ וְלָא תֶחֱטֵיי. אֲמַרִין לֵיהּ כְּדֵיי אַתְּ מְצַלֶּיָא וּמִתְעַנְּיָא.

אִיתְחֲמִי לְר׳ אַבָּהוּ, פַּנְטְקָקָה יְצַלֵּי (וְאָתֵי מִיטְרָא) וּמִיטְרָא נָחִית. שָׁלַח ר׳ אַבָּהוּ וְאַיְיתֵיתֵיהּ. אָמַר לֵיהּ מָה אֻמָּנָךְ? אָמַר לֵיהּ חָמֵשׁ עֲבִירָן הַהוּא גּוּבְרָא עָבֵיד בְּכָל יוֹם. מוֹגֵר זָנְיָתָא, מְשַׁפֵּר

[דף ה׳ ע״ב]

תְּיַיטְרוֹן, מְעַיֵּל מָנֵיהוֹן לְבַנֵּי, מְטַפַּח וּמְרַקֵּד קֳדָמֵיהוֹן, וּמַקִּישׁ בְּבַבּוּלַיָּיא קֳדָמֵיהוֹן. אָמַר לֵיהּ וּמַה טִיבוּ עֲבַדְתְּ? אָמַר לֵיהּ, חַד זְמַן הָוָה הַהוּא גַּבְרָא מְשַׁפֵּר תְּיַיטְרוֹן. אַתָּת חֲדָא אִיתָּא וְקָמַת לַהּ חוֹרֵי עַמּוּדָא, בָּכְיָיה. וַאֲמַרִת לַהּ מָה לִיךְ, וַאֲמַרָה לִי בַּעְלָהּ דְּהַהִיא אִיתְתָא חֲבִישׁ, וַאֲנָא בַּעְיָא מֵיחֲמֵי מָה מֵעְבַּד וּמְפַּנְּיֵיהּ. וּזְבִנִית עַרְסִי וּפְרוֹס עַרְסִי וַיַּהֲבִית לַהּ טִימִיתֵיהּ, וַאֲמַרִית לַהּ הֵא לִיךְ, פַּנְּיִי בַּעְלִיךְ וְלָא תִיחְטֵיי. אָמַר לֵיהּ כְּדֵיי אַתְּ מְצַלֶּיָא וּמִתְעַנְּיָא.

אִיתְחֲמִי לְרַבָּנָן, חֲסִידָא דִּכְפַר אִימִּי יְצַלֵּי וּמִיטְרָא נָחֵת. סְלַקוּן רַבָּנָן לְגַבֵּיהּ. אֲמַרָה לוֹן בְּנֵי בַיְיתֵיהּ, בְּטוּרָא הוּא יְתִיב. נְפַקוּן לְגַבֵּיהּ, אֲמַרוּן לֵיהּ אֵישַׁר וְלָא אַגִּיבוּן. יְתַב מֵיכוֹל וְלָא אָמַר לוֹן אֵתוֹן כְּרִיכִין. מִי עָלַל, עֲבַד חַד מוּבָּל דְּקִיסִין וִיהַב גּוּלְתָּא מְרוֹם מוּבָּלָה. עָאל וַאֲמַר לִבְנֵי בַיְיתֵיהּ, אִילֵּין רַבָּנָן הָכָא בָּעֵי נִיצַלֵּי וְיֵיחוֹת מִיטְרָא, וְאִין אֲנָא מְצַלֵּי וּמִטְרָא נָחֵת גְּנַאי הוּא לוֹן, וְאִין לָא, חִילּוּל שֵׁם שָׁמַיִם הוּא. אֶלָּא אֵייתֵי אֲנָא וְאַתְּ, נִיסּוֹק וּנְצַלֵּי. אִין נָחֵת מִיטְרָא, אֲנַן אָמְרִין לוֹ כְּבָר דַּעֲבַדּוּן שְׁמַיָּיא נִיסִּין. וְאִין לָא, אֲנַן אָמְרִין לוֹן לֵית אֲנַן כְּדֵיי מְצַלֶּיָא וּמִתְעַנְּיָא. וּסְלַקוּן וְצַלּוֹן וּנְחַת מִיטְרָא. נְחַת לְגַבּוֹן, אֲמַר לוֹן לָמָּה אִיטַּרְפּוּן רַבָּנָן לְהָכָא יוֹמָא דֵין? אֲמַרִין לֵיהּ בָּעְיִי תְּצַלֵּי וְיֵיחוֹת מִיטְרָא. אֲמַר לוֹן וְלִצְלוֹתִי אַתּוּן צְרִיכִין?! כְּבָר דַּעֲבַדּוּן שְׁמַיָּיא נִיסִּין.

אֲמַרִין לֵיהּ לְמָה כַּד הֲוֵיתָה בְטוּרָא אֲמַרִינַן לָךְ אֵישַׁר וְלָא אַגִּיבְתִּינוּן? אָמַר לוֹן דַּהֲוֵינָה עָסִיק בִּפְעוּלּוֹתַי, מָה הֲוֵינָה מַסְּעָה דַּעְתִּי מִן פְּעָלּוֹתַי?! אֲמַרִין לֵיהּ וּלְמָה כַּד יְתַבְתְּ לְמֵיכוֹל לָא אֲמַרְתְּ לָן אֵיתוֹן כְּרִיכִין? אָמַר לוֹן דְּלָא הֲוָה גַּבַּיי אֶלָּא פִּלְחִי, מָה הֲוֵינָא מֵימוֹר לְכוֹן בַּחֲנֵנְפִּין?! אֲמַרִין לֵיהּ לְמַה כַּד דַּאֲתֵית לְמֵיעוּל יַהֲבֵת גּוּלְתָּה מְרוֹם מוּבָּלָה? אָמַר לוֹן דְּלָא הֲוָוּת דִּידִי, שְׁאוּלָה הֲוָוּת דְּנִיצַלֵּי בַּהּ, מָה הֲוֵינָא מְבַזְּעָא יָתַהּ?! אֲמַרוּן לֵיהּ וּלְמָה כַּד הֲוֵוי אַתְּ בְּטוּרָא אִיתְתָךְ לָבְשָׁה מָאנִין צָאיִין, וְכַד דַּאתְּ עָלֵיל מִן טוּרָא הִיא לָבְשָׁה מָאנִין נְקִיִּין? אָמַר לוֹן כַּד דַּאֲנָא הֲוֵי בְטוּרָא הִיא לָבְשָׁה מָאנִין צָאיִין, דְּלָא יִתֵּן בַּר נָשׁ עֵינוֹי

עָלַהּ. וְכַד דַּאֲנָא עָלַיִל מִן טוּרָא הִיא לָבְשָׁה מָאנִין נְקִיִּין, דְּלֹא נִיתֵּן עֵינַיי בְּאִיתָּא אוֹחֲרִי. אֲמַרוּן לֵיהּ יָאוּת אַתְּ מְצַלֶּיָא וּמִתְעַנְיָא.

תָּנֵי, מוּתָּר לוֹכַל עַד שֶׁיָּאוֹר הַמִּזְרָח, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר עַד קְרִיאַת הַגֶּבֶר. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר עַד קְרִיאַת הַגֶּבֶר? יָשַׁן וְעָמַד אָסוּר – בְּשֶׁלֹּא הִתְנָה, אֲבָל אִם הִתְנָה מוּתָּר:

[דף ו׳ ע״א]

הלכה ה מתני׳ הִגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵיו וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים, בֵּית דִּין גּוֹזְרִין שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת עַל הַצִּיבּוּר. אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין מִשֶּׁחֲשֵׁיכָה, וּמוּתָּרִין בִּמְלָאכָה וּבִרְחִיצָה בְּסִיכָה וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה:

גמרא אָמַר ר׳ יוֹחָנָן, כָּל תַּעֲנִית שֶׁבֵּית דִּין גּוֹזְרִין לְהַפְסִיק, אֵין עוּבָּרוֹת וּמֵינִיקוֹת מִתְעַנּוֹת בָּם. אָמַר ר׳ שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, נִרְאִין דְּבָרִים בְּשֶׁגָּזְרוּ כְּבָר שֶׁלֹּא לְהַפְסִיק. אֲבָל אִם גָּזְרוּ מִיָּד לְהַפְסִיק, עוּבָּרוֹת וּמֵינִיקוֹת מִתְעַנּוֹת בָּם.

וְתָנֵי כֵן, עוּבָּרוֹת וּמֵינִיקוֹת מִתְעַנּוֹת כְּדַרְכָּן בְּתִשְׁעָה בְּאָב וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים וּבְשָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת וּבְשָׁלֹשׁ הַשְּׁנִיּוֹת, אֲבָל בְּשֶׁבַע הָאַחֲרוֹנוֹת אֵינָן מִתְעַנִּין בָּהֶן. אַף עַל פִּי כֵן אֵינָן מְנַהֲגוֹת עַצְמָן בְּתַפְנוּקִים, אֶלָּא אוֹכְלוֹת וְשׁוֹתוֹת כְּדֵי קִיּוּם הַוָּלָד. לֹא בְּשֶׁגָּזְרוּ כְּבָר שֶׁלֹּא לְהַפְסִיק?! אֲתָא ר׳ בָּא בַּר זַבְדָּא ר׳ יִצְחָק בַּר טַבְלַיי בְּשֵׁם ר׳ יוֹחָנָן, וַאֲפִילּוּ גָּזְרוּ מִיָּד לְהַפְסִיק, אֵין עוּבָּרוֹת וּמֵינִיקוֹת מִתְעַנּוֹת בָּם:

הלכה ו מתני׳ עָבְרוּ אֵלּוּ וְלֹא נַעֲנוּ, בֵּית דִּין גּוֹזְרִין עוֹד שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת עַל הַצִּיבּוּר. אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין מִבְּעוֹד יוֹם, וַאֲסוּרִין בִּמְלָאכָה וּבִרְחִיצָה וּבְסִיכָה וּבִנְעִילַת הַסַّנְדָּל וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וְנוֹעֲלִין אֶת הַמֶּרְחֲצָאוֹת:

גמרא ר׳ זְעוּרָה בְּשֵׁם רַב יִרְמְיָה, הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּתַעֲנִית צִיבּוּר כְּעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. מַאי טַעְמָא (יואל א) ׳קַדְּשׁוּ צוֹם קְרָאוּ עֲצָרָה׳. וְהָא תָּנֵי הַלַּיְלָה מוּתָּר וְהַיּוֹם אָסוּר! אָמַר ר׳ זְעוּרָה קַיְּימָהּ אַבָּא בַּר יִרְמְיָה ׳אִסְפוּ עָם׳. מִשְּׁעַת אֲסִיפַת עָם.

נְשַׁיָּיא דְנַהֲגָן דְּלָא לְמֶיעְבַּד עוֹבָדָא בְּפוּקֵי שׁוּבְתָא, אֵינוֹ מִנְהָג. עַד דְּיִתְפַּנֵּי סִידְרָא, מִנְהָג. בִּתְרָיָיא וּבַחֲמִשְׁתָּא אֵינוֹ מִנְהָג. עַד דְּיִתְפַּנֵּי תַּעֲנִיתָא, מִנְהָג. בְּיוֹמָא דַּעֲרוּבְתָּא אֵינוֹ מִנְהָג. מִן מִנְחָה וּלְעֵיל, מִנְהָג. בְּיוֹמָא דְּיַרְחָא, מִנְהָג.

אָמַר ר׳ זְעוּרָה, נְשַׁיָּיא דְּנַהֲגָן דְּלָא לְמִישְׁתְּיָיא מִן דְּאָב עָלֵיל, מִנְהָג. שֶׁבּוֹ פָּסְקָה אֶבֶן שְׁתִיָּיה. מַה טַעְמָא (תהלים יא) ׳כִּי הַשָּׁתוֹת יֵהָרֵסוּן׳.

אָמַר ר׳ חִינְנָא, כָּל הַדְּבָרִים מִנְהָג.

אָעִין דְּשִׁיטִין הֲווֹן בְּמִגְדָּל צַבָּעַיָּיא, אֲתוֹן וְשַׁאֲלוּן לְר׳ חֲנַנְיָה חַבְרְהוֹן דְּרַבָּנָן מַהוּ מֵיעְבַּד בְּהוֹן עֲבִידָא? אָמַר לָהֶן מִכֵּיוָן שֶׁנָּהֲגוּ אֲבוֹתֵיכֶם בָּהֶם בְּאִיסּוּר, אַל תְּשַׁנּוּ מִנְהַג אֲבוֹתֵיכֶם נוּחֵי נֶפֶשׁ.

רַבִּי לְעָזָר בְּשֵׁם רַבִּי אֲבוּן,

[דף ו׳ ע״ב]

כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מוּתָּר וְהוּא טוֹעֶה בּוֹ בְּאִסּוּר, נִשְׁאָל וּמַתִּירִין לוֹ. וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁהוּא מוּתָּר וְהוּא נוֹהֵג בּוֹ בְּאִיסּוּר, נִשְׁאָל וְאֵין מַתִּירִין לוֹ:

בִּרְחִיצָה: זְעוּרָה בַּר חָמָא, יוֹסֵה בְּרֵיהּ דְּר׳ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בְּתַעֲנִית צִיבּוּר מְרַחֵץ יָדָיו וּפָנָיו וְרַגְלָיו כְּדַרְכּוֹ, בְּתִשְׁעָה בְּאָב מַרְחִיץ יָדָיו וּמַעֲבִירִין עַל פָּנָיו, בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים מַרְחִיץ יָדָיו וּמְקַנְּחָן בַּמַּפָּה וּמַעֲבִיר אֶת הַמַּפָּה עַל פָּנָיו. ר׳ יוֹנָה תָּרֵי מַרְטוּטָה וְיָהַב לַהּ תְּחוֹת כַּדָּה.

וְהָא תָּנֵי, אֵין בֵּין תִּשְׁעָה בְּאָב לְתַעֲנִית צִיבּוּר אֶלָּא אִיסּוּר מְלָאכָה בִּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ, הָיָה הוֹלֵךְ אֵצֶל רַבּוֹ אוֹ אֵצֶל בִּתּוֹ וְעָבַר בַּיָּם אוֹ בַּנָּהָר אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. נִיטַּנְפוּ רַגְלָיו מַטְבִּילָן בַּמַּיִם וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ?! הוֹרֵי רַבִּי בָּא כְּהֵין תַּנָּיָא. הוֹרֵי ר׳ אַחָא בְּבָא מִן הַדֶּרֶךְ וְהָיוּ רַגְלָיו קֵיהוֹת עָלָיו, שֶׁמּוּתָּר לְהַרְחִיצָם בְּמַיִם.

תָּנֵי, אָבֵל וּמְנוּדֶּה שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ, מוּתָּרִין בִּנְעִילַת סַנְדָּל, לִכְשֶׁיָּבוֹאוּ לָעִיר יַחֲלוֹצוּ. וְכֵן בְּתִשְׁעָה בְּאָב, וְכֵן בְּתַעֲנִית צִיבּוּר:

בְּסִיכָה: כְּהָדָא דְּתָנֵי, בְּשַׁבָּת בֵּין סִיכָה שֶׁהִיא שֶׁל תַּעֲנוּג בֵּין סִיכָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל תַּעֲנוּג מוּתָּר. בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים – בֵּין סִיכָה שֶׁהִיא שֶׁל תַּעֲנוּג בֵּין סִיכָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל תַּעֲנוּג אָסוּר. בְּתִשְׁעָה בְּאָב וּבְתַעֲנִית צִיבּוּר – סִיכָה שֶׁהִיא שֶׁל תַּעֲנוּג אָסוּר, שֶׁאֵינָהּ שֶׁל תַּעֲנוּג מוּתָּר.

(וְהָא) תָּנֵי, שָׁוּוֹת סִיכָה לִשְׁתְּיָיה לְאִיסּוּר וּלְתַשְׁלוּמִין אֲבָל לֹא לָעוֹנֶשׁ, בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים לְאִיסּוּר אֲבָל לֹא לָעוֹנֶשׁ.

וְהָא תָּנֵי (ויקרא כה) ׳לֹא יְחַלֵּלוּ׳ לְרַבּוֹת אֶת הַסָּךְ וְאֶת הַשּׁוֹתֶה?! אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לֵית כָּאן סָךְ. אָמַר רַבִּי אַבְמָרִי אִין לֵית כָּאן סָךְ, לֵית כָּאן שׁוֹתֶה, דְּלָכֵן דָּבָר שֶׁהוּא בָּא מֵחֲמַת שְׁנֵי לָאוִין מִצְטָרֵף:

מִנַּיִין שֶׁהוּא מְחַיֶּוּר בַּעֲשֵׂה? רַבִּי לְעָזָר בְּשֵׁם רַבִּי סִימַיי (דברים כו) ׳וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת׳, מָה נַן קָיְימִין? אִם לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין, דְּבָר שֶׁהוּא מוּתָּר לַחַי, לַחַי הוּא אָסוּר, לֹא כָל שֶׁכֵּן לַמֵּת! אִי זֶהוּ דָּבָר שֶׁהוּא מוּתָּר לַחַי וְאָסוּר לַמֵּת? הֲוֵי אוֹמֵר זוֹ סִיכָּה:

בִּנְעִילַת סַנְדָּל: תָּנֵי, כָּל אֵילּוּ שֶׁאָמְרוּ אֲסוּרִין בִּנְעִילַת סַנְדָּל, יָצָא לַדֶּרֶךְ נוֹעֵל, הִגִּיעַ לַכְּרַךְ חוֹלֵץ. וְכֵן בְּאֵבֶל וְכֵן בִּמְנוּדֶּה. אִית תַּנָּיֵי תָּנֵי יוֹצְאִין בְּאַנְפִּילְיָא בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים, אִית תַּנָּיֵי תָּנֵי אֵין יוֹצְאִין. אָמַר רַב חִסְדָּא מַאן דְּאָמַר יוֹצְאִין, בְּאַנְפִּילְיָא שֶׁל בֶּגֶד. מַאן דְּאָמַר אֵין יוֹצְאִין, בְּאַנְפִּילְיָא שֶׁל עוֹר.

רַבִּי יִצְחָק בַּר נַחְמָן סְלַק גַּבֵּי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי בְּלֵילֵי צוֹמָא רַבָּא, נְפַק לְגַבֵּיהּ לְבִישׁ סוּלְיָסֵיהּ. אָמַר לֵיהּ מַהוּ הָכֵין? אָמַר לֵיהּ אִיסְתְּנִים אֲנִי.

ר׳ יְהוֹשֻׁעַ בַּר נַחְמָן סְלַק גַּבֵּי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי בְּלֵילֵי תַּעֲנִיתָה, נְפַק לְגַבֵּיהּ לְבִישׁ סוּלְיָסֵיהּ. אָמַר לֵיהּ מַהוּ הָכֵין? אָמַר לֵיהּ אִיסְתְּנִים אֲנִי.

רַבִּי שַׁמַּי, חֲמוֹנֵיהּ נָפַק לְבִישׁ סוּלְיָיתֵיהּ בְּלֵילֵי תַּעֲנִיתָה.

חַד תַּלְמִיד מִן דְּר׳ מָנָא הוֹרֵי לְחַד מִן קְרִיבּוֹי דִּנְשִׂיָּא לְמִילְבַּשׁ סוּלְיָסֵיהּ. אָמַר לֵיהּ [אָן] מִן הָדָה? אָמַר לֵיהּ מִן דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי הוּא. אָמַר לֵיהּ, (דְּ)ר׳ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי (אָמַר) אִיסְתְּנִים הֲוָה (אֲנִי):

בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּיטָּה: אִיתָא חֲמֵי, בִּרְחִיצָה אָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּיטָּה לָא כָל שֶׁכֵּן?! תִּיפָּתֵר בְּמָקוֹם שֶׁאֵין טוֹבְלִין, אוֹ קוֹדֶם עַד שֶׁלֹּא הִתְקִין עֶזְרָא טְבִילָה לְבַעֲלֵי קְרִיין.

ר׳ יַעֲקֹב בַּר אַחָא רַבִּי אִימִּי בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֵין קֶרִי אֶלָּא מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּיטָּה. רַב חוּנָה אָמַר, אֲפִילּוּ רָאָה עַצְמוֹ נִיאוֹת בַּחֲלוֹם. חֲווֹן בָּעְיֵי מֵימַר וּבְלְבַד מֵאִשָּׁה, ר׳ יוֹנָה וְר׳ יוֹסָה תְּרֵיהוֹן אָמְרִין אֲפִילּוּ מִדָּבָר אַחֵר.

תַּמָּן תְּנַן, יוֹם הַכִּיפּוּרִים אָסוּר בַּאֲכִילָה וּבִשְׁתִּיָּיה, בִּרְחִיצָה, בְּסִיכָה, בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּיטָּה. וְתָנֵי עָלַהּ בַּעֲלֵי קְרִיין טוֹבְלִין כְּדַרְכָּן בְּצִינְעָה בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים.

[דף ז׳ ע״א]

לֵית הָדָא פְּלִיגָא עַל ר׳ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי?! פְּתַר לַהּ בְּמִי שֶׁשִּׁימֵּשׁ מִיטָּתוֹ מִבְּעוֹד יוֹם וְשָׁכַח וְלֹא טָבַל. וְהָא תָּנֵי מַעֲשֶׂה בְּר׳ יוֹסֵי בֶּן חֲלַפְתָּא שֶׁרָאוּ טוֹבֵל אוֹתוֹ בְּצִינְעָה בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים, אִית לָךְ מֵימַר עַל אוֹתוֹ הַגּוּף הַקָּדוֹשׁ בְּשׁוֹכֵחַ?!

ר׳ יוּדָה בַּר פַּזִּי, ר׳ חָנִין בְּשֵׁם ר׳ שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, נֹחַ בִּכְנִיסָתוֹ לַתֵּיבָה נֶאֱסְרָה לוֹ תַּשְׁמִישׁ הַמִּיטָּה. מַה טַעְמָא (בראשית ו) ׳וּבָאתָ אֶל הַתֵּיבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי בָנֶיךָ אִתָּךְ׳. וּבִיצִיאָתוֹ הוּתְּרָה לוֹ תַּשְׁמִישׁ הַמִּיטָּה. מַה טַעְמָא (שם ח) ׳צֵא מִן הַתֵּיבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי בָנֶיךָ אִתָּךְ׳.

אָמַר ר׳ חִיָּיה בַּר בָּא (שם) ׳לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן הַתֵּיבָה׳, עַל יְדֵי שֶׁשִּׁימְּרוּ יַחֲסֵיהֶן זָכוּ לְהִינָּצֵל מִן הַתֵּיבָה. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן, דִּתְנֵינַן הָם כֶּלֶב וְעוֹרֵב קִילְקְלוּ מַעֲשֵׂיהֶן. הָם יָצָא מִפּוּחָם, כֶּלֶב יָצָא מִפּוּרְסָם בְּתַשְׁמִישׁוֹ, עוֹרֵב יָצָא מְשׁוּנֶּה מִן הַבְּרִיּוֹת.

אָמַר ר׳ אֲבוּן, כְּתִיב (איוב ל) ׳בְּחֶסֶר וּבְכָפָן גַּלְמוּד׳, בְּשָׁעָה שֶׁאַתְּ רוֹאֶה חִסָּרוֹן בָּא לָעוֹלָם, עֲשֵׂה אִשְׁתְּךָ גַּלְמוּדָה.

אָמַר ר׳ לֵוִי, כְּתִיב (בראשית מא) ׳וּלְיוֹסֵף יוּלַּד שְׁנֵי בָנִים׳. אֵימָתַי? ׳בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב׳.

תָּנֵי בְּשֵׁם ר׳ יְהוּדָה, תְּאֵיבֵי בָּנִים מְשַׁמְּשִׁין מִיטּוֹתֵיהֶן. אָמַר ר׳ יוֹסֵי, וּבְלִבַּד יוֹם שֶׁטָּבְלָה:

הלכה ז מתני׳ עָבְרוּ אֵילּוּ וְלֹא נַעֲנוּ, בֵּית דִּין גּוֹזְרִין עוֹד שֶׁבַע, שֶׁהֵן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תַּעֲנִיּוֹת, עַל הַצִּיבּוּר. וּמָה אֵילּוּ יְתֵירוֹת עַל הָרִאשׁוֹנוֹת? שֶׁבָּאֵילּוּ מַתְרִיעִין וְנוֹעֲלִין אֶת הַחֲנוּיוֹת, וּבַשֵּׁנִי מַטִּין עִם חֲשֵׁיכָה, וּבַחֲמִישִׁי מוּתָּרִין מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת:

גמרא ר׳ יוּדָן בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חֲמָא דִּכְפַר תְּחֲמִין, כִּבְתוֹךְ אַרְבָּעִים שֶׁעָשָׂה מִשֶּׁה בָּהָר. אָמַר ר׳ יוֹסָה עַל שֵׁם שֶׁאֵין מַטְרִיחִין עַל הַצִּיבּוּר יוֹתֵר מִדַּאי.

אָמַר ר׳ חִיָּיה בַּר בָּא, שֶׁאִם הָיוּ שְׁנֵי דְּבָרִים, כְּגוֹן עֲצִירַת גְּשָׁמִים וְגוֹבַיי, מַתְרִיעִין עֲלֵיהֶן. וְלָמָּה בְּאִילֵּין תַּרְתֵּין מִילַּיָּיא? אָמַר ר׳ יוֹסֵי בִּי רַבִּי בּוֹן בְּאִילֵּין תַּרְתֵּין מִילַּיָּיא שִׁיעֲרָיֵיה רָבֵיי:

וּבַשֵּׁנִי מַטִּין עִם חֲשֵׁיכָה: פּוֹתֵחַ אֶחָד וְנוֹעֵל אֶחָד:

וּבַחֲמִישִׁי מוּתָּרִין מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת: מַה? פּוֹתֵחַ אֶחָד וְנוֹעֵל אֶחָד, אוֹ פּוֹתֵחַ אֶת שְׁנֵיהֶם:

הלכה ח מתני׳ עָבְרוּ אֵילּוּ וְלֹא נַעֲנוּ, מְמַעֲטִין בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, בְּבִנְיָין וּבִנְטִיעָה, בְּאֵירוּסִין וּבְנִישּׂוּאִין, וּבִשְׁאֵילַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ כִּבְנֵי אָדָם הַנִּזּוּפִין לַמָּקוֹם. הַיְחִידִים חוֹזְרִין וּמִתְעַנִּין עַד שֶׁיֵּצֵא נִיסָן. יָצָא נִיסָן וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים, סִימַן קְלָלָה. שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א יב) ׳הֲלֹא קְצִיר חִטִּים הַיּוֹם׳:

גמרא אָמַר ר׳ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הָדָא דַתְּ אָמַר

[דף ז׳ ע״ב]

בְּבִנְיָין שֶׁל שִׂמְחָה. אֲבָל אִם הָיָה כְּתָלוֹ גוֹהֶה, סוֹתְרוֹ וּבוֹנֶיהוּ. שְׁמוּאֵל אָמַר, כּוּתְלָא דִּגְנָאי בֵּיהּ.

רַבִּי בָּא בַּר כָּהֵן אָמַר קוּמֵי רַבִּי יֵסָא, ר׳ אַחָא בְּשֵׁם ר׳ יַעֲקֹב בַּר אִידִי, אָסוּר לְאָרֵס אִשָּׁה בְּעֶרֶב שַׁבָּת. הָדָא דְאַתְּ אָמַר שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת סְעוּדַת אֵירוּסִין, הָא לְאָרֵס יְאָרֵס. שְׁמוּאֵל אָמַר אֲפִילּוּ בְּתִשְׁעָה בְּאָב יְאָרֵס, שֶׁלֹּא יְקַדְּמֻנוּ אַחֵר. מִחַלְּפָה שִׁיטָתֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל! תַּמָּן הוּא אָמַר (תהלים סח) ״אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה״, (שם סב) ״בְּמֹאזְנַיִם לַעֲלוֹת הֵמָּה מֵהֶבֶל יָחַד״, וְכָא הוּא אָמַר הָכֵין?! אֶלָּא שֶׁלֹּא יְקַדְּמֻנוּ אַחֵר בִּתְפִילָּה, אֲפִילּוּ כֵּן לָא קָיְימָה:

לָא כֵן תָּנֵי, אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם חֲבֵירִים בְּתִשְׁעָה בְּאָב אֲבָל מְשִׁיבִין אֶת הַהֲדְיוֹטוֹת בְּשָׂפָה רָפָה? לְיָמִים שֶׁבֵּנָתַיִים נִצְרְכָה:

יָצָא נִיסָן, הַגְּשָׁמִים סִימָן קְלָלָה: אָמַר ר׳ יוֹסֵי בִּי רַבִּי בּוֹן, וּבְלִבַד נִיסָן שֶׁל תְּקוּפָה. אָמַר ר׳ שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, הָדָא דַתְּ אָמַר בְּשֶׁלֹּא יָרְדוּ לָהֶן גְּשָׁמִים מִכְּבָר, אֲבָל אִם יָרְדוּ לָהֶם גְּשָׁמִים מִכְּבָר סִימָן בְּרָכָה הֵן:

הַדְרָן עֲלָךְ פֶּרֶק מֵאֵימָתַי מַזְכִּירִין

הלכה א מתני׳ סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת כֵּיצַד? מוֹצִיאִין אֶת הַתֵּיבָה לְרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר, וְנוֹתְנִין אֵפֶר מַקְלָה עַל גַּבֵּי הַתֵּיבָה, וּבְרֹאשׁ הַנָּשִׂיא וּבְרֹאשׁ אַב בֵּית דִּין, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטֵל וְנוֹתֵן בְּרֹאשׁוֹ. הַזָּקֵן שֶׁבָּהֶן אוֹמֵר לִפְנֵיהֶם דִּבְרֵי כִיבּוּשִׁין, אַחֵינוּ, לֹא נֶאֱמַר בְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה (יונה ג) ״וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת שַׂקָּם וְאֶת תַּעֲנִיתָם״. אֶלָּא ״וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה״. וּבַקַּבָּלָה מַהוּ אוֹמֵר? (יואל ב) ״וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל בִּגְדֵיכֶם, וְשׁוּבוּ אֶל ה׳ אֱלֹהֵיכֶם״:

גמרא אָמַר ר׳ חִיָּיה בַּר בָּא, וְלָמָּה יוֹצִיאִין לְרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר? לוֹמַר חָשְׁבִינוּ כְּאִילּוּ גּוֹלִים לְפָנֶיךָ. אָמַר ר׳ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, לְפִי שֶׁנִּתְפַּלְּלוּ בְּצִינְעָה וְלֹא נַעֲנוּ, לְפִיכָךְ יֵצְאוּ לַחוּץ וְיִתְפַּרְסְמוּ.

אָמַר ר׳ חִיָּיה בַּר בָּא, וְלָמָּה מוֹצִיאִין אֶת הַתֵּיבָה לְרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר? לוֹמַר, כְּלִי אֶחָד שֶׁל חֶמְדָּה שֶׁהָיָה לָנוּ, גְּרָמוּ עֲוֹנוֹתֵינוּ שֶׁיִּתְבַּזֶּה. ר׳ חוּנָה רַבָּה דְּצִיפּוֹרִין אָמַר, אֲבוֹתֵינוּ חִיפּוּ אוֹתוֹ זָהָב, וְאָנוּ חִיפִּינוּ אוֹתוֹ אֵפֶר.

אָמַר ר׳ יַעֲקֹב דָּרוֹמָיָא,

[דף ח׳ ע״א]

וְלָמָּה תוֹקְעִין בִּקְרָנוֹת? לוֹמַר חָשְׁבֵינוּ כְּאִילּוּ גוֹעִים כִּבְהֵמָה לְפָנֶיךָ.

אָמַר ר׳ לֵוִי, וְלָמָּה יוֹצְאִין בֵּין הַקְּבָרוֹת? לוֹמַר חָשְׁבֵינוּ כְּאִילּוּ מֵתִים לְפָנֶיךָ. אָמַר ר׳ תַּנְחוּמָה וְכוּלְּהֶן בָּהּ. אִם מִיתָה אָנוּ חַיָּיבִין, הֲרֵי מֵתִים. אִם גָּלוּת, הֲרֵי גוֹלִים. אִם רְעָבוֹן, הֲרֵי רְעֵבִים:

וְנוֹתְנִין אֵפֶר מַקְלָה עַל גַּבֵּי הַתֵּיבָה: עַל שֵׁם (תהלים צא) ׳עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה׳. אָמַר ר׳ זְעוּרָה, כָּל זְמַן דַּהֲוֵינָא חָמֵי לוֹן עָבְדִין כֵּן, הֲוָה גּוּפִי רָעַד.

בְּיוֹמוֹי דְּר׳ אִילָּא הֲווֹן שָׁבְקִין אֲרוֹנָא וְעָלְלִין לוֹן. אָמַר לֵיהּ ר׳ זְעוּרָה, לָא כֵן תָּנֵי, לֹא הָיוּ מִתְחַלְּפִין עָלֶיהָ כָּל הַיּוֹם, אֶלָּא אֶחָד הָיָה יוֹשֵׁב וּמְשַׁמְּרָהּ כָּל הַיּוֹם?!

רַבִּי יוּדָן בִּי רַבִּי מְנַשֶּׁה וְר׳ שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, חַד אָמַר כְּדֵי לְהַזְכִּיר זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, וְחוֹרָנָה אָמַר כְּדֵי לְהַזְכִּיר זְכוּתוֹ שֶׁל יִצְחָק. מַאן דְּאָמַר כְּדֵי לְהַזְכִּיר זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, בֵּין עָפָר, בֵּין אֵפֶר, עַל שֵׁם (בראשית יח) ׳וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר׳. מַאן דְּאָמַר כְּדֵי לְהַזְכִּיר זְכוּתוֹ שֶׁל יִצְחָק, וּבִלְבַד אֵפֶר, רוֹאִין אַפְרוֹ שֶׁל יִצְחָק כְּאִילּוּ צָבוּר עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ.

ר׳ יוּדָה בַּר פַּזִּי, כַּד הֲוָה נָפֵק לְתַעֲנִיתָא, הֲוָה אָמַר קוּמֵיהוֹן, אַחֵינַן, כָּל מַאן דְּלָא מִטָּא שַׁמָּשָׁא לְגַבֵּיהּ, יִסַּב עָפָר וְיִתֵּן גּוֹ רֵישֵׁיהּ:

וּבְרֹאשׁ הַנָּשִׂיא: אָמַר ר׳ תַּחְלִיפָּא קִיסָרְיָא, כְּדֵי לְפַרְסְמוֹ. לֹא דּוֹמֶה הַמִּתְבַּזֶּה מֵעַצְמוֹ לְמִתְבַּזֶּה מֵאַחֵר.

כְּתִיב (יואל ב) ״יֵצֵא חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ׳. ״יֵצֵא חָתָן מֵחֶדְרוֹ׳, זֶה אָרוֹן. ׳וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ׳, זֶה הַתּוֹרָה. דָּבָר אַחֵר, ״יֵצֵא חָתָן מֵחֶדְרוֹ׳, זֶה הַנָּשִׂיא. ׳וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ׳, אַב בֵּית דִּין.

ר׳ חֶלְבּוֹ אָמַר לְר׳ יוּדָן נְשִׂיָּא, פּוּק עִימָּן וְצַעֲרָךְ עָבַר. אָמַר ר׳ יוֹסָה, הָדָא אָמְרָה אִילֵּין תַּעֲנִיָּיתָא דַּאֲנַן עָבְדִין לֵית אִינּוּן תַּעֲנִיָּין. לָמָּה? דְּלֵית נְשִׂיָּא עִמָּן.

כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר (ויקרא ד) (אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת) [׳אֶת פְּנֵי הַפָּרוֹכֶת׳], וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר (שם) ׳אֶל פְּנֵי פָּרוֹכֶת הַקֹּדֶשׁ׳. ר׳ אַחָא אָמַר אִיתְפַּלְּגוּן ר׳ אַבָּהוּ וְרַבָּנָן. חַד אָמַר חָטָא הַנָּשִׂיא, הַגְּדוּלָּה בִּמְקוֹמָהּ. חָטָא הַצִּיבּוּר, אֵין הַגְּדוּלָּה בִּמְקוֹמָהּ. וְחוֹרָנָה אָמַר לְפִי שֶׁחָטְאוּ הַלָּמֵד וְהַמְלַמֵּד.

לְפִיכָךְ יֵצְאוּ לַחוּץ וִיפַרְסְמוּ, עַל שֵׁם (שם) ׳וְהוֹצִיא אֶת הַפָּר אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׳. תָּנֵי חִזְקִיָּה רֶמֶז, כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מָשִׁיחַ יֵשׁ אָרוֹן וְכָל מָקוֹם שֶׁאֵין מָשִׁיחַ אֵין אָרוֹן. וְאָתְיָיא כְּיִי דָּמַר ר׳ שְׁמוּאֵל בַּר יִנָּא בְּשֵׁם ר׳ אַחָא,

חֲמִשָּׁה דְּבָרִים הָיָה הַמִּקְדָּשׁ הָאַחֲרוֹן חָסֵר מִן הָרִאשׁוֹן, וְאֵילּוּ הֵן. אֵשׁ, וְאָרוֹן, וְאוּרִים וְתוּמִּים, וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וְרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ. עַל שֵׁם (חגי א) 'וְאֶרְצָה בּוֹ וְאֶכָּבְדָה'. וְאֶכָּבֵד כְּתִיב, חָסֵר הֵ"א. אֵילּוּ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים שֶׁהָיָה הַמִּקְדָּשׁ הָאַחֲרוֹן חָסֵר מִן הָרִאשׁוֹן.

דָּלְמָא, ר' בָּא בַּר זַבְדָּא וְרִבִּי תַּנְחוּם בַּר עִילַּאי וְר' יֹאשִׁיָּה נַפְקוּן לְתַעֲנִיתָא. דָּרַשׁ ר' בָּא בַּר זַבְדָּא (איכה ג) 'נִשָּׂא לְבָבֵינוּ אֶל כַּפָּיִם'. וְאֶיפְשָׁר כֵּן? אִית בַּר נָשׁ דְּנָסַב לִיבֵּיהּ וְיָהֵיב גּוֹ יְדֵיהּ?! אֶלָּא מַהוּ 'נִישָּׂא'? **[דף ח' ע"ב]**

נַשְׁוֵי לִיבֵּינַן לְכַף יְדֵינַן, וְאַחַר כָּךְ 'אֶל אֵל בַּשָּׁמַיִם'. כָּךְ, אִם יִהְיֶה הַשֶּׁרֶץ בְּיָדוֹ שֶׁל אָדָם, אֲפִילּוּ טוֹבֵל בְּמֵי שִׁילּוֹחַ אוֹ בְּמֵי בְּרֵאשִׁית אֵין לוֹ טָהֳרָה עוֹלָמִית, הִשְׁלִיכוֹ מִיָּדוֹ, מִיָּד טָהַר.

דָּרַשׁ ר' תַּנְחוּם בַּר עִילַּאי (דברי הימים ב יב) 'וַיִּכָּנְעוּ שָׂרֵי יִשְׂרָאֵל וְהַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ צַדִּיק ה', וּבְרֵאוֹת ה' כִּי נִכְנָעוּ הָיָה דְבַר ה' אֶל שְׁמַעְיָה לֵאמֹר'. נִתְעַנּוּ אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא 'נִכְנָעוּ לֹא אַשְׁחִיתֵם'.

דָּרַשׁ ר' יֹאשִׁיָּה (צפניה ב) 'הִתְקוֹשְׁשׁוּ וָקוֹשׁוּ', נִתְקוֹשֵׁשׁ גֶּרְמַז עַד דְּלָא נְקוֹשֵׁשׁ חוֹרָנִין. בְּגִין דְּאִית הָכָא בְּנֵי נָשׁ דְּאָמְרִין עֲלַי לִישָׁן בִּישׁ גַּבֵּי ר' יוֹחָנָן, אֶלָּא כָּל עַמָּא לְדִינָה. אָמְרִין, הֲוָה תַּמָּן ר' חִיָּיה וְר' אִיסִי וְרַבִּי אִימִּי וְקָמוּן וְאַזְלוּן לוֹן:

אָמַר ר' לְעָזָר, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְבַטְּלִין אֶת הַגְּזֵירָה קָשָׁה. וְאֵילּוּ הֵן, תְּפִילָּה וּצְדָקָה וּתְשׁוּבָה. וּשְׁלָשְׁתָּן בְּפָסוּק אֶחָד (דברי הימים ב ז) 'וְיִכָּנְעוּ עַמִּי אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהֶם וְיִתְפַּלְּלוּ', זוֹ תְּפִילָּה. 'וִיבַקְּשׁוּ פָנַי', זוֹ צְדָקָה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (תהלים יז) 'אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ'. (דברי הימים שם) 'וְיָשׁוּבוּ מִדַּרְכֵיהֶם הָרָעִים', זוֹ תְּשׁוּבָה. אִם עָשׂוּ כֵּן, מַה כְּתִיב תַּמָּן? (שם) 'וַאֲנִי אֶשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְאֶסְלַח לְחַטָּאתָם וְאֶרְפָּא אֶת אַרְצָם'. ר' חַגַּיי דָּרַשׁ הָדָא דְּר' לְעָזָר כָּל שָׁעָה בְּתַעֲנִיתָא.

אָמַר ר' לְעָזָר, סוֹף שַׁתָּא כְּשַׁתָּא. מִן עָפָר קַיְטָא לְסִיתְוָא. נָפַח צָפוֹנָה, יְצַף לְבָנָיךָ.

כָּל שָׁנָה שֶׁאֵין מַתְרִיעִין עָלֶיהָ בָּרִאשׁוֹנָה, סוֹף שֶׁמַּתְרִיעִין עָלֶיהָ בְּסוֹפָהּ. כָּל שֶׁאֵינָהּ חָסָה עַל פֵּירוֹת חֲבֵירְתָּהּ, סוֹף שֶׁהִיא מְאַבֶּדֶת פֵּירוֹתֶיהָ. אָמַר ר' אַחָא, וְרוֹב הַיַּיִן מַחְמִיץ.

אִית הֲוָה סָבִין בְּצִיפּוֹרִין, כַּד הֲוָוֹת רְבִיעָתָא קַדְמַיְיתָא, הֲוָה מְרִיחִין בְּעַפְרָא, וְיָדְעִין מֵימוֹר מֵימֵי שַׁתָּא.

אָמַר ר' לְעָזָר (ישעיה נח) 'הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ'? אֶלָּא 'יוֹם עַנּוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ', אֵין זֶה צוֹם שֶׁאֲנִי חָפֵץ בּוֹ. וְאֵי זֶהוּ צוֹם שֶׁאֲנִי חָפֵץ בּוֹ? (שם) 'הֲלֹא זֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ, פַּתֵּחַ חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע, הַתֵּר אֲגֻדּוֹת

מוֹטָה' וְגוֹ'. 'הֲלֹא פָרוֹשׂ לָרָעֵב לַחְמֶךָ וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת'. מָה כְתִיב בָּתְרֵיהּ? 'אָז תִּקְרָא וַיְיָ' יַעֲנֶה' וְגוֹ'.

אָמַר ר' שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, כְּתִיב (בראשית ב) 'וְאֵיד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ'. עָלָה שֶׁבָּר מִלְּמַטָּן, מִיָּד הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין. אָמַר ר' בֶּרֶכְיָה, כְּתִיב (דברים ל) 'יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי', כָּפוּ עוֹרְפָן לַתְּשׁוּבָה, מִיָּד הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין.

רַבִּי בֶּרֶכְיָה עָבַד תְּלָת עֶשְׂרֵה תַּעֲנִיָּין וְלָא נְחַת מִיטְרָא, וּבְסוֹפָה אֲתָא גּוֹבַיי. עָאל וְאָמַר קוּמֵיהוֹן, אַחֵינַן, חֲמוֹן מָה דַאֲנַן עָבְדִין. לָא דָא הִיא דִּנְבִיָּיא מְקַנְתַּר לָן (מיכה ז) 'עַל הָרַע כַּפַּיִם לְהֵיטִיב', מְרִיעִין זֶה לְזֶה בְּכַפֵּינוּ וּמְבַקְשִׁין טוֹבָה?! 'הַשַּׂר שׁוֹאֵל', אֵיכָן הוּא הַשּׁוֹחַד לִיקַח. 'וְהַשּׁוֹפֵט בַּשִּׁלּוּם', שֵׁלֵּם לִי וַאֲשַׁלֵּם לָךְ. 'וְהַגָּדוֹל הוֹבֵר הַוּוֹת נַפְשׁוֹ הוּא וַיְעַבְּתוּהָ', עֲבַדּוּהָ עָבְיָא, עֲבַדּוּהָ קְלִיעָה דְּחוֹבִין, וּמַן פָּסַק לַהּ? 'טוֹבָם כְּחֵדֶק', טָבָא דִּבְהוֹן כְּאִילֵּין חִדְקַיָּא. 'יָשָׁר מִמְּסוּכָה', יַשְׁרָא דִּבְהוֹן כְּאִילֵּין סוּכַּיָּא. 'יוֹם מְצַפֶּיךָ פְּקוּדָּתְךָ בָּאָה', יוֹם שֶׁצִּיפִּינוּ לְרְוָוחָה בָּא עָלֵינוּ גּוֹבַיי. 'עַתָּה תִּהְיֶה מְבוּכָתָם', מִן גּוֹא דְּאִינּוּן בָּיְכָן. וּבְכוֹן וּבְכוֹן וּנְחַת מִיטְרָא:

אָמַר ר' שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, תְּשׁוּבָה שֶׁל רְמִיּוּת עָשׂוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה. מָה עָשׂוּ? רַבִּי חוּנָה בְּשֵׁם ר' שִׁמְעוֹן בֶּן חַלְפּוּתָא, הֶעֱמִידוּ עֲגָלִים מִבִּפְנִים וְאִימּוֹתֵיהֶם מִבַּחוּץ, סְיָיחִים מִבִּפְנִים וְאִימּוֹתֵיהֶם מִבַּחוּץ, וְהַוּוֹן אִילֵּין גָּעְיֵי מִן הָכָא וְאִילֵּין גָּעְיֵי מִן הָכָא. אָמְרִין אִין לֵית מִתְרַחֵם עָלֵינַן, לֵינַן מְרַחֲמִין עָלֵיהוֹן. הָדָא הוּא דִּכְתִיב (יואל א) 'מַה נֶּאֶנְחָה בְהֵמָה, נָבוֹכוּ עֲדָרֵי בָקָר' וְגוֹ'. אָמַר ר' אַחָא

[דף ט' ע"א]

בַּעֲרַבְיָא עָבְדִין כֵּן.

(יונה ג) 'וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה וַיִּקְרְאוּ אֱלֹהִים בְּחָזְקָה'. מַהוּ 'בְּחָזְקָה', אָמַר ר' שִׁמְעוֹן בֶּן חַלְפּוּתָה, חֲצִיפָא נָצַח לִכְשֵׁירָא, כָּל שֶׁכֵּן לְטוֹבָתוֹ שֶׁל עוֹלָם. (שם) 'וַיָּשׁוּבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמִן הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם'. אָמַר ר' יוֹחָנָן, מַה שֶׁהָיָה בְּכַף יְדֵיהֶם הֶחֱזִירוּ, מַה שֶׁהָיָה בְּשִׁידָּה תֵּיבָה וּמִגְּדֵל לֹא הֶחֱזִירוּ.

כְּתִיב (יואל ב) 'וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל בִּגְדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֶל ה' אֱלֹהֵיכֶם כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא'. אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אִם קְרַעְתֶּם לִבְּכֶם בִּתְשׁוּבָה, אֵין אַתֶּם קוֹרְעִין בִּגְדֵיכֶם לֹא עַל בְּנֵיכֶם וְלֹא עַל בְּנוֹתֵיכֶם, אֶלָּא עַל ה' אֱלֹהֵיכֶם. לָמָּה? (שם) 'כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִיחָם עַל הָרָעָה'.

ר׳ שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן בְּשֵׁם ר׳ יוֹנָתָן, אֶרֶךְ אַף אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא אֶרֶךְ אַפַּיִם. מַאֲרִיךְ רוּחוֹ עִם הַצַּדִּיקִים וּמַאֲרִיךְ רוּחוֹ עִם הָרְשָׁעִים.

ר׳ אַחָא ר׳ תַּנְחוּם בִּי ר׳ חִיָּיה בְּשֵׁם ר׳ יוֹחָנָן, אֶרֶךְ אַף אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא אֶרֶךְ אַפַּיִם, מַאֲרִיךְ רוּחוֹ עַד שֶׁלֹּא יִגְבָּה. הִתְחִיל לִגְבּוֹת, מַאֲרִיךְ רוּחוֹ וְגוֹבֶה.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָה, מַאן דְּאָמַר דְּרַחֲמָנָא וַוּתְּרָן, יִתְוַוּתְּרוּן בְּנֵי מְעוֹי, אֶלָּא מַאֲרִיךְ רוּחֵיהּ וְגָבֵי דִּידֵיהּ.

אָמַר רַבִּי לֵוִי, מַהוּ אֶרֶךְ אַפַּיִם? רַחִיק רָגֵיז. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי לִיגְיוֹנוֹת קָשִׁים. אָמַר הַמֶּלֶךְ אִם דָּרִים הֵן עִימִּי בַּמְּדִינָה, עַכְשָׁיו בְּנֵי הַמְּדִינָה מַכְעִיסִין אוֹתִי וְהֵן עוֹמְדִין וּמְכַלִּין אוֹתָן. אֶלָּא הֲרֵינִי מְשַׁלְּחָן לְדֶרֶךְ רְחוֹקָה, שֶׁאִם הִכְעִיסוּ אוֹתִי בְּנֵי הַמְּדִינָה, עַד שֶׁאֲנִי מְשַׁלֵּחַ אַחֲרֵיהֶם, בְּנֵי הַמְּדִינָה מְפַיְּיסִים אוֹתִי וַאֲנִי מְקַבֵּל פִּיּוּסָן. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף וְחֵמָה מַלְאֲכֵי חַבָּלָה הֵן, הֲרֵי אֲנִי מְשַׁלְּחָן לְדֶרֶךְ רְחוֹקָה. שֶׁאִם מְכַעֲסִין אוֹתִי יִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁאֲנִי מְשַׁלֵּחַ אֶצְלָן וּמְבִיאָן, יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וַאֲנִי מְקַבֵּל תְּשׁוּבָתָן. הָדָא הוּא דִּכְתִיב (ישעיה יג) ׳בָּאִים מֵאֶרֶץ מֶרְחָק מִקְּצֵה הַשָּׁמַיִם׳ וְגוֹ׳.

אָמַר ר׳ יִצְחָק, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁנָּעַל בִּפְנֵיהֶן, הָדָא הוּא דִּכְתִיב (ירמיה ב) ׳פָּתַח ה׳ אֶת אוֹצָרוֹ וַיּוֹצֵא אֶת כְּלֵי זַעְמוֹ׳. עַד דּוּ פָּתַח, עַד דּוּ (טָרַד) [טָרַק], רַחֲמוֹי קְרִיבִין.

תָּנֵי בְּשֵׁם רַבִּי מֵאִיר, (ישעיה כו) ׳כִּי הִנֵּה ה׳ יוֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ׳, יוֹצֵא לוֹ מִמִּידָּה לְמִידָּה. יוֹצֵא לוֹ מִמִּידַּת הַדִּין וּבָא לְמִידַּת רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל.

כְּתִיב (במדבר כג) ׳לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב׳, ר׳ שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן וְרַבָּנָן. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לַעֲשׂוֹת טוֹבָה, לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב. אוֹמֵר לַעֲשׂוֹת רָעָה, ׳הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה, וְדִבֶּר וְלֹא יְקִימֶנָּה׳. וְרַבָּנָן אָמְרִי, לֹא אִישׁ הוּא שֶׁעָשָׂה דְּבָרָיו שֶׁל אֵל כְּאִילּוּ אֵינָן, (שמות לב) ׳לָמָּה יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ׳. (במדבר כג) ׳וּבֶן אָדָם וְיִתְנֶחָם׳, לֹא בֶן עַמְרָם הוּא שֶׁעָשָׂה לָאֵל שֶׁיִּתְנַחֵם. (שמות לב) ׳וַיִּנָּחֶם ה׳ עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ׳?!

אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם אֵל אָנִי, מְכַזֵּב הוּא. בֶּן אָדָם אָנִי, סוֹפוֹ לִתְהוֹת בּוֹ. שֶׁאֲנִי עוֹלֶה לַשָּׁמַיִם, הַהוּא אָמַר וְלֹא יְקִימֶנָּה:

רַבִּי אַחָא בְּשֵׁם רַב, אֵין תַּעֲנִית עַכְשָׁיו. אָמַר רַבִּי יוֹסָה, הָדָא אָמְרָה אִילֵּין תַּעֲנִיָּיתָא דַּאֲנַן עָבְדִין לֵית אִילֵּין?! אָמַר לֵיהּ, כֵּן אָמַר רַב, כָּל תַּעֲנִית שֶׁאֵינָהּ נַעֲשֵׂית כְּתִיקְנָהּ עָלֶיהָ הַכָּתוּב אוֹמֵר (ירמיה יב) ׳נָתְנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל כֵּן שְׂנֵאתִיהָ׳:

הלכה ב מתני' עָמְדוּ בִּתְפִילָּה, מוֹרִידִין לִפְנֵי הַתֵּיבָה זָקֵן וְרָגִיל וְיֵשׁ לוֹ בָּנִים וּבֵיתוֹ רֵיקָן כְּדֵי שֶׁיְּהֵא לִבּוֹ שָׁלֵם בַּתְּפִילָּה. וְאוֹמֵר לִפְנֵיהֶן עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע בְּרָכוֹת. שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שֶׁבְּכָל יוֹם, וּמוֹסִיף עֲלֵיהֶן עוֹד שֵׁשׁ. וְאֵילוּ הֵן, זִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת, (תהלים קכ) 'אֶל ה' בַּצָּרָתָה לִי' (שם קכא) 'אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים' (שם קל) 'מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ ה' ' (שם קב) 'תְּפִלָּה לְעָנִי כִי יַעֲטֹף':

גמרא תְּנֵי, וּשְׁפַל בֶּרֶךְ, וְנוֹחַ תִּשְׁחוֹרֶת, וְרָגִיל בְּחָכְמָה וְרָגִיל בָּאַגָּדָה, וְיֵשׁ לוֹ בַּיִת וְשָׂדֶה. תְּנֵינַן 'וּבֵיתוֹ רֵיקָן' וְאַתְּ אָמַר הָכֵין?! [מֵעֲבִירָה]. יֵשׁ לוֹ בָּנִים וּבָנוֹת. אִם אֵין לָהֶן, מַעֲבִירִין כָּל מַה שֶׁיִּרְצוּ:

וְלָמָּה שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה? אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כְּנֶגֶד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מִזְמוֹרוֹת שֶׁכָּתוּב מֵרֹאשׁוֹ שֶׁל תְּהִלִּים עַד (תהלים כ) 'יַעֲנְךָ ה' בְּיוֹם צָרָה'. אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם תִּשְׁעָה עָשָׂר הֵן, אֱמוֹר לוֹ (שם ב) 'לָמָּה רָגְשׁוּ' לֵית הִיא מִינּוּן. מִיכָּן אָמְרוּ הַמִּתְפַּלֵּל וְאֵינוֹ נַעֲנֶה צָרִיךְ תַּעֲנִית. אָמַר ר' מָנָא

[דף ט' ע"ב]

רֶמֶז לְתַלְמִיד חָכָם הוּא שֶׁאָדָם צָרִיךְ לוֹמַר לְרַבּוֹ תִּישָׁמַע תְּפִילָּתֶךָ.

ר' סִימוֹן בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כְּנֶגֶד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה חֲלִיּוֹת שֶׁבַּשִּׁזְרָה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָדָם עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל צָרִיךְ לְשׁוּחַ בְּכוּלָּן. מָה טַעְמָא (תהלים לה) 'כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה ה' מִי כָמוֹךָ'.

ר' לֵוִי אָמַר, כְּנֶגֶד שְׁמוֹנֶה עָשָׂר אַזְכָּרוֹת שֶׁכָּתוּב (תהלים כט) בְּ'הָבוּ לַה' בְּנֵי אֵלִים'.

אָמַר ר' חוּנָה, אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם שִׁבְעָה עָשָׂר הֵן, אֱמוֹר לוֹ שֶׁל מִינִים כְּבָר קִבְעוּהָ חֲכָמִים בְּיַבְנֶה. הֵתִיב ר' לְעָזָר בִּי ר' יוֹסֵי קוּמֵי ר' יוֹסֵי, וְהָא כְּתִיב (שם) 'אֵל הַכָּבוֹד הִרְעִים'?! אָמַר לֵיהּ וְהָתָנֵי כּוֹלֵל שֶׁל מִינִים וְשֶׁל פּוֹשְׁעִים בְּ'מַכְנִיעַ זֵדִים', שֶׁל זְקֵינִים וְשֶׁל גֵּרִים בְּ'מִבְטָח לַצַּדִּיקִים', שֶׁל דָּוִד בְּ'בוֹנֵה יְרוּשָׁלִַם'. אֵית לָךְ מִסַּפֵּקָה לְכָל חֲדָא וְחָדָא מִינְּהֵן?!

ר' חֲנַנְיָה בְּשֵׁם ר' פִּינְחָס, כְּנֶגֶד שְׁמוֹנֶה עָשָׂר פְּעָמִים שֶׁאָבוֹת כְּתוּבִין בַּתּוֹרָה, אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב. אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם תִּשְׁעָה עָשָׂר הֵן, אֱמוֹר לוֹ (בראשית כח) 'וְהִנֵּה ה' נִצָּב עָלָיו וַיֹּאמַר' לֵית הוּא מִינּוּן. וְאִם יֹאמַר לְךָ אָדָם שִׁבְעָה עָשָׂר הֵן, אֱמוֹר (שם מח) 'וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבוֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק' מִינּוּן הוּא.

ר' שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן בְּשֵׁם רַבִּי יוֹנָתָן, כְּנֶגֶד שְׁמוֹנֶה עָשָׂר צִיּוּוִין שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת מִשְׁכָּן שֵׁנִי. אָמַר ר' חִיָּיה בַּר אַדָּא וּבִלְחוּד מִן (שמות לח) 'וְאִתּוֹ אָהֳלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן' עַד סוֹפֵיהּ דְּסִיפְּרָא.

שֶׁבַע שֶׁל שַׁבָּת מִנַּיִין? אָמַר ר׳ יִצְחָק, כְּנֶגֶד שִׁבְעָה קוֹלוֹת שֶׁכָּתוּב (תהלים כט) בְּ׳הָבוּ לַה׳ בְּנֵי אֵלִים׳. אָמַר ר׳ יוּדָן עַנְתּוֹנְדְּרָיָא, כְּנֶגֶד שֶׁבַע אַזְכָּרוֹת שֶׁכָּתוּב (שם צב) בְּמִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת.

תֵּשַׁע שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה מִנַּיִין? אָמַר ר׳ בָּא קַרְתִּיגְנָא, כְּנֶגֶד תֵּשַׁע אַזְכָּרוֹת שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת חַנָּה. וּכְתִיב בְּסוֹפָהּ (שמואל א ב) ״יְיָ יָדִין אַפְסֵי אָרֶץ״.

עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שֶׁל תַּעֲנִיּוֹת מִנַּיִין? ר׳ חֶלְבּוֹ וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן תְּרֵיהוֹן אָמְרִין, כְּנֶגֶד עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה פְּעָמִים שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת שְׁלֹמֹה, רִינָּה, תְּפִילָּה, תְּחִינָּה.

ר׳ זְעוּרָה בְּשֵׁם ר׳ יִרְמְיָה, יָחִיד בְּתַעֲנִית צִיבּוּר צָרִיךְ לְהַזְכִּיר מֵעֵין הַמְּאוֹרָע. וְהֵיכָן הוּא אוֹמְרָהּ? בֵּין גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל לְרוֹפֵא חוֹלִים. וּמַה הוּא אוֹמֵר? עֲנֵינוּ ה׳ עֲנֵינוּ בָּעֵת וּבְעוֹנָה הַזֹּאת כִּי בְצָרָה גְּדוֹלָה אֲנַחְנוּ, וְאַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנּוּ וְאַל תִּתְעַלַּם מִתְּחִינָּתֵינוּ, כִּי אַתָּה ה׳ אֵל חַנּוּן וְרַחוּם, עוֹנֶה בְּעֵת צָרָה, פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל עֵת צוּקָה – (תהלים קז) ״וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה׳ בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם״ בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה.

ר׳ יַנַּאי בִּי ר׳ יִשְׁמָעֵאל בְּשֵׁם (רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ) בֵּית רַבִּי יַנַּאי, אוֹמְרָהּ בְּשׁוֹמֵעַ תְּפִילָּה.

ר׳ יוֹנָה בְּשֵׁם רַב, אֲפִילּוּ יָחִיד שֶׁגָּזַר עַל עַצְמוֹ תַּעֲנִית, צָרִיךְ לְהַזְכִּיר מֵעֵין הַמְּאוֹרָע.

וְאֵיכָן הוּא אוֹמְרָהּ? ר׳ זְעוּרָה בְּשֵׁם רַב חוּנָה, אוֹמְרָהּ

[דף י׳ ע״א]

כְּלֵילֵי שַׁבָּת וּכְיוֹמוֹ.

אָמַר ר׳ מָנָא, וַאֲנָא דְּלָא בַּדְקִיתַהּ אִין בְּהָדָא דְּרַב יִרְמְיָה וְאִין בְּהָדָא דְּר׳ יַנַּאי בִּי ר׳ יִשְׁמָעֵאל. סְלַקִית לְסִדְרָא, וּשְׁמַעִית רַב חוּנָה בְּשֵׁם רַב, אֲפִילּוּ יָחִיד שֶׁגָּזַר עַל עַצְמוֹ תַּעֲנִית צָרִיךְ לְהַזְכִּיר מֵעֵין הַמְּאוֹרָע. הֵתִיב ר׳ יוֹסָה וְהָא מַתְנִיתָא פְּלִיגָא, בְּכָל יוֹם מִתְפַּלֵּל אָדָם שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת וּבְמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּיפּוּרִים וּבְמוֹצָאֵי תַּעֲנִית צִיבּוּר?! מִן מָה דְּאָמַר ר׳ יוֹסָה מַתְנִיתָא פְּלִיגָא, הָווּי אִיתְתַּבַת בֵּין גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל לְרוֹפֵא חוֹלִים.

ר׳ אַחָא בַּר יִצְחָק בְּשֵׁם ר׳ חוּנָה רוּבָה דְּצִיפּוֹרִין, יָחִיד בְּתִשְׁעָה בְּאָב צָרִיךְ לְהַזְכִּיר מֵעֵין הַמְּאוֹרָע. וּמַהוּ אוֹמֵר? רַחֵם ה׳ אֱלֹהֵינוּ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים וּבַחֲסָדֶיךָ הַנֶּאֱמָנִים עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ, וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ, וְעַל הָעִיר הָאֲבֵילָה הַחֲרוּסָה הַשּׁוֹמֵמָה, הַנִּתּוּנָה בְּיַד זָרִים, הָרְמוּסָה בְּכַף

עָרִיצִים, וַיְבַלְּעוּהָ לִגְיוֹנוֹת, וַיְחַלְּלוּהָ עוֹבְדֵי פְסִילִים. כִּי לְיִשְׂרָאֵל עַמְּךָ נְתַתָּהּ בְּאַהֲבָה לְנַחֲלָה, וּלְזֶרַע יְשׁוּרוּן יְרוּשָׁה הוֹרַשְׁתָּהּ, כִּי בָּאֵשׁ הֶחֱרַבְתָּהּ וּבָאֵשׁ אַתָּה עָתִיד לִבְנוֹתָהּ, כָּאָמוּר (זכריה ב) 'וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהּ נְאֻם ה' חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב, וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ'.

ר' אֲבוּדְמָא דְּצִיפּוֹרִין בְּעָא קוּמֵי רַבִּי מָנָא, אֵיכָן הוּא אוֹמְרָהּ? אָמַר לֵיהּ וַאֲדַיִין אַתְּ לָזוֹ? כֵּן אָמַר רַב יִרְמְיָה בְּשֵׁם רַב כָּל דָּבָר שֶׁהוּא לַבָּא אוֹמְרוֹ בַּעֲבוֹדָה, כָּל דָּבָר שֶׁהוּא לְשֶׁעָבַר אוֹמְרוֹ בְּהוֹדָיָה. מַתְנִיתָא אָמְרָה כֵּן, נוֹתֵן הוֹדָיָה לְשֶׁעָבַר וְצוֹעֵק לְעָתִיד לָבוֹא.

אִי זוֹ הִיא שֶׁבַע מֵעֵין שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה? רַב אָמַר, סוֹף כָּל וּבְרָכָה וּבְרָכָה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, רֹאשׁ כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה. אִית תַּנָּיֵי תָּנֵי שֶׁבַע מֵעֵין שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. אִית תַּנָּיֵי תָּנֵי שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מֵעֵין שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. מַאן דְּאָמַר שֶׁבַע מֵעֵין שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מְסַיֵּיעַ לִשְׁמוּאֵל, מַאן דְּאָמַר שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מֵעֵין שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מְסַיֵּיעַ לְרַב.

רַבִּי זְעוּרָה שָׁלַח לְרַבִּי נַחוּם גַּבֵּי ר' יַנַּאי בִּי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אָמַר לֵיהּ אִי זוֹ הִיא שֶׁבַע מֵעֵין שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה דִּשְׁמוּאֵל? אָמַר לֵיהּ הֲבִינֵנוּ, רְצֵה תְּשׁוּבָתֵינוּ, סְלַח לָנוּ גוֹאֲלֵינוּ, רְפָא חוֹלֵיֵנוּ, בָּרֵךְ שְׁנוֹתֵינוּ – אָמַר רַבִּי חַגַּיי אִם הָיוּ יְמוֹת גְּשָׁמִים אוֹמֵר גְּשָׁמִי בְּרָכָה, אִם הָיוּ טְלָלִים אוֹמֵר טַלְּלֵי בְּרָכָה, כִּי מְפוּזָּרִים אַתָּה מְקַבֵּץ וְתוֹעִים עָלֶיךָ לִשְׁפּוֹט, וְעַל הָרְשָׁעִים תָּשִׁית יָדְךָ, וְיִשְׂמְחוּ כָּל חוֹסֵי בְךָ בְּבִנְיַן עִירֶךָ וּבְהִידּוּשׁ בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ, כִּי טֶרֶם נִקְרָא אַתָּה תַּעֲנֶה כָּאָמוּר (ישעיה סה) 'וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה, עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע', 'בָּרוּךְ ה' כִּי שָׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנָי'. בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּפִילָּה. וְאוֹמֵר שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אַחֲרוֹנוֹת:

הלכה ג מתני' ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר זִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת, אֶלָּא אוֹמֵר תַּחְתֵּיהֶם (מלכים א ח) 'רָעָב כִּי יִהְיֶה בָאָרֶץ, דֶּבֶר כִּי יִהְיֶה' וְגוֹ', (ירמיה יד) 'אֲשֶׁר הָיָה דְבַר ה' אֶל יִרְמְיָהוּ עַל דִּבְרֵי הַבַּצָּרוֹת וְאוֹמֵר חוֹתְמֵיהֶם:

גמרא כָּל הַבְּרָכוֹת אַחַר חִיתּוּמֵיהֶן וְאֵין אוֹמֵר בְּרָכָה פָּסוּק. הֵתִיב רַבִּי יִצְחָק בַּר אֶלְעָזָר קוּמֵי ר' יוֹסָה, מִכֵּיוָן דּוּ אָמַר אַחַר חוֹתְמוֹתֵיהֶן, וְיֹאמַר בְּרָכָה פָּסוּק! אָמְרִין חַכִּים הוּא הָדֵין טַלְיָיא?!

[דף י' ע"ב]

דְּהוּא סָבוּר מַהוּ אַחַר חוֹתְמוֹתֵיהֶן, שֶׁאִם הָיָה עוֹמֵד בַּשַּׁחֲרִית וְהִזְכִּיר שֶׁל עַרְבִית וְחָזַר וְחָתַם בְּשֶׁל שַׁחֲרִית, יָצָא.

אָמַר רַבִּי אַחָא, כָּל הַבְּרָכוֹת מֵעֵין חוֹתְמוֹתֵיהֶן. וְאִילֵּין דְּאָמְרִין (ישעיה יב) ׳צַהֲלִי וָרוֹנִּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן כִּי גָּדוֹל בְּקִרְבֵּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׳, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם בְּרָכָה פְּסוּקִ:

הלכה ד מתני׳ עַל הָרִאשׁוֹנָה הוּא אוֹמֵר מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

גמרא וְלֹא יִצְחָק נִגְאַל? מִכֵּיוָן שֶׁנִּגְאַל יִצְחָק, כְּמִי שֶׁנִּגְאֲלוּ כָּל יִשְׂרָאֵל.

רַבִּי בִּיבִי אַבָּא בְּשֵׁם ר׳ יוֹחָנָן, אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַרְתָּ לִי לְהַעֲלוֹת אֶת יִצְחָק בְּנִי הָיָה לִי מַה לְּהָשִׁיב וְלוֹמַר לְפָנֶיךָ, אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ לִי (בראשית כא) ׳כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע׳ וְעַכְשָׁיו אַתָּ אוֹמֵר (שם כב) ׳וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעוֹלָה׳?! הַם וְשָׁלוֹם לֹא עָשִׂיתִי כֵן אֶלָּא כָּבַשְׁתִּי אֶת יִצְרִי וְעָשִׂיתִי רְצוֹנְךָ. כֵּן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה׳ אֱלֹהַי, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁיִּהְיוּ בָנָיו שֶׁל יִצְחָק בְּנֵי נִכְנָסִים לִידֵי צָרָה, וְאֵין לָהֶם מִי יְלַמֵּד עֲלֵיהֶם סַנֵּיגוֹרְיָא, אַתָּה תְּהֵא מְלַמֵּד עֲלֵיהֶם סַנֵּיגוֹרְיָא. (שם) ׳יְיָ יִרְאֶה׳, אַתְּ נִזְכָּר לָהֶם עֲקֵידָתוֹ שֶׁל יִצְחָק אֲבִיהֶם וּמִתְמַלֵּא עֲלֵיהֶם רַחֲמִים.

מַה כְּתִיב בַּתְּרֵיהּ, (שם) ׳וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל אַחַר׳ וְגוֹ׳. מַהוּ ׳אַחַר׳? אָמַר ר׳ יוּדָה בִּי ר׳ סִימוֹן אַחַר כָּל הַדּוֹרוֹת עֲתִידִין בָּנֶיךָ לֵיאָחֵז בַּעֲוֹנוֹת וּלְהִסְתַּבֵּךְ בְּצָרוֹת, וְסוֹפָן לְהִיגָּאֵל בְּקַרְנָיו שֶׁל אַיִל הַזֶּה. שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ט) ׳וַיְיָ אֱלֹהִים בְּשׁוֹפָר יִתְקָע וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן׳.

רַבִּי חוּנָה בְּשֵׁם ר׳ חִינְנָה בַּר יִצְחָק, כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם הָיָה אַבְרָהָם רוֹאֶה אֶת הָאַיִל נֶאֱחָז בְּאִילָן זֶה וְנִיתּוֹר וְיוֹצֵא, נֶאֱחָז בְּחוֹרֶשׁ זֶה וְנִיתּוֹר וְיוֹצֵא, נֶאֱחָז בִּסְבַךְ זֶה וְנִיתּוֹר וְיוֹצֵא. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַבְרָהָם, כָּךְ עֲתִידִין בָּנֶיךָ נֶאֱחָזִים בַּעֲוֹנוֹת וּמִסְתַּבְּכִין בְּמַלְכֻיּוֹת, מִבָּבֶל לְמָדַי, מִמָּדַי לְיָוָן, וּמִיָּוָן לֶאֱדוֹם. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, יִהְיֶה כֵן לְעוֹלָם? אָמַר לֵיהּ וְסוֹפָן לְהִיגָּאֵל בְּקַרְנָיו שֶׁל אַיִל הַזֶּה ׳ וַיְיָ אֱלֹהִים בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן׳:

הלכה ה מתני׳ עַל הַשְּׁנִיָּה הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת אֲבוֹתֵינוּ עַל יַם סוּף, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ זוֹכֵר הַנִּשְׁכָּחוֹת:

גמרא אַרְבַּע כִּיתִּים נַעֲשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ עַל הַיָּם. אַחַת אוֹמֶרֶת נִפּוֹל לַיָּם, וְאַחַת אוֹמֶרֶת נַחֲזוֹר לְמִצְרַיִם, וְאַחַת אוֹמֶרֶת נַעֲשֶׂה עִמָּהֶן מִלְחָמָה, וְאַחַת אוֹמֶרֶת נִצְווח כְּנֶגְדָּן. זוֹ שֶׁאָמְרָה נִפּוֹל לַיָּם, אָמַר לָהֶן מֹשֶׁה (שמות יד) ׳הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת יְשׁוּעַת יְיָ׳ וְגוֹ׳. וְזוֹ שֶׁאָמְרָה נַחֲזוֹר לְמִצְרַיִם, אָמַר לָהֶן מֹשֶׁה (שם) ׳כִּי

אֶת אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם הַזֶּה' וְגוֹ'. וְזוֹ שֶׁאָמְרָה נַעֲשֶׂה עִמָּהֶן מִלְחָמָה, אָמַר לָהֶן מֹשֶׁה (שם) 'יְיָ יִלָּחֵם לָכֶם'. וְזוֹ שֶׁאָמְרָה נִצְווּה כְּנֶגְדָּן, אָמַר לָהֶן מֹשֶׁה 'וְאַתֶּם תַּחֲרִישׁוּן':

הלכה ו מתני' עַל הַשְּׁלִישִׁית הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּרוּעָה:

גמרא רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ בְּשֵׁם רַבִּי יַנַּאי, שִׁיתֵּף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁמוֹ הַגָּדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ מַפְּתֵחַ שֶׁל

[דף י"א ע"א]

פְּלָמְנְטַרְיָא קְטַנָּה. אָמַר הַמֶּלֶךְ אִם אֲנִי מַנִּיחָה כְּמוֹת שֶׁהִיא, אֲבֵידָה הִיא. אֶלָּא הֲרֵינִי עוֹשֶׂה לָהּ שַׁלְשֶׁלֶת, שֶׁאִם אָבְדָה, הַשַּׁלְשֶׁלֶת תְּהֵא מוֹכַחַת עָלֶיהָ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם מַנִּיחַ אֲנִי אֶת יִשְׂרָאֵל כְּמוֹת שֶׁהֵם, נִבְלָעִין הֵן בֵּין הָאוּמּוֹת. אֶלָּא הֲרֵי אֲנִי מְשַׁתֵּף שְׁמִי הַגָּדוֹל בָּהֶם וְהֵן חַיִּים. מָה טַעְמָא (יהושע ז) 'וְיִשְׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִי וְכָל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְנָסַבּוּ עָלֵינוּ וְהִכְרִיתוּ אֶת שְׁמֵינוּ מִן הָאָרֶץ, וּמַה תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל' שֶׁהוּא מְשׁוּתָּף בָּנוּ. מִיָּד (שם) 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ קוּם לֶךָ'. קָם לָךְ הַהוּא דְּאַדְכַּרְתְּ.

ר' יַנַּאי זְעֵירָא בְּשֵׁם אֲבָהָתֵיהּ, כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר כִּיהוֹשֻׁעַ, שֶׁאִם יִפּוֹל עַל פָּנָיו, וַיֹּאמֶר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוּם לֶךָ, אַל יִפּוֹל. וּבִלְבַד יָחִיד עַל הַצִּיבּוּר:

הלכה ז מתני' עַל הָרְבִיעִית הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת שְׁמוּאֵל בַּמִּצְפָּה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ צְעָקָה:

גמרא כְּתִיב (שמואל א ז) 'וַיִּקָּבְצוּ הַמִּצְפָּתָה וַיִּשְׁאֲבוּ מַיִם וַיִּשְׁפְּכוּ לִפְנֵי יְיָ'. וְכִי מַיִם שָׁפְכוּ? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁשָּׁפְכוּ אֶת לִבָּם כַּמַּיִם.

'וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל חָטָאנוּ לַיְיָ', אָמַר ר' שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, לָבַשׁ שְׁמוּאֵל חֲלוּקָן שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, כְּלוּם אַתְּ דָּן אֶת הָאָדָם אֶלָּא עַל שֶׁהוּא אוֹמֵר לְפָנֶיךָ לֹא חָטָאתִי (ירמיה ב) 'הִנְנִי נִשְׁפָּט אוֹתְךָ עַל אָמְרֵךְ לֹא חָטָאתִי'. וְאֵלּוּ אוֹמְרִים לְפָנֶיךָ חָטָאנוּ:

הלכה ח מתני' עַל הַחֲמִישִׁית הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת אֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּפִילָּה:

גמרא כְּתִיב (מלכים א יא) ׳וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר ה׳ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל, הַיּוֹם יִוָּדַע׳ וְגוֹ׳.

וְאֵלִיָּהוּ מַקְרִיב בִּשְׁעַת אִיסּוּר הַבָּמוֹת?! אָמַר ר׳ שַׁמְלַיי, דִּיבּוּרָא אֲמַר לֵיהּ. (שם) ׳וּבִדְבָרְךָ עָשִׂיתִי׳, וּבְדִיבּוּרְךָ עָשִׂיתִי. (שם) ׳עֲנֵנִי ה׳ עֲנֵנִי׳, עֲנֵנִי בִּזְכוּתִי, עֲנֵנִי בִּזְכוּת תַּלְמִידַי:

הלכה ט מתני׳ עַל הַשִּׁשִּׁית הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת יוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּגָה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה. עַל הַשְּׁבִיעִית הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת דָּוִד וְאֶת שְׁלֹמֹה בְּנוֹ בִּירוּשָׁלַם, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ הַמְרַחֵם עַל הָאָרֶץ:

גמרא כְּתִיב (יונה ב) וַיֹּאמֶר ׳קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל ה׳ וַיַּעֲנֵנִי׳.

לָא צוּרְכָה דְּלָא דָוִד וּשְׁלֹמֹה וְאַהֲרֹן כָּךְ אֵלִיָּהוּ וְיוֹנָה, אֶלָּא בִּשְׁבִיל לַחְתּוֹם בִּמְרַחֵם עַל הָאָרֶץ:

עַל הַשְּׁבִיעִית: מִשּׁוּם סוּמְכוּם אָמְרוּ, בָּרוּךְ מַשְׁפִּיל רָמִים. נִיחָא שְׁלֹמֹה, דִּכְתִיב בֵּיהּ (מלכים א ח) ׳בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבוּל לָךְ׳. דָּוִד לָמָּה, עַל יְדֵי שֶׁבִּיקֵּשׁ לַעֲמוֹד עַל מִנְיָינָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

אָמַר ר׳ אַבָּהוּ, כְּתִיב (תהלים ד) ׳בְּקָרְאִי עֲנֵנִי אֱלֹהֵי צִדְקִי בַּצָּר הִרְחַבְתָּ לִי׳, אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, כָּל צָרָה שֶׁהָיִיתִי נִכְנָס לָהּ – אַתָּה הָיִיתָה מַרְחִיבָהּ לִי. נִכְנַסְתִּי לְצָרָתָהּ שֶׁל בַּת שֶׁבַע – וְנָתַתָּ לִי אֶת שְׁלֹמֹה. נִכְנַסְתִּי לְצָרָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל – וְנָתַתָּ לִי אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. הָדָא הִיא דִכְתִיב (דברי הימים א כב) וַיֹּאמֶר דָּוִיד זֶה הוּא בֵּית ה׳ הָאֱלֹהִים וְזֶה מִזְבֵּחַ לְעֹלָה לְיִשְׂרָאֵל::

[דף י״א ע״ב]

הלכה י מתני׳ מַעֲשֶׂה בִּימֵי ר׳ חֲלַפְתָּא וּבִימֵי ר׳ חֲנַנְיָה בֶּן תְּרַדְיוֹן, שֶׁעָבַר אֶחָד לִפְנֵי הַתֵּיבָה וְגָמַר אֶת כָּל הַבְּרָכָה וְעָנוּ אַחֲרָיו אָמֵן, תִּקְעוּ הַכֹּהֲנִים תְּקָעוּ. מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה, הָרִיעוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הָרִיעוּ. מִי שֶׁעָנָה אֶת אֲבֹתֵיכֶם עַל יַם סוּף הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה. וּכְשֶׁבָּא דָּבָר אֵצֶל חֲכָמִים אָמְרוּ לֹא הָיוּ נוֹהֲגִין כֵּן אֶלָּא בְּשַׁעַר הַמִּזְרָח:

גמרא תָּנֵי, לֹא הָיוּ עוֹנִין אָמֵן בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. וּמַה הָיוּ אוֹמְרִים? בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא הָיוּ עוֹנִין אָמֵן בַּמִּקְדָּשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר (נחמיה ט) 'קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם'. וּמִנַּיִן עַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה? תַּלְמוּד לוֹמַר (שם) 'וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִילָּה':

הלכה יא מתני' שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, אַנְשֵׁי מִשְׁמָר מִתְעַנִּין וְלֹא מַשְׁלִימִין, וְאַנְשֵׁי בֵית אָב לֹא הָיוּ מִתְעַנִּין. שָׁלֹשׁ שְׁנִיּוֹת, אַנְשֵׁי מִשְׁמָר מִתְעַנִּין וּמַשְׁלִימִין וְאַנְשֵׁי בֵית אָב מִתְעַנִּין וְלֹא מַשְׁלִימִין. שֶׁבַע אַחֲרוֹנוֹת, אֵלּוּ וְאֵלּוּ מִתְעַנִּין וּמַשְׁלִימִין, דִּבְרֵי ר' יְהוֹשֻׁעַ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת אֵלּוּ וְאֵלּוּ לֹא הָיוּ מִתְעַנִּין. שָׁלֹשׁ שְׁנִיּוֹת, אַנְשֵׁי מִשְׁמָר מִתְעַנִּין וְלֹא מַשְׁלִימִין וְאַנְשֵׁי בֵית אָב לֹא הָיוּ מִתְעַנִּין. וְשֶׁבַע אַחֲרוֹנוֹת, אַנְשֵׁי מִשְׁמָר מִתְעַנִּין וּמַשְׁלִימִין, וְאַנְשֵׁי בֵית אָב מִתְעַנִּין וְלֹא מַשְׁלִימִין.

אַנְשֵׁי מִשְׁמָר מוּתָּרִין לִשְׁתּוֹת יַיִן בַּלֵּילוֹת אֲבָל לֹא בַיָּמִים, וְאַנְשֵׁי בֵית אָב לֹא בַיּוֹם וְלֹא בַלַּיְלָה. אַנְשֵׁי מִשְׁמָר וְאַנְשֵׁי מַעֲמָד אֲסוּרִין מִלְּסַפֵּר וּמִלְّכַבֵּס, וּבַחֲמִישִׁי מוּתָּרִין מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת:

גמרא מִפְּנֵי מָה אַנְשֵׁי מַעֲמָד מוּתָּרִין לִשְׁתּוֹת יַיִן בַּלֵּילוֹת אֲבָל לֹא בַיָּמִים? שֶׁאִם תִּכְבַּד הָעֲבוֹדָה עַל אַנְשֵׁי (מִשְׁמָר) [בֵּית אָב] יִצְטָרְפוּ אַנְשֵׁי (מַעֲמָד) [מִשְׁמָר] עִמָּהֶן. אַנְשֵׁי בֵית אָב לֹא בַיּוֹם וְלֹא בַלַּיְלָה, שֶׁהֵם תְּדִירִין בַּעֲבוֹדָה.

אַנְשֵׁי מִשְׁמָר וְאַנְשֵׁי מַעֲמָד אֲסוּרִין מִלְּסַפֵּר וּמִלְّכַבֵּס, בַּחֲמִישִׁי מוּתָּרִין מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת, הָא שְׁאָר כָּל הַיָּמִים אֲסוּרִין. ר' יוֹסֵה ר' אַבָּהוּ בְּשֵׁם ר' יוֹחָנָן, ר' אֲבוּן ר' יֵסָא בְּשֵׁם חִזְקִיָּה, גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן שֶׁלֹּא יִיכָּנְסוּ לְשַׁבַּתָּן מְנֻוָּלִין.

תַּמָּן תְּנִינַן, אֵילוּ מְגַלְּחִין בַּמּוֹעֵד. הַבָּא מִמְּדִינַת הַיָּם, וּמִבֵּית הַשְּׁבִיָּה, וְהַיּוֹצֵא מִבֵּית הָאֲסוּרִין, וְהַמְּנוּדֶּה שֶׁהִתִּירוּ לוֹ חֲכָמִים. הָא שְׁאָר כָּל בְּנֵי אָדָם אֲסוּרִין. אָמַר ר' סִימָה, גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִיכָּנְסוּ לֶרֶגֶל מְנֻוָּלִין.

תָּנֵי, כָּל מִי שֶׁהוּא מַכִּיר אַנְשֵׁי מִשְׁמָר שֶׁלּוֹ וְאַנְשֵׁי בֵית אָב שֶׁלּוֹ, וְאֵינוֹ מִבְּתֵּי אָבוֹת קְבוּעִין, אָסוּר כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. וְכָל מִי שֶׁהוּא מַכִּיר אַנְשֵׁי מִשְׁמָר שֶׁלּוֹ וְאֵינוֹ מַכִּיר אַנְשֵׁי בֵית אָב שֶׁלּוֹ, (וְאֵינוֹ) [וְהוּא] מִבְּתֵּי אָבוֹת קְבוּעִים, אָסוּר כָּל אוֹתָהּ הַשַּׁבָּת. וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר לֹא אַנְשֵׁי מִשְׁמָר שֶׁלּוֹ וְלֹא אַנְשֵׁי בֵית אָב שֶׁלּוֹ, וְאֵינוֹ מִבְּתֵּי אָבוֹת קְבוּעִים, רַבִּי אוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא אָסוּר לְעוֹלָם, אֶלָּא שֶׁתַּקָּנָתוֹ קַלְקָלָתוֹ שֶׁהוּא מוּתָּר בְּהֶסְפֵּד.

תּוֹסֶפְתָּא

מַסֶּכֶת עֲקָצִין פֶּרֶק שֵׁנִי

א. רֹטֶב שֶׁנֶּאֱכַל חֶצְיוֹ וְחֶצְיוֹ קַיָּם, גַּרְעִין שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הָאֹכֶל - מִצְטָרֵף. שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד הָאֹכֶל - אֵין מִצְטָרֵף. בַּיַּבֶּשֶׁה כְּנֶגֶד הָאֹכֶל - טָמֵא. שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד הָאֹכֶל - טָהוֹר; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בַּיַּבֶּשֶׁה - הַכֹּל טָהוֹר. הָרֹטֶב שֶׁנִּמּוֹחַ חֶצְיוֹ וְחֶצְיוֹ קַיָּם, שֶׁכְּנֶגֶד הָאֹכֶל - מִצְטָרֵף, שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד הָאֹכֶל - אֵין מִצְטָרֵף. אֵיזֶהוּ כְּנֶגֶד הָאֹכֶל? רַבִּי אוֹמֵר: עַד חָלָל. חֲבִילֵי אֲזוֹב, וְהַסִּיאָה, וְהַקּוֹרְנִית, כְּנֶגֶד הָאֹכֶל - מִצְטָרֵף, שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד הָאֹכֶל - אֵין מִצְטָרֵף. אֵיזֶה כְּנֶגֶד הָאֹכֶל? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עַד חָלָל. עֵצֶם שֶׁיֵּשׁ עָלָיו בָּשָׂר. וְכֵן מֹחַ שֶׁבְּרֹאשׁ, וְשֶׁבַּקּוּלִית, כְּנֶגֶד הָאֹכֶל - מִצְטָרֵף. שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד הָאֹכֶל - אֵין מִצְטָרֵף, וְאֵיזֶהוּ כְּנֶגֶד הָאֹכֶל? אִם יֵשׁ שָׁם חָלָל - עַד הֶחָלָל. וְאִם אֵין שָׁם חָלָל - אֵינוֹ טָמֵא אֶלָּא חִסּוּם הָעֶלְיוֹן בִּלְבַד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: קוֹלִית שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ כַּזַּית בָּשָׂר - גּוֹרֵר אֶת כֻּלָּהּ לַטֻּמְאָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עָלֶיהָ אֶלָּא כְּפוּל, גּוֹרֵר אֶת כֻּלָּהּ לַטֻּמְאָה. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: רוֹאִין אֶת הַבָּשָׂר שֶׁעָלֶיהָ, שֶׁאִם יִמָּתַח וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַקִּיפוֹ בְּחוּט הָעֵרֶב - כְּנֶגְדּוֹ מִצְטָרֵף.

ב. הָעֲצָמוֹת, וְהַגִּידִין, הַקְּרָנַיִם, וְהַטְּלָפַיִם - מִצְטָרְפִין לְטַמֵּא טֻמְאַת אוֹכְלִין, אֲבָל לֹא טֻמְאַת נְבֵלוֹת. אֲבָל נַעֲשִׂין הֵן יָדוֹת לְטַמֵּא טֻמְאַת נְבֵלוֹת. הָרֹטֶב שֶׁנִּתָּנוֹ עַל גַּבֵּי חֲתִיכוֹת לְהַקְפּוֹתָן, וְכֵן גְּרִיסִין שֶׁנִּתָּנָן עַל גַּבֵּי פְּרוּסוֹת לְלוֹתָתָן, הַנּוֹגֵעַ, בֵּין בָּרֹטֶב, בֵּין בַּחֲתִיכוֹת, בֵּין בַּמִּקְפָּה, בֵּין בַּגְּרִיסִין - כֻּלּוֹ חִבּוּר. הַתְּמָרִים וְהַגְּרוֹגָרוֹת שֶׁשְּׁלָקָן וְנַעֲשׂוּ אוֹם - הֲרֵי אֵלּוּ חִבּוּר. רַבִּי אוֹמֵר: אִם לְלוֹתָתָן - חִבּוּר, אִם לְהוֹצִיא אֶת מֵימֵיהֶן - אֵינָן חִבּוּר. הָרִימּוֹן תְּפוּחָה - מְשַׁעֲרָהּ כְּמוֹ שֶׁהִיא, וְאִם הוּא חָלָל - צָרִיךְ לְמַעֵךְ, הָאֱגוֹז וְהַשְּׁקֵד וְהַתְּמָרָה הַמְקַשְּׁקְשִׁים - מְשַׁעֲרִין כְּמוֹת שֶׁהֵן.

הַשָּׁלֵם

ג. הַמְחַתֵּךְ לְבַשֵּׁל, כֵּיוָן שֶׁקָּרְצוֹ - אֵינוֹ חִבּוּר. לִכְבּוֹשׁ וְלִשְׁלוֹק וּלְהַנִּיחַ עַל הַשֻּׁלְחָן - חִבּוּר, עַד שֶׁיַּתְחִיל לְפָרֵק. קְלִיפֵּי פּוֹלִין וּקְלִפֵּי תּוּרְמוֹסִין, זְרָקָן - אֵין מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין. כְּנָסָן לְאוֹכְלִין - מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין. קְלִיפֵּי מְלָפְפִין, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן אוֹכְלִין - מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין. גַּרְעִינֵי זֵיתִים וְגַרְעִינֵי תְּמָרִים, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁלָקָן לְאוֹכְלִין - אֵינָן מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין. גַּרְעִינֵי חָרוּבִין אַף עַל פִּי שֶׁכְּנָסָן לְאוֹכְלִין - אֵין מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין. שְׁלָקָן לְאוֹכְלִין - מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין. הַחַרְצַנִּין וְהַזָּגִין, אַף עַל פִּי שֶׁכְּנָסָן לְמַשְׁקֶה - בָּטְלָה דַּעְתּוֹ. יְרָקוֹת שֶׁיָּבְשׁוּ בְּאִיבֵּיהֶן, כְּגוֹן כְּרוּב וּדְלַעַת - אֵין מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין. לְקָטָן וְיִבְּשָׁן - מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין.

ד. אֵילָן שֶׁנִּפְשַׁח וּבוֹ פֵּרוֹת - הֲרֵי הֵן כִּתְלוּשִׁין, יָבֵשׁ וּבוֹ פֵּרוֹת - הֲרֵי הֵן כִּמְחֻבָּרִין. שֶׁנִּמּוֹק חֶצְיָהּ וְחֶצְיָהּ קַיָּם - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ חִבּוּר. נִמּוֹק הָאֶמְצָעִי וְהַצְּדָדִין קַיָּמִין - אֵין הַצְּדָדִין חִבּוּר זֶה לָזֶה. רִמּוֹן שֶׁנִּמּוֹק חֶצְיוֹ וְחֶצְיוֹ קַיָּם - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ חִבּוּר. נִמּוֹק הָאֶמְצָעִי וְהַצְּדָדִין קַיָּמִין - אֵין הַצְּדָדִין חִבּוּר זֶה לָזֶה. הִתְחִיל לְפָרֵק בָּאֱגוֹזִין וּלְפַקֵּל בַּבְּצָלִים, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לְפָנָיו מֵאָה כּוֹר, הִתְחִיל בְּאֶחָד מֵהֶן - אֵינוֹ חִבּוּר. הָיוּ שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה וְהִתְחִיל בְּאֶחָד מֵהֶן, זֶה שֶׁהִתְחִיל בּוֹ אֵינוֹ חִבּוּר, וְהַשְּׁאָר חִבּוּר. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: טְהָרוּ שְׁלָשְׁתָּן.

ה. מְלָפְפִין שֶׁחָתְכוֹ וּנְתָנוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן - חִבּוּר עַד שֶׁיַּתְחִיל לְפָרֵק, הִתְחִיל לְפָרֵק - חֲתִיכָה וְכָל הָעוֹלֶה עִמָּהּ - חִבּוּר. וְהַשְּׁאָר - אֵינוֹ חִבּוּר. פִּיקָה הַתַּחְתּוֹנָה - חִבּוּר הִיא לְעַצְמָהּ, וְאֵינָהּ חִבּוּר לִשְׁאָר הַחֲתִיכוֹת. הָיוּ שְׁנַיִם וְשָׁלֹשׁ, וְהִתְחִיל בְּאַחַת מֵהֶן, זוֹ שֶׁהִתְחִיל בָּהּ אֵינוֹ חִבּוּר, וְהַשְּׁאָר חִבּוּר. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: טְהָרוּ שְׁלָשְׁתָּן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֲפִלּוּ אָמַר חֶצְיוֹ אֲנִי אוֹכֵל שַׁחֲרִית, וְחֶצְיוֹ אֲנִי אוֹכֵל בֵּין הָעַרְבַּיִם - זוֹ שֶׁהִתְחִיל בָּהּ אֵינָהּ חִבּוּר וְהַשְּׁאָר חִבּוּר.

תּוֹסֶפְתָּא

הָאֲגוֹזִין וְהַשִּׁקְדִים, אַף עַל פִּי שֶׁרִיסֵס חִבּוּר, עַד שֶׁיַּתְחִיל לְפָרֵק.

ו. בֵּיצַת טוֹרְמִיטָה אַף עַל פִּי שֶׁרִיסֵס - חִבּוּר, עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְקִלֵּף. בֵּיצָה שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה בְּקִלְפָּתָהּ - כֻּלָּהּ חִבּוּר. צֶמֶר שֶׁבְּרָאשֵׁי כְּבָשִׂים וְשֵׂעָר שֶׁבִּזְקַן תְּיָשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁפִּשְׁפְּשָׁן בָּאוּר - חִבּוּר, עַד שֶׁיַּתְחִיל לִתְלֹשׁ. כַּנְפֵי חֲגָבִים וְקִשְׁקַשֵּׁי דָּגִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱבִיר סַכִּין עֲלֵיהֶן - חִבּוּר, עַד שֶׁיַּתְחִיל לְקַלֵּף.

ז. עָצִיץ נָקוּב שֶׁנְּתָנוֹ עַל גַּבֵּי שְׁתֵּי יְתֵדוֹת, אֲפִלּוּ גָּבוֹהַּ מִן הָאָרֶץ אַמָּה - אֵינוֹ מַכְשִׁיר אֶת הַזְּרָעִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? מִלְּמַטָּה, אֲבָל מִן הַצַּד - הֲרֵי זֶה מַכְשִׁיר אֶת הַזְּרָעִים. אִם יֵשׁ עַל גַּב הַנֶּקֶב עָפָר כָּל שֶׁהוּא - אֵינוֹ מַכְשִׁיר אֶת הַזְּרָעִים.

ח. טַבְלָא שֶׁיֵּשׁ לָהּ לְבִזְבִּזִין וְהִטָּהּ עַל צִדָּהּ - מַכְשֶׁרֶת אֶת הַזְּרָעִים, הָיָה מַשְׁקֶה בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב, וְנָפְלוּ מַשְׁקִין עַל גַּבֵּי הַקַּשּׁוּת וְנִטְמֵאת. הִגְדִּילָהּ וְיָצְאַת חוּץ לֶעָצִיץ - טְהוֹרָה.

מַסֶּכֶת עֲקָצִין פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. דָּגִים טְהוֹרִין וַחֲגָבִים טְהוֹרִין בְּכָל מָקוֹם, דָּגִים טְמֵאִין וַחֲגָבִים טְמֵאִין בַּכְּפָרִין - צְרִיכִים הֶכְשֵׁר וְאֵין צְרִיכִים מַחֲשָׁבָה. חֲלֵב מֵתָה בְּכָל מָקוֹם - צְרִיכָה הֶכְשֵׁר וְאֵין צְרִיכָה מַחֲשָׁבָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִגּוּפָהּ. חֲלֵב שְׁחוּטָה בַּכְּפָרִים - צְרִיכָה מַחֲשָׁבָה וְהֶכְשֵׁר. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: בַּתְּחִלָּה הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא שׁוֹנֶה 'חֲלֵב שְׁחוּטָה בַּכְּפָרִים צְרִיכָה מַחֲשָׁבָה וְאֵין צְרִיכָה הֶכְשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁהֶכְשֵׁר בִּשְׁחִיטָה'. אָמַרְתִּי לְפָנָיו: רַבִּי! לְמַדְתַּנִי עַלְּשִׁין שֶׁלִּקְטָן לַבְּהֵמָה וְאַחַר כָּךְ חִשֵּׁב עֲלֵיהֶן לְאָדָם, שֶׁאֵין צְרִיכִין הֶכְשֵׁר שֵׁנִי, אִם יֵשׁ עֲלֵיהֶן מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ - הֶכְשְׁרוּ, חָזַר רַבִּי עֲקִיבָא לִהְיוֹת שׁוֹנֶה כִּדְבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.

ב. חֲלֵב בְּהֵמָה טְמֵאָה - הֲרֵי זֶה טָמֵא. חֲלֵב חַיָּה, בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה הֲרֵי הִיא כְּגוּפָהּ. חֲלֵב נְבֵלָה וַחֲלֵב וּטְרֵפָה - טָהוֹר,

הַשָּׁלֵם

שֶׁנֶּאֱמַר (וַיִּקְרָא ז, כד): "וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב טְרֵפָה יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה". הַחוֹתֵךְ כַּזַּיִת בָּשָׂר מֵאֵבֶר מִן הַחַי וְאַחַר כָּךְ חִשֵּׁב עָלָיו - צָרִיךְ הֶכְשֵׁר. חִשֵּׁב עָלָיו וְאַחַר כָּךְ חָתְכוֹ - אֵינוֹ צָרִיךְ הֶכְשֵׁר.

ג. אָמַר רַבִּי יוֹסִי: מִפְּנֵי מַה אָמְרוּ נִבְלַת הָעוֹף טָהוֹר אֵינָהּ צְרִיכָה הֶכְשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְטַמְּאָה טֻמְאָה חֲמוּרָה, וְכָל הַמְּטַמֵּא טֻמְאָה חֲמוּרָה - אֵינוֹ צָרִיךְ הֶכְשֵׁר.

ד. וְאֵלּוּ הֵן, פְּרִיצֵי זֵיתִים וַעֲנָבִים הַיּוֹצְאִין מִתַּחַת הַגֶּפֶת וּמִתַּחַת הַזָּגִין, חִשֵּׁב עֲלֵיהֶן לְאוֹכְלִין - אֵין מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין, כְּנָסָן לְאוֹכְלִין - מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין. הַחַרְצַנִּין וְהַזָּגִין, אַף עַל פִּי שֶׁכְּנָסָן לְאוֹכְלִין - בָּטְלָה דַּעְתּוֹ. מוֹדֶה רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, בְּפַגִּין וּבִסֶּר שֶׁשִּׁלְקָן עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעֲשְׂרוֹת, שֶׁהֵן מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין. פַּגֵּי הַשִּׁיפּוֹת - מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין. פַּגֵּי הָאַגְּסִין, וְהַקְּרוּסְטְמֵלִין, וְהַפְּרִישִׁין, וְהָעֲזַרְדִּין, בְּעוֹנָתָן לְמַעֲשֵׂר - מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין. פָּחוֹת מִכָּאן אוֹ שֶׁשִּׁלְקָן - מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: זֵיתִים וּבִסֶּר שֶׁסְּחָטָן עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְעוֹנַת הַמַּעֲשְׂרוֹת - מַשְׁקֶה הַיּוֹצֵא מֵהֶן טָהוֹר, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא שָׁרָף.

ה. לוּלְבֵי הַזְּרָדִין וְהַחֲרוּבִין עַד שֶׁלֹּא הִמְתִּיקוּ - אֵין מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין, מִשֶּׁהִמְתִּיקוּ - מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין. אֲבָל הַלּוּף וְהַחַרְדָּל וְהַתּוּרְמוּסִים וּשְׁאָר כָּל הַנִּכְבָּשִׁים, בֵּין שֶׁהִמְתִּיקָן בֵּין עַד שֶׁלֹּא הִמְתִּיקָן - מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין.

ו. קוּר נִקַּח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא טֻמְאַת אוֹכְלִין. כַּפְנִיּוֹת נִקָּחוֹת בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר, וּמְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכְלִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּכֹלָּן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: קוּר הֲרֵי הוּא כָּעֵץ לְכָל דָּבָר, אֶלָּא שֶׁנִּקַּח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר. כַּפְנִיּוֹת הֲרֵי הֵן כִּפְרִי לְכָל דִּבְרֵיהֶן, אֶלָּא שֶׁהֵן פְּטוּרוֹת מִן הַמַּעֲשֵׂר.

תוֹסֶפְתָּא

ז. עָרְלָה, וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם, וְשׁוֹר הַנִּסְקָל, וְעֶגְלָה עֲרוּפָה, וְצִפֳּרֵי מְצוֹרָע, וּפֶטֶר חֲמוֹר, וּבְשָׂר בֶּחָלָב - כֻּלָּן הֵן מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכָלִין. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כֻּלָּן אֵין מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכָלִין. וּמוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּבָשָׂר וְחָלָב, שֶׁמְּטַמֵּא טֻמְאַת אוֹכָלִין. וְכֵן הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: יֵשׁ נוֹתָר שֶׁמְּטַמֵּא טֻמְאַת אוֹכָלִין. וְיֵשׁ נוֹתָר שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא טֻמְאַת אוֹכָלִין, כֵּיצַד? לָן לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים - אֵין מְטַמֵּא טֻמְאַת אוֹכָלִין. לָן לְאַחַר זְרִיקַת דָּמִים - מְטַמֵּא טֻמְאַת אוֹכָלִין. פִּגּוּל מִקָּדְשֵׁי קָדָשִׁים וּמִקָּדְשִׁים קַלִּים - אֵינוֹ מְטַמֵּא טֻמְאַת אוֹכָלִין. כַּרְשִׁינִין - מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכָלִין; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֵין מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכָלִין. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה: יֵשׁ לְךָ דָּבָר שֶׁהוּא חַיָּב בְּמַעֲשְׂרוֹת וְאֵינוֹ מְטַמֵּא טֻמְאַת אוֹכָלִין? אָמַר לוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן: יֵשׁ לְךָ דָּבָר שֶׁאֵין מְטַמֵּא טֻמְאַת אוֹכָלִין וְחַיָּב בְּמַעֲשְׂרוֹת? אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה: אַף אַתָּה כְּפַרְתָּ בַּהֲלָכָה.

ח. תִּלְתָּן, הַכֹּל מוֹדִין שֶׁהוּא מְטַמֵּא טֻמְאַת אוֹכָלִין. בּוּקִי - אֵינוֹ מְטַמֵּא טֻמְאַת אוֹכָלִין. קוּר שֶׁשָּׁלַק - מְטַמֵּא טֻמְאַת אוֹכָלִין. הַתְּמָרִים וְהַגְּרוֹגְרוֹת שֶׁנִּתָּנָן בִּקְדֵרָה לְתַבְלִין - מְטַמֵּא טֻמְאַת אוֹכָלִין, עַד שֶׁיִּפְסְלוּ מִלֶּאֱכֹל אָדָם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חֲגָבִים שֶׁנִּתָּנָן בִּקְדֵרָה לְתַבְלִין - מְטַמְּאִין טֻמְאַת אוֹכָלִין עַד שֶׁיִּפְסְלוּ מִלֶּאֱכֹל לְאָדָם.

ט. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: לֹא נֶחְלְקוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וַחֲכָמִים עַל חַלּוֹת דְּבַשׁ שֶׁאֵינָן מְקַבְּלוֹת טֻמְאָה בְּאִיבֵּיהֶן. וּמִימֵיהֶם שֶׁל כֹּהֲנִים לֹא נִמְנְעוּ מִלְּהִיוֹת בּוֹדְקִין עֲלֵיהֶן יַיִן בְּטֻמְאָה וְרוֹדִין אוֹתָן בְּטָהֳרָה, עַל מַה נֶּחְלְקוּ? עַל הַשַּׁבָּת וְעַל הַשְּׁבִיעִית, שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הֲרֵי הִיא כְּקַרְקַע. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הֲרֵי הוּא כִּכְלִי. וְאִם הָיָה מְחֻבָּר בְּטִיט - הַכֹּל מוֹדִין שֶׁהוּא כְּקַרְקַע לְכָל דָּבָר. הָיָה נָתוּן עַל גַּבֵּי שְׁתֵּי יְתֵדוֹת - הַכֹּל מוֹדִין שֶׁהוּא כִּכְלִי לְכָל דָּבָר.

הַשָּׁלֵם

מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. מֵאֵימָתַי קוֹרִין אֶת שְׁמַע בְּעַרְבִית? מִשָּׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם נִכְנָסִין לֶאֱכוֹל פִּיתָּן בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מִשָּׁעָה שֶׁהַכֹּהֲנִים זַכָּאִין לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָתָן, סִימָן לַדָּבָר - צֵאת הַכּוֹכָבִים וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר, זֵכֶר לַדָּבָר (נְחֶמְיָה ד, טו): "וְחֶצְיָם מַחֲזִיקִים בָּרְמָחִים מֵעֲלוֹת הַשַּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים":

ב. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: פְּעָמִים שֶׁאָדָם קוֹרֵא אוֹתָהּ שְׁתֵּי פְּעָמִים בַּלַּיְלָה, אַחַת קֹדֶם שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר וְאַחַת מִשֶּׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, וְנִמְצָא יוֹצֵא בָהּ יְדֵי חוֹבָה שֶׁל יוֹם וְשֶׁל לַיְלָה:

ג. רַבִּי אוֹמֵר: אַרְבַּע מִשְׁמָרוֹת הֲוֵי הַלַּיְלָה. עוֹנָה - אַחַת מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע לְשָׁעָה. וְהָעֵת - אַחַת מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע לְעוֹנָה. וְהָרֶגַע - אַחַת מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע בָּעֵת. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ אַשְׁמוּרוֹת בַּלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שׁוֹפְטִים ז, ט): "רֹאשׁ הָאַשְׁמֹרֶת הַתִּיכוֹנָה", אֵין תִּיכוֹנָה אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ:

ד. מֵאֵימָתַי קוֹרִין אֶת שְׁמַע בְּשַׁחֲרִית? אֲחֵרִים אוֹמְרִים: כְּדֵי שֶׁיְּהֵא רוֹאֶה חֲבֵרוֹ בְּרָחוֹק אַרְבַּע אַמּוֹת וּמַכִּירוֹ. מִצְוָתָהּ עִם הָנֵץ הַחַמָּה, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא סוֹמֵךְ גְּאוּלָּה לִתְפִלָּה, וְנִמְצָא מִתְפַּלֵּל בַּיּוֹם. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ אַחַר רַבִּי עֲקִיבָא וְאַחַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, כִּמְדֻמֶּה אֲנִי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מִלִּקְרוֹת, אֶלָּא שֶׁעוֹסְקִין בְּצָרְכֵי צִבּוּר.

קָרִיתִי וְשָׁנִיתִי, וְאַחַר כָּךְ הִתְחִילוּ הֵן, וּכְבָר נִרְאֵתָה חַמָּה עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים:

ה. הַחֲתָנִים וְכָל הָעוֹסְקִין בְּמִצְוֹת - פְּטוּרִין מִקְּרִיאַת שְׁמַע, וּמִן הַתְּפִלָּה וּמִן הַתְּפִלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ" - פְּרַט לַחֲתָנִים. "וּבְלֶכְתְּךָ בַּדֶּרֶךְ" - פְּרַט לַעֲסוּקִין בְּמִצְוֹת:

ו. מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וּבְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, שֶׁהָיוּ שְׁרוּיִין בְּמָקוֹם אֶחָד, וְהָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל מֵטֶה וְרַבִּי אֶלְעָזָר זָקוּף. וְהִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, וְנִזְקַף רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְהִטָּה רַבִּי אֶלְעָזָר. אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "מַה זֶּה אֶלְעָזָר"?! אָמַר לוֹ: "יִשְׁמָעֵאל אָחִי! אוֹמְרִים לְאֶחָד: מִפְּנֵי מַה זְקַנְךָ מְגַדֵּל? אָמַר לָהֶם: יְהִי כְּנֶגֶד הַמַּשְׁחִיתִים! אֲנִי שֶׁהָיִיתִי זָקוּף - הִטִּיתִי. אַתָּה שֶׁהָיִית מֵטֶה - זְקַפְתָּ"?! אָמַר לוֹ: "אַתָּה הִטִּיתָה - לְקַיֵּם כִּדְבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, אֲנִי נִזְקַפְתִּי - לְקַיֵּם דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל". דָּבָר אַחֵר: שֶׁלֹּא יִרְאוּ הַתַּלְמִידִים וְיִקְּבְעוּ כִּדְבָרֶיךָ הֲלָכָה לְדוֹרוֹת:

ז. לָמָּה אָמְרוּ 'אַחַת אֲרֻכָּה וְאַחַת קְצָרָה'? מָקוֹם שֶׁאָמְרוּ לְהַאֲרִיךְ - אֵינוֹ רַשַּׁאי לְקַצֵּר, לְקַצֵּר - אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהַאֲרִיךְ, לַחְתֹּם - אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לַחְתֹּם, שֶׁלֹּא לַחְתֹּם - אֵינוֹ רַשַּׁאי לַחְתֹּם, לִפְתֹּחַ בְּבָרוּךְ - אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לִפְתֹּחַ בְּבָרוּךְ, שֶׁלֹּא לִפְתֹּחַ בְּבָרוּךְ - אֵינוֹ רַשַּׁאי לִפְתֹּחַ בְּבָרוּךְ, לְשׁוּחַ - אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לְשׁוּחַ, שֶׁלֹּא לְשׁוּחַ - אֵינוֹ רַשַּׁאי לְשׁוּחַ:

ח. אֵלּוּ בְּרָכוֹת שֶׁמְּקַצְּרִין בָּהֶן: הַמְּבָרֵךְ עַל הַפֵּרוֹת וְעַל מִצְוַת בְּרִכַּת הַזְּמַן וּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁבְּקְרִיאַת שְׁמַע וְשֶׁבְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן. אֵלּוּ בְּרָכוֹת שֶׁמַּאֲרִיכִין בָּהֶן: בִּרְכַּת תַּעֲנִית וּבְרָכוֹת שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבְרָכוֹת יוֹם הַכִּפּוּרִים, מִבְּרָכוֹת שֶׁל אָדָם נִכָּר אִם בּוּר הוּא, אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא:

ט. אֵלּוּ בְּרָכוֹת שֶׁאֵין חוֹתְמִין בָּהֶן בְּבָרוּךְ: הַמְּבָרֵךְ עַל הַפֵּרוֹת וְעַל הַמִּצְוֹת בִּרְכַּת הַזְּמוּן וּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁבִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הָיָה חוֹתֵם בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁבִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן וּמַאֲרִיךְ בָּהּ:

י. אֵלּוּ בְּרָכוֹת שֶׁפּוֹתְחִין בָּהֶן בְּבָרוּךְ: כָּל הַבְּרָכוֹת כֻּלָּן פּוֹתְחִין בְּבָרוּךְ, חוּץ מִן הַבְּרָכָה הַסְּמוּכָה לִשְׁמַע, וּבְרָכָה הַסְּמוּכָה לִבְרָכָה אַחֶרֶת, שֶׁאֵין פּוֹתְחִין בָּהֶן בְּבָרוּךְ:

יא. אֵלּוּ בְּרָכוֹת שֶׁשּׁוֹחִין בָּהֶן: בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה תְּחִלָּה וְסוֹף, וּבְמוֹדִים תְּחִלָּה וְסוֹף. וְהַשּׁוֹחֶה בְּכָל בְּרָכָה וּבְרָכָה - מְלַמְּדִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁחֶה. וְאֵין עוֹנִים עִם הַמְּבָרֵךְ; רַבִּי יְהוּדָה הָיָה עוֹנֶה עִם הַמְּבָרֵךְ (יְשַׁעְיָה ו, ג): "קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ"; (יְחֶזְקֵאל ג, יב): "וּבָרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ"; כָּל אֵלּוּ הָיָה רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר עִם הַמְּבָרֵךְ:

יב. מַזְכִּירִין יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: הֲרֵינִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה, וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת, עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים טז, ג): "לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ"; "יְמֵי חַיֶּיךָ" - הַיָּמִים. "כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" - הַלֵּילוֹת; אֵלּוּ דִּבְרֵי בֶן זוֹמָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: "יְמֵי חַיֶּיךָ" - הָעוֹלָם הַזֶּה. "כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" - לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. אָמַר לָהֶם בֶּן זוֹמָא לַחֲכָמִים: וְכִי מַזְכִּירִים יְצִיאַת מִצְרַיִם לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ? הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (יִרְמְיָה כג, ז): "לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה'" וְגוֹ'?! אָמְרוּ לוֹ: לֹא שֶׁתֵּעָקֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם מִמְּקוֹמָהּ, אֶלָּא שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם מוּסָף עַל הַמַּלְכִיּוֹת, וּמַלְכִיּוֹת עִקָּר, וִיצִיאַת מִצְרַיִם טְפֵלָה. כֵּיוֹצֵא בוֹ (בְּרֵאשִׁית לה, ה): "לֹא יִקָּרֵא שְׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב" וְגוֹ'; לֹא שֶׁתֵּעָקֵר שֵׁם יַעֲקֹב מִמֶּנּוּ, אֶלָּא שֶׁתְּהֵא שֵׁם יַעֲקֹב מוּסָף עַל יִשְׂרָאֵל, יִשְׂרָאֵל עִקָּר וְיַעֲקֹב טְפֵלָה:

יג. כֵּיוֹצֵא בוֹ (יְשַׁעְיָה מג, יח): "אַל תִּזְכְּרוּ רִאשֹׁנוֹת". "אַל תִּזְכְּרוּ רִאשֹׁנוֹת" - אֵלּוּ עֹל מַלְכִיּוֹת. "וְקַדְמֹנִיּוֹת אַל תִּתְבֹּנָנוּ" - אֵלּוּ עֹל מִצְרַיִם. "הִנְנִי עֹשֶׂה חֲדָשָׁה עַתָּה תִּצְמָח

הֲלֹא תֵדָעוּהָ" - אֵלּוּ מִלְחֶמֶת גּוֹג. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאֶחָד שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, וּפָגַע בּוֹ זְאֵב וְנִצַּל מִמֶּנּוּ, וְהָיָה מְסַפֵּר מַעֲשֵׂה הַזְּאֵב. חָזַר וּפָגַע בּוֹ אֲרִי וְנִצַּל מִמֶּנּוּ, וְהָיָה מְסַפֵּר מַעֲשֵׂה אֲרִי. וּפָגַע בּוֹ נָחָשׁ וְנִצַּל מִמֶּנּוּ. שֶׁכַּח מַעֲשֵׂה שְׁנֵיהֶם וְהָיָה מְסַפֵּר מַעֲשֵׂה נָחָשׁ. כָּךְ יִשְׂרָאֵל - צָרוֹת אַחֲרוֹנוֹת מְשַׁכְּחוֹת אֶת הָרִאשׁוֹנוֹת:

יד. כֵּיוֹצֵא בוֹ (בְּרֵאשִׁית יז, טו): "שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שָׂרָי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ"; בַּתְּחִלָּה הִיא שָׂרַי לְאֻמָּתָהּ, עַכְשָׁו הָיְתָה שָׂרָה לְכָל הָאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ". כֵּיוֹצֵא בוֹ (שָׁם שָׁם ה): "לֹא יִקָּרֵא עוֹד שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אַבְרָהָם"; בַּתְּחִלָּה הֲרֵי אַתָּה אַב לְכָל אָרָם, וּלְבַסּוֹף הֲרֵי אַתָּה אַב לְכָל הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם): "כִּי אַב הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ":

טו. אַף עַל פִּי שֶׁחוֹזֵר וְקָרָא "אַבְרָהָם" - 'אַבְרָם', אֵינוֹ לִגְנַאי אֶלָּא לְשֶׁבַח. לְ"יְהוֹשֻׁעַ" - 'הוֹשֵׁעַ', אֵינוֹ לִגְנַאי אֶלָּא לְשֶׁבַח. הוּא אַבְרָם עַד שֶׁלֹּא נִדְבַּר עִמּוֹ הוּא אַבְרָם מִשֶּׁנִּדְבַּר עִמּוֹ, הוּא הוֹשֵׁעַ עַד שֶׁלֹּא נִכְנַס לִגְדֻלָּה הוּא הוֹשֵׁעַ מִשֶּׁנִּכְנַס לִגְדֻלָּה. מֹשֶׁה מֹשֶׁה, אַבְרָהָם אַבְרָהָם, יַעֲקֹב יַעֲקֹב, שְׁמוּאֵל שְׁמוּאֵל - כֻּלָּן לְשׁוֹן חִבָּה לְשׁוֹן זְרוּז. הֵן הֵן עַד שֶׁלֹּא נִדְבַּר עִמָּהֶן וְהֵן הֵן מִשֶּׁנִּדְבַּר עִמָּהֶן, הֵן הֵן עַד שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ לִגְדֻלָּה וְהֵן הֵן מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לִגְדֻלָּה:

טז. כֵּיוֹצֵא בוֹ (תְּהִלִּים עו, ג): "וַיְהִי בְשָׁלֵם סֻכּוֹ"; וְכִי מַה רָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחְזִיר לָהּ שֵׁם הָרִאשׁוֹן? לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר (יִרְמְיָה לב, לא): "עַל אַפִּי וְעַל חֲמָתִי הָיְתָה לִי הָעִיר הַזֹּאת לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּנוּ אוֹתָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה, לַהֲסִירָהּ מֵעַל פָּנַי"; יָכוֹל אַף עַכְשָׁו הֲרֵי הִיא בְּחֵמָה? תַּלְמוּד לוֹמַר (תְּהִלִּים סח, יז): "הָהָר חָמַד אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ", הֲרֵי הִיא בְּחֶמְדָּה וּבְתַאֲוָה, מְלַמֵּד שֶׁכִּפֵּר לָהּ חֲרִבָתָהּ, שֶׁאֵין שְׁכִינָה חוֹזֶרֶת עַד שֶׁתִּעָשֶׂה הַר, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים ג, כה): "הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן". "וַיְהִי בְשָׁלֵם סֻכּוֹ"; מְצִינוּ כְּשֶׁהִיא שָׁלֵם קְרוּיָה הַר, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית כב, יד): "וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם ה' יִרְאֶה" וְגוֹ'; וְאוֹמֵר (תְּהִלִּים קלז, ז): "זְכֹר ה' לִבְנֵי אֱדוֹם". מֵאֵימָתַי? מִשֶּׁנֶּעֱקְרוּ יְסוֹדוֹתֶיהָ מִמֶּנָּה. "הָאוֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ".

מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת פֶּרֶק שֵׁנִי

א. הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע - צָרִיךְ לְהַזְכִּיר יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּ'אֱמֶת וְיַצִּיב'. רַבִּי אוֹמֵר: צָרִיךְ לְהַזְכִּיר בָּהּ מַלְכוּת. אֲחֵרִים אוֹמְרִים: צָרִיךְ לְהַזְכִּיר בָּהּ מַכַּת בְּכוֹרוֹת וּקְרִיעַת יַם סוּף:

ב. הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע - צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ. רַבִּי אַחַאי אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה: אִם כִּוֵּן לִבּוֹ בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כִּוֵּן אֶת לִבּוֹ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן - יָצָא:

ג. הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע לְמִפְרֵעַ - לֹא יָצָא. וְכֵן בְּהַלֵּל. וְכֵן בִּתְפִלָּה. וְכֵן בְּמְגִלָּה:

ד. הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְטָעָה, וְהִשְׁמִיט בָּהּ פָּסוּק אֶחָד - לֹא יַחֲזֹר וְיִקְרָא אֶת הַפָּסוּק בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא מַתְחִיל בְּאוֹתוֹ פָּסוּק, וְגוֹמֵר עַד סוֹף. וְכֵן בְּהַלֵּל. וְכֵן בְּמְגִלָּה. וְכֵן בִּתְפִלָּה. הִנִּכְנַס לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וּמְצָאָן שֶׁקָּרְאוּ חֲצִיָּהּ, וְגָמַר עִמָּהֶן - לֹא יַחֲזֹר וְיִקְרָא מֵרֹאשָׁהּ עַד אוֹתוֹ מָקוֹם, אֶלָּא מַתְחִיל מֵרֹאשׁ, וְגוֹמֵר עַד סוֹף. וְכֵן בְּהַלֵּל. וְכֵן בִּתְפִלָּה. וְכֵן בְּמְגִלָּה:

ה. הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְטָעָה, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ הֵיכָן טָעָה - חוֹזֵר לְרֹאשָׁהּ. טָעָה בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק - חוֹזֵר לְרֹאשׁ הַפֶּרֶק. טָעָה בֵּין כְּתִיבָה רִאשׁוֹנָה לְאַחֲרוֹנָה - חוֹזֵר לִכְתִיבָה רִאשׁוֹנָה:

ו. כּוֹתְבֵי סְפָרִים תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת - מַפְסִיקִין לִקְרוֹת שְׁמַע, וְאֵין מַפְסִיקִין לִתְפִלָּה. רַבִּי אוֹמֵר: כְּשֵׁם שֶׁאֵין מַפְסִיקִין לִתְפִלָּה - כָּךְ אֵין מַפְסִיקִין לִקְרִיאַת שְׁמַע. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן עֲקִיבָה אוֹמֵר: כְּשֵׁם שֶׁמַּפְסִיקִין לִקְרִיאַת שְׁמַע - כָּךְ מַפְסִיקִין לִתְפִלָּה. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק: כְּשֶׁהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל

תוֹסֶפְתָּא

וּבֵית דִּינוֹ בְּיַבְנֶה, הָיוּ עֲסוּקִים בְּצָרְכֵי צִבּוּר - לֹא הָיוּ מַפְסִיקִין, שֶׁלֹּא לְהַסִּיעַ מִלִּבָּן:

ז. הַכַּתָּף, אַף עַל פִּי שֶׁמַּשָּׂאוֹ עַל כְּתֵפוֹ - הֲרֵי זֶה קוֹרֵא. אֲבָל בְּשָׁעָה שֶׁפּוֹרֵק וְטוֹעֵן - לֹא יִקְרָא, לְפִי שֶׁאֵין לִבּוֹ מִתְכַּוֵּן. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ לֹא יִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיְּפָרֵק:

ח. פּוֹעֲלִין - קוֹרִין בְּרֹאשׁ הָאִילָן, וּמִתְפַּלְּלִין בְּרֹאשׁ הַזַּיִת אוֹ בְּרֹאשׁ הַתְּאֵנָה. וּשְׁאָר כָּל הָאִילָנוֹת - יוֹרְדִין לְמַטָּה וּמִתְפַּלְּלִין. בַּעַל הַבַּיִת - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ יוֹרֵד לְמַטָּה וּמִתְפַּלֵּל. פּוֹעֲלִין - קוֹרִין אֶת שְׁמַע וּמְבָרְכִין לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. אוֹכְלִין אֶת פִּתָּן וּמְבָרְכִין לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. וּמִתְפַּלְּלִין שָׁלֹשׁ פְּעָמִים שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. אֲבָל אֵין יוֹרְדִין לִפְנֵי הַתֵּבָה:

ט. הַשּׁוֹשְׁבִינִין וְכָל בְּנֵי הַחֻפָּה - פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה וּמִן הַתְּפִלִּין כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים. וְחַיָּבִין בִּקְרִיאַת שְׁמַע. רַבִּי שִׁילָא אוֹמֵר: חָתָן - פָּטוּר, וְכָל בְּנֵי הַחֲבוּרָה - חַיָּבִין:

י. קָבְרוּ אֶת הַמֵּת וְעָמְדוּ בַּשּׁוּרָה, שׁוּרָה הָרוֹאָה אֶת הַפְּנִימִית - פְּטוּרָה. וְשֶׁאֵינָהּ רוֹאָה אֶת הַפְּנִימִית - חַיֶּבֶת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם אֵין שָׁם אֶלָּא שׁוּרָה אַחַת, הָעוֹמְדִים שָׁם לְשֵׁם כָּבוֹד - חַיָּבִין. לְשֵׁם אֵבֶל - פְּטוּרִין. יָרְדוּ לַהֶסְפֵּד, הָרוֹאִין אֶת הַפְּנִימִית - פְּטוּרִין. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: וּשְׁנַיִּים לָהֶם. וְשֶׁאֵין רוֹאִין אֶת הַפְּנִימִית - חַיָּבִין. הַסּוֹפֵד וְכָל הָעוֹסְקִים בַּהֶסְפֵּד - מַפְסִיקִין לִקְרִיאַת שְׁמַע, וְאֵין מַפְסִיקִין לִתְפִלָּה. מַעֲשֶׂה שֶׁהִפְסִיקוּ רַבּוֹתֵינוּ לִקְרִיאַת שְׁמַע וְלִתְפִלָּה:

יא. בַּעַל קֶרִי חוֹלֶה שֶׁנָּתַן עָלָיו תִּשְׁעָה קַבִּין מַיִם - הֲרֵי זֶה קוֹרֵא. אֲבָל אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן עַד שֶׁיָּבֹא בְּאַרְבָּעִים סְאָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַרְבָּעִים סְאָה מִכָּל מָקוֹם:

יב. הַזָּבִין וְהַזָּבוֹת וְהַנִּדּוֹת וְהַיּוֹלְדוֹת - מַתִּירִין לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, וְלִשְׁנוֹת בַּמִּשְׁנָה, בַּמִּדְרָשׁ, בַּהֲלָכוֹת וּבְאַגָּדוֹת. וּבַעֲלֵי קְרָיִין - אֲסוּרִין בְּכֻלָּן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שׁוֹנֶה הוּא בַּהֲלָכוֹת הָרְגִילוֹת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַצִּיעַ אֶת הַמִּשְׁנָה:

הַשָּׁלֵם

יג. בַּעַל קֶרִי שֶׁאֵין לוֹ מַיִם לִטְבֹּל - הֲרֵי זֶה קוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְאֵינוֹ מַשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ, וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וְלֹא לְאַחֲרֶיהָ; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: קוֹרֵא אֶת שְׁמַע וּמַשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ, וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: פַּעַם אַחַת הָיֵינוּ יוֹשְׁבִין לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְהָיֵינוּ קוֹרִין אֶת שְׁמַע, וְלֹא הָיֵינוּ מַשְׁמִיעִים לְאָזְנֵינוּ מִפְּנֵי קַסְדּוֹר אֶחָד שֶׁהָיָה עוֹמֵד עַל הַפֶּתַח. אָמְרוּ לוֹ: אֵין שְׁעַת הַסַּכָּנָה רְאָיָה:

יד. הֲרֵי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בַּשָּׂדֶה עָרֹם, אוֹ שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה מְלַאכְתּוֹ עָרֹם - הֲרֵי זֶה מְכַסֶּה אֶת עַצְמוֹ בַּתֶּבֶן וּבַקַּשׁ וּבְכָל דָּבָר, וְקוֹרֵא. אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ: אֵין שִׁבְחוֹ שֶׁל אָדָם לִהְיוֹת יוֹשֵׁב עָרֹם, זֶה - מְכַסֶּה עַצְמוֹ בַּתֶּבֶן וּבַקַּשׁ וּבְכָל דָּבָר, וְקוֹרֵא. אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ: כְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָאָדָם - לֹא בְּרָאוֹ עָרוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לח, ט): **"בְּשׂוּמִי עָנָן לְבֻשׁוֹ וַעֲרָפֶל חֲתֻלָתוֹ"**. **עָנָן לְבֻשׁוֹ** - זֶה הַשָּׁפִיר. **וַעֲרָפֶל חֲתֻלָתוֹ** - זֶה הַשִּׁלְיָא. הֲרֵי שֶׁהָיְתָה מִטְפַּחַת שֶׁל בֶּגֶד וְשֶׁל עוֹר חֲגוּרָה לוֹ עַל מָתְנָיו - הֲרֵי זֶה קוֹרֵא. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ - לֹא יִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיְּכַסֶּה לִבּוֹ:

טו. לֹא יַכְנִיס אָדָם אֶת רֹאשׁוֹ לְתוֹךְ קוּבּוֹ[1] וְיִקְרָא אֶת שְׁמַע. וְאִם הָיְתָה אֲפַרְקֶסוּתוֹ[2] חֲגוּרָה לוֹ מִבִּפְנִים[3] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר:

---

[1] לְתוֹךְ הָאֹהֶל שֶׁלּוֹ.

[2] לְפִי רַשִׁ"י בִּבְרָכוֹת כד ע"ב, הַפֵּרוּשׁ סוּדָר שֶׁבְּרֹאשׁוֹ. וּלְפִי רַב הַאי גָּאוֹן הָיוּ בֶּגֶד תַּחְתּוֹן שֶׁלּוֹבֵשׁ תַּחַת חֲלוּקוֹ.

[3] הָיוּ שֶׁאֵין לִבּוֹ וְעֵינָיו רוֹאִים אֶת הָעֲרָוָה - מֻתָּר.

טז. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ יְשֵׁנִים בְּטַלִּית אַחַת - אֵינָן רַשָּׁאִין לִקְרוֹת אֶת שְׁמַע. אֶלָּא: זֶה - מִתְכַּסֶּה בִּכְסוּתוֹ וְקוֹרֵא. וְזֶה - מִתְכַּסֶּה בִּכְסוּתוֹ וְקוֹרֵא. וְאִם הָיוּ בָנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ קְטַנִּים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר:

יז. קָטָן שֶׁיָּכוֹל לֶאֱכוֹל כַּזַּיִת - פּוֹרְשִׁים מִצּוֹאָתוֹ וּמִמֵּי רַגְלָיו אַרְבַּע אַמּוֹת. אֵין פּוֹרְשִׁין אֶלָּא מִשֶּׁל אָדָם. וּמִשֶּׁל כְּלָבִים - בִּזְמַן שֶׁנָּתַן לְתוֹכָן עוֹרוֹת:

יח. גַּרְף שֶׁל רֵעִי וְעָבִיט שֶׁל מֵי רַגְלַיִם עִמּוֹ בַּבַּיִת - הֲרֵי זֶה מַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת וְקוֹרֵא. שֶׁלְּפָנֶיהָ הַמִּטָּה - נוֹתֵן לְתוֹכוֹ מַיִם כָּל שֶׁהוּא וְקוֹרֵא. וְאִם לָאו - לֹא יִקְרָא. רַבִּי זַכַּאי אוֹמֵר: אִם נָתַן לְתוֹכוֹ רְבִיעִית מַיִם - יִקְרָא. וְאִם לָאו - לֹא יִקְרָא. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: שֶׁלְּפָנֶיהָ הַמִּטָּה - לֹא יִקְרָא. שֶׁלְּאַחַר הַמִּטָּה - יִקְרָא. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אֲפִלּוּ כָּל הַבַּיִת כֻּלּוֹ כְּעֵשֶׂר אַמּוֹת וּגְרַף שֶׁל רֵעִי מֻנָּח לְתוֹכוֹ - לֹא יִקְרָא עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ, אוֹ יַנִּיחֶנּוּ תַּחַת הַמִּטָּה:

יט. לֹא יִכָּנֵס אָדָם בִּמְבוֹאוֹת הַמְטַנְּפוֹת וְיִקְרָא אֶת שְׁמַע. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא - הֲרֵי זֶה מַפְסִיק עַד שֶׁיֵּצֵא מִרְשׁוּת כָּל אוֹתוֹ מָקוֹם וְיִקְרָא. לֹא יַעֲמֹד אָדָם וְיִתְפַּלֵּל וְצָרִיךְ לִנְקָבָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (עָמוֹס ד, יב): "הִכּוֹן לִקְרַאת אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל":

כ. לֹא יִטּוֹל אֶת הַמַּיִם בְּמָקוֹם שֶׁמִּתְפַּלֵּל - אֶלָּא אִם כֵּן מַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת. יָבְשׁוּ אוֹ נִבְלְעוּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר:

כא. הַנִּכְנָס לְבֵית הַמֶּרְחָץ, בְּמָקוֹם שֶׁבְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין לְבוּשִׁין - יֵשׁ שָׁם מִקְרָא וּתְפִלָּה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁאֵלַת שָׁלוֹם. נוֹתֵן אֶת תְּפִלָּיו, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ חוֹלֵץ אֶת תְּפִלָּיו. מָקוֹם שֶׁבְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין לְבוּשִׁין וַעֲרֻמִּין - יֵשׁ שָׁם שְׁאֵלַת שָׁלוֹם, וְאֵין שָׁם מִקְרָא וּתְפִלָּה, וְאֵינוֹ חוֹלֵץ אֶת תְּפִלָּיו, וְאֵינוֹ נוֹתֵן לְכַתְּחִלָּה. מָקוֹם שֶׁבְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין עֲרֻמִּין - אֵין שָׁם שְׁאֵלַת שָׁלוֹם,

וְאֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר מִקְרָא וּתְפִלָּה, וְחוֹלֵץ אֶת תְּפִלָּיו, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן:

כב. הִלֵּל הַזָּקֵן אוֹמֵר: אַל תֵּרָאֶה עָרֹם. אַל תֵּרָאֶה לָבוּשׁ. אַל תֵּרָאֶה עוֹמֵד. אַל תֵּרָאֶה יוֹשֵׁב. אַל תֵּרָאֶה שׁוֹחֵק. אַל תֵּרָאֶה בּוֹכֶה. שֶׁנֶּאֱמַר (קֹהֶלֶת ג, ד): "עֵת לִבְכּוֹת וְעֵת לִשְׂחֹק":

מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. כְּשֵׁם שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה קֶבַע לִקְרוֹת שְׁמַע - כָּךְ נִתְּנוּ חֲכָמִים קֶבַע לִתְפִלָּה. מִפְּנֵי מַה אָמְרוּ: 'תְּפִלַּת הַשַּׁחַר עַד חֲצוֹת'? שֶׁכֵּן תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר הָיָה קָרֵב עַד חֲצוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד אַרְבַּע שָׁעוֹת, שֶׁכֵּן תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר קָרֵב וְהוֹלֵךְ עַד אַרְבַּע שָׁעוֹת. וּמִפְּנֵי מַה אָמְרוּ: 'תְּפִלַּת מִנְחָה עַד הָעֶרֶב'? שֶׁכֵּן תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם הָיָה קָרֵב עַד הָעֶרֶב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד פְּלַג הַמִּנְחָה, שֶׁהֲרֵי תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם קָרֵב וְהוֹלֵךְ עַד פְּלַג הַמִּנְחָה. וּמִפְּנֵי מַה אָמְרוּ 'תְּפִלַּת הָעֶרֶב אֵין לָהּ קֶבַע'? שֶׁהֲרֵי אֵבָרִין וּפְדָרִין קְרֵבִין וְהוֹלְכִין כָּל הַלַּיְלָה. וּמִפְּנֵי מַה אָמְרוּ 'תְּפִלַּת מוּסָפִין כָּל הַיּוֹם'? שֶׁהֲרֵי קָרְבָּן מוּסָפִין קָרֵב וְהוֹלֵךְ כָּל הַיּוֹם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁבַע שָׁעוֹת, שֶׁהֲרֵי קָרְבָּן שֶׁל מוּסָף קָרֵב וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁבַע שָׁעוֹת.

ב. וְאֵיזֶה הִיא מִנְחָה גְּדוֹלָה? מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה וּלְמַעְלָה. וְכַמָּה הוּא פְּלַג הַמִּנְחָה? אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת חָסֵר רְבִיעַ. תְּפִלַּת הָעֶרֶב - אֵין לָהּ קֶבַע. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: עֵת נְעִילַת שְׁעָרִים. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר יוֹסֵי: אַבָּא הָיָה מִתְפַּלֵּל עִם נְעִילַת שְׁעָרִים. הַמִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין, בֵּין מִשֶּׁקָּרֵב תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, בֵּין עַד שֶׁלֹּא קָרֵב תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר - יָצָא.

ג. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם שִׁגּוּרָה תְּפִלָּתוֹ בְּפִיו - סִימָן יָפֶה הוּא לוֹ. וְאִם לָאו - סִימָן רַע הוּא לוֹ.

ד. הוּא אוֹמֵר: כָּל שֶׁרּוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ - רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ. וְכָל שֶׁאֵין

תּוֹסֶפְתָּא

רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ - אֵין רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ. כָּל שֶׁרוּחַ עַצְמוֹ נוֹחָה בְּשֶׁלּוֹ - סִימָן יָפֶה לוֹ. אֵין רוּחַ עַצְמוֹ נוֹחָה בְּשֶׁלּוֹ - סִימָן רַע לוֹ.

ה. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: כָּל שֶׁלָּקָה בְּגוּפוֹ מִפְּנֵי חָכְמָתוֹ - סִימָן יָפֶה לוֹ. כָּל שֶׁלָּקָה בְּחָכְמָתוֹ מִפְּנֵי גוּפוֹ - סִימָן רַע לוֹ. הוּא הָיָה אוֹמֵר: כָּל שֶׁנִּטְרְפָה דַעְתּוֹ מִפְּנֵי חָכְמָתוֹ - סִימָן יָפֶה לוֹ. וְכָל שֶׁנִּטְרְפָה חָכְמָתוֹ מִפְּנֵי דַעְתּוֹ - סִימָן רַע לוֹ:

ו. הַמִּתְפַּלֵּל - צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: סִימָן לַדָּבָר (תְּהִלִּים י, יז): "תָּכִין לִבָּם תַּקְשִׁיב אָזְנֶךָ":

ז. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: כְּשֶׁהָיָה רַבִּי עֲקִיבָה מִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר - הָיָה מְקַצֵּר בִּפְנֵי כֻּלָּן. כְּשֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ - הָיָה אָדָם מַנִּיחוֹ בְּצַד זֶה וּבָא וּמְצָאוֹ בְּצַד אַחֵר, מִפְּנֵי הַכְּרִיעוֹת וְהִשְׁתַּחֲוָיוֹת שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה:

ח. יָכוֹל יִתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ? כְּבָר פֵּרַשׁ דָּנִיֵּאל (דָּנִיֵּאל ו, יא): "וְזִמְנִין תְּלָתָה בְיוֹמָא הוּא בָּרֵךְ עַל בְּרְכוֹהִי". יָכוֹל יִתְפַּלֵּל לְכָל רוּחַ שֶׁיִּרְצֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר (שָׁם): "וְכַוִּין פְּתִיחָן לֵהּ בְּעִלִּיתֵהּ נֶגֶד יְרוּשָׁלֶם". יָכוֹל מִשֶּׁבָּא לַגּוֹלָה הוּחַל? תַּלְמוּד לוֹמַר (שָׁם): "כְּל קֳבֵל דִּי הֲוָא עָבֵד מִן קַדְמַת דְּנָה":

ט. יָכוֹל יְהֵא מַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ בִּתְפִלָּתוֹ? פֵּרַשׁ בְּחַנָּה (שְׁמוּאֵל-א א, יג): "וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל לִבָּהּ". יָכוֹל יְהֵא כּוֹלְלָן בְּבַת אַחַת? פֵּרַשׁ דָּוִד (תְּהִלִּים נה, יח): "עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם". **עֶרֶב** - זוֹ תְּפִלַּת עַרְבִית. **בֹּקֶר** - זוֹ תְּפִלַּת שַׁחֲרִית. **וְצָהֳרַיִם** - זוֹ תְּפִלַּת מִנְחָה. יָכוֹל שׁוֹאֵל הוּא צָרְכָּיו וְאַחַר כָּךְ מִתְפַּלֵּל וְיִסְתַּלֵּק? פֵּרַשׁ שְׁלֹמֹה (מְלָכִים-א ח, כח): "לִשְׁמֹעַ אֶל הָרִנָּה וְאֶל הַתְּפִלָּה". **רִנָּה** - זוֹ רִנָּה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תְּהִלִּים לג, א): "רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּה'". **תְּפִלָּה** - זוֹ בַּקָּשָׁה:

י. אֵין אוֹמְרִין דָּבָר אַחַר "אֱמֶת וְיַצִּיב". אֲבָל אוֹמְרִין דָּבָר אַחַר תְּפִלָּה אֲפִלּוּ כְּסֵדֶר וּדְוִי יוֹם הַכִּפּוּרִים:

הַשָּׁלֵם

יא. הָיָה מְהַלֵּךְ בְּמָקוֹם סַכָּנָה וְלִסְטִים - מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קְצָרָה. אֵיזוֹ הִיא תְּפִלָּה קְצָרָה? רַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמֵר: 'עֲשֵׂה רְצוֹנְךָ בַּשָּׁמַיִם, וְתֵן נַחַת לִירֵאֶיךָ בָּאָרֶץ, וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה; בָּרוּךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'. רַבִּי אֱלִעֶזֶר בַּר צָדוֹק אוֹמֵר: 'שְׁמַע צַעֲקַת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, וַעֲשֵׂה מְהֵרָה בַּקָּשָׁתָן; בָּרוּךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'. אֲחֵרִים אוֹמְרִים: 'צָרְכֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מְרֻבִּין וְדַעְתָּן קְצָרָה, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד צָרְכָּיו, וּלְכָל גְּוִיָּה וּגְוִיָּה כְּדֵי מַחְסוֹרָהּ; בָּרוּךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'. אָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר בַּר צָדוֹק: אַבָּא הָיָה מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קְצָרָה בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת, 'וּמֵאַהֲבָתְךָ ה' אֱלֹהֵינוּ'. וְעַל הַכּוֹס אוֹמֵר: 'אֲשֶׁר קִדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת', וְאֵינוֹ חוֹתֵם:

יב. כְּבוֹד יוֹם כְּבוֹד לַיְלָה - כְּבוֹד יוֹם קֹדֶם לִכְבוֹד לַיְלָה. אִם אֵין לוֹ אֶלָּא כּוֹס אֶחָד - קִדֻּשַׁת הַיּוֹם קוֹדֶמֶת לִכְבוֹד יוֹם וְלִכְבוֹד לַיְלָה. לֵילֵי שַׁבָּתוֹת וְלֵילֵי יָמִים טוֹבִים - יֵשׁ לָהֶם קִדֻּשַׁת הַיּוֹם עַל הַכּוֹס, וְיֵשׁ לָהֶם הַזְכָּרַת הַיּוֹם בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן. שַׁבָּת וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד וְיוֹם טוֹב - יֵשׁ בָּהֶם הַזְכָּרַת הַיּוֹם בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן, וְאֵין לָהֶם קִדֻּשַׁת הַיּוֹם עַל הַכּוֹס:

יג. לֹא הִזְכִּיר גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, וְלֹא שְׁאֵלָה בִּבְרִכַּת הַשָּׁנִים - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. לֹא אָמַר הַבְדָּלָה בְּ'חוֹנֵן הַדַּעַת' - אוֹמְרָהּ עַל הַכּוֹס. וְאִם לֹא אָמַר - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף מִי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר 'בְּרִית' בִּבְרִכַּת הָאָרֶץ - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ:

יד. כָּל שֶׁאֵין בּוֹ מוּסָף, כְּגוֹן: חֲנֻכָּה וּפוּרִים, עַרְבִית, שַׁחֲרִית וּמִנְחָה - מִתְפַּלֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה וְאוֹמֵר מֵעֵין הַמְּאֹרָע בְּהוֹדָאָה. וְאִם לֹא אָמַר מֵעֵין הַמְּאֹרָע - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. וְכָל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּסָף, כְּגוֹן: רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, שַׁחֲרִית וּמִנְחָה - מִתְפַּלֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, וְאוֹמֵר קִדֻּשַׁת הַיּוֹם בַּעֲבוֹדָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בְּהוֹדָאָה. וְאִם

לָאו - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. וּבַמּוּסָפִין - מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע, וְאוֹמֵר קְדֻשַּׁת הַיּוֹם בְּאֶמְצַע. שַׁבָּת וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע, וְאוֹמֵר קְדֻשַּׁת הַיּוֹם בְּאֶמְצַע. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא אוֹמְרִים: כָּל מָקוֹם שֶׁמִּתְפַּלֵּל שֶׁבַע - אוֹמְרִים קְדֻשַּׁת הַיּוֹם בְּאֶמְצַע:

טו. וְיוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁחָל בַּשַּׁבָּת - בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מִתְפַּלֵּל עֶשֶׂר. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מִתְפַּלֵּל תֵּשַׁע. יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת - בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מִתְפַּלֵּל שְׁמוֹנֶה. וְאוֹמֵר שֶׁל שַׁבָּת בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְשֶׁל יוֹם טוֹב בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וּמַתְחִיל בְּשֶׁל שַׁבָּת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע, מַתְחִיל בְּשֶׁל שַׁבָּת, וּמְסַיֵּם בְּשֶׁל שַׁבָּת, וְאוֹמֵר קְדֻשַּׁת הַיּוֹם בְּאֶמְצַע. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: אַף חוֹתֵם - 'בָּרוּךְ מְקַדֵּשׁ אֶת הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים':

טז. סוּמָא, וּמִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת הָרוּחוֹת - מְכַוְּנִים לִבָּן לִפְנֵי הַמָּקוֹם וּמִתְפַּלְּלִין, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א ח, מד): "וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל ה'". הָיָה עוֹמֵד בְּחוּצָה לָאָרֶץ - יְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שם פסוק מח): "וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל ה' דֶּרֶךְ אַרְצָם". הָיָה עוֹמֵד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - יְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל הָעִיר הַזֹּאת". הָעוֹמְדִים בִּירוּשָׁלַיִם - מִתְפַּלְּלִין כְּנֶגֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל הַבַּיִת הַזֶּה". הָעוֹמְדִים בַּמִּקְדָּשׁ - יְכַוְּנוּ אֶת לִבָּן כְּנֶגֶד בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים. שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה". נִמְצְאוּ: הָעוֹמְדִין לַצָּפוֹן - פְּנֵיהֶם לַדָּרוֹם. הָעוֹמְדִים בַּדָּרוֹם - פְּנֵיהֶם לַצָּפוֹן. הָעוֹמְדִים בַּמִּזְרָח - פְּנֵיהֶם לַמַּעֲרָב. הָעוֹמְדִים לַמַּעֲרָב - פְּנֵיהֶם לַמִּזְרָח. וְנִמְצְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מִתְפַּלְּלִין לְמָקוֹם אֶחָד:

יז. לֹא יַעֲמוֹד אָדָם לֹא עַל גַּבֵּי מִטָּה, וְלֹא עַל גַּבֵּי כִּסֵּא, וְלֹא עַל גַּבֵּי סַפְסָל, וְלֹא עַל גַּבֵּי מָקוֹם גָּבוֹהַּ וְיִתְפַּלֵּל, שֶׁאֵין גַּבְהוּת לִפְנֵי הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קל, א): "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ ה'". אִם הָיָה זָקֵן אוֹ חוֹלֶה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר:

יח. הָיָה רוֹכֵב עַל גַּבֵּי הַחֲמוֹר, אִם יֵשׁ לוֹ מִי שֶׁיֹּאחֵז אֶת חֲמוֹרוֹ - יֵרֵד לְמִטָּה וְיִתְפַּלֵּל. וְאִם לָאו - יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְיִתְפַּלֵּל. רַבִּי אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ - יִתְפַּלֵּל בִּמְקוֹמוֹ, וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא לִבּוֹ מְכַוָּן:

יט. הָיָה מַשְׁכִּים לָצֵאת לַדֶּרֶךְ - נוֹטֵל שׁוֹפָר וְתוֹקֵעַ. לוּלָב וּמְנַעְנֵעַ. מְגִלָּה וְקוֹרֵא בָּהֶן. וּמִתְפַּלֵּל, וְלִכְשֶׁיַּגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע - קוֹרֵא. וְכֵן מִי שֶׁהָיָה מַשְׁכִּים לֵישֵׁב בַּקָּרוֹן אוֹ בִּסְפִינָה - מְבִיאִין לוֹ לוּלָב וּמְנַעְנֵעַ. מְגִלָּה וְקוֹרֵא בָּהּ. וְלִכְשֶׁיַּגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע - קוֹרֵא. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ - קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע וּמִתְפַּלֵּל:

כ. הָיָה עוֹמֵד בִּסְרַטְיָא וּבִכְפַלְטִיָּא[4] - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר. פְּנֵי חֲמוֹר וּפְנֵי חַמָּר וּפְנֵי קֶדֶר - אֵינוֹ מַפְסִיק. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא: שֶׁהָיָה עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל, נִשְׁכּוֹ עָרוֹד - וְלֹא הִפְסִיק. הָלְכוּ תַּלְמִידָיו וּמְצָאוּ מֵת עַל פִּי חוֹרוֹ. אָמְרוּ: אוֹי לוֹ לְאָדָם שֶׁנִּשְׁכּוֹ עָרוֹד, אוֹי לוֹ לְעָרוֹד שֶׁנִּשְׁכּוֹ לְבֶן דּוֹסָא:

כא. אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל לֹא מִתּוֹךְ שִׂיחָה, וְלֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק, וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת רֹאשׁ, וְלֹא מִתּוֹךְ דְּבָרִים בְּטֵלִים, אֶלָּא מִתּוֹךְ דָּבָר שֶׁל חָכְמָה. וְכֵן לֹא יִפְטֹר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ, לֹא מִתּוֹךְ שִׂיחָה, וְלֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק, וְלֹא מִתּוֹךְ דְּבָרִים בְּטֵלִים, וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת רֹאשׁ, אֶלָּא מִתּוֹךְ דִּבּוּר שֶׁל חָכְמָה. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בִּנְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁסִּימוּ אֶת דִּבְרֵיהֶם בְּדִבְרֵי שֶׁבַח וְתַנְחוּמִין:

כב. הַכּוֹתֵב אֶת הַשֵּׁם, אֲפִלּוּ הַמֶּלֶךְ שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ - לֹא יְשִׁיבֶנּוּ. הָיָה כּוֹתֵב חֲמִשָּׁה שֵׁמוֹת אוֹ שִׁשָּׁה, כֵּיוָן שֶׁגָּמַר אֶחָד מֵהֶם - מֵשִׁיב שְׁאֵלַת שָׁלוֹם:

---

[4] רְחוֹבוֹת גְּדוֹלִים שֶׁהֵם רְשׁוּת הָרַבִּים.

כג. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לוֹמַר בִּרְכַּת אֲבֵלִים בְּשָׁלֹשׁ - אוֹמְרִים בְּשָׁלֹשׁ. בִּשְׁתַּיִם - אוֹמְרִים בִּשְׁתַּיִם. אַחַת - אוֹמְרִים אַחַת. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לוֹמַר בִּרְכַּת אֲבֵלִים בְּשָׁלֹשׁ - כּוֹלֵל אֶת הָרִאשׁוֹנָה בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, וְחוֹתֵם בָּהּ: מְחַיֶּה הַמֵּתִים. שְׁנִיָּה - בְּתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים וְחוֹתֵם בָּהּ: מְנַחֵם עַמּוֹ בְּעִירוֹ. שְׁלִישִׁית - בִּגְמִילוּת חֲסָדִים, וְאֵינוֹ חוֹתֵם:

כד. הַמַּפְטִיר בְּבֵית עוֹלָמִים - אֵינוֹ חוֹתֵם:

כה. שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים - כְּנֶגֶד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה אַזְכָּרוֹת שֶׁבִּ׳הָבוּ לַה׳ בְּנֵי אֵלִים׳. וְכוֹלֵל שֶׁל מִינִים בְּשֶׁל פְּרוּשִׁין. וְשֶׁל גֵּרִים בְּשֶׁל זְקֵנִים. וְשֶׁל דָּוִד בִּירוּשָׁלַיִם. וְאִם אָמַר אֵלּוּ לְעַצְמָן וְאֵלּוּ לְעַצְמָן - יָצָא:

כו. עוֹנִין אָמֵן אַחַר יִשְׂרָאֵל הַמְבָרֵךְ, וְאֵין עוֹנִין אָמֵן אַחַר כּוּתִי הַמְבָרֵךְ, עַד שֶׁיִּשְׁמַע כָּל הַבְּרָכָה כֻּלָּהּ:

מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת פֶּרֶק רְבִיעִי

א. לֹא יִטְעַם אָדָם כְּלוּם עַד שֶׁיְּבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים כד, א): "לַה׳ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ". הַנֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה - מָעַל, עַד שֶׁיַּתִּירוּ לוֹ כָּל הַבְּרָכוֹת. לֹא יִרְחֹץ אָדָם פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו - אֶלָּא לִכְבוֹד קוֹנֵהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי טז, ד): "כֹּל פָּעַל ה׳ לַמַּעֲנֵהוּ":

ב. דְּבַשׁ תְּמָרִים, וְיֵין תַּפּוּחִים, וְחֹמֶץ סִתְוָנִיּוֹת[5] - מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין עַל הַמּוֹרְיָס[6]:

ג. יֵין חַי - מְבָרְכִין עָלָיו: ׳בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ׳, וְנוֹטְלִין הֵימֶנּוּ לַיָּדַיִם. נָתַן לְתוֹכוֹ מַיִם - מְבָרְכִין עָלָיו: ׳בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן׳, וְנוֹטְלִין הֵימֶנּוּ לַיָּדַיִם; דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה - מְבָרְכִין עָלָיו:

[5] שֶׁאֵין רְגִילוּת לְהִגָּמֵר עַד הַסְּתָיו, וּרְגִילִים לַעֲשׂוֹת מֵהֶם חֹמֶץ.

[6] צִיר דָּגִים.

׳בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן׳, וְאֵין נוֹטְלִין הֵימֶנּוּ לַיָּדַיִם:

ד. הֵבִיאוּ לְפָנָיו מִינֵי תַּרְגִּימָא[7] - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן: ׳בּוֹרֵא מִינֵי כִּסְנִין׳:

ה. עַל הַזְּרָעִים הוּא אוֹמֵר: ׳בּוֹרֵא מִינֵי זְרָעִים׳. עַל הַדְּשָׁאִים הוּא אוֹמֵר: ׳בּוֹרֵא מִינֵי דְּשָׁאִים׳. וְעַל הַיְּרָקוֹת הוּא אוֹמֵר: ׳בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה׳. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: ׳בָּרוּךְ מַצְמִיחַ הָאֲדָמָה בִּדְבָרוֹ׳. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֲפִלּוּ רָאָה אֶת הַפַּת, וְאָמַר: ׳בָּרוּךְ שֶׁבָּרָא אֶת הַפַּת זוֹ, כַּמָּה נָאָה פַּת זוֹ׳! - הֲרֵי זוֹ בִּרְכָתָהּ. אֲפִלּוּ רָאָה תְּאֵנִים, וְאָמַר: ׳בָּרוּךְ מִי שֶׁבָּרָא תְּאֵנִים הַלָּלוּ, כַּמָּה נָאוֹת הֵן׳! - זוֹ הִיא בִּרְכָתָן. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל הַמְשַׁנֶּה מִמַּטְבֵּעַ שֶׁטָּבְעוּ חֲכָמִים בִּבְרָכוֹת - לֹא יָצָא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל שֶׁנִּשְׁתַּנָּה מִבְּרִיָּתוֹ וְלֹא שִׁנָּה בִּרְכָתוֹ - לֹא יָצָא:

ו. הַכּוֹסֵס אֶת הַחִטִּים - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן: ׳בּוֹרֵא מִינֵי זְרָעִים׳. אֲפָאָן וּבִשְּׁלָן, בִּזְמַן שֶׁהַפְּרוּסוֹת קַיָּמוֹת - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן: ׳הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ׳ וְשָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת. אֵין הַפְּרוּסוֹת קַיָּמוֹת - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן: ׳בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת׳, וּמְבָרֵךְ בִּרְכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ, אַחֲרֵיהֶן:

ז. הַכּוֹסֵס אֶת הָאֹרֶז - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן: ׳בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה׳. אֲפָאָן וּבִשְּׁלָן, אַף עַל פִּי שֶׁהַפְּרוּסוֹת קַיָּמוֹת - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן: ׳בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת׳. וְאֵין מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן כְּלוּם אַחֲרָיו. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁתְּחִלָּתוֹ הַמּוֹצִיא - מְבָרֵךְ אַחֲרָיו שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת:

ח. כֵּיצַד סֵדֶר הַסְּעוּדָה? אוֹרְחִין נִכְנָסִין וְיוֹשְׁבִין עַל גַּבֵּי סַפְסָלִים וְעַל גַּבֵּי קַתֶּדְרָאוֹת, עַד שֶׁיִּכָּנְסוּ כֻּלָּן, נִכְנְסוּ כֻּלָּן, וְנָתְנוּ לָהֶם לַיָּדַיִם - כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטֵל יָדוֹ אַחַת. מָזְגוּ לָהֶם אֶת הַכּוֹס - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ. הֵבִיאוּ לָהֶם פַּרְפְּרִיּוֹת - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ. עָלוּ וְהֵסַבּוּ, נָתְנוּ

[7] מַאֲכָל הֶעָשׂוּי מֵחֲמִשֶּׁת הַמִּינִים.

לָהֶם לַיָּדַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹטֵל יָדוֹ אַחַת - נוֹתֵן לִשְׁתֵּי יָדָיו. מָזְגוּ לָהֶם אֶת הַכּוֹס, אַף עַל פִּי שֶׁבֵּרֵךְ עַל הָרִאשׁוֹנָה - מְבָרֵךְ עַל הַשְּׁנִיָּה, וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְכֻלָּם. הֵבִיאוּ לִפְנֵיהֶם פַּרְפְּרִיּוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁבֵּרֵךְ עַל הָרִאשׁוֹנָה - מְבָרֵךְ עַל הַשְּׁנִיָּה, וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְכֻלָּן. הֵבִיאוּ לְאַחַר שָׁלֹשׁ פַּרְפְּרִיּוֹת - אֵין לְאוֹרְחִים רְשׁוּת לִכְנֹס. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מִנְהָג גָּדוֹל הָיָה בִּירוּשָׁלַיִם, פּוֹרְסִין מִטְפָּחוֹת עַל גַּבֵּי פֶּתַח, בִּזְמַן שֶׁהַמִּטְפָּחוֹת פְּרוּסִים - אוֹרְחִין נִכְנָסִין. נִסְתַּלְּקוּ - אֵין רְשׁוּת לְאוֹרְחִין לִכְנֹס. וְעוֹד מִנְהָג אַחֵר הָיָה בִּירוּשָׁלַיִם: מוֹסֵר סְעוּדָה לַטַּבָּח, נִתְקַלְקֵל דָּבָר בַּסְּעוּדָה - עוֹנְשִׁין אֶת הַטַּבָּח. הַכֹּל לְפִי כְּבוֹד בַּעַל הַבַּיִת, וְהַכֹּל לְפִי הָאוֹרְחִין:

ט. הֲלָכָה בַּסְּעוּדָה: יוֹצֵא לְהַטִּיל מַיִם - נוֹטֵל יָדוֹ אַחַת. יָצָא לְרַצּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ וְהִפְלִיג - נוֹטֵל שְׁתֵּי יָדָיו. לְהֵיכָן הוּא נוֹטֵל? בָּא וּמֵיסֵב בִּמְקוֹמוֹ וְנוֹטֵל הַמְטַפֵּחַ[8], וּמְחַזֵּר עַל הָאוֹרְחִין:

י. שְׁאֲלוּ אֶת בֶּן זוֹמָא: מִפְּנֵי מַה, בָּא לָהֶן יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ? אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי שֶׁאֵין בֵּית הַבְּלִיעָה פָּנוּי. הֵבִיאוּ לוֹ אֹרֶז וְיַיִן - מְבָרֵךְ עַל הָאֹרֶז וּפוֹטֵר אֶת הַיַּיִן. צָנוֹן וְנוּבְלוֹת - מְבָרֵךְ עַל הַצָּנוֹן וּפוֹטֵר אֶת הַנּוּבְלוֹת. מָלִיחַ וּפְרוּסָה - מְבָרֵךְ עַל הַמָּלִיחַ וּפוֹטֵר אֶת הַפְּרוּסָה. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מָלִיחַ הַבָּא בַּתְּחִלָּה לִפְנֵי הַמָּזוֹן, וּפַת הַבָּא עִם הַמָּלִיחַ לְאַחַר הַמָּזוֹן - טְעוּנָה בְּרָכָה לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: פְּרוּסוֹת - סִימָן גָּדוֹל לָאוֹרְחִין, כָּל זְמַן שֶׁהָאוֹרְחִין רוֹאִין אֶת הַפְּרוּסוֹת - יוֹדְעִין שֶׁדָּבָר אַחֵר בָּא לְאַחֲרֶיהָ. כִּכַּר שָׁלֵם - יוֹדְעִין שֶׁאֵין דָּבָר אַחֵר בָּא לְאַחֲרֶיהָ:

יא. דָּגָן וְקִטְנִיּוֹת - מְבָרְכִין עַל הַדָּגָן שֶׁהוּא מִן הַמֻּבְחָר. כֵּיצַד? שְׁלֵמָה שֶׁל גְּלוּסְקִין[9] וּשְׁלֵמָה שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - מְבָרֵךְ עַל שְׁלֵמָה שֶׁל גְּלוּסְקִין. פְּרוּסָה שֶׁל גְּלוּסְקִין וּשְׁלֵמָה שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - מְבָרֵךְ עַל הַשְּׁלֵמָה שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. פַּת חִטִּין וּפַת שְׂעוֹרִין - מְבָרֵךְ עַל שֶׁל חִטִּין. פְּרוּסָה שֶׁל חִטִּין וּשְׁלֵמָה שֶׁל שְׂעוֹרִים - מְבָרֵךְ עַל פְּרוּסָה שֶׁל חִטִּין. פַּת כֻּסְּמִין וּפַת שְׂעוֹרִין - מְבָרֵךְ עַל שְׂעוֹרִים. וַהֲלֹא כֻּסְּמִין יָפִין מִן הַשְּׂעוֹרִין? אֶלָּא שֶׁהַשְּׂעוֹרִין מִמִּין שִׁבְעָה, וְהַכֻּסְּמִין אֵינָם מִמִּין שִׁבְעָה. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁהוּא מִין שִׁבְעָה וּמִין דָּגָן - רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מְבָרֵךְ אַחֲרָיו שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ:

יב. מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וּזְקֵנִים שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בִּירִיחוֹ, הֵבִיאוּ לִפְנֵיהֶם כּוּתָבוֹת וַאֲכָלוּם, וְנָתַן רַבָּן גַּמְלִיאֵל רְשׁוּת לְבָרֵךְ, קָפַץ רַבִּי עֲקִיבָה, וּבֵרֵךְ בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ. אָמַר לוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל: עֲקִיבָה! מַה לְּךָ אַתָּה מַכְנִיס רֹאשְׁךָ בֵּין הַמַּחֲלֹקֶת? אָמַר לוֹ: לְמַדְתָּנוּ רַבֵּנוּ (שְׁמוֹת כג, ב): "אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת", אַף עַל פִּי שֶׁאַתָּה אוֹמֵר כָּךְ, וַחֲבֵרֶיךָ אוֹמְרִים כָּךְ - הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמְּרֻבִּין:

יג. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבָּן גַּמְלִיאֵל: כָּל שֶׁהוּא מִין שִׁבְעָה וְאֵינוֹ מִין דָּגָן, אוֹ מִין דָּגָן וְלֹא עֲשָׂאוֹ פַּת - רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מְבָרֵךְ אַחֲרָיו שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ. כָּל שֶׁאֵינוֹ מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין וְלֹא מִמִּין דָּגָן, כְּגוֹן פַּת אֹרֶז וּפַת דֹּחַן - רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין מְבָרְכִין כְּלוּם:

---

[8] יֵשׁ גּוֹרְסִים "הַטַּפִּיחַ", וְהוּא הַפַּךְ שֶׁיּוֹצְקִים מִמֶּנּוּ עַל הַיָּדַיִם, וּמַחֲזִירוֹ עַל הָאוֹרְחִים, וְאוֹמֵר: אוּלַי יֵשׁ בָּכֶם אֶחָד הָרָאוּי לִטּוֹל הַיָּדַיִם, וְהַכֹּל כְּדֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁנָּטַל זֶה יָדָיו.

[9] פַּת שֶׁל נַחְתּוֹם שֶׁעוֹשֶׂה לִמְכּוֹר וְהִיא חֲשׁוּבָה מִשֶּׁל בַּעַל הַבַּיִת.

יד. מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בְּצִלּוֹ שֶׁל שׁוֹבָךְ בְּשַׁבָּת בְּמִנְחָה, הֵבִיאוּ לְפָנָיו דְּלִי שֶׁל צוֹנֵן, אָמַר לָהֶן רַבִּי טַרְפוֹן לְתַלְמִידָיו: הַשּׁוֹתֶה מַיִם לִצְמָאוֹ כֵּיצַד מְבָרֵךְ? אָמְרוּ לוֹ: לִמַּדְתָּנוּ רַבֵּנוּ. אָמַר לָהֶם: 'בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת וְחֶסְרוֹנָן'. אָמַר לָהֶן: אֶשְׁאַל[10]? אָמְרוּ לוֹ: לַמְּדָנוּ רַבֵּנוּ. אָמַר לָהֶן: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (בְּרֵאשִׁית לז, כה): "וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכֹל לָחֶם" וְגוֹ' - וַהֲלֹא אֵין דַּרְכָּן לְעַרְבִיִּים לִהְיוֹת נוֹשְׂאִין אֶלָּא עוֹרוֹת רֵיחַ רַע וְעִטְרָן? אֶלָּא שֶׁנָּתְנוּ אֶת הַצַּדִּיק הַהוּא בֵּין דְּבָרִים הַחֲבִיבִין. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמַה אִם בִּשְׁעַת כַּעֲסָן שֶׁל צַדִּיקִים - הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְרַחֵם עֲלֵיהֶן, בִּשְׁעַת הָרַחֲמִים - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה:

טו. כֵּיוֹצֵא בוֹ (וַיִּקְרָא י, ה): "וַיִּקְרְבוּ וַיִּשָּׂאֵם בְּכָתְּנֹתָם". וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמַה בִּשְׁעַת כַּעַס שֶׁל צַדִּיקִים - מְרַחֲמִין עֲלֵיהֶן, בִּשְׁעַת הָרַחֲמִים - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. כֵּיוֹצֵא בוֹ (מְלָכִים א יג, כח): "לֹא אָכַל הָאַרְיֵה אֶת הַנְּבֵלָה וְלֹא שָׁבַר אֶת הַחֲמוֹר". וּמַה אִם בִּשְׁעַת כַּעַסָן וְכוּ':

טז. אָמַר לָהֶם: אֶשְׁאַל? אָמְרוּ לוֹ: לִמַּדְנוּ רַבֵּנוּ. אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי מַה זָּכָה יְהוּדָה לְמַלְכוּת? אָמְרוּ לוֹ: מִפְּנֵי שֶׁהוֹדָה בְתָמָר. מַעֲשֶׂה בְּאַרְבָּעָה זְקֵנִים שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין בְּבֵית שַׁעַר שֶׁל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ; אֶלְעָזָר בֶּן מַתְיָא, חֲנִינָא בֶּן חֲכִינַאי, וְשִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי, וְשִׁמְעוֹן הַתֵּימְנִי. וְהָיוּ עֲסוּקִין בְּמַה שֶׁשָּׁנָה לָהֶן רַבִּי טַרְפוֹן. אָמַר לָהֶן רַבִּי עֲקִיבָא: מִפְּנֵי מַה זָּכָה יְהוּדָה לְמַלְכוּת? מִפְּנֵי שֶׁהוֹדָה בְתָמָר. הוֹסִיפוּ הֵן מֵעַצְמָן (אִיּוֹב טו, יח-יט): "אֲשֶׁר חֲכָמִים יַגִּידוּ וְלֹא כִחֲדוּ מֵאֲבוֹתָם; לָהֶם לְבַדָּם נִתְּנָה הָאָרֶץ": אָמַר לָהֶם: וְכִי נוֹתְנִין שָׂכָר עַל הָעֲבֵרָה? אָמְרוּ לוֹ: אֶלָּא מִפְּנֵי מַה זָּכָה יְהוּדָה לְמַלְכוּת? מִפְּנֵי שֶׁהִצִּיל אֶת אָחִיו מִן הַמִּיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית לז, כו): "וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל אֶחָיו מַה בֶּצַע" וְגוֹ'. וּכְתִיב (שָׁם שָׁם כז): "לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים". אָמַר לָהֶן: דַּיָּהּ לְהַצָּלָה שֶׁתְּכַפֵּר עַל הַמְּכִירָה. אֶלָּא מִפְּנֵי מַה זָּכָה יְהוּדָה לְמַלְכוּת? מִפְּנֵי הָעֲנָוָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית מד, לג): "וְעַתָּה יֵשֶׁב נָא עַבְדְּךָ". אַף שָׁאוּל לֹא זָכָה לְמַלְכוּת אֶלָּא מִפְּנֵי הָעֲנָוָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוּאֵל-א ט, ה): "פֶּן יֶחְדַּל אָבִי מִן הָאֲתוֹנוֹת וְדָאַג לָנוּ" - שָׁקַל עַבְדּוֹ בּוֹ. אֲבָל שְׁמוּאֵל אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא (שְׁמוּאֵל-א י, ב): "נָטַשׁ אָבִיךָ אֶת דִּבְרֵי הָאֲתוֹנוֹת וְדָאַג לָכֶם לֵאמֹר מַה אֶעֱשֶׂה לִבְנִי" - שֶׁהוּא בּוֹרֵחַ מִן הַשְּׂרָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוּאֵל-א י, כב): "וַיִּשְׁאֲלוּ עוֹד בַּה' הֲבָא עוֹד הֵלֹם אִישׁ, וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה הוּא נֶחְבָּא אֶל הַכֵּלִים", אָמַר לָהֶם: וְלֹא עָרֵב הוּא? וְסוֹפוֹ שֶׁל עָרֵב לְצֵאת יְדֵי עַרְבוּתוֹ. אֶלָּא מִפְּנֵי מַה זָּכָה יְהוּדָה לְמַלְכוּת? אָמְרוּ לוֹ: לַמְּדָנוּ רַבֵּנוּ. אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי שֶׁקִּדֵּשׁ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכְּשֶׁעָלוּ שְׁבָטִים וְעָמְדוּ עַל הַיָּם, זֶה אוֹמֵר: 'אֵין אֲנִי יוֹרֵד'. וְזֶה אוֹמֵר: 'אֵין אֲנִי יוֹרֵד תְּחִלָּה', קָפַץ שִׁבְטוֹ שֶׁל יְהוּדָה וְיָרְדוּ בַתְּחִלָּה, וְקִדְּשׁוּ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְעַל אוֹתָהּ הַשָּׁעָה הוּא אוֹמֵר (תְּהִלִּים סט, ב): "הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים כִּי בָּאוּ מַיִם עַד נָפֶשׁ" וְגוֹ', וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תְּהִלִּים קיד, א): "בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְגוֹ' הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ", יְהוּדָה קִדֵּשׁ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַיָּם - לְכָךְ זָכָה, וְנַעֲשׂוּ "יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו":

יז. עָקְרוּ לְהָבִיא אֶת הֶחָתָן וְאֶת הַכַּלָּה, הִנִּיחוּ שָׁם זָקֵן אוֹ חוֹלֶה - אֵין צְרִיכִין לְבָרֵךְ לְמַפְרֵעַ. וּכְשֶׁהֵן חוֹזְרִין - אֵין צְרִיכִין לְבָרֵךְ לְכַתְּחִלָּה. לֹא הִנִּיחוּ שָׁם זָקֵן אוֹ חוֹלֶה - צְרִיכִין לְבָרֵךְ לְמַפְרֵעַ. וּכְשֶׁהֵן חוֹזְרִין - צְרִיכִין לְבָרֵךְ לְכַתְּחִלָּה:

יח. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהָיָה מֵסֵב וְאוֹכֵל, קָרְאוּ חֲבֵרוֹ לְדַבֵּר עִמּוֹ - אֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ לְמַפְרֵעַ. וּכְשֶׁהוּא חוֹזֵר אֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ לְכַתְּחִלָּה. הִפְלִיג - צָרִיךְ לְבָרֵךְ לְמַפְרֵעַ. וּכְשֶׁהוּא חוֹזֵר - צָרִיךְ לְבָרֵךְ לְכַתְּחִלָּה:

---

[10] אֶפְתַּח עוֹד בִּדְבַר הֲלָכָה?

יט. פּוֹעֲלִין שֶׁהָיוּ עוֹדְרִין בַּתְּאֵנִים, וְגוֹדְרִין בַּתְּמָרִים, וּמוֹסְקִין בַּזֵּיתִים, אַף עַל פִּי שֶׁמַּפְסִיקִין וְאוֹכְלִין, מַפְסִיקִין וְאוֹכְלִין - אֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ לְמַפְרֵעַ. וּכְשֶׁהֵן חוֹזְרִין - אֵין צְרִיכִין לְבָרֵךְ לְכַתְּחִלָּה. הִפְלִיגוּ - צְרִיכִין לְבָרֵךְ לְמַפְרֵעַ. וּכְשֶׁהֵן חוֹזְרִין - צְרִיכִין לְבָרֵךְ לְכַתְּחִלָּה:

מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. לֹא יֹאכַל אָדָם עֶרֶב שַׁבָּת מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לְשַׁבָּת בְּתַאֲוָה; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אָדָם אוֹכֵל וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁתֶּחֱשַׁךְ. מַפְסִיקִין לַשַּׁבָּתוֹת; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֵין מַפְסִיקִין:

ב. מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, וְרַבִּי יְהוּדָה, וְרַבִּי יוֹסֵי, שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בְּעֵכוֹ, וְקִדַּשׁ עֲלֵיהֶם הַיּוֹם. אָמַר לוֹ רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי: רְצוֹנְךָ וְנַפְסִיק לַשַּׁבָּת? אָמַר לוֹ: 'בְּכָל יוֹם אַתָּה מְחַבֵּב דְּבָרַי בִּפְנֵי יְהוּדָה, עַכְשָׁו אַתָּה מְחַבֵּב דִּבְרֵי יְהוּדָה בְּפָנַי; (אֶסְתֵּר ז, ח): "הַגַּם לִכְבּוֹשׁ אֶת הַמַּלְכָּה עִמִּי בַּבָּיִת"?!' אָמַר לוֹ: 'אִם כֵּן, לֹא נִפְסֹק, שֶׁמָּא תִּקָּבַע הֲלָכָה לְדוֹרוֹת'. אָמְרוּ: לֹא זָזוּ מִשָּׁם, עַד שֶׁקָּבְעוּ הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי:

ג. הָיוּ מְסֻבִּין, וְקִדַּשׁ עֲלֵיהֶם הַיּוֹם - עוֹקְרִין וּמְבִיאִין כּוֹס שֶׁל יַיִן, וְאוֹמְרִין עָלָיו קִדֻּשַׁת הַיּוֹם; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אוֹכֵל וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁתֶּחֱשַׁךְ:

ד. גָּמְרוּ מָזְגוּ לוֹ כּוֹס רִאשׁוֹן - מְבָרֵךְ עָלָיו בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, וּמַזְכִּיר שֶׁל שַׁבָּת בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן. וּבַשֵּׁנִי - אוֹמֵר עָלָיו קִדֻּשַׁת הַיּוֹם:

ה. כֵּיצַד סֵדֶר הַהֶסֵבָּה? בִּזְמַן שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִטּוֹת, גָּדוֹל - מֵיסֵב בָּרֹאשׁ שֶׁל רִאשׁוֹנָה. וְשֵׁנִי לוֹ - לְמַטָּה הֵימֶנּוּ. וּבִזְמַן שֶׁהֵן שָׁלֹשׁ מִטּוֹת, גָּדוֹל - מֵסֵב בָּאֶמְצָעִית. שֵׁנִי לוֹ - לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ. שְׁלִישִׁי לוֹ - לְמַטָּה הֵימֶנּוּ. כָּךְ הָיוּ מְסַדְּרִין וְהוֹלְכִין:

ו. כֵּיצַד סֵדֶר נְטִילָה? עַד חֲמִשָּׁה - מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל. מֵחֲמִשָּׁה וָאֵילָךְ - מַתְחִילִין מִן הַקָּטָן, עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַחֲמִשָּׁה, וְחוֹזֵר וּמַתְחִיל מִן הַגָּדוֹל. וּלְמָקוֹם שֶׁמַּיִם אַחֲרוֹנִים חוֹזְרִין - שָׁם בְּרָכָה חוֹזֶרֶת:

ז. סֵדֶר לִמְזִיגַת הַכּוֹס: בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן - מַתְחִיל מִן הַגָּדוֹל. אַחַר הַמָּזוֹן - מַתְחִילִין מִן הַמְבָרֵךְ. רָצָה לַחֲלֹק כָּבוֹד לְרַבּוֹ, אוֹ לְמִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ:

ח. שְׁנַיִם - מַמְתִּינִין זֶה אֶת זֶה בַּקְּעָרָה. שְׁלֹשָׁה - אֵין מַמְתִּינִין. הַמְבָרֵךְ - פּוֹשֵׁט יָדוֹ רִאשׁוֹן. רָצָה לַחֲלֹק כָּבוֹד לְרַבּוֹ, אוֹ לְמִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ:

ט. לֹא יִשֹּׁךְ אָדָם מִן הַפְּרוֹסָה וְיַחֲזִירֶנָּה בַּקְּעָרָה, מִפְּנֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת:

י. לֹא יִשְׁתֶּה אָדָם מִן הַכּוֹס וְיִתְּנֶנּוּ לַחֲבֵרוֹ, לְפִי שֶׁאֵין דַּעַת הַבְּרִיּוֹת שָׁוֹת:

יא. אֶחָד מְשַׁמֵּשׁ אֶת הַשְּׁנַיִם - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל עִמָּהֶן. שְׁלֹשָׁה - אֵינוֹ אוֹכֵל עִמָּהֶן עַד שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ רְשׁוּת:

יב. בָּא לָהֶם מְתִיקָה בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן - מְבָרֵךְ עַל הַמָּזוֹן וּפוֹטֵר אֶת הַמְּתִיקָה:

יג. רַבִּי מוֹנָא אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה: פַּת הַבָּאָה בְּכִסְנִין אַחַר הַמָּזוֹן - טְעוּנָה בְּרָכָה לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ:

יד. מַיִם רִאשׁוֹנִים - רְשׁוּת. אַחֲרוֹנִים - חוֹבָה. מַיִם רִאשׁוֹנִים - מַפְסִיק. אַחֲרוֹנִים - אֵינוֹ מַפְסִיק:

טו. הַכֹּל חַיָּבִין בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן, כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים, וְגֵרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִין, חֲלָלִין וּמַמְזֵרִין, נְתִינִין, סְרִיס אָדָם, סְרִיס חַמָּה, פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה - כֻּלָּן חַיָּבִין, וּמוֹצִיאִין אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן. טוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - חַיָּבִין, וְאֵין מוֹצִיאִין אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן:

טז. אַנְדְּרוֹגִינוֹס - מוֹצִיא אֶת מִינוֹ, וְאֵינוֹ מוֹצִיא שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ. טוּמְטוּם - אֵינוֹ מוֹצִיא, לֹא אֶת מִינוֹ וְלֹא אֶת שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ:

יז. מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין - אֵינוֹ מוֹצִיא, לֹא אֶת מִינוֹ וְלֹא אֶת שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ:

יח. נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים - פְּטוּרִין, וְאֵין מוֹצִיאִין אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן. בֶּאֱמֶת אָמְרוּ: אִשָּׁה - מְבָרֶכֶת לְבַעְלָהּ. וּבֵן - מְבָרֵךְ לְאָבִיו. עֶבֶד - לְרַבּוֹ:

יט. קָטָן שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - מְזַמְּנִים עָלָיו. וְשֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, שֶׁיָּכוֹל לֶאֱכֹל כַּזַּיִת - מְזַמְּנִין עָלָיו, וְשֶׁאֵין יָכוֹל לֶאֱכוֹל כַּזַּיִת - אֵין מְזַמְּנִין עָלָיו. וְאֵין מְדַקְדְּקִין בְּקָטָן:

כ. בֵּין שֶׁאָמַר: 'נְבָרֵךְ' בֵּין שֶׁאָמַר: 'בָּרְכוּ' - אֵין תּוֹפְסִין אוֹתוֹ עַל כָּךְ. הַנַּקְדָּנִין - תּוֹפְסִין אוֹתוֹ עַל כָּךְ. בְּעֶשְׂרִים - נֶחְלְקוּ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בָּהֶן אֶחָד שֶׁמַּפְטִירִין אוֹתוֹ מִן הַזִּמּוּן:

כא. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: עָלוּ וְהֵסַבּוּ, אֲפִלּוּ לֹא טָבַל עִמָּהֶם אֶלָּא בְּצִיר - מְזַמְּנִין עָלָיו:

כב. עוֹבֵד כּוֹכָבִים הַמְּבָרֵךְ בַּשֵּׁם - עוֹנִין אַחֲרָיו אָמֵן. כּוּתִי הַמְּבָרֵךְ בַּשֵּׁם - אֵין עוֹנִין אַחֲרָיו אָמֵן, עַד שֶׁיִּשְׁמַע אֶת הַבְּרָכָה כֻּלָּהּ:

כג. הָיָה מַקְרִיב זְבָחִים בִּירוּשָׁלַיִם, אוֹמֵר: 'בָּרוּךְ שֶׁהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה'. כְּשֶׁהוּא מַקְרִיבָם, אוֹמֵר: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַקְרִיב זְבָחִים'. כְּשֶׁהוּא אוֹכְלָם, אוֹמֵר: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לֶאֱכֹל זְבָחִים':

כד. עֲשָׂרָה שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין, אַף עַל פִּי שֶׁכֻּלָּן אוֹכְלִין מִכִּכָּר אֶחָד - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ. יָשְׁבוּ לֶאֱכֹל, אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד אוֹכֵל מִכִּכָּרוֹ - אֶחָד מְבָרֵךְ לְכֻלָּן:

כה. פּוֹעֲלִין שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין מְלָאכָה אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת - הֲרֵי אֵלּוּ מְבָרְכִין לְאַחֲרֵיהָ שְׁתַּיִם. כֵּיצַד? מְבָרֵךְ בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה כְּתִקָּנָהּ, כּוֹלֵל שְׁנִיָּה שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם בְּשֶׁל אֶרֶץ, וְחוֹתֵם בְּשֶׁל אֶרֶץ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעוֹשִׂין בִּשְׂכָרָן. אֲבָל אִם הָיוּ עוֹשִׂין עִמּוֹ בַּסְּעוּדָה, אוֹ שֶׁהָיָה בַּעַל הַבַּיִת מֵיסֵב עִמָּהֶם - הֲרֵי אֵלּוּ מְבָרְכִין כְּתִקָּנָן. אַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁבֵּין בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בַּסְּעוּדָה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן, שֶׁהַיּוֹם גּוֹרֵם לַיַּיִן שֶׁיָּבֹא, וּכְבָר קִדַּשׁ הַיּוֹם וַעֲדַיִן לֹא בָּא. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם, שֶׁהַיַּיִן גּוֹרֵם לַקִּדֻּשָּׁה שֶׁתֵּאָמֵר. דָּבָר אַחֵר: בִּרְכַּת הַיַּיִן - תְּדִיר, וּבִרְכַּת הַיּוֹם - אֵינוֹ תָּדִיר, תָּדִיר וְשֶׁאֵינוֹ תָּדִיר - תָּדִיר קֹדֶם. וַהֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל:

כו. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נוֹטְלִין לַיָּדַיִם וְאַחַר כָּךְ מוֹזְגִין אֶת הַכּוֹס. שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר מוֹזְגִין תְּחִלָּה אֶת הַכּוֹס, שֶׁמָּא נִטְמְאוּ מַשְׁקִין שֶׁבַּאֲחוֹרֵי הַכּוֹס מֵחֲמַת יָדָיו, וְיַחְזְרוּ וִיטַמְּאוּ אֶת הַכּוֹס. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֲחוֹרֵי הַכּוֹס לְעוֹלָם טְמֵאִין. דָּבָר אַחֵר: אֵין נְטִילַת יָדַיִם אֶלָּא סָמוּךְ לַסְּעוּדָה:

כז. מוֹזְגִין אֶת הַכּוֹס וְאַחַר כָּךְ נוֹטְלִין לַיָּדַיִם. שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר נוֹטְלִין תְּחִלָּה, שֶׁמָּא יִטַּמְּאוּ מַשְׁקִין שֶׁל יָדַיִם מֵחֲמַת הַכּוֹס, וַיַּחְזְרוּ וִיטַמְּאוּ אֶת הַיָּדַיִם. אֶלָּא מוֹזְגִין אֶת הַכּוֹס וְאַחַר כָּךְ נוֹטְלִין לַיָּדַיִם:

כח. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְקַנֵּחַ יָדוֹ בַּמַּפָּה וּמַנִּיחָהּ עַל הַשֻּׁלְחָן. שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר עַל הַכֶּסֶת, שֶׁמָּא נִטְמְאוּ מַשְׁקִין שֶׁבַּמַּפָּה מֵחֲמַת הַכֶּסֶת, וַיַּחְזְרוּ וִיטַמְּאוּ אֶת הַיָּדַיִם. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: סָפֵק מַשְׁקִים לַיָּדַיִם - טָהוֹר. דָּבָר אַחֵר: אֵין נְטִילָה לְחֻלִּין מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא מְקַנֵּחַ יָדוֹ בַּמַּפָּה וּמַנִּיחָהּ עַל הַכֶּסֶת, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר עַל הַשֻּׁלְחָן, שֶׁמָּא יִטַּמְּאוּ מַשְׁקִין שֶׁבַּמַּפָּה מֵחֲמַת הַשֻּׁלְחָן, וַיַּחְזְרוּ וִיטַמְּאוּ אֶת הָאוֹכְלִין:

כט. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת מִפְּנֵי אֲבוּד אוֹכְלִין, וְאַחַר כָּךְ נוֹטְלִין לַיָּדַיִם. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: הָיָה שַׁמָּשׁ תַּלְמִיד חָכָם

וּמְלַקֵּט פֵּרוּרִין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כַּזַּיִת - נוֹטְלִין לַיָּדַיִם, וְאַחַר כָּךְ מְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת:

ל. הֵבִיאוּ לְפָנָיו שֶׁמֶן וְיַיִן - בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: כּוֹס יַיִן - בִּשְׁמֹאלוֹ. וְשֶׁמֶן עָרֵב - בִּימִינוֹ. מְבָרֵךְ עַל הַשֶּׁמֶן, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אוֹחֵז הַיַּיִן - בִּימִינוֹ. וְהַשֶּׁמֶן - בִּשְׂמֹאלוֹ. מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן וְשׁוֹתֵהוּ, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל הַשֶּׁמֶן וְטוֹחֶה בְּרֹאשׁ הַשַּׁמָּשׁ. אִם הָיָה שַׁמָּשׁ תַּלְמִיד חָכָם - טָחוֹ בַּכֹּתֶל, לְפִי שֶׁאֵין שֶׁבַח לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁיֵּצֵא לַשּׁוּק כְּשֶׁהוּא מְבֻשָּׂם:

לא. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן שֶׁבַּתְּחִלָּה, וְעַל הַבְדָּלָה שֶׁבַּסּוֹף. וְעַל מַה נֶּחְלְקוּ? עַל הַמָּאוֹר וְעַל הַבְּשָׂמִים, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: עַל הַמָּאוֹר וְאַחַר כָּךְ הַבְּשָׂמִים. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: בְּשָׂמִים וְאַחַר כָּךְ מָאוֹר:

לב. הַנִּכְנָס לְבֵיתוֹ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת - מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן וְעַל הַמָּאוֹר וְעַל הַבְּשָׂמִים, וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר הַבְדָּלָה. וְאִם אֵין לוֹ אֶלָּא כּוֹס אֶחָד - מַנִּיחוֹ אַחַר הַמָּזוֹן וּמְשַׁלְשְׁלָן כֻּלָּן לְאַחֲרָיו. וְאוֹמֵר הַבְדָּלָה: בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וּבְמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב, וּבְמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת לְיוֹם טוֹב, וּבְמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב לְחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד. הָרָגִיל - אוֹמֵר הַבְדָּלוֹת הַרְבֵּה. וְשֶׁאֵינוֹ רָגִיל - אוֹמֵר אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם:

לג. בֵּית הַמִּדְרָשׁ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֶחָד מְבָרֵךְ לְכֻלָּן. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ:

לד. הָיָה לוֹ נֵר טָמוּן בְּחֵיקוֹ אוֹ בְּפַנָּס, אוֹ שֶׁרָאָה אֶת הַשַּׁלְהֶבֶת וְלֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָהּ, אוֹ נִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָהּ וְלֹא רָאָה הַשַּׁלְהֶבֶת - אֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלֶיהָ עַד שֶׁיִּרְאֶה אֶת הַשַּׁלְהֶבֶת וּמִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָהּ:

לה. עֲשָׂשִׁית שֶׁלֹּא כָּבְתָה - מְבָרֵךְ עָלֶיהָ. נֵר שֶׁל נָכְרִי - אֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלֶיהָ. יִשְׂרָאֵל שֶׁהִדְלִיק מִנָּכְרִי, וְנָכְרִי שֶׁהִדְלִיק מִיִּשְׂרָאֵל - מְבָרֵךְ עָלֶיהָ. מֵאֵימָתַי מְבָרֵךְ? מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ. לֹא בֵּרַךְ מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ - יְבָרֵךְ כָּל הַלַּיְלָה. לֹא בֵּרַךְ כָּל הַלַּיְלָה - לֹא יְבָרֵךְ מֵעַתָּה:

לו. הָאֵשׁ וְהַכֹּלְאַיִם - אֵינָן מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, אֲבָל עָלוּ בְּמַחְשָׁבָה מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֵשׁ גֵּיהִנֹּם שֶׁנִּבְרֵאת בְּיוֹם שֵׁנִי - אֵינָהּ כָּבְתָה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה סו, כד): "וְאֵשָׁם לֹא תִכְבֶּה". הָאֵשׁ וְהַבְּשָׂמִים שֶׁבַּמֶּרְחָץ - אֵינוֹ מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן:

לז. הָיָה עוֹמֵד בַּחֲנוּת שֶׁל בְּשָׂמִים כָּל הַיּוֹם - אֵינוֹ מְבָרֵךְ אֶלָּא פַּעַם אַחַת. הָיָה נִכְנָס וְיוֹצֵא נִכְנָס וְיוֹצֵא - מְבָרֵךְ עַל כָּל פַּעַם וּפַעַם:

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק:

וְאִלֵּין תּוֹלְדָת יִצְחָק בַּר אַבְרָהָם אַבְרָהָם אוֹלִיד יָת יִצְחָק:

וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יִצְחָק – יַעֲקֹב וְעֵשָׂו הָאֲמוּרִים בַּפָּרָשָׁה. **אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק** – עַל יְדֵי שֶׁכָּתַב הַכָּתוּב "יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם", הוּזְקַק לוֹמַר "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק". לְפִי שֶׁהָיוּ לֵיצָנֵי הַדּוֹר אוֹמְרִים: מֵאֲבִימֶלֶךְ נִתְעַבְּרָה שָׂרָה, שֶׁהֲרֵי כַּמָּה שָׁנִים שֶׁהֵתָּה עִם אַבְרָהָם וְלֹא נִתְעַבְּרָה הֵימֶנּוּ. מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? צָר קְלַסְתֵּר פָּנָיו שֶׁל יִצְחָק דּוֹמֶה לְאַבְרָהָם, וְהֵעִידוּ הַכֹּל "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק". וְזֶהוּ שֶׁכָּתַב כָּאן "יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם", שֶׁהֲרֵי עֵדוּת יֵשׁ שֶׁ"אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק".

וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה:

וַהֲוָה יִצְחָק בַּר אַרְבְּעִין שְׁנִין כַּד נְסִיב יָת רִבְקָה בַּת בְּתוּאֵל אֲרַמָּאָה מִפַּדַּן אֲרָם אֲחָתֵיהּ דְּלָבָן אֲרַמָּאָה לֵיהּ לְאִתּוּ:

בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה – שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁבָּא אַבְרָהָם מֵהַר הַמּוֹרִיָּה נִתְבַּשֵּׂר שֶׁנּוֹלְדָה רִבְקָה. וְיִצְחָק הָיָה בֶּן שְׁלוֹשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנָה, שֶׁהֲרֵי בּוֹ בַּפֶּרֶק מֵתָה שָׂרָה, וּמִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק עַד הָעֲקֵדָה שֶׁמֵּתָה שָׂרָה שְׁלוֹשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנָה. כִּי בַת תִּשְׁעִים הָיְתָה כְּשֶׁנּוֹלַד יִצְחָק, וּבַת מֵאָה עֶשְׂרִים וְשֶׁבַע כְּשֶׁמֵּתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה..." – הֲרֵי לְיִצְחָק שְׁלֹשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנִים, וּבוֹ בַּפֶּרֶק נוֹלְדָה רִבְקָה. הִמְתִּין לָהּ עַד שֶׁתֵּהֵא רְאוּיָה לְבִיאָה שְׁלֹשׁ שָׁנִים וּנְשָׂאָהּ. **בַּת בְּתוּאֵל מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן** – וְכִי עֲדַיִן לֹא נִכְתַּב שֶׁהִיא בַת בְּתוּאֵל וַאֲחוֹת לָבָן וּמִפַּדַּן אֲרָם? אֶלָּא לְהַגִּיד שִׁבְחָהּ, שֶׁהָיְתָה בַּת רָשָׁע וַאֲחוֹת רָשָׁע, וּמִקּוֹמָהּ אַנְשֵׁי רָשַׁע, וְלֹא לָמְדָה מִמַּעֲשֵׂיהֶם. **מִפַּדַּן אֲרָם** – עַל שֵׁם שֶׁשְּׁנֵי אֲרָם הָיוּ: אֲרָם נַהֲרַיִם וַאֲרָם צוֹבָה, קוֹרֵא אוֹתוֹ "פַּדָּן" – לְשׁוֹן "צֶמֶד בָּקָר", תַּרְגּוּם "פַּדַּן תּוֹרָיָא". וְיֵשׁ פּוֹתְרִין "פַּדַּן אֲרָם" כְּמוֹ "שְׂדֵה אֲרָם", שֶׁבִּלְשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל קוֹרִין לְשָׂדֶה "פַּדָּן".

וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַי־הוָה לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר לוֹ יְ־הוָה וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ:

וְצַלִּי יִצְחָק קֳדָם יְיָ לְקֳבֵיל אִתְּתֵיהּ אֲרֵי עַקְרָא הִיא וְקַבֵּיל צְלוֹתֵיהּ יְיָ וְעַדְיָאַת רִבְקָה אִתְּתֵיהּ:

וַיֶּעְתַּר – הִרְבָּה וְהִפְצִיר בִּתְפִלָּה. **וַיֵּעָתֶר לוֹ** – נִתְפַּצֵּר וְנִתְפַּיֵּס וְנִתְפַּתָּה לוֹ. וְאוֹמֵר אֲנִי: כָּל לְשׁוֹן "עֶתֶר" לְשׁוֹן הַפְצָרָה וְרִבּוּי הוּא, וְכֵן: "וַעֲתַר עֲנַן הַקְּטֹרֶת", מַרְבִּית עֲלַת הֶעָשָׁן. וְכֵן: "וְהַעְתַּרְתֶּם עָלַי דִּבְרֵיכֶם". וְכֵן: "וְנַעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא", דּוֹמוֹת לְמְרֻבּוֹת וְהִנָּם לְמַשָּׂא, אינקריישמיני"ט בְּלַעַ"ז. **לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ** – זֶה עוֹמֵד בְּזָוִית זוֹ וּמִתְפַּלֵּל, וְזוֹ עוֹמֶדֶת בְּזָוִית זוֹ וּמִתְפַּלֶּלֶת. **וַיֵּעָתֶר לוֹ** – וְלֹא לָהּ, שֶׁאֵין דּוֹמֶה תְּפִלַּת צַדִּיק בֶּן רָשָׁע לִתְפִלַּת צַדִּיק בֶּן צַדִּיק. לְפִיכָךְ "לוֹ" וְלֹא "לָהּ".

וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת־יְ־הוָה:

וְדָחֲקִין בְּנַיָּא בִּמְעֵהָא וַאֲמַרַת אִם כֵּן לְמָא דְּנָן אֲנָא וַאֲזַלַת לְמִתְבַּע אוּלְפָן מִן קֳדָם יְיָ:

וַיִּתְרֹצְצוּ – עַל כָּרְחֵךְ הַמִּקְרָא הַזֶּה אוֹמֵר דָּרְשֵׁנִי, שֶׁסָּתַם מַה הִיא "רְצִיצָה" זוֹ וְכָתַב: "אִם כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי". רַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּהוּ לְשׁוֹן "רִיצָה": כְּשֶׁהָיְתָה עוֹבֶרֶת עַל פִּתְחֵי תּוֹרָה שֶׁל שֵׁם וְעֵבֶר – יַעֲקֹב רָץ וּמְפַרְכֵּס לָצֵאת. עוֹבֶרֶת עַל פִּתְחֵי עֲבוֹדָה זָרָה – עֵשָׂו מְפַרְכֵּס לָצֵאת. דָּבָר אַחֵר: מִתְרוֹצְצִים זֶה עִם זֶה, וּמְרִיבִים בְּנַחֲלַת שְׁנֵי עוֹלָמוֹת. **וַתֹּאמֶר אִם כֵּן** – גָּדוֹל צַעַר הָעִבּוּר. **לָמָּה זֶּה אָנֹכִי** – מִתְאַוָּה וּמִתְפַּלֶּלֶת עַל הֵרָיוֹן. **וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ** – לְבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל שֵׁם. **לִדְרֹשׁ אֶת ה'** – שֶׁיַּגִּיד לָהּ מַה תְּהֵא בְּסוֹפָהּ.

וַיֹּאמֶר יְ־הוָה לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר:

וַאֲמַר יְיָ לַהּ תְּרֵין עַמְּמִין בִּמְעֵכִי וְתַרְתֵּין מַלְכְוָן מִמְּעֵכִי יִתְפְּרְשָׁן וּמַלְכוּ מִמַּלְכוּ תִּתַּקַּף וְרַבָּא יִשְׁתַּעְבַּד לְזְעֵירָא:

וַיֹּאמֶר ה' לָהּ – עַל יְדֵי שָׁלִיחַ. לְשֵׁם נֶאֱמַר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְהוּא אָמַר לָהּ. **שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ** – "גּוֹיִם" כְּתִיב: אֵלּוּ אַנְטוֹנִינוּס וְרַבִּי, שֶׁלֹּא פָּסְקוּ מֵעַל שׁוּלְחָנָם לֹא צְנוֹן וְלֹא חֲזֶרֶת, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. **וּשְׁנֵי לְאֻמִּים** – אֵין "לְאוֹם" אֶלָּא מַלְכוּת. **מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ** – מִן הַמֵּעַיִם הֵם נִפְרָדִים, זֶה לְרִשְׁעוֹ וְזֶה לְתֻמּוֹ. **מִלְּאֹם יֶאֱמָץ** – לֹא יִשְׁוּו בִּגְדֻלָּה: כְּשֶׁזֶּה קָם זֶה נוֹפֵל. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "אִמְּלָאָה הֶחֳרָבָה" – לֹא נִתְמַלְּאָה צוֹר אֶלָּא מֵחֳרָבָנָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם.

וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת וְהִנֵּה תוֹמִם בְּבִטְנָהּ:

וּשְׁלִימוּ יוֹמָהָא לְמֵילַד וְהָא תְיוֹמִין בִּמְעֵהָא:

וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ – אֲבָל בְּתָמָר כְּתִיב: "וַיְהִי בְּעֵת לִדְתָּהּ", שֶׁלֹּא מָלְאוּ יָמֶיהָ כִּי לְשִׁבְעָה חֳדָשִׁים יְלָדָתַם. **וְהִנֵּה תוֹמִם** – חָסֵר. וּבְתָמָר "תְּאוֹמִים" מָלֵא, לְפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶם צַדִּיקִים, אֲבָל כָּאן אֶחָד צַדִּיק וְאֶחָד רָשָׁע.

וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו:

וּנְפַק קַדְמָאָה סָמוּק כּוּלֵּיהּ כִּגְלוֹם דִּסְעַר וּקְרוֹ שְׁמֵיהּ עֵשָׂו:

אַדְמוֹנִי – סִימָן הוּא שֶׁיְּהֵא שׁוֹפֵךְ דָּמִים. **כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר** – מָלֵא שֵׂעָר כְּטַלִּית שֶׁל צֶמֶר הַמְלֵאָה שֵׂעָר, פלוקייד"א בְּלַעַ"ז. **וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו** – הַכֹּל קָרְאוּ לוֹ כֵּן, לְפִי שֶׁהָיָה נַעֲשֶׂה וְנִגְמָר בִּשְׂעָרוֹ כְּבֶן שָׁנִים הַרְבֵּה.

וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו וְיָדוֹ אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וְיִצְחָק בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם:

וּבָתַר כֵּן נְפַק אֲחוּהִי וּידֵיהּ אֲחִידָא בְּעִקְּבָא דְּעֵשָׂו וּקְרָא שְׁמֵיהּ יַעֲקֹב וְיִצְחָק בַּר שִׁתִּין שְׁנִין כַּד יְלִידַת יָתְהוֹן:

וְאַחֲרֵי כֵן יָצָא אָחִיו... – שָׁמַעְתִּי מִדְּרַשׁ אַגָּדָה הַדּוֹרְשׁוֹ לְפִי פְּשׁוּטוֹ: בַּדִּין הָיָה אוֹחֵז בּוֹ לְעַכְּבוֹ: יַעֲקֹב נוֹצַר מִטִּפָּה רִאשׁוֹנָה, וְעֵשָׂו מִן הַשְּׁנִיָּה. צֵא וּלְמַד מִשְּׁפוֹפֶרֶת שֶׁפִּיהָ קְצָרָה: תֵּן בָּהּ שְׁתֵּי אֲבָנִים זוֹ אַחַר זוֹ – הַנִּכְנֶסֶת רִאשׁוֹנָה תֵּצֵא אַחֲרוֹנָה, וְהַנִּכְנֶסֶת אַחֲרוֹנָה תֵּצֵא רִאשׁוֹנָה. נִמְצָא עֵשָׂו הַנּוֹצָר בָּאַחֲרוֹנָה יָצָא רִאשׁוֹן, וַיַּעֲקֹב שֶׁנּוֹצַר רִאשׁוֹנָה יָצָא אַחֲרוֹן. וַיַּעֲקֹב בָּא לְעַכְּבוֹ, שֶׁיְּהֵא רִאשׁוֹן לְלֵידָה כְּרִאשׁוֹן לִיצִירָה, וְיִפְטוֹר אֶת רַחְמָהּ וְיִטּוֹל אֶת הַבְּכוֹרָה מִן הַדִּין. **בַּעֲקֵב עֵשָׂו** – סִימָן שֶׁאֵין זֶה מַסְפִּיק לִגְמוֹר מַלְכוּתוֹ עַד שֶׁזֶּה עוֹמֵד וְנוֹטְלָהּ הֵימֶנּוּ. **וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב** – הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. דָּבָר אַחֵר: אָבִיו קָרָא לוֹ "יַעֲקֹב" עַל שֵׁם אֲחִיזַת הָעָקֵב. **בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה** – עֶשֶׂר שָׁנִים מִשֶּׁנִּשָּׂאָה, עַד שֶׁנַּעֲשֵׂית בַּת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּרְאוּיָה לְהֵרָיוֹן. וְעֶשֶׂר שָׁנִים הַלָּלוּ צִפָּה וְהִמְתִּין לָהּ כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה אָבִיו לְשָׂרָה. כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִתְעַבְּרָה, יָדַע שֶׁהִיא עֲקָרָה וְהִתְפַּלֵּל עָלֶיהָ. וְשִׁפְחָה לֹא רָצָה לִשָּׂא, לְפִי שֶׁנִּתְקַדֵּשׁ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה לִהְיוֹת עוֹלָה תְּמִימָה.

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים:

וּרְבִיאוּ עוּלִימַיָּא וַהֲוָה עֵשָׂו גְּבַר נְחַשׁ יְרֻכָן גְּבַר נָפֵיק חֲקַל וְיַעֲקֹב גְּבַר שְׁלִים מְשַׁמֵּישׁ בֵּית אוּלְפָנָא:

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו – כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ קְטַנִּים לֹא הָיוּ נִכָּרִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם, וְאֵין אָדָם מְדַקְדֵּק בָּהֶם מַה טִּיבָם. כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּנֵי שְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, זֶה פֵּרַשׁ לְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְזֶה פֵּרַשׁ לַעֲבוֹדָה זָרָה. **יֹדֵעַ צַיִד** – לָצוּד וּלְרַמּוֹת אֶת אָבִיו בְּפִיו. וְשׁוֹאֲלוֹ: אַבָּא, הֵיאַךְ מְעַשְּׂרִין אֶת הַמֶּלַח וְאֶת הַתֶּבֶן? כַּסָּבוּר אָבִיו שֶׁהוּא מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת. **אִישׁ שָׂדֶה** – כְּמַשְׁמָעוֹ: אָדָם בָּטֵל, וְצוֹדֶה בְּקַשְׁתּוֹ חַיּוֹת וְעוֹפוֹת. **תָּם** – אֵינוֹ בָקִי בְּכָל אֵלֶּה, כְּלִבּוֹ כֵּן פִּיו. מִי שֶׁאֵינוֹ חָרִיף לְרַמּוֹת קָרוּי "תָּם". **יֹשֵׁב אֹהָלִים** – אָהֳלוֹ שֶׁל שֵׁם וְאָהֳלוֹ שֶׁל עֵבֶר.

וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו כִּי־צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת־יַעֲקֹב:

וּרְחֵים יִצְחָק יָת עֵשָׂו אֲרֵי מְצֵידֵיהּ הֲוָה אָכֵיל וְרִבְקָה רְחֵימַת יָת יַעֲקֹב:

בְּפִיו – כְּתַרְגּוּמוֹ: בְּפִיו שֶׁל יִצְחָק. וּמִדְּרָשׁוֹ: בְּפִיו שֶׁל עֵשָׂו, שֶׁהָיָה צָד אוֹתוֹ וּמְרַמֵּהוּ בִּדְבָרָיו.

וַיָּזֵד יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף:

וּבִשֵּׁיל יַעֲקֹב תַּבְשִׁילָא וְעָאל עֵשָׂו מִן חַקְלָא וְהוּא מְשַׁלְהֵי:

וַיָּזֵד – לְשׁוֹן בִּשּׁוּל, כְּתַרְגּוּמוֹ. **וְהוּא עָיֵף** – בִּרְצִיחָה, כְּמָה דְּתֵימָא: "כִּי עָיְפָה נַפְשִׁי לְהֹרְגִים".

וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן־הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ אֱדוֹם:

וַאֲמַר עֵשָׂו לְיַעֲקֹב אַטְעֵימְנִי כְעַן מִן סְמוֹקָא סְמָקָא הָדֵין אֲרֵי מְשַׁלְהֵי אֲנָא עַל כֵּן קָרָא שְׁמֵיהּ אֱדוֹם:

הַלְעִיטֵנִי – אֶפְתַּח פִּי וּשְׁפוֹךְ הַרְבֵּה לְתוֹכָהּ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ: "אֵין אוֹבְסִין אֶת הַגָּמָל אֲבָל מַלְעִיטִין אוֹתוֹ". **מִן הָאָדֹם הָאָדֹם** – עֲדָשִׁים אֲדֻמּוֹת. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם מֵת אַבְרָהָם, שֶׁלֹּא יִרְאֶה אֶת עֵשָׂו בֶּן בְּנוֹ יוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה. וְאֵין זוֹ "שֵׂיבָה טוֹבָה" שֶׁהִבְטִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְפִיכָךְ קִצֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָמֵשׁ שָׁנִים מִשְּׁנוֹתָיו: שֶׁיִּצְחָק חַי מֵאָה וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְזֶה מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה. וּבִשֵּׁל יַעֲקֹב עֲדָשִׁים לְהַבְרוֹת אֶת הָאָבֵל. וְלָמָּה עֲדָשִׁים? שֶׁדּוֹמוֹת לְגַלְגַּל, שֶׁהָאֲבֵלוּת גַּלְגַּל הַחוֹזֵר בָּעוֹלָם.

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כַיּוֹם אֶת־בְּכֹרָתְךָ לִי:

וַאֲמַר יַעֲקֹב זַבִּין כְּיוֹם דִּלְהֵי יָת בְּכִירוּתָךְ לִי:

מִכְרָה כַיּוֹם – כְּתַרְגּוּמוֹ: "כְּיוֹם דִּלְהֵן" – כַּיּוֹם שֶׁהוּא בָּרוּר, כָּךְ מְכוֹר לִי מְכִירָה בְּרוּרָה. **בְּכֹרָתְךָ** – לְפִי שֶׁהָעֲבוֹדָה בִּבְכוֹרוֹת. אָמַר יַעֲקֹב: אֵין רָשָׁע זֶה כְּדַאי שֶׁיַּקְרִיב לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה־זֶּה לִי בְּכֹרָה:

וַאֲמַר עֵשָׂו הָא אֲנָא אָזֵיל לְמֻמָת וּלְמָא דְּנָן לִי בְּכִירוּתָא:

הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת – אָמַר עֵשָׂו: מַה טִּיבָהּ שֶׁל עֲבוֹדָה זוֹ? אָמַר לוֹ כַּמָּה אַזְהָרוֹת וְעוֹנָשִׁין וּמִיתוֹת תְּלוּיִין בָּהּ. כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ: "אֵלּוּ הֵן שֶׁבְּמִיתָה:...שְׁתוּיֵי יַיִן וּפְרוּעֵי רֹאשׁ". אָמַר: אֲנִי הוֹלֵךְ לָמוּת עַל יָדָהּ, אִם כֵּן מַה חֵפֶץ לִי בָּהּ?

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרָתוֹ לְיַעֲקֹב:

וַאֲמַר יַעֲקֹב קַיֵּים לִי כְּיוֹם דִּלְהֵי וְקַיֵּים לֵיהּ וְזַבִּין יָת בְּכִירוּתֵיהּ לְיַעֲקֹב:

וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־הַבְּכֹרָה:

וְיַעֲקֹב יְהַב לְעֵשָׂו לְחֵים וּתַבְשִׁיל דְּטִלּוּפְחִין וַאֲכַל וּשְׁתִי וְקָם וַאֲזַל וְשָׁט עֵשָׂו יָת בְּכִירוּתָא:

וַיִּבֶז עֵשָׂו – הֵעִיד הַכָּתוּב עַל רִשְׁעוֹ, שֶׁבִּזָּה עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל מָקוֹם.

וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל־אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה:

וַהֲוָה כַּפְנָא בְּאַרְעָא בָּר מִכַּפְנָא קַדְמָאָה דַּהֲוָה בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם וַאֲזַל יִצְחָק לְוָת אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא דִּפְלִשְׁתָּאֵי לִגְרָר:

וַיֵּרָא אֵלָיו יְ-הוָה וַיֹּאמֶר אַל־תֵּרֵד מִצְרָיְמָה שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ:

וְאִתְגְּלִי לֵיהּ יְיָ וַאֲמַר לָא תֵּיחוֹת לְמִצְרָיִם שְׁרִי בְּאַרְעָא דְּאֵימַר לָךְ:

אַל תֵּרֵד מִצְרָיְמָה – שֶׁהָיָה דַּעְתּוֹ לָרֶדֶת מִצְרַיְמָה, כְּמוֹ שֶׁיָּרַד אָבִיו בִּימֵי הָרָעָב. אָמַר לוֹ: "אַל תֵּרֵד מִצְרַיְמָה", שֶׁאַתָּה עוֹלֶה תְּמִימָה, וְאֵין חוּצָה לָאָרֶץ כְּדַאי לָךְ.

גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרְכֶךָּ כִּי־לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וַהֲקִמֹתִי אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ:

דּוּר בְּאַרְעָא הָדָא וִיהֵי מֵימְרִי בְּסַעְדָּךְ וַאֲבָרְכִינָּךְ אֲרֵי לָךְ וְלִבְנָךְ אֶתֵּין יָת כָּל אַרְעָתָא הָאִלֵּין וַאֲקַיֵּם יָת קְיָמָא דְּקַיֵּימִית לְאַבְרָהָם אֲבוּךְ:

הָאֵל – כְּמוֹ "הָאֵלֶּה".

וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֵת כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ:

וְאַסְגֵּי יָת בְּנָךְ כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא וְאֶתֵּין לִבְנָךְ יָת כָּל אַרְעָתָא הָאִלֵּין וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִיל בְּנָךְ כֹּל עַמְמֵי אַרְעָא:

וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ – אָדָם אוֹמֵר לִבְנוֹ: יְהִא זַרְעֲךָ כְּזַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק. וְכֵן בְּכָל הַמִּקְרָא, וְזֶה אָב לְכֻלָּן: "בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂימְךָ...". וְאַף לְעִנְיַן הַקְּלָלָה מָצִינוּ כֵּן: "וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאָלָה", שֶׁהַמְקַלֵּל שׂוֹנְאוֹ אוֹמֵר: תְּהֵא כִּפְלוֹנִית. וְכֵן: "וְהַנַּחְתֶּם שִׁמְכֶם לִשְׁבוּעָה לִבְחִירַי", שֶׁהַנִּשְׁבַּע אוֹמֵר: אֲהֵא כִּפְלוֹנִי אִם עָשִׂיתִי כָּךְ וָכָךְ.

עֵקֶב אֲשֶׁר־שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי:

חֻלָּף דְּקַבִּיל אַבְרָהָם לְמֵימְרִי וּנְטַר מַטְרַת מֵימְרִי פִּקּוּדַי קְיָמַי וְאוֹרָיָתִי:

שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקוֹלִי – כְּשֶׁנִּסִּיתִי אוֹתוֹ. **וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי** – גְּזֵרוֹת לְהַרְחָקָה עַל הָאַזְהָרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, כְּגוֹן: שְׁנִיּוֹת לָעֲרָיוֹת וּשְׁבוּת לַשַּׁבָּת. **מִצְוֹתַי** – דְּבָרִים שֶׁאִלּוּ לֹא נִכְתְּבוּ רָאוּיִין הֵם לְהִצְטַוּוֹת, כְּגוֹן: גֶּזֶל וּשְׁפִיכוּת דָּמִים. **חֻקּוֹתַי** – דְּבָרִים שֶׁיֵּצֶר הָרָע וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מְשִׁיבִין עֲלֵיהֶם, כְּגוֹן אֲכִילַת חֲזִיר וּלְבִישַׁת שַׁעְטְנֵז, שֶׁאֵין טַעַם בַּדָּבָר, אֶלָּא גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ וְחֻקּוֹתָיו עַל עֲבָדָיו. **וְתוֹרֹתָי** – לְהָבִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי.

שני

פָּרָשַׁת גְּרָר

וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בִּגְרָר:

וִיתֵיב יִצְחָק בִּגְרָר:

וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אֲחֹתִי הִוא כִּי יָרֵא לֵאמֹר אִשְׁתִּי פֶּן־יַהַרְגֻנִי אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם עַל־רִבְקָה כִּי־טוֹבַת מַרְאֶה הִוא:

וּשְׁאִילוּ אֲנָשֵׁי אַתְרָא עַל עִיסַק אִתְּתֵיהּ וַאֲמַר אֲחָת הִיא אֲרֵי דְּחֵיל לְמֵימַר אִתְּתִי דִּלְמָא יִקְטְלוּנַנִי אֲנָשֵׁי אַתְרָא עַל רִבְקָה אֲרֵי שַׁפִּירַת חֵיזוּ הִיא:

לְאִשְׁתּוֹ – עַל אִשְׁתּוֹ, כְּמוֹ: "אִמְרִי לִי אָחִי הוּא".

וַיְהִי כִּי אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים וַיַּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחַלּוֹן וַיַּרְא וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ:

וַהֲוָה כַּד סְגִיאוּ לֵיהּ תַּמָּן יוֹמַיָּא וְאִסְתַּכִּי אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא דִּפְלִשְׁתָּאֵי מִן חַרְכָּא וַחְזָא וְהָא יִצְחָק מְחַיֵּיךְ עִם רִבְקָה אִתְּתֵיהּ:

כִּי אָרְכוּ – אָמַר: מֵעַתָּה אֵין לִי לִדְאוֹג, מֵאַחַר שֶׁלֹּא אֲנָסוּהָ עַד עַכְשָׁיו, וְלֹא נִזְהַר לִהְיוֹת נִשְׁמָר. **וַיַּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ...** – רָאָהוּ מְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ.

וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אַךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הִוא וְאֵיךְ אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק כִּי אָמַרְתִּי פֶּן־אָמוּת עָלֶיהָ:

וּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַאֲמַר בְּרַם הָא אִתְּתָךְ הִיא וְאֵיכְדֵין אֲמַרְתְּ אֲחָת הִיא וַאֲמַר לֵיהּ יִצְחָק אֲרֵי אֲמַרִית דִּלְמָא אֶתְקְטִיל עֲלַהּ:

וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ כִּמְעַט שָׁכַב אַחַד הָעָם אֶת־אִשְׁתֶּךָ וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם:

וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ מָא דָּא עֲבַדְתְּ לַנָא כִּזְעֵיר פּוֹן שְׁכִיב דְּמִיחַד בְּעַמָּא יָת אִתְּתָךְ וְאֵיתֵיתָא עֲלַנָא חוֹבָא:

אַחַד הָעָם – הַמְיוּחָד בָּעָם,, זֶה הַמֶּלֶךְ. **וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם** – אִם שָׁכַב כְּבָר, הֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם.

וַיְצַו אֲבִימֶלֶךְ אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנֹּגֵעַ בָּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת יוּמָת:

וּפַקִּיד אֲבִימֶלֶךְ יָת כָּל עַמָּא לְמֵימַר דְּיַנְזִיק לְגוּבְרָא הָדֵין וּלְאִתְּתֵיהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל:

וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְ-הוָה:

וּזְרַע יִצְחָק בְּאַרְעָא הַהִיא וְאַשְׁכַּח בְּשַׁתָּא הַהִיא עַל חַד מְאָה בִּדְשַׁעֲרוּהִי וּבָרְכֵיהּ יְיָ:

בָּאָרֶץ הַהִוא – אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ חֲשׁוּבָה כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַצְמָהּ, כְּאֶרֶץ שִׁבְעָה גוֹיִם. **בַּשָּׁנָה הַהִוא** – אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ כְּתִקָּנָהּ, שֶׁהָיְתָה שְׁנַת רָעָבוֹן. **בָּאָרֶץ הַהִוא, בַּשָּׁנָה הַהִוא** – שְׁנֵיהֶם לָמָּה? לוֹמַר שֶׁהָאֶרֶץ קָשָׁה וְהַשָּׁנָה קָשָׁה. **מֵאָה שְׁעָרִים** – שֶׁאֲמָדוּהָ כַּמָּה רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת, וְעָשְׂתָה עַל אַחַת שֶׁאֲמָדוּהָ מֵאָה. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: אֹמֶד זֶה לְמַעֲשְׂרוֹת הָיָה.

שלישי

וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל עַד כִּי־גָדַל מְאֹד:

וּרְבָא גּוּבְרָא וַאֲזַל אָזֵיל סָגֵי וְרָבֵי עַד דִּרְבָא לַחְדָּא:

כִּי גָדַל מְאֹד – שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: זֶבֶל פִּרְדוֹתָיו שֶׁל יִצְחָק, וְלֹא כַסְפּוֹ וּזְהָבוֹ שֶׁל אֲבִימֶלֶךְ.

וַיְהִי־לוֹ מִקְנֵה־צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבֻדָּה רַבָּה וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים:

וַהֲוָה לֵיהּ גֵּיתֵי עָנָא וְגֵיתֵי תּוֹרֵי וַעֲבֵדָה סַגִּי וְקַנִּיאוּ בֵּיהּ פְּלִשְׁתָּאֵי:

וַעֲבֻדָּה רַבָּה – פְּעֻלָּה רַבָּה, בִּלְשׁוֹן לַעַ"ז אוברייינ"א). "עֲבוֹדָה" מַשְׁמָע עֲבוֹדָה אַחַת, "עֲבֻדָּה" מַשְׁמַע פְּעֻלָּה רַבָּה.

וְכָל־הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְאוּם עָפָר:

וְכָל בֵּירֵי דַּחֲפַרוּ עַבְדֵי אֲבוּהִי בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם אֲבוּהִי טָמוּנִין פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְלוֹנִין עַפְרָא:

סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים – מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ: תַּקָּלָה הֵם לָנוּ מִפְּנֵי הַגְּיָסוֹת הַבָּאוֹת עָלֵינוּ. "טָמוּנִין פְּלִשְׁתָּאֵי" לְשׁוֹן סְתִימָה, וּבִלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה: "מְטַמְטֵם אֶת הַלֵּב".

וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד:

וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק אִיזֵיל מֵעִמָּנָא אֲרֵי תְּקֵיפְתְּ מִנָּנָא לַחְדָּא:

וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק וַיִּחַן בְּנַחַל־גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם:

וְאַזַל מִתַּמָּן יִצְחָק וּשְׁרָא בְּנַחְלָא דִּגְרָר וִיתִיב תַּמָּן:

בְּנַחַל גְּרָר – רָחוֹק מִן הָעִיר.

וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר ׀ אֶת־בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיְסַתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמֹת אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אָבִיו:

וְתָב יִצְחָק וַחְפַר יָת בֵּירֵי דְּמַיָּא דַּחְפַרוּ בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם אֲבוּהִי וְטָמוּנִין פְּלִשְׁתָּאֵי בָּתַר דְּמִית אַבְרָהָם וּקְרָא לְהוֹן שְׁמָהָן כִּשְׁמָהָן דַּהֲוָה קָרֵי לְהוֹן אֲבוּהִי:

וַיָּשָׁב... וַיַּחְפֹּר – הַבְּאֵרוֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו, וּפְלִשְׁתִּים סִתְּמוּם מִקּוֹדֶם שֶׁנָּסַע יִצְחָק מִגְּרָר – חָזַר וַחֲפָרָן.

וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק בַּנָּחַל וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים:

וַחַפַרוּ עַבְדֵי יִצְחָק בְּנַחְלָא וְאַשְׁכַּחוּ תַּמָּן בֵּיר דְּמַיִין נְבִעִין:

וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם־רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ:

וּנְצוֹ רָעֲוָתָא דִּגְרָר עִם רָעֲוָתָא דְּיִצְחָק לְמֵימַר דִּילָנָא מַיָּא וּקְרָא שְׁמַהּ דְּבֵירָא עֵשֶׂק אֲרֵי אִתְעַסַּקוּ עִמֵּיהּ:

עֵשֶׂק – עֲרָעוּר. **כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ** – נִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ עָלֶיהָ בִּמְרִיבָה וְעַרְעוּר.

וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת וַיָּרִיבוּ גַּם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שִׂטְנָה:

וַחַפַרוּ בֵּיר אֲחָרִי וּנְצוֹ אַף עֲלַהּ וּקְרָא שְׁמַהּ שִׂטְנָה:

שִׂטְנָה – נוישימינ"ט.

וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי־עַתָּה הִרְחִיב יְ-הוָה לָנוּ וּפָרִינוּ בָּאָרֶץ:

וְאִסְתַּלַּק מִתַּמָּן וַחְפַר בֵּיר אֲחָרִי וְלָא נְצוֹ עֲלַהּ וּקְרָא שְׁמַהּ רְחוֹבוֹת וַאֲמַר אֲרֵי כְּעַן אַפְּתִי יְיָ לַנָא וְנִפּוּשׁ בְּאַרְעָא:

וּפָרִינוּ בָּאָרֶץ – כְּתַרְגּוּמוֹ: "וְנִפּוּשׁ בְּאַרְעָא".

רביעי

וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שָׁבַע:	וּסְלִיק מִתַּמָּן לִבְאֵר שָׁבַע:
וַיֵּרָא אֵלָיו יְ-הוָה בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱ-לֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנֹכִי וּבֵרַכְתִּיךָ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ בַּעֲבוּר אַבְרָהָם עַבְדִּי:	וְאִתְגְּלִי לֵיהּ יְיָ בְּלֵילְיָא הַהוּא וַאֲמַר אֲנָא אֱ-לָהֵיהּ דְּאַבְרָהָם אָבוּךְ לָא תִּדְחַל אֲרֵי בְּסַעֲדָךְ מֵימְרִי וַאֲבָרְכִנָּךְ וַאַסְגֵּי יָת בְּנָךְ בְּדִיל אַבְרָהָם עַבְדִּי:
וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְ-הוָה וַיֵּט־שָׁם אָהֳלוֹ וַיִּכְרוּ־שָׁם עַבְדֵי־יִצְחָק בְּאֵר:	וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא וְצַלִּי בִּשְׁמָא דַיְיָ וּפְרֵסִיהּ תַּמָּן לְמַשְׁכְּנֵיהּ וּכְרוֹ תַּמָּן עַבְדֵי יִצְחָק בֵּירָא:

פָּרָשַׁת שְׁבוּעַת פְּלִשְׁתִּים

וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ:	וַאֲבִימֶלֶךְ אֲתָא לְוָתֵיהּ מִגְּרָר וְסִיעַת מֵרָחֲמוֹהִי וּפִיכֹל רַב חֵילֵיהּ:

וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ – כְּתַרְגּוּמוֹ: "וְסִיעַת מֵרָחֲמוֹהִי", סִיעַת מֵאוֹהֲבָיו. וְיֵשׁ פּוֹתְרִין "מֵרֵעֵהוּ" מ"ם מִיסוֹד הַתֵּיבָה, כְּמוֹ "שְׁלִשִׁים מֵרֵעִים" דְּשִׁמְשׁוֹן, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה תֵּיבַת "וַאֲחֻזַּת" דְּבוּקָה. אֲבָל אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ לְדַבֵּר עַל הַמַּלְכוּת כֵּן, "סִיעַת אוֹהֲבָיו", שֶׁאִם כֵּן כָּל סִיעַת אוֹהֲבָיו הוֹלִיךְ עִמּוֹ, וְלֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא סִיעָה אַחַת שֶׁל אוֹהֲבִים. לָכֵן יֵשׁ לְפָתְרוֹ בַּלָּשׁוֹן הָרִאשׁוֹן. וְאַל תִּתְמַהּ עַל תָּי"ו שֶׁל "אֲחֻזַּת", וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ תֵּיבָה סְמוּכָה, יֵשׁ דּוּגְמָתָהּ בַּמִּקְרָא: "עֶזְרַת מִצָּר", "וּשְׁכֶרֶת וְלֹא מְיָין". **אֲחֻזַּת** – לְשׁוֹן קְבוּצָה וַאֲגֻדָּה, שֶׁנֶּאֱחָזִין יָחַד.

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וַתְּשַׁלְּחוּנִי מֵאִתְּכֶם:	וַאֲמַר לְהוֹן יִצְחָק מָדֵין אֲתֵיתוֹן לְוָתִי וְאַתּוּן סְנֵיתוֹן יָתִי וְשַׁלַּחְתּוּנִי מִלְּוָתְכוֹן:
וַיֹּאמְרוּ רָאוֹ רָאִינוּ כִּי־הָיָה יְ-הוָה עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ:	וַאֲמַרוּ מִחְזָא חֲזֵינָא אֲרֵי הֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדָךְ וַאֲמַרְנָא תִּתְקַיַּים כְּעַן מוֹמָתָא דַהֲוָת בֵּין אֲבָהָתָנָא בֵּינָנָא וּבֵינָךְ וְנִגְזַר קְיָם עִמָּךְ:

רָאוֹ רָאִינוּ – "רָאוֹ" בְּאָבִיךָ, "רָאִינוּ" בָּךְ. **תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ...** – הָאָלָה אֲשֶׁר "בֵּינוֹתֵינוּ" מִימֵי אָבִיךָ, תְּהִי גַּם עַתָּה **בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ** –.

אִם־תַּעֲשֵׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נְגַעְנוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמְּךָ רַק־טוֹב וַנְּשַׁלֵּחֲךָ בְּשָׁלוֹם אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ יְ-הוָה:	אִם־תַּעֲבִיד עִמָּנָא בִּישָׁא כְּמָא דְּלָא אַנְזִיקְנָךְ וּכְמָא דַעֲבַדְנָא עִמָּךְ לְחוֹד טָב וְשַׁלַּחְנָךְ בִּשְׁלָם אַתְּ כְּעַן בְּרִיכָא דַיְיָ:

לֹא נְגַעְנוּךָ – כְּשֶׁאָמַרְנוּ לְךָ "לֵךְ מֵעִמָּנוּ". **אַתָּה** – גַּם אַתָּה עֲשֵׂה לָנוּ כְּמוֹ כֵּן.

חמישי

וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ:	וַעֲבַד לְהוֹן מִשְׁתְּיָא וַאֲכָלוּ וּשְׁתִיאוּ:
וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וַיִּשָּׁבְעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיְשַׁלְּחֵם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ מֵאִתּוֹ בְּשָׁלוֹם:	וְאַקְדִּימוּ בְּצַפְרָא וְקַיְּימוּ גְּבַר לַאֲחוּהִי וְשַׁלְּחִנּוּן יִצְחָק וַאֲזַלוּ מִלְּוָתֵיהּ בִּשְׁלָם:
וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי יִצְחָק וַיַּגִּדוּ לוֹ עַל־אֹדוֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפָרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מָצָאנוּ מָיִם:	וַהֲוָה בְּיוֹמָא הַהוּא וַאֲתוֹ עַבְדֵי יִצְחָק וְחַוִּיאוּ לֵיהּ עַל עֵיסַק בֵּירָא דַחְפַּרוּ וַאֲמַרוּ לֵיהּ אַשְׁכַּחְנָא מַיָּא:
וַיִּקְרָא אֹתָהּ שִׁבְעָה עַל־כֵּן שֵׁם־הָעִיר בְּאֵר שֶׁבַע עַד הַיּוֹם הַזֶּה:	וּקְרָא יָתַהּ שִׁבְעָה עַל כֵּן שְׁמַהּ דְּקַרְתָּא בְּאֵר שָׁבַע עַד יוֹמָא הָדֵין:

שִׁבְעָה – עַל שֵׁם הַבְּרִית.

וַיְהִי עֵשָׂו בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי הַחִתִּי וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־אֵילֹן הַחִתִּי:	וַהֲוָה עֵשָׂו בַּר אַרְבְּעִין שְׁנִין וּנְסִיב אִתְּתָא יָת יְהוּדִית בַּת בְּאֵרִי חִתָּאָה וְיָת בָּשְׂמַת בַּת אֵילוֹן חִתָּאָה:

בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה – עֵשָׂו הָיָה נִמְשָׁל לַחֲזִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְכַרְסֶמֶנָּה חֲזִיר הַיָּעַר". הַחֲזִיר הַזֶּה כְּשֶׁהוּא שׁוֹכֵב, פּוֹשֵׁט טְלָפָיו, לוֹמַר: רְאוּ שֶׁאֲנִי טָהוֹר! כָּךְ אֵלּוּ גּוֹזְלִים וְחוֹמְסִים וּמַרְאִים עַצְמָם כְּשֵׁרִים. כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיָה עֵשָׂו צָד נָשִׁים מִתַּחַת יַד בַּעֲלֵיהֶן וּמְעַנֶּה אוֹתָם. כְּשֶׁהָיָה בֶּן אַרְבָּעִים אָמַר: אַבָּא בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה נָשָׂא אִשָּׁה, אַף אֲנִי כֵּן.

וַתִּהְיֶיךְ מַרַת רוּחַ לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה:	**וַהֲוָאָה מְסָרְבָן וּמַרְגְּזָן עַל מֵימַר יִצְחָק וְרִבְקָה:**

מוֹרַת רוּחַ – לְשׁוֹן הַמְּרָאוּת רוּחַ, כְּמוֹ: "מַמְרִים הֱיִיתֶם". כָּל מַעֲשֵׂיהֶן הָיוּ לְהַכְעִיס וּלְעַצְּבוֹן **לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה**, שֶׁהָיוּ עוֹבְדוֹת עֲבוֹדָה זָרָה.

**וַיְהִי כִּי־זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיךָן עֵינָיו מֵרְאֹת וַיִּקְרָא אֶת־עֵשָׂו	בְּנוֹ הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּנִי:**	**וַהֲוָה כַּד סִיב יִצְחָק וּכְהָיָא עֵינוֹהִי מִלְּמֶחְזֵי וּקְרָא יָת עֵשָׂו בְּרֵיהּ רַבָּא וַאֲמַר לֵיהּ בְּרִי וַאֲמַר לֵיהּ הָאֲנָא:**

וַתִּכְהֶיךָן – בַּעֲשָׁנָן שֶׁל אֵלּוּ. דָּבָר אַחֵר: כְּשֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְהָיָה אָבִיו רוֹצֶה לִשְׁחָטוֹ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם, וְרָאוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְהָיוּ בוֹכִים, וְיָרְדוּ דִּמְעוֹתֵיהֶם וְנָפְלוּ עַל עֵינָיו. לְכָיְכָךְ כָּהוּ עֵינָיו. דָּבָר אַחֵר: כְּדֵי שֶׁיִּטּוֹל יַעֲקֹב אֶת הַבְּרָכוֹת.

וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי:	**וַאֲמַר הָא כְעַן סֵיבִית לֵית אֲנָא יָדַע יוֹם מוֹתִי:**

לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי – אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: אִם מַגִּיעַ אָדָם לְפֶרֶק אֲבוֹתָיו, יִדְאַג חָמֵשׁ שָׁנִים לִפְנֵיהֶן וְחָמֵשׁ לְאַחַר כֵּן. וְיִצְחָק הָיָה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים וְשָׁלוֹשׁ. אָמַר: שֶׁמָּא לְפֶרֶק אִמִּי אֲנִי מַגִּיעַ, וְהִיא מֵתָה בַּת מֵאָה וְעֶשְׂרִים וְשֶׁבַע, וַהֲרֵינִי בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים סָמוּךְ לְפִרְקָהּ? לְכָיְכָךְ **לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי** – שֶׁמָּא לְפֶרֶק אִמִּי, שֶׁמָּא לְפֶרֶק אַבָּא.

וְעַתָּה שָׂא־נָא כֵלֶיךָ תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי צָיִד:	**וּכְעַן סַב כְּעַן זֵינָךְ סֵיפָךְ וְקַשְׁתָּךְ וּפוֹק לְחַקְלָא וְצוּד לִי צֵידָא:**

שָׂא נָא – לְשׁוֹן הַשְׁחָזָה, כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ: "אֵין מַשְׁחִיזִין אֶת הַסַּכִּין, אֲבָל מַשִּׂיאָה עַל גַּבֵּי חֲבֵרָתָהּ" – חַדֵּד סַכִּינְךָ וּשְׁחוֹט יָפֶה, שֶׁלֹּא תַּאֲכִילֵנִי נְבֵלָה. **תֶּלְיְךָ** – חַרְבְּךָ שֶׁדֶּרֶךְ לִתְלוֹתָהּ. **וְצוּדָה לִי** – מִן הַהֶפְקֵר וְלֹא מִן הַגָּזֵל.

וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי וְהָבִיאָה לִּי וְאֹכֵלָה בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת:	**וַעֲבֵיד לִי תַּבְשִׁילִין כְּמָא דְּרְחֵימִית וְאַעֵיל לִי וְאֵיכוֹל בְּדִיל דִּתְבָרְכִנָּךְ נַפְשִׁי עַד לָא אֲמוּת:**

וְרִבְקָה שֹׁמַעַת בְּדַבֵּר יִצְחָק אֶל־עֵשָׂו בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לָצוּד צַיִד לְהָבִיא:	**וְרִבְקָה שְׁמַעַת כַּד מַלִּיל יִצְחָק עִם עֵשָׂו בְּרֵיהּ וַאֲזַל עֵשָׂו לְחַקְלָא לְמִצַּד צֵידָא לְאֵיתָאָה:**

לָצוּד צַיִד לְהָבִיא – מַהוּ "לְהָבִיא"? אִם לֹא יִמְצָא צַיִד, יָבִיא מִן הַגָּזֵל.

וְרִבְקָה אֹמֶרֶת אֶל־יַעֲקֹב בְּנָהּ לֵאמֹר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת־אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־עֵשָׂו אָחִיךָ לֵאמֹר:	**וְרִבְקָה אֲמַרַת לְיַעֲקֹב בְּרַהּ לְמֵימַר הָא שְׁמַעִית מִן אֲבוּךְ מְמַלֵּיל עִם עֵשָׂו אֲחוּךְ לְמֵימַר:**

הָבִיאָה לִּי צַיִד וַעֲשֵׂה־לִּי מַטְעַמִּים וְאֹכֵלָה וַאֲבָרֶכְכָה לִפְנֵי יְ-הוָה לִפְנֵי מוֹתִי:	**אֵיתָא לִי צֵידָא וַעֲבֵיד לִי תַּבְשִׁילִין וְאֵיכוֹל וַאֲבָרְכִנָּךְ קֳדָם יְיָ קֳדָם מוֹתִי:**

לִפְנֵי ה' – בִּרְשׁוּתוֹ, שֶׁיַּסְכִּים עַל יָדִי.

וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי לַאֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֹתָךְ:	**וּכְעַן בְּרִי קַבֵּיל מִנִּי לְמָא דַּאֲנָא מְפַקְּדָא יָתָךְ:**

לֶךְ־נָא אֶל־הַצֹּאן וְקַח־לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדָיֵי עִזִּים טֹבִים וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מַטְעַמִּים לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר אָהֵב:	**אֵיזֵיל כְּעַן לְעָנָא וְסַב לִי מִתַּמָּן תְּרֵין גְּדָיֵי עִזִּין טָבִין וְאַעֲבֵיד יָתְהוֹן תַּבְשִׁילִין לַאֲבוּךְ כְּמָא דְּרָחֵים:**

וְקַח לִי – מִשֶּׁלִּי הֵם וְאֵינָם גָּזֵל, שֶׁכָּךְ כָּתַב לָהּ יִצְחָק בִּכְתֻבָּתָהּ לִטּוֹל שְׁנֵי גְדָיֵי עִזִּים בְּכָל יוֹם. **שְׁנֵי גְדָיֵי עִזִּים** – וְכִי שְׁנֵי גְדָיֵי עִזִּים הָיָה מַאֲכָל שֶׁל יִצְחָק? אֶלָּא פֶּסַח הָיָה, הָאֶחָד הִקְרִיב לְפִסְחוֹ, וְהָאֶחָד עָשָׂה מַטְעַמִּים; בְּפִרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. **כַּאֲשֶׁר אָהֵב** – כִּי טַעַם הַגְּדִי כְּטַעַם הַצְּבִי.

וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ וְאָכָל בַּעֲבֻר אֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ:	**וְתַעֵיל לַאֲבוּךְ וְיֵיכוֹל בְּדִיל דִּיבָרְכִנָּךְ קֳדָם מוֹתֵיהּ:**

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־רִבְקָה אִמּוֹ הֵן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר וְאָנֹכִי אִישׁ חָלָק:	**וַאֲמַר יַעֲקֹב לְרִבְקָה אִמֵּיהּ הָא עֵשָׂו אַחִי גְּבַר סַעֲרָן וַאֲנָא גְּבַר שְׁעִיעַ:**

אִישׁ שָׂעִר – בַּעַל שֵׂעָר.

אוּלַי יְמַשֵּׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ וְהֵבֵאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה:

מָאם יְמוּשַׁנֵּנִי אַבָּא וְאֵיהֵי בְּעֵינוֹהִי כְּמִתְלָעֵב וְאַיְתִי עָלַי לְוָטִין וְלָא בִּרְכָן:

יְמַשֵּׁנִי – כְּמוֹ "מְמַשֵּׁשׁ בַּצָּהֳרַיִם".

וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי אַךְ שְׁמַע בְּקֹלִי וְלֵךְ קַח־לִי:

וַאֲמַרַת לֵיהּ אִמֵּיהּ עֲלַי אִתְאַמַּר בִּנְבוּאָה דְּלָא יֵיתוֹן לְוָטַיָּא עֲלָךְ בְּרִי בְּרַם קַבֵּיל מִנִּי וְאֵיזֵיל סַב לִי:

וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אִמּוֹ מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו:

וַאֲזַל וּנְסִיב וְאַיְתִי לְאִמֵּיהּ וַעֲבַדַת אִמֵּיהּ תַּבְשִׁילִין כְּמָא דְּרָחֵים אֲבוּהִי:

וַתִּקַּח רִבְקָה אֶת־בִּגְדֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת וַתַּלְבֵּשׁ אֶת־יַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטֹן:

וּנְסִיבַת רִבְקָה יָת לְבוּשֵׁי עֵשָׂו בְּרַהּ רַבָּא דְּכִיְיתָא דְּעִמַּהּ בְּבֵיתָא וְאַלְבֵּישַׁת יָת יַעֲקֹב בְּרַהּ זְעֵירָא:

הַחֲמֻדֹת – הַנְּקִיּוֹת, כְּתַרְגּוּמוֹ "דְּכִיְיתָא". דָּבָר אַחֵר: שֶׁחָמַד אוֹתָן מִן נִמְרוֹד. אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת – וַהֲלֹא כַּמָּה נָשִׁים הָיוּ לוֹ, וְהוּא מַפְקִיד אֵצֶל אִמּוֹ? אֶלָּא שֶׁהָיָה בָּקִי בְּמַעֲשֵׂיהֶן וְחוֹשְׁדָן.

וְאֵת עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים הִלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו וְעַל חֶלְקַת צַוָּארָיו:

וְיָת מַשְׁכֵּי דִּגְדֵי בְנֵי עִזֵּי אַלְבֵּישַׁת עַל יְדוֹהִי וְעַל שְׁעִיעוּת צַוְּרֵיהּ:

וַתִּתֵּן אֶת־הַמַּטְעַמִּים וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשָׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב בְּנָהּ:

וִיהַבַת יָת תַּבְשִׁילַיָּא וְיָת לַחְמָא דַּעֲבַדַת בִּידָא דְּיַעֲקֹב בְּרַהּ:

וַיָּבֹא אֶל־אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי מִי אַתָּה בְּנִי:

וְעָאל לְוָת אֲבוּהִי וַאֲמַר אַבָּא וַאֲמַר הָאֲנָא מַן אַתְּ בְּרִי:

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי קוּם־נָא שְׁבָה וְאָכְלָה מִצֵּידִי בַּעֲבוּר תְּבָרֲכַנִּי נַפְשֶׁךָ:

וַאֲמַר יַעֲקֹב לַאֲבוּהִי אֲנָא עֵשָׂו בּוּכְרָךְ עֲבַדִית כְּמָא דְּמַלֵּלְתָּא עִמִּי קוּם כְּעַן אִסְתְּחַר וֶאֱכוֹל מִצֵּידִי בְּדִיל דִּתְבָרְכִנַּנִי נַפְשָׁךְ:

אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ – אָנֹכִי הַמֵּבִיא לְךָ, וְעֵשָׂו הוּא בְּכוֹרֶךָ. עָשִׂיתִי – כַּמָּה דְּבָרִים כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי. שְׁבָה – לְשׁוֹן מֵסֵב עַל הַשֻּׁלְחָן, לָכֵן מְתֻרְגָּם "אִסְתְּחַר".

וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־בְּנוֹ מַה־זֶּה מִהַרְתָּ לִמְצֹא בְּנִי וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יְ־הוָה אֱ־לֹהֶיךָ לְפָנָי:

וַאֲמַר יִצְחָק לִבְרֵיהּ מָא דֵּין אוֹחִיתָא לְאַשְׁכָּחָא בְּרִי וַאֲמַר אֲרֵי זְמִין יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָמָי:

וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב גְּשָׁה־נָּא וַאֲמֻשְׁךָ בְּנִי הַאַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו אִם־לֹא:

וַאֲמַר יִצְחָק לְיַעֲקֹב קְרַב כְּעַן וַאֲמוּשִׁנָּךְ בְּרִי הַאַתְּ דֵּין בְּרִי עֵשָׂו אִם לָא:

גְּשָׁה נָא וַאֲמֻשְׁךָ – אָמַר יִצְחָק בְּלִבּוֹ: אֵין דֶּרֶךְ עֵשָׂו לִהְיוֹת שֵׁם שָׁמַיִם שָׁגוּר בְּפִיו, וְזֶה אָמַר: "כִּי הִקְרָה ה' אֱ־לֹהֶיךָ".

וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיְמֻשֵּׁהוּ וַיֹּאמֶר הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו:

וּקְרֵיב יַעֲקֹב לְוָת יִצְחָק אֲבוּהִי וּמְשֵׁיהּ וַאֲמַר קָלָא קָלֵיהּ דְּיַעֲקֹב וִידַיָּא יְדֵי עֵשָׂו:

קוֹל יַעֲקֹב – שֶׁמְּדַבֵּר בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים: "קוּם נָא". אֲבָל עֵשָׂו בִּלְשׁוֹן קַנְטוּרְיָא דִּבֵּר: "יָקֵם אָבִי".

וְלֹא הִכִּירוֹ כִּי־הָיוּ יָדָיו כִּידֵי עֵשָׂו אָחִיו שְׂעִרֹת וַיְבָרְכֵהוּ:

וְלָא אִשְׁתְּמוֹדְעֵיהּ אֲרֵי הֲוָאָה יְדוֹהִי כִּידֵי עֵשָׂו אַחוּהִי סַעֲרָנִין וּבָרְכֵיהּ:

וַיֹּאמֶר אַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו וַיֹּאמֶר אָנִי:

וַאֲמַר אַתְּ דֵּין בְּרִי עֵשָׂו וַאֲמַר אֲנָא:

וַיֹּאמֶר אָנִי – לֹא אָמַר "אֲנִי עֵשָׂו" אֶלָּא "אָנִי".

וַיֹּאמֶר הַגְּשָׁה לִּי וְאֹכְלָה מִצֵּיד בְּנִי לְמַעַן תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי וַיַּגֶּשׁ־לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יַיִן וַיֵּשְׁתְּ:

וַאֲמַר קָרֵיב לִי וְאֵיכוֹל מִצֵּידָא דְּבְרִי בְּדִיל דִּתְבָרְכִנָּךְ נַפְשִׁי וְקָרֵיב לֵיהּ וַאֲכַל וְאַעֵיל לֵיהּ חַמְרָא וּשְׁתִי:

וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גְּשָׁה־נָּא וּשְׁקָה־לִּי בְּנִי:

וַאֲמַר לֵיהּ יִצְחָק אֲבוּהִי קְרַב כְּעַן וְשַׁק לִי בְּרִי:

וַיִּגַּשׁ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיָּרַח אֶת־רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ יְ-הוָה:

וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱ-לֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ:

וְיִתְּנִין לָךְ יְיָ מִטַּלָּא דִּשְׁמַיָּא וּמִטּוּבָא דְּאַרְעָא וְסַגְיוּת עִבּוּר וַחֲמַר:

יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲוֻ לְךָ לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲוֻ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרֲכֶיךָ בָּרוּךְ:

יִפְלְחוּנָךְ עַמְמִין וְיִשְׁתַּעְבְּדָן לָךְ מַלְכְוָן הֱוֵי רַב לַאֲחָךְ וְיִסְגְּדוּן לָךְ בְּנֵי אִמָּךְ לִיטָךְ יְהוֹן לִיטִין וּבְרִיכָךְ יְהוֹן בְּרִיכִין:

בְּנֵי אִמֶּךָ – וַיַּעֲקֹב אָמַר לִיהוּדָה "בְּנֵי אָבִיךָ", לְפִי שֶׁהָיוּ לוֹ בָנִים מִכַּמָּה אִמָּהוֹת. וְכָאן שֶׁלֹּא נָשָׂא אֶלָּא אִשָּׁה אַחַת, אָמַר: "בְּנֵי אִמֶּךָ". אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרֲכֶיךָ בָּרוּךְ – וּבְבִלְעָם הוּא אוֹמֵר: "מְבָרֲכֶיךָ בָרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר"? הַצַּדִּיקִים תְּחִלָּתָם יִסּוּרִים וְסוֹפָן שַׁלְוָה, וְאוֹרְרֵיהֶם וּמְצַעֲרֵיהֶם קוֹדְמִים לִמְבָרְכֵיהֶם, לְפִיכָךְ יִצְחָק הַקְּדִים קִלְלַת אוֹרְרִים לִבְרַכַּת מְבָרְכִים. וְהָרְשָׁעִים תְּחִלָּתָן שַׁלְוָה וְסוֹפָן יִסּוּרִין, לְפִיכָךְ בִּלְעָם הִקְדִּים בְּרָכָה לְקִלְלָה.

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה יִצְחָק לְבָרֵךְ אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ:

וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי יִצְחָק לְבָרָכָא יָת יַעֲקֹב וַהֲוָה בְּרַם מִפָּק נְפַק יַעֲקֹב מִן קֳדָם יִצְחָק אֲבוּהִי וְעֵשָׂו אֲחוּהִי עָאל מִצֵּידֵיהּ:

יָצֹא יָצָא – זֶה יוֹצֵא וְזֶה בָּא.

וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא מַטְעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקֻם אָבִי וְיֹאכַל מִצֵּיד בְּנוֹ בַּעֲבֻר תְּבָרֲכַנִּי נַפְשֶׁךָ:

וַעֲבַד אַף הוּא תַּבְשִׁילִין וְאַעֵיל לַאֲבוּהִי וַאֲמַר לַאֲבוּהִי יְקוּם אַבָּא וְיֵיכוֹל מִצֵּידָא דִּבְרֵיהּ בְּדִיל דִּתְבָרְכִנַּנִי נַפְשָׁךְ:

וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי־אָתָּה וַיֹּאמֶר אֲנִי בִּנְךָ בְּכֹרְךָ עֵשָׂו:

וַאֲמַר לֵיהּ יִצְחָק אֲבוּהִי מַן אַתְּ וַאֲמַר אֲנָא בְּרָךְ בּוּכְרָךְ עֵשָׂו:

וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי־אֵפוֹא הוּא הַצָּד־צַיִד וַיָּבֵא לִי וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא וָאֲבָרְכֵהוּ גַּם־בָּרוּךְ יִהְיֶה:

וּתְוַהּ יִצְחָק תְּוָהָא רַבָּא עַד לַחְדָּא וַאֲמַר מַן הוּא דֵּיכִי דְּצָד צֵידָא וְאַעֵיל לִי וַאֲכַלִית מִכּוֹלָא עַד לָא תֵּיעוֹל וּבָרֵיכְתֵּיהּ אַף בְּרִיךְ יְהֵי:

וַיֶּחֱרַד – כְּתַרְגּוּמוֹ: "וּתְוַהּ", לְשׁוֹן תְּמִיָּה. וּמִדְּרָשׁוֹ: רָאָה גֵּיהִנֹּם פְּתוּחָה מִתַּחְתָּיו. מִי אֵפוֹא – לָשׁוֹן לְעַצְמוֹ, מְשַׁמֵּשׁ עִם כַּמָּה דְּבָרִים: "אֵפוֹא" – אֵיֵּה פֹּה, מִי הוּא וְאֵיפֹה הוּא "הַצָּד צַיִד"? וָאֹכַל מִכֹּל – מִכָּל טְעָמִים שֶׁבִּקַּשְׁתִּי לִטְעוֹם, טָעַמְתִּי בּוֹ. גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה – שֶׁלֹּא תֹּאמַר: אִלּוּלֵי שֶׁרַמָּה יַעֲקֹב לְאָבִיו, לֹא נָטַל אֶת הַבְּרָכוֹת. לָכֵן הִסְכִּים וּבֵרְכוֹ מִדַּעְתּוֹ.

כִּשְׁמֹעַ עֵשָׂו אֶת־דִּבְרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בָּרְכֵנִי גַם־אָנִי אָבִי:

כַּד שְׁמַע עֵשָׂו יָת פִּתְגָמֵי אֲבוּהִי וּצְוַח צְוָחָא רַבָּא וּמְרִירָא עַד לַחְדָּא וַאֲמַר לַאֲבוּהִי בָּרִיכְנִי אַף לִי אַבָּא:

וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ:

וַאֲמַר עָאל אֲחוּךְ בְּחָכְמָא וְקַבִּיל בִּרְכָתָךְ:

בְּמִרְמָה – בְּחָכְמָה.

וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם אֶת־בְּכֹרָתִי לָקָח וְהִנֵּה עַתָּה לָקַח בִּרְכָתִי וַיֹּאמֶר הֲלֹא־אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה:

וַאֲמַר יָאוּת קָרָא שְׁמֵיהּ יַעֲקֹב וְחַכְמַנִי דְּנָן תַּרְתֵּין זִמְנִין יָת בְּכִירוּתִי נְסִיב וְהָא כְּעַן קַבִּיל בִּרְכְתִי וַאֲמַר הֲלָא שְׁבַקְתְּ לִי בִּרְכָא:

הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ – לְשׁוֹן תִּימָה הוּא, כְּמוֹ "הֲכִי אָחִי אַתָּה": שֶׁמָּא לְכָךְ נִקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב עַל שֵׁם סוֹפוֹ, שֶׁהוּא עָתִיד לְעָקְבֵנִי? תַּנְחוּמָא: לָמָּה חָרַד יִצְחָק? אָמַר: שֶׁמָּא עָוֹן יֵשׁ בִּי, שֶׁבֵּרַכְתִּי קָטָן לִפְנֵי גָדוֹל וְשִׁנִּיתִי סֵדֶר הַיַּחַס? הִתְחִיל עֵשָׂו מְצָעֵק: "וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם"! אָמַר לוֹ אָבִיו: מֶה עָשָׂה לְךָ? אָמַר לוֹ: "אֶת בְּכֹרָתִי לָקָח". אָמַר: בְּכָךְ הָיִיתִי מֵצֵר וְחָרַד שֶׁמָּא עָבַרְתִּי עַל שׁוּרַת הַדִּין. עַכְשָׁיו לַבְּכוֹר בֵּרַכְתִּי – "גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה". **וַיַּעְקְבֵנִי** – כְּתַרְגּוּמוֹ "וְכָמַנִי", אַרְבַּנִי. "וְאָרַב", "וְיִכְמוֹן". וְיֵשׁ מְתַרְגְּמִין "וְחַכְמַנִי", נִתְחַכֵּם לִי. **אֲצַלְתָּ** – לְשׁוֹן הַפְרָשָׁה, כְּמוֹ "וַיַּאֲצֵל".

וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֵן גְּבִיר שַׂמְתִּיו לָךְ וְאֶת־כָּל־אֶחָיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים וְדָגָן וְתִירֹשׁ סְמַכְתִּיו וּלְכָה אֵפוֹא מֶה אֶעֱשֶׂה בְּנִי:

וַאֲתִיב יִצְחָק וַאֲמַר לְעֵשָׂו הָא רַב שַׁוִּיתֵיהּ עִלָּוָךְ וְיָת כָּל אֲחוֹהִי יְהַבִית לֵיהּ לְעַבְדִּין וּבַעֲבוּר וּבַחֲמַר סְעַדְתֵּיהּ וְלָךְ כְּעַן מָא אַעְבֵּיד בְּרִי:

הֵן גְּבִיר – בְּרָכָה זוֹ שְׁבִיעִית הִיא, וְהוּא עוֹשֶׂה אוֹתָהּ רִאשׁוֹנָה? אֶלָּא אָמַר לוֹ: מַה תּוֹעֶלֶת לְךָ בִּבְרָכָה? אִם תִּקָּנָה נְכָסִים שֶׁלּוֹ הֵם, שֶׁהֲרֵי "גְּבִיר שַׂמְתִּיו לְךָ", וּמַה שֶׁקָּנָה עֶבֶד קָנָה רַבּוֹ. **וּלְכָה אֵפוֹא מֶה אֶעֱשֶׂה** – אַיֵּה אֵיפֹה אֲבַקֵּשׁ מַה לַּעֲשׂוֹת לָךְ?

וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־אָבִיו הַבְּרָכָה אַחַת הִוא־לְךָ אָבִי בָּרְכֵנִי גַם־אָנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ:

אַף לִי אַבָּא וַאֲרִים עֵשָׂו קָלֵיהּ וּבְכָא:

הַבְּרָכָה אַחַת – הֵ"א זוֹ מְשַׁמֶּשֶׁת לְשׁוֹן תְּמִיָּה, כְּמוֹ: "הַבְּמַחֲנַיִם", "הַשְּׁמֵנָה הִיא", "הַכְּמוֹת נָבָל".

וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעָל:

וַאֲתִיב יִצְחָק אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵיהּ הָא מִטּוּבָא דְּאַרְעָא יְהֵי מוֹתְבָךְ וּמִטַּלָּא דִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵילָא:

מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ... – זוֹ אִיטַלִּיאָה שֶׁל יָוָן.

וְעַל־חַרְבְּךָ תִחְיֶה וְאֶת־אָחִיךָ תַּעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ:

וְעַל חַרְבָּךְ תֵּיחֵי וְיָת אֲחוּךְ תִּפְלַח וִיהֵי כַּד יִעְבְּרוּן בְּנוֹהִי עַל פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא וְתַעְדֵּי נִירֵיהּ מֵעַל צַוָּרָךְ:

וְעַל חַרְבְּךָ – כְּמוֹ "בְּחַרְבְּךָ". יֵשׁ "עַל" בִּמְקוֹם בֵּי"ת, כְּמוֹ: "עֲמַדְתֶּם עַל חַרְבְּכֶם", בְּחַרְבְּכֶם; "עַל צִבְאֹתָם", בְּצִבְאֹתָם. **תָּרִיד** – לְשׁוֹן צַעַר, כְּמוֹ: "אָרִיד בְּשִׂיחִי". כְּלוֹמַר: כְּשֶׁיַּעַבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַתּוֹרָה, וְיִהְיֶה לְךָ פִּתְחוֹן פֶּה לְהִצְטַעֵר עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁנָּטַל, **וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ....**

וַיִּשְׂטֵם עֵשָׂו אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת־יַעֲקֹב אָחִי:

וּנְטַר עֵשָׂו דְּבָבוּ לְיַעֲקֹב עַל בִּרְכְתָא דְּבָרְכֵיהּ אֲבוּהִי וַאֲמַר עֵשָׂו בְּלִבֵּיהּ יִקְרְבוּן יוֹמֵי אֲבֵלֵיהּ דְּאַבָּא וְאֶקְטוֹל יָת יַעֲקֹב אֲחִי:

יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי – כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁלֹּא אֲצַעֵר אֶת אַבָּא. וּמִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה לְכַמָּה פָּנִים יֵשׁ.

וַיֻּגַּד לְרִבְקָה אֶת־דִּבְרֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ מִתְנַחֵם לְךָ לְהָרְגֶךָ:

וְאִתְחַוִּא לְרִבְקָה יָת פִּתְגָּמֵי עֵשָׂו בְּרַהּ רַבָּא וּשְׁלַחַת וּקְרַת לְיַעֲקֹב בְּרַהּ זְעֵירָא וַאֲמַרַת לֵיהּ הָא עֵשָׂו אֲחוּךְ כָּמֵין לָךְ לְמִקְטְלָךְ:

וַיֻּגַּד לְרִבְקָה – בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ הֻגַּד לָהּ מַה שֶּׁעֵשָׂו מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ. **מִתְנַחֵם לְךָ** – נִחָם עַל הָאַחֲוָה לַחְשׁוֹב מַחֲשָׁבָה אַחֶרֶת לְהִתְנַכֵּר לְךָ וּלְהָרְגְּךָ. וּמִדְּרַשׁ אַגָּדָה: כְּבָר אַתָּה מֵת בְּעֵינָיו, וְשָׁתָה עָלֶיךָ כּוֹס שֶׁל תַּנְחוּמִין. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ לְשׁוֹן תַּנְחוּמִים, מִתְנַחֵם הוּא עַל הַבְּרָכוֹת בַּהֲרִיגָתֶךָ.

וְעַתָּה בְּנִי שְׁמַע בְּקֹלִי וְקוּם בְּרַח־לְךָ אֶל־לָבָן אָחִי חָרָנָה:

וּכְעַן בְּרִי קַבֵּיל מִנִּי וְקוּם אִיזֵיל לָךְ לְוָת לָבָן אֲחִי לְחָרָן:

וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים עַד אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ:

וְתִתֵּיב עִמֵּיהּ יוֹמִין זְעֵירִין עַד דְּתִתּוּב חִמְתָּא דַּאֲחוּךְ:

אֲחָדִים – מוּעָטִים.

עַד־שׁוּב אַף־אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לּוֹ וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם־שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד:

עַד דִּיתוּב רוּגְזָא דַּאֲחוּךְ מִנָּךְ וְיִתְנְשֵׁי יָת דַּעֲבַדְתָּ לֵיהּ וְאֶשְׁלַח וְאֶדְבְּרִנָּךְ מִתַּמָּן לְמָא אֶתְכּוּל אַף תַּרְוֵיכוֹן יוֹמָא חַד:

לָמָּה אֶשְׁכַּל – אֶהְיֶה שְׁכוּלָה מִשְּׁנֵיכֶם, הַקּוֹבֵר אֶת בָּנָיו קָרוּי "שָׁכוּל". וְכֵן בְּיַעֲקֹב אָמַר: "כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי שָׁכָלְתִּי". **גַּם שְׁנֵיכֶם** – אִם יָקוּם עָלֶיךָ וְאַתָּה תַּהַרְגֶנּוּ, יַעַמְדוּ בָּנָיו וַיַּהַרְגוּךָ. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִזְרְקָה בָהּ, וְנִתְנַבְּאָה שֶׁבְּיוֹם אֶחָד יָמוּתוּ, כְּמוֹ שֶׁמְּפוֹרָשׁ בְּפֶרֶק "הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ".

וַתֹּאמֶר רִבְקָה אֶל־יִצְחָק קַצְתִּי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת אִם־לֹקֵחַ יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת־חֵת כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִי חַיִּים:

וַאֲמַרַת רִבְקָה לְיִצְחָק עַקִּית בְּחַיַּי מִן קֳדָם בְּנָת חִתָּאָה אִם נָסִיב יַעֲקֹב אִתְּתָא מִבְּנָת חִתָּאָה כְּאִלֵּין מִבְּנָת אַרְעָא לְמָא לִי חַיִּין:

קַצְתִּי בְחַיַּי – מָאַסְתִּי בְחַיַּי.

וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב וַיְבָרֶךָ אֹתוֹ וַיְצַוֵּהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן:

וקָרָא יִצְחָק לְיַעֲקֹב וּבָרֵיךְ יָתֵיהּ וּפַקְּדֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ לָא תִּסַּב אִתְּתָא מִבְּנָת כְּנָעַן:

קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם בֵּיתָה בְתוּאֵל אֲבִי אִמֶּךָ וְקַח־לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לָבָן אֲחִי אִמֶּךָ:

קוּם אִיזֵיל לְפַדַּן דַּאֲרָם לְבֵית בְּתוּאֵל אֲבוּהָא דְּאִמָּךְ וְסַב לָךְ מִתַּמָּן אִתְּתָא מִבְּנָת לָבָן אֲחוּהָא דְּאִמָּךְ:

פַּדֶּנָה – כְּמוֹ "לְפַדָּן". **בֵּיתָה בְתוּאֵל** – לְבֵית בְּתוּאֵל, כָּל תֵּיבָה שֶׁצְּרִיכָה לַמ"ד בִּתְחִלָּתָהּ הִטִּיל לָהּ הֵ"א בְּסוֹפָהּ.

וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ וַיַּפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים:

וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵיךְ יָתָךְ וַיַּפְּשִׁנָּךְ וְיַסְגֵּינָךְ וּתְהֵי לִכְנִשְׁת שִׁבְטִין:

וְיִתֶּן־לְךָ אֶת־בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר־נָתַן אֱ-לֹהִים לְאַבְרָהָם:

וְיִתֵּין לָךְ יָת בִּרְכְתָא דְּאַבְרָהָם לָךְ וְלִבְנָךְ עִמָּךְ לְמֵירְתָךְ יָת אַרְעָא תּוֹתָבוּתָךְ דִּיהַב יְיָ לְאַבְרָהָם:

אֶת בִּרְכַּת אַבְרָהָם – שֶׁאָמַר לוֹ: "וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל", "וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ" – יִהְיוּ אוֹתָן בְּרָכוֹת אֲמוּרוֹת בִּשְׁבִילְךָ: מִמְּךָ יֵצֵא אוֹתוֹ הַגּוֹי וְאוֹתוֹ הַזֶּרַע הַמְּבוֹרָךְ.

שביעי

וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם אֶל־לָבָן בֶּן־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי אֲחִי רִבְקָה אֵם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו:

וּשְׁלַח יִצְחָק יָת יַעֲקֹב וַאֲזַל לְפַדַּן דַּאֲרָם לְוָת לָבָן בַּר בְּתוּאֵל אֲרַמָּאָה אֲחוּהָא דְּרִבְקָה אִמֵּיהּ דְּיַעֲקֹב וְעֵשָׂו:

אֵם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו – אֵינִי יוֹדֵעַ מַה מְּלַמְּדֵנוּ.

וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי־בֵרַךְ יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וְשִׁלַּח אֹתוֹ פַּדֶּנָה אֲרָם לָקַחַת־לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיְצַו עָלָיו לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן:

וַחֲזָא עֵשָׂו אֲרֵי בָרֵיךְ יִצְחָק יָת יַעֲקֹב וְשַׁלַּח יָתֵיהּ לְפַדַּן דַּאֲרָם לְמִסַּב לֵיהּ מִתַּמָּן אִתְּתָא בִּדְבָרֵיךְ יָתֵיהּ וּפַקִּיד עֲלוֹהִי לְמֵימַר לָא תִּסַּב אִתְּתָא מִבְּנָת כְּנָעַן:

וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם:

וְקַבֵּיל יַעֲקֹב מִן אֲבוּהִי וּמִן אִמֵּיהּ וַאֲזַל לְפַדַּן דַּאֲרָם:

וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב – מְחֻבָּר לָעִנְיָן שֶׁל מַעְלָה: "וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי בֵרַךְ יִצְחָק...", וְכִי שִׁלַּח אוֹתוֹ פַּדֶּנָה אֲרָם, וְכִי שָׁמַע יַעֲקֹב אֶל אָבִיו וְהָלַךְ פַּדֶּנָה אֲרָם, וְכִי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנַעַן – וְהָלַךְ גַּם הוּא אֶל יִשְׁמָעֵאל.

וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו:

וַחֲזָא עֵשָׂו אֲרֵי בִישָׁן בְּנָת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אֲבוּהִי:

וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת־מָחֲלַת | בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲחֹת נְבָיוֹת עַל־נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה:

וַאֲזַל עֵשָׂו לְוָת יִשְׁמָעֵאל וּנְסִיב יָת מָחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל בַּר אַבְרָהָם אֲחָתֵיהּ דִּנְבָיוֹת עַל נְשׁוֹהִי לֵיהּ לְאִתּוּ:

אֲחוֹת נְבָיוֹת – מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר "בַּת יִשְׁמָעֵאל", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא "אֲחוֹת נְבָיוֹת"? אֶלָּא לְמִדְנוּ שֶׁמֵּת יִשְׁמָעֵאל מִשֶּׁיִּעְדָּה לְעֵשָׂו קֹדֶם נִשּׂוּאֶיהָ, וְהִשִּׂיאָהּ נְבָיוֹת אָחִיהָ. וְלִמְּדָנוּ שֶׁהָיָה יַעֲקֹב בְּאוֹתוֹ הַפֶּרֶק בֶּן שִׁשִּׁים וְשָׁלוֹשׁ שָׁנִים, שֶׁהֲרֵי יִשְׁמָעֵאל בֶּן שִׁבְעִים וְאַרְבַּע שָׁנִים הָיָה כְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב, שֶׁאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה גָּדוֹל יִשְׁמָעֵאל מִיִּצְחָק: "וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אוֹתָם" – הֲרֵי שִׁבְעִים וְאַרְבַּע. וּשְׁנוֹתָיו הָיוּ מֵאָה וּשְׁלוֹשִׁים וְשָׁבַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל...". נִמְצָא יַעֲקֹב כְּשֶׁמֵּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן שִׁשִּׁים וְשָׁלוֹשׁ שָׁנִים הָיָה. וְלָמַדְנוּ מִכָּאן שֶׁנִּטְמַן בְּבֵית עֵבֶר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְאַחַר כָּךְ הָלַךְ לְחָרָן, שֶׁהֲרֵי לֹא שָׁהָה בְּבֵית לָבָן לִפְנֵי לִידָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף אֶלָּא אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּשְׁתֵּי בְנוֹתֶיךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנֶךָ", וּשְׂכַר הַצֹּאן מִשֶּׁנּוֹלַד יוֹסֵף הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף...". וְיוֹסֵף בֶּן שְׁלוֹשִׁים שָׁנָה הָיָה כְּשֶׁמָּלַךְ, וּמִשָּׁם עַד שֶׁיָּרַד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם תֵּשַׁע שָׁנִים, שֶׁבַע שֶׁל שָׂבָע וּשְׁתַּיִם שֶׁל רָעָב, וְיַעֲקֹב אָמַר לְפַרְעֹה: "יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלוֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה". צֵא וַחֲשׁוֹב אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁלִּפְנֵי לִידַת יוֹסֵף, וּשְׁלוֹשִׁים שֶׁל יוֹסֵף, וְתֵשַׁע מִשֶּׁמָּלַךְ עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב – הֲרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׁלוֹשׁ. וּכְשֶׁפֵּרֵשׁ מֵאָבִיו הָיָה בֶּן שִׁשִּׁים וְשָׁלוֹשׁ – הֲרֵי מֵאָה וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה. וְהוּא אוֹמֵר "שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה", הֲרֵי חֲסֵרִים אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנִים! הָא לָמַדְתָּ שֶׁאַחַר שֶׁקִּבֵּל הַבְּרָכוֹת נִטְמַן בְּבֵית עֵבֶר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנִים. **עַל נָשָׁיו** – הוֹסִיף רִשְׁעָה עַל רִשְׁעָתוֹ, שֶׁלֹּא גֵּרֵשׁ אֶת הָרִאשׁוֹנוֹת.

סֵפֶר דָּנִיאֵל

א ׃בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְמַלְכוּת יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה בָּא
נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלִַם וַיָּצַר עָלֶיהָ׃ ׃וַיִּתֵּן אֲ-
דֹנָי בְּיָדוֹ אֶת־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּמִקְצָת כְּלֵי בֵית־
הָאֱ-לֹהִים וַיְבִיאֵם אֶרֶץ־שִׁנְעָר בֵּית אֱ-לֹהָיו וְאֶת־
הַכֵּלִים הֵבִיא בֵּית אוֹצַר אֱ-לֹהָיו׃ ׃וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
לְאַשְׁפְּנַז רַב סָרִיסָיו לְהָבִיא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִזֶּרַע
הַמְּלוּכָה וּמִן־הַפַּרְתְּמִים׃ ׃יְלָדִים אֲשֶׁר אֵין־בָּהֶם כָּל־
מאוּם וְטוֹבֵי מַרְאֶה וּמַשְׂכִּילִים בְּכָל־חָכְמָה וְיֹדְעֵי דַעַת
וּמְבִינֵי מַדָּע וַאֲשֶׁר כֹּחַ בָּהֶם לַעֲמֹד בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ
וּלְלַמְּדָם סֵפֶר וּלְשׁוֹן כשדים׃ ׃וַיְמַן לָהֶם הַמֶּלֶךְ דְּבַר־
יוֹם בְּיוֹמוֹ מִפַּת־בַּג הַמֶּלֶךְ וּמִיֵּין מִשְׁתָּיו וְלִגַּדְּלָם שָׁנִים
שָׁלוֹשׁ וּמִקְצָתָם יַעַמְדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ ׃וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי
יְהוּדָה דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה׃ ׃וַיָּשֶׂם לָהֶם שַׂר
הַסָּרִיסִים שֵׁמוֹת וַיָּשֶׂם לְדָנִיֵּאל בֵּלְטְשַׁאצַּר וְלַחֲנַנְיָה
שַׁדְרַךְ וּלְמִישָׁאֵל מֵישַׁךְ וְלַעֲזַרְיָה עֲבֶד נְגוֹ׃ ׃וַיָּשֶׂם
דָּנִיֵּאל עַל־לִבּוֹ אֲשֶׁר לֹא־יִתְגָּאַל בְּפַת־בַּג הַמֶּלֶךְ וּבְיֵין
מִשְׁתָּיו וַיְבַקֵּשׁ מִשַּׂר הַסָּרִיסִים אֲשֶׁר לֹא יִתְגָּאָל׃ ׃וַיִּתֵּן
הָאֱ-לֹהִים אֶת־דָּנִיֵּאל לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לִפְנֵי שַׂר
הַסָּרִיסִים׃ ׃וַיֹּאמֶר שַׂר הַסָּרִיסִים לְדָנִיֵּאל יָרֵא אֲנִי
אֶת־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר מִנָּה אֶת־מַאֲכַלְכֶם וְאֶת־
מִשְׁתֵּיכֶם אֲשֶׁר לָמָּה יִרְאֶה אֶת־פְּנֵיכֶם זְעֲפִים מִן־
הַיְלָדִים אֲשֶׁר כְּגִילְכֶם וְחִיַּבְתֶּם אֶת־רֹאשִׁי לַמֶּלֶךְ׃
׃וַיֹּאמֶר דָּנִיֵּאל אֶל־הַמֶּלְצַר אֲשֶׁר מִנָּה שַׂר הַסָּרִיסִים
עַל־דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה׃ ׃נַס־נָא אֶת־עֲבָדֶיךָ
יָמִים עֲשָׂרָה וְיִתְּנוּ־לָנוּ מִן־הַזֵּרֹעִים וְנֹאכְלָה וּמַיִם
וְנִשְׁתֶּה׃ ׃וְיֵרָאוּ לְפָנֶיךָ מַרְאֵינוּ וּמַרְאֵה הַיְלָדִים
הָאֹכְלִים אֵת פַּת־בַּג הַמֶּלֶךְ וְכַאֲשֶׁר תִּרְאֶה עֲשֵׂה עִם־
עֲבָדֶיךָ׃ ׃וַיִּשְׁמַע לָהֶם לַדָּבָר הַזֶּה וַיְנַסֵּם יָמִים עֲשָׂרָה׃
׃וּמִקְצַת יָמִים עֲשָׂרָה נִרְאָה מַרְאֵיהֶם טוֹב וּבְרִיאֵי
בָשָׂר מִן־כָּל־הַיְלָדִים הָאֹכְלִים אֵת פַּת־בַּג הַמֶּלֶךְ׃
׃וַיְהִי הַמֶּלְצַר נֹשֵׂא אֶת־פַּת־בָּגָם וְיֵין מִשְׁתֵּיהֶם וְנֹתֵן
לָהֶם זֵרְעֹנִים׃ ׃וְהַיְלָדִים הָאֵלֶּה אַרְבַּעְתָּם נָתַן לָהֶם
הָאֱ-לֹהִים מַדָּע וְהַשְׂכֵּל בְּכָל־סֵפֶר וְחָכְמָה וְדָנִיֵּאל הֵבִין
בְּכָל־חָזוֹן וַחֲלֹמוֹת׃ ׃וּלְמִקְצַת הַיָּמִים אֲשֶׁר־אָמַר
הַמֶּלֶךְ לַהֲבִיאָם וַיְבִיאֵם שַׂר הַסָּרִיסִים לִפְנֵי נְבוּכַדְנֶצַּר׃
׃וַיְדַבֵּר אִתָּם הַמֶּלֶךְ וְלֹא נִמְצָא מִכֻּלָּם כְּדָנִיֵּאל חֲנַנְיָה
מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ ׃וְכֹל דְּבַר חָכְמַת
בִּינָה אֲשֶׁר־בִּקֵּשׁ מֵהֶם הַמֶּלֶךְ וַיִּמְצָאֵם עֲשֶׂר יָדוֹת עַל
כָּל־הַחַרְטֻמִּים הָאַשְׁפִּים אֲשֶׁר בְּכָל־מַלְכוּתוֹ׃ ׃וַיְהִי
דָּנִיֵּאל עַד־שְׁנַת אַחַת לְכוֹרֶשׁ הַמֶּלֶךְ׃

ב ׃וּבִשְׁנַת שְׁתַּיִם לְמַלְכוּת נְבֻכַדְנֶצַּר חָלַם נְבֻכַדְנֶצַּר
חֲלֹמוֹת וַתִּתְפָּעֶם רוּחוֹ וּשְׁנָתוֹ נִהְיְתָה עָלָיו׃ ׃וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ לִקְרֹא לַחַרְטֻמִּים וְלָאַשְׁפִּים וְלַמְכַשְּׁפִים וְלַכַּשְׂ-
דִּים לְהַגִּיד לַמֶּלֶךְ חֲלֹמֹתָיו וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃
׃וַיֹּאמֶר לָהֶם הַמֶּלֶךְ חֲלוֹם חָלַמְתִּי וַתִּפָּעֶם רוּחִי לָדַעַת
אֶת־הַחֲלוֹם׃ ׃וַיְדַבְּרוּ הַכַּשְׂדִּים לַמֶּלֶךְ אֲרָמִית מַלְכָּא
לְעָלְמִין חֱיִי אֱמַר חֶלְמָא לְעַבְדָךְ וּפִשְׁרָא נְחַוֵּא׃ ׃עָנָה
מַלְכָּא וְאָמַר לְכַשְׂדָּאֵי מִלְּתָה מִנִּי אַזְדָּא הֵן לָא
תְּהוֹדְעוּנַנִּי חֶלְמָא וּפִשְׁרֵהּ הַדָּמִין תִּתְעַבְדּוּן וּבָתֵּיכוֹן
נְוָלִי יִתְּשָׂמוּן׃ ׃וְהֵן חֶלְמָא וּפִשְׁרֵהּ תְּהַחֲוֹן מַתְּנָן
וּגְבִזְבָּה וִיקָר שַׂגִּיא תְּקַבְּלוּן מִן־קֳדָמַי לָהֵן חֶלְמָא
וּפִשְׁרֵהּ הַחַוּנִי׃ ׃עֲנוֹ תִנְיָנוּת וְאָמְרִין מַלְכָּא חֶלְמָא
יֵאמַר לְעַבְדּוֹהִי וּפִשְׁרֵהּ נְהַחֲוֵה׃ ׃עָנָה מַלְכָּא וְאָמַר
מִן־יַצִּיב יָדַע אַנָּה דִּי עִדָּנָא אַנְתּוּן זָבְנִין כָּל־קֳבֵל דִּי
חֲזֵיתוּן דִּי אַזְדָּא מִנִּי מִלְּתָא׃ ׃דִּי הֵן־חֶלְמָא לָא
תְּהוֹדְעֻנַּנִי חֲדָה־הִיא דָּתְכוֹן וּמִלָּה כִדְבָה וּשְׁחִיתָה
הִזְדַּמְּנְתּוּן לְמֵאמַר קֳדָמַי עַד דִּי עִדָּנָא יִשְׁתַּנֶּא לָהֵן
חֶלְמָא אֱמַרוּ לִי וְאִנְדַּע דִּי פִשְׁרֵהּ תְּהַחֲוֻנַנִי׃ ׃עֲנוֹ
כַשְׂדָּאֵי קֳדָם־מַלְכָּא וְאָמְרִין לָא־אִיתַי אֱנָשׁ עַל־
יַבֶּשְׁתָּא דִּי מִלַּת מַלְכָּא יוּכַל לְהַחֲוָיָה כָּל־קֳבֵל דִּי כָּל־
מֶלֶךְ רַב וְשַׁלִּיט מִלָּה כִדְנָה לָא שְׁאֵל לְכָל־חַרְטֹם
וְאָשַׁף וְכַשְׂדִּי׃ ׃וּמִלְּתָא דִּי־מַלְכָּה שָׁאֵל יַקִּירָה וְאָחֳרָן
לָא אִיתַי דִּי יְחַוִּנַּהּ קֳדָם מַלְכָּא לָהֵן אֱ-לָהִין דִּי מְדָרְהוֹן
עִם־בִּשְׂרָא לָא אִיתוֹהִי׃ ׃כָּל־קֳבֵל דְּנָה מַלְכָּא בְּנַס
וּקְצַף שַׂגִּיא וַאֲמַר לְהוֹבָדָה לְכֹל חַכִּימֵי בָבֶל׃ ׃וְדָתָא
נְפֵקַת וְחַכִּימַיָּא מִתְקַטְּלִין וּבְעוֹ דָּנִיֵּאל וְחַבְרוֹהִי
לְהִתְקַטָּלָה׃ ׃בֵּאדَיִן דָּנִיֵּאל הֲתִיב עֵטָא וּטְעֵם לְאַרְיוֹךְ
רַב־טַבָּחַיָּא דִּי מַלְכָּא דִּי נְפַק לְקַטָּלָה לְחַכִּימֵי בָבֶל׃
׃עָנָה וְאָמַר לְאַרְיוֹךְ שַׁלִּיטָא דִּי־מַלְכָּא עַל־מָה דָתָא
מְהַחְצָפָה מִן־קֳדָם מַלְכָּא אֱדَיִן מִלְּתָא הוֹדַע אַרְיוֹךְ
לְדָנִיֵּאל׃ ׃וְדָנִיֵּאל עַל וּבְעָה מִן־מַלְכָּא דִּי זְמָן יִתְּן־
לֵהּ וּפִשְׁרָא לְהַחֲוָיָה לְמַלְכָּא׃ ׃אֱדَיִן דָּנִיֵּאל לְבֵיתֵהּ אֲזַל
וְלַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה חַבְרוֹהִי מִלְּתָא הוֹדַע׃
׃וְרַחֲמִין לְמִבְעֵא מִן־קֳדָם אֱלָהּ שְׁמַיָּא עַל־רָזָא דְנָה דִּי
לָא יְהוֹבְדוּן דָּנִיֵּאל וְחַבְרוֹהִי עִם־שְׁאָר חַכִּימֵי בָבֶל׃
׃אֱדَיִן לְדָנִיֵּאל בְּחֶזְוָא דִּי־לֵילְיָא רָזָא גְּלֵי אֱדَיִן דָּנִיֵּאל

בָּרֵךְ לֶאֱלָהּ שְׁמַיָּא׃ ׳עֲנָה דָנִיֵּאל וְאָמַר לֶהֱוֹא שְׁמֵהּ דִּי־
אֱלָהָא מְבָרַךְ מִן־עָלְמָא וְעַד עָלְמָא דִּי חָכְמְתָא
וּגְבוּרְתָא דִּי לֵהּ־הִיא׃ ״וְהוּא מְהַשְׁנֵא עִדָּנַיָּא וְזִמְנַיָּא
מְהַעְדֵּה מַלְכִין וּמְהָקֵים מַלְכִין יָהֵב חָכְמְתָא לְחַכִּימִין
וּמַנְדְּעָא לְיָדְעֵי בִינָה׃ ״הוּא גְּלָא עֲמִיקָתָא וּמְסַתְּרָתָא
יָדַע מָה בַּחֲשׁוֹכָא וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרֵא׃ ״לָךְ ׀ אֱלָהּ
אֲבָהָתִי מְהוֹדֵא וּמְשַׁבַּח אַנְתְּ דִּי חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָא
יְהַבְתְּ לִי וּכְעַן הוֹדַעְתַּנִי דִּי־בְעֵינָא מִנָּךְ דִּי־מִלַּת מַלְכָּא
הוֹדַעְתָּנָא׃ ״כְּל־קָבֵל דְּנָה דָנִיֵּאל עַל עַל־אַרְיוֹךְ דִּי מַנִּי
מַלְכָּא לְהוֹבָדָה לְחַכִּימֵי בָבֶל אֲזַל ׀ וְכֵן אֲמַר־לֵהּ
לְחַכִּימֵי בָבֶל אַל־תְּהוֹבֵד הַעֲלִנִי קֳדָם מַלְכָּא וּפִשְׁרָא
לְמַלְכָּא אֲחַוֶּא׃ ״אֱדַיִן אַרְיוֹךְ בְּהִתְבְּהָלָה הַנְעֵל לְדָנִיֵּאל
קֳדָם מַלְכָּא וְכֵן אֲמַר־לֵהּ דִּי־הַשְׁכַּחַת גֹּבַר מִן־בְּנֵי
גָלוּתָא דִּי יְהוּד דִּי פִשְׁרָא לְמַלְכָּא יְהוֹדַע׃ ״עֲנָה מַלְכָּא
וְאָמַר לְדָנִיֵּאל דִּי שְׁמֵהּ בֵּלְטְשַׁאצַּר הַאִיתָךְ כָּהֵל
לְהוֹדָעֲתַנִי חֶלְמָא דִּי־חֲזֵית וּפִשְׁרֵהּ׃ ״עֲנָה דָנִיֵּאל קֳדָם
מַלְכָּא וְאָמַר רָזָא דִּי־מַלְכָּא שָׁאֵל לָא חַכִּימִין אָשְׁפִּין
חַרְטֻמִּין גָּזְרִין יָכְלִין לְהַחֲוָיָה לְמַלְכָּא׃ ״בְּרַם אִיתַי
אֱלָהּ בִּשְׁמַיָּא גָּלֵא רָזִין וְהוֹדַע לְמַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר מָה
דִּי לֶהֱוֹא בְּאַחֲרִית יוֹמַיָּא חֶלְמָךְ וְחֶזְוֵי רֵאשֶׁךָ עַל־
מִשְׁכְּבָךְ דְּנָה הוּא׃ ״אַנְתְּ מַלְכָּא רַעְיוֹנָךְ עַל־מִשְׁכְּבָךְ
סְלִקוּ מָה דִּי לֶהֱוֹא אַחֲרֵי דְנָה וְגָלֵא רָזַיָּא הוֹדְעָךְ מָה־
דִּי לֶהֱוֹא׃ ״וַאֲנָה לָא בְחָכְמָה דִּי־אִיתַי בִּי מִן־כָּל־חַיָּא
רָזָא דְנָה גֻּלֵּי לִי לָהֵן עַל־דִּבְרַת דִּי פִשְׁרָא לְמַלְכָּא
יְהוֹדְעוּן וְרַעְיוֹנֵי לִבְבָךְ תִּנְדָּע׃ ״אַנְתְּ מַלְכָּא חָזֵה הֲוֵיתָ
וַאֲלוּ צֶלֶם חַד שַׁגִּיא צַלְמָא דֵּכֵן רַב וְזִיוֵהּ יַתִּיר קָאֵם
לְקָבְלָךְ וְרֵוָהּ דְּחִיל׃ ״הוּא צַלְמָא רֵאשֵׁהּ דִּי־דְהַב טָב
חֲדוֹהִי וּדְרָעוֹהִי דִּי כְסַף מְעוֹהִי וְיַרְכָתֵהּ דִּי נְחָשׁ׃
״שָׁקוֹהִי דִּי פַרְזֶל רַגְלֹוהִי מִנְּהֵין דִּי פַרְזֶל וּמִנְּהֵין דִּי
חֲסַף׃ ״חָזֵה הֲוֵיתָ עַד דִּי הִתְגְּזֶרֶת אֶבֶן דִּי־לָא בִידַיִן
וּמְחָת לְצַלְמָא עַל־רַגְלֹוהִי דִּי פַרְזְלָא וְחַסְפָּא וְהַדֵּקֶת
הִמּוֹן׃ ״בֵּאדַיִן דָּקוּ כַּחֲדָה פַּרְזְלָא חַסְפָּא נְחָשָׁא כַּסְפָּא
וְדַהֲבָא וַהֲווֹ כְּעוּר מִן־אִדְרֵי־קַיִט וּנְשָׂאָא הִמּוֹן רוּחָא
וְכָל־אֲתַר לָא־הִשְׁתְּכַח לְהֹון וְאַבְנָא ׀ דִּי־מְחָת לְצַלְמָא
הֲוָת לְטוּר רַב וּמְלָאת כָּל־אַרְעָא׃ ״דְּנָה חֶלְמָא וּפִשְׁרֵהּ
נֵאמַר קֳדָם־מַלְכָּא׃ ״אַנְתְּ מַלְכָּא מֶלֶךְ מַלְכַיָּא דִּי אֱלָהּ
שְׁמַיָּא מַלְכוּתָא חִסְנָא וְתָקְפָּא וִיקָרָא יְהַב־לָךְ׃ ״וּבְכָל־
דִּי דָיְרִין בְּנֵי־אֲנָשָׁא חַיְוָת בָּרָא וְעוֹף־שְׁמַיָּא יְהַב בִּידָךְ
וְהַשְׁלְטָךְ בְּכֻלְּהֹון אַנְתְּ־הוּא רֵאשָׁהּ דִּי דַהֲבָא׃ ״וּבָתְרָךְ
תְּקוּם מַלְכוּ אָחֳרִי אַרַע מִנָּךְ וּמַלְכוּ תְלִיתָאָה אָחֳרִי דִּי
נְחָשָׁא דִּי תִשְׁלַט בְּכָל־אַרְעָא׃ ״וּמַלְכוּ רְבִיעָאָה תֶּהֱוֶא

תַקִּיפָה כְּפַרְזְלָא כָּל־קָבֵל דִּי פַרְזְלָא מְהַדֵּק וְחָשֵׁל כֹּלָּא
וּכְפַרְזְלָא דִּי־מְרָעַע כָּל־אִלֵּן תַּדֵּק וְתֵרֹעַ׃ ״וְדִי־חֲזַיְתָה
רַגְלַיָּא וְאֶצְבְּעָתָא מִנְּהֵין חֲסַף דִּי־פֶחָר וּמִנְּהֵין פַּרְזֶל
מַלְכוּ פְלִיגָה תֶּהֱוֹה וּמִן־נִצְבְּתָא דִּי־פַרְזְלָא לֶהֱוֹא־בָהּ
כָּל־קָבֵל דִּי חֲזַיְתָה פַּרְזְלָא מְעָרַב בַּחֲסַף טִינָא׃
״וְאֶצְבְּעָת רַגְלַיָּא מִנְּהֵין פַּרְזֶל וּמִנְּהֵין חֲסַף מִן־קֻצָּת
מַלְכוּתָא תֶּהֱוֶה תַקִּיפָה וּמִנַּהּ תֶּהֱוֶא תְּבִירָה׃ ״וְדִי חֲזַיְתָ
פַּרְזְלָא מְעָרַב בַּחֲסַף טִינָא מִתְעָרְבִין לֶהֱוֹן בִּזְרַע
אֲנָשָׁא וְלָא־לֶהֱוֹן דָּבְקִין דְּנָה עִם־דְּנָה הֵא־כְדִי פַרְזְלָא
לָא מִתְעָרַב עִם־חַסְפָּא׃ ״וּבְיוֹמֵיהֹון דִּי מַלְכַיָּא אִנּוּן
יְקִים אֱלָהּ שְׁמַיָּא מַלְכוּ דִּי לְעָלְמִין לָא תִתְחַבַּל
וּמַלְכוּתָהּ לְעַם אָחֳרָן לָא תִשְׁתְּבֵק תַּדֵּק וְתָסִיף כָּל־
אִלֵּין מַלְכְוָתָא וְהִיא תְּקוּם לְעָלְמָיָא׃ ״כְּל־קָבֵל דִּי־
חֲזַיְתָ דִּי מִטּוּרָא אִתְגְּזֶרַת אֶבֶן דִּי־לָא בִידַיִן וְהַדֵּקֶת
פַּרְזְלָא נְחָשָׁא חַסְפָּא כַּסְפָּא וְדַהֲבָא אֱלָהּ רַב הוֹדַע
לְמַלְכָּא מָה דִּי לֶהֱוֹא אַחֲרֵי דְנָה וַיַּצִּיב חֶלְמָא וּמְהֵימַן
פִּשְׁרֵהּ׃ ״בֵּאדַיִן מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר נְפַל עַל־אַנְפּוֹהִי
וּלְדָנִיֵּאל סְגֵד וּמִנְחָה וְנִיחֹחִין אֲמַר לְנַסָּכָה לֵהּ׃ ״עָנֵהּ
מַלְכָּא לְדָנִיֵּאל וְאָמַר מִן־קֹשְׁט דִּי אֱלָהֲכוֹן הוּא אֱלָהּ
אֱ-לָהִין וּמָרֵא מַלְכִין וְגָלֵה רָזִין דִּי יְכֹלְתָּ לְמִגְלֵא רָזָא
דְּנָה׃ ״אֱדַיִן מַלְכָּא לְדָנִיֵּאל רַבִּי וּמַתְּנָן רַבְרְבָן שַׁגִּיאָן
יְהַב־לֵהּ וְהַשְׁלְטֵהּ עַל כָּל־מְדִינַת בָּבֶל וְרַב־סַגְּנִין עַל
כָּל־חַכִּימֵי בָבֶל׃ ״וְדָנִיֵּאל בְּעָא מִן־מַלְכָּא וּמַנִּי עַל
עֲבִידַתָא דִּי מְדִינַת בָּבֶל לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֶד נְגוֹ
וְדָנִיֵּאל בִּתְרַע מַלְכָּא׃

ג ״נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא עֲבַד צֶלֶם דִּי־דְהַב רוּמֵהּ אַמִּין
שִׁתִּין פְּתִיהּ אַמִּין שֵׁת אֲקִימֵהּ בְּבִקְעַת דּוּרָא בִּמְדִינַת
בָּבֶל׃ ״וּנְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא שְׁלַח לְמִכְנַשׁ ׀
לַאֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סִגְנַיָּא וּפַחֲוָתָא אֲדַרְגָּזְרַיָּא גְּדָבְרַיָּא
דְּתָבְרַיָּא תִּפְתָּיֵא וְכֹל שִׁלְטֹנֵי מְדִינָתָא לְמֵתָא לַחֲנֻכַּת
צַלְמָא דִּי הֲקִים נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא׃ ״בֵּאדַיִן מְתְכַּנְּשִׁין
אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סִגְנַיָּא וּפַחֲוָתָא אֲדַרְגָּזְרַיָּא גְּדָבְרַיָּא
דְּתָבְרַיָּא תִּפְתָּיֵא וְכֹל שִׁלְטֹנֵי מְדִינָתָא לַחֲנֻכַּת צַלְמָא
דִּי הֲקִים נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא וְקָיְמִין לָקֳבֵל צַלְמָא דִּי
הֲקִים נְבוּכַדְנֶצַּר׃ ״וְכָרוֹזָא קָרָא בְחַיִל לְכוֹן אָמְרִין
עַמְמַיָּא אֻמַיָּא וְלִשָׁנַיָּא׃ ״בְּעִדָּנָא דִּי־תִשְׁמְעוּן קָל
קַרְנָא מֻשְׁרוֹקִיתָא קַתְרוֹס שַׁבְּכָא פְּסַנְתֵּרִין סוּמְפֹּנְיָא
וְכֹל זְנֵי זְמָרָא תִּפְּלוּן וְתִסְגְּדוּן לְצֶלֶם דַּהֲבָא דִּי הֲקִים
נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא׃ ״וּמַן־דִּי־לָא יִפֹּל וְיִסְגֻּד בַּהּ־שַׁעֲתָא
יִתְרְמֵא לְגוֹא־אַתּוּן נוּרָא יָקִדְתָּא׃ ״כְּל־קָבֵל דְּנָה בַּהּ־

זִמְנָא כְּדִי שֶׁמְּעִין כָּל־עַמְמַיָּא קָל קַרְנָא מַשְׁרוֹקִיתָא קַתְרוֹס שַׁבְּכָא פְּסַנְטֵרִין וְכָל זְנֵי זְמָרָא נָפְלִין כָּל־עַמְמַיָּא אֻמַיָּא וְלִשָׁנַיָּא סָגְדִין לְצֶלֶם דַּהֲבָא דִּי הֲקִים נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא: ״כָּל־קֳבֵל דְּנָה בַּהּ־זִמְנָא קָרְבוּ גֻּבְרִין כַּשְׂדָּאִין וַאֲכָלוּ קַרְצֵיהוֹן דִּי יְהוּדָיֵא: ״עָנוֹ וְאָמְרִין לִנְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא מַלְכָּא לְעָלְמִין חֱיִי: ״אַנְתְּ מַלְכָּא שָׂמְתָּ טְעֵם דִּי כָל־אֱנָשׁ דִּי־יִשְׁמַע קָל קַרְנָא מַשְׁרֹקִיתָא קַתְרוֹס שַׁבְּכָא פְּסַנְתֵּרִין וְסוּמְפֹנְיָה וְכָל זְנֵי זְמָרָא יִפֹּל וְיִסְגֻּד לְצֶלֶם דַּהֲבָא: ״וּמַן־דִּי־לָא יִפֹּל וְיִסְגֻּד יִתְרְמֵא לְגוֹא־אַתּוּן נוּרָא יָקִדְתָּא: ״אִיתַי גֻּבְרִין יְהוּדָאִין דִּי־מַנְּיתָ יָתְהוֹן עַל־עֲבִידַת מְדִינַת בָּבֶל שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ לָא־שָׂמוּ עָלָךְ מַלְכָּא טְעֵם לֶאֱלָהָךְ לָא פָלְחִין וּלְצֶלֶם דַּהֲבָא דִּי הֲקִימְתָּ לָא סָגְדִין: ״בֵּאדַיִן נְבוּכַדְנֶצַּר בְּרִגְז וַחֲמָא אֲמַר לְהַיְתָיָה לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ בֵּאדַיִן גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ הֵיתָיוּ קֳדָם מַלְכָּא: ״עָנֵה נְבוּכַדְנֶצַּר וְאָמַר לְהוֹן הַצְדָּא שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ לֵא־לָהֵי לָא אִתְּיכוֹן פָּלְחִין וּלְצֶלֶם דַּהֲבָא דִּי הֲקִימֶת לָא סָגְדִין: ״כְּעַן הֵן אִתְּיכוֹן עֲתִידִין דִּי בְעִדָּנָא דִּי־תִשְׁמְעוּן קָל קַרְנָא מַשְׁרוֹקִיתָא קַתְרוֹס שַׁבְּכָא פְּסַנְתֵּרִין וְסוּמְפֹנְיָה וְכָל | זְנֵי זְמָרָא תִּפְּלוּן וְתִסְגְּדוּן לְצַלְמָא דִּי־עַבְדֵת וְהֵן לָא תִסְגְּדוּן בַּהּ־שַׁעֲתָא תִּתְרְמוֹן לְגוֹא־אַתּוּן נוּרָא יָקִדְתָּא וּמַן־הוּא אֱלָהּ דִּי יְשֵׁיזִבְנְכוֹן מִן־יְדִי: ״עֲנוֹ שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ וְאָמְרִין לְמַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר לָא־חַשְׁחִין אֲנַחְנָא עַל־דְּנָה פִּתְגָם לַהֲתָבוּתָךְ: ״הֵן אִתַּי אֱלָהֲנָא דִּי־אֲנַחְנָא פָלְחִין יָכֵל לְשֵׁיזָבוּתַנָא מִן־אַתּוּן נוּרָא יָקִדְתָּא וּמִן־יְדָךְ מַלְכָּא יְשֵׁיזֵב: ״וְהֵן לָא יְדִיעַ לֶהֱוֵא־לָךְ מַלְכָּא דִּי לֶאֱלָהָךְ לָא־אִתַּנָא פָלְחִין וּלְצֶלֶם דַּהֲבָא דִּי הֲקִימְתָּ לָא נִסְגֻּד: ״בֵּאדַיִן נְבוּכַדְנֶצַּר הִתְמְלִי חֵמָא וּצְלֶם אַנְפּוֹהִי אֶשְׁתַּנִּי עַל־שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ עֲנֵה וְאָמַר לְמֵזֶא לְאַתּוּנָא חַד־שִׁבְעָה עַל דִּי חֲזֵה לְמֵזְיַהּ: ״וּלְגֻבְרִין גִּבָּרֵי־חַיִל דִּי בְחֵילֵהּ אֲמַר לְכַפָּתָה לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ לְמִרְמֵא לְאַתּוּן נוּרָא יָקִדְתָּא: ״בֵּאדַיִן גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ כְּפִתוּ בְּסַרְבָּלֵיהוֹן פִּטְשֵׁיהוֹן וְכַרְבְּלָתְהוֹן וּלְבֻשֵׁיהוֹן וּרְמִיו לְגוֹא־אַתּוּן נוּרָא יָקִדְתָּא: ״כָּל־קֳבֵל דְּנָה מִן־דִּי מִלַּת מַלְכָּא מַחְצְפָה וְאַתּוּנָא אֲזֵה יַתִּירָה גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ דִּי הַסִּקוּ לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ קַטֵּל הַמּוֹן שְׁבִיבָא דִּי נוּרָא: ״וְגֻבְרַיָּא אִלֵּךְ תְּלָתְהוֹן שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ נְפַלוּ לְגוֹא־אַתּוּן־נוּרָא יָקִדְתָּא מְכַפְּתִין: ״אֱדַיִן נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא תְּוַהּ וְקָם בְּהִתְבְּהָלָה עָנֵה וְאָמַר לְהַדְבְּרוֹהִי הֲלָא גֻּבְרִין תְּלָתָה רְמֵינָא לְגוֹא־נוּרָא מְכַפְּתִין עָנִין וְאָמְרִין לְמַלְכָּא יַצִּיבָא מַלְכָּא: ״עָנֵה וְאָמַר הָא־אֲנָה חָזֵה גֻּבְרִין אַרְבְּעָה שְׁרִין מְהַלְכִין בְּגוֹא־נוּרָא וַחֲבָל לָא־אִיתַי בְּהוֹן וְרֵוהַ דִּי רְבִיעָאָה דָּמֵה לְבַר־אֱ-לָהִין: ״בֵּאדַיִן קָרֵב נְבוּכַדְנֶצַּר לִתְרַע אַתּוּן נוּרָא יָקִדְתָּא עָנֵה וְאָמַר שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד־נְגוֹ עַבְדְּוֹהִי דִּי־אֱלָהָא עִלָּאָה פֻּקוּ וְאֵתוּ בֵּאדַיִן נָפְקִין שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ מִן־גּוֹא נוּרָא: ״וּמְתְכַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סְגָנַיָּא וּפַחֲוָתָא וְהַדְּבְרֵי מַלְכָּא חָזַיִן לְגֻבְרַיָּא אִלֵּךְ דִּי לָא־שְׁלַט נוּרָא בְּגֶשְׁמְהוֹן וּשְׂעַר רֵאשְׁהוֹן לָא הִתְחָרַךְ וְסַרְבָּלֵיהוֹן לָא שְׁנוּ וְרֵיחַ נוּר לָא עֲדָת בְּהוֹן: ״עָנֵה נְבוּכַדְנֶצַּר וְאָמַר בְּרִיךְ אֱלָהֲהוֹן דִּי־שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ דִּי־שְׁלַח מַלְאֲכֵהּ וְשֵׁיזֵב לְעַבְדּוֹהִי דִּי הִתְרְחָצוּ עֲלוֹהִי וּמִלַּת מַלְכָּא שַׁנּוּ וִיהַבוּ גֶשְׁמְהוֹן דִּי לָא־יִפְלְחוּן וְלָא־יִסְגְּדוּן לְכָל־אֱלָה לָהֵן לֶאֱלָהֲהוֹן: ״וּמִנִּי שִׂים טְעֵם דִּי כָל־עַם אֻמָּה וְלִשָׁן דִּי־יֵאמַר שָׁלוּ עַל אֱלָהֲהוֹן דִּי־שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹא הַדְּמִין יִתְעֲבֵד וּבֵיתֵהּ נְוָלִי יִשְׁתַּוֵּה כָּל־קֳבֵל דִּי לָא אִיתַי אֱלָה אָחֳרָן דִּי־יְכֵל לְהַצָּלָה כִּדְנָה: ״בֵּאדַיִן מַלְכָּא הַצְלַח לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ בִּמְדִינַת בָּבֶל: ״נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא לְכָל־עַמְמַיָּא אֻמַיָּא וְלִשָׁנַיָּא דִּי־דָיְרִין בְּכָל־אַרְעָא שְׁלֵמְכוֹן יִשְׂגֵּא: ״אָתַיָּא וְתִמְהַיָּא דִּי עֲבַד עִמִּי אֱלָהָא עִלָּאָה שְׁפַר קֳדָמַי לְהַחֲוָיָה: ״אָתוֹהִי כְּמָה רַבְּרְבִין וְתִמְהוֹהִי כְּמָה תַקִּיפִין מַלְכוּתֵהּ מַלְכוּת עָלַם וְשָׁלְטָנֵהּ עִם־דָּר וְדָר:

ד ״אֲנָה נְבוּכַדְנֶצַּר שְׁלֵה הֲוֵית בְּבֵיתִי וְרַעֲנַן בְּהֵיכְלִי: ״חֶלֶם חֲזֵית וְיַדְחַלְנֵנִי וְהַרְהֹרִין עַל־מִשְׁכְּבִי וְחֶזְוֵי רֵאשִׁי יְבַהֲלֻנָּנִי: ״וּמִנִּי שִׂים טְעֵם לְהַנְעָלָה קֳדָמַי לְכָל חַכִּימֵי בָבֶל דִּי־פְשַׁר חֶלְמָא יְהוֹדְעֻנַּנִי: ״בֵּאדַיִן עָלִין חַרְטֻמַּיָּא אָשְׁפַּיָּא כַּשְׂדָּאֵי וְגָזְרַיָּא וְחֶלְמָא אָמַר אֲנָה קֳדָמֵיהוֹן וּפִשְׁרֵהּ לָא־מְהוֹדְעִין לִי: ״וְעַד אָחֳרֵין עַל קֳדָמַי דָּנִיֵּאל דִּי־שְׁמֵהּ בֵּלְטְשַׁאצַּר כְּשֵׁם אֱ-לָהִי וְדִי רוּחַ־אֱ-לָהִין קַדִּישִׁין בֵּהּ וְחֶלְמָא קֳדָמוֹהִי אֲמַרֵת: ״בֵּלְטְשַׁאצַּר רַב חַרְטֻמַּיָּא דִּי | אֲנָה יְדִעֵת דִּי רוּחַ אֱ-לָהִין קַדִּישִׁין בָּךְ וְכָל־רָז לָא־אֲנַס לָךְ חֶזְוֵי חֶלְמִי דִּי־חֲזֵית וּפִשְׁרֵהּ אֲמַר: ״חֶזְוֵי רֵאשִׁי עַל־מִשְׁכְּבִי חָזֵה הֲוֵית וְאָלוּ אִילָן בְּגוֹא אַרְעָא וְרוּמֵהּ שַׂגִּיא: ״רְבָה אִילָנָא וּתְקֵף וְרוּמֵהּ יְמַטֵּא לִשְׁמַיָּא וַחֲזוּתֵהּ לְסוֹף כָּל־אַרְעָא: ״עְפֵיהּ שַׁפִּיר וְאִנְבֵּהּ שַׂגִּיא וּמָזוֹן לְכֹלָּא־בֵהּ תְּחוֹתוֹהִי תַּטְלֵל | חֵיוַת בָּרָא וּבְעַנְפּוֹהִי יְדוּרָן צִפְּרֵי

שְׁמַיָּא וּמַנָּה יִתְּזִין כָּל־בִּשְׂרָא: ׳חֲזֵה הֲוַיִת בְּחֶזְוֵי רֵאשִׁי
עַל־מִשְׁכְּבִי וַאֲלוּ עִיר וְקַדִּישׁ מִן־שְׁמַיָּא נָחֵת: ״קָרֵא
בְּחַיִל וְכֵן אָמַר גְּדוּ אִילָנָא וְקַצְּצוּ עַנְפּוֹהִי אַתְּרוּ עָפְיֵהּ
וּבַדְּרוּ אִנְבֵּהּ תְּנַד חֵיוָתָא מִן־תַּחְתּוֹהִי וְצִפְּרְיָא מִן־
עַנְפּוֹהִי: ״בְּרַם עִקַּר שָׁרְשׁוֹהִי בְּאַרְעָא שְׁבֻקוּ וּבֶאֱסוּר
דִּי־פַרְזֶל וּנְחָשׁ בְּדִתְאָא דִּי בָרָא וּבְטַל שְׁמַיָּא יִצְטַבַּע
וְעִם־חֵיוָתָא חֶלְקֵהּ בַּעֲשַׂב אַרְעָא: ״לִבְבֵהּ מִן־אֲנָשָׁא
יְשַׁנּוֹן וּלְבַב חֵיוָה יִתְיְהַב לֵהּ וְשִׁבְעָה עִדָּנִין יַחְלְפוּן
עֲלוֹהִי: ״בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָמָא וּמֵאמַר קַדִּישִׁין
שְׁאֵלְתָּא עַד־דִּבְרַת דִּי יִנְדְּעוּן חַיָּיָא דִּי־שַׁלִּיט עִלָּאָה
בְּמַלְכוּת אֲנָשָׁא וּלְמַן־דִּי יִצְבֵּא יִתְּנִנַּהּ וּשְׁפַל אֲנָשִׁים
יְקִים עֲלֵהּ: ״דְּנָה חֶלְמָא חֲזַית אֲנָה מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר
וְאַנְתְּ בֵּלְטְשַׁאצַּר פִּשְׁרָא ׀ אֱמַר כָּל־קֳבֵל דִּי ׀ כָּל־
חַכִּימֵי מַלְכוּתִי לָא־יָכְלִין פִּשְׁרָא לְהוֹדָעוּתַנִי וְאַנְתְּ
כָּהֵל דִּי רוּחַ־אֱ-לָהִין קַדִּישִׁין בָּךְ: ״אֱדַיִן דָּנִיֵּאל דִּי־
שְׁמֵהּ בֵּלְטְשַׁאצַּר אֶשְׁתּוֹמַם כְּשָׁעָה חָדָה וְרַעְיוֹנֹהִי
יְבַהֲלֻנֵּהּ עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר בֵּלְטְשַׁאצַּר חֶלְמָא וּפִשְׁרָא
אַל־יְבַהֲלֵךְ עָנֵה בֵּלְטְשַׁאצַּר וְאָמַר מָרָאי חֶלְמָא
לְשָׂנְאֶךְ וּפִשְׁרֵהּ לְעָרָךְ: ״אִילָנָא דִּי חֲזַיְתָ דִּי רְבָה וּתְקֹף
וְרוּמֵהּ יִמְטֵא לִשְׁמַיָּא וַחֲזוּתֵהּ לְכָל־אַרְעָא: ״וְעָפְיֵהּ
שַׁפִּיר וְאִנְבֵּהּ שַׂגִּיא וּמָזוֹן לְכֹלָּא־בֵהּ תְּחוֹתוֹהִי תְּדוּר
חֵיוַת בָּרָא וּבְעַנְפּוֹהִי יִשְׁכְּנָן צִפְּרֵי שְׁמַיָּא: ״אַנְתְּ־הוּא
מַלְכָּא דִּי רַבַּת וּתְקֻפְתְּ וּרְבוּתָךְ רְבַת וּמְטַת לִשְׁמַיָּא
וְשָׁלְטָנָךְ לְסוֹף אַרְעָא: ״וְדִי חֲזָה מַלְכָּא עִיר וְקַדִּישׁ
נָחֵת מִן־שְׁמַיָּא וְאָמַר גְּדוּ אִילָנָא וְחַבְּלוּהִי בְּרַם עִקַּר
שָׁרְשׁוֹהִי בְּאַרְעָא שְׁבֻקוּ וּבֶאֱסוּר דִּי־פַרְזֶל וּנְחָשׁ
בְּדִתְאָא דִּי בָרָא וּבְטַל שְׁמַיָּא יִצְטַבַּע וְעִם־חֵיוַת בָּרָא
חֶלְקֵהּ עַד דִּי־שִׁבְעָה עִדָּנִין יַחְלְפוּן עֲלוֹהִי: ״דְּנָה
פִשְׁרָא מַלְכָּא וּגְזֵרַת עִלָּאָה הִיא דִּי מְטַת עַל־מָרָאי
מַלְכָּא: ״וְלָךְ טָרְדִין מִן־אֲנָשָׁא וְעִם־חֵיוַת בָּרָא לֶהֱוֹה
מְדָרָךְ וְעִשְׂבָּא כְתוֹרִין ׀ לָךְ יִטְעֲמוּן וּמִטַּל שְׁמַיָּא לָךְ
מְצַבְּעִין וְשִׁבְעָה עִדָּנִין יַחְלְפוּן עֲלָךְ עַד דִּי־תִנְדַּע דִּי־
שַׁלִּיט עִלָּאָה בְּמַלְכוּת אֲנָשָׁא וּלְמַן־דִּי יִצְבֵּא יִתְּנִנַּהּ:
״וְדִי אֲמַרוּ לְמִשְׁבַּק עִקַּר שָׁרְשׁוֹהִי דִּי אִילָנָא מַלְכוּתָךְ
לָךְ קַיָּמָא מִן־דִּי תִנְדַּע דִּי שַׁלְטַן שְׁמַיָּא: ״לְהֵן מַלְכָּא
מִלְּכִי יִשְׁפַּר עֲלָךְ וַחֲטָאָךְ בְּצִדְקָה פְרֻק וַעֲוָיָתָךְ בְּמִחַן
עֲנִיִּין הֵן תְּהֱוֶה אַרְכָה לִשְׁלְוָתָךְ: ״כֹּלָּא מְטָא עַל־
נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא: ״לְקֵצָת יַרְחִין תְּרֵי־עֲשַׂר עַל־הֵיכַל
מַלְכוּתָא דִּי בָבֶל מְהַלֵּךְ הֲוָה: ״עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר הֲלָא
דָא־הִיא בָּבֶל רַבְּתָא דִּי־אֲנָה בְנֵיתַהּ לְבֵית מַלְכוּ בְּתֹקֶף
חִסְנִי וְלִיקַר הַדְרִי: ״עוֹד מִלְּתָא בְּפֻם מַלְכָּא קָל מִן־
שְׁמַיָּא נְפֵל לָךְ אָמְרִין נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא מַלְכוּתָא עֲדָת
מִנָּךְ: ״וּמִן־אֲנָשָׁא לָךְ טָרְדִין וְעִם־חֵיוַת בָּרָא מְדָרָךְ
עִשְׂבָּא כְתוֹרִין לָךְ יִטְעֲמוּן וְשִׁבְעָה עִדָּנִין יַחְלְפוּן עֲלָךְ
עַד דִּי־תִנְדַּע דִּי־שַׁלִּיט עִלָּאָה בְּמַלְכוּת אֲנָשָׁא וּלְמַן־
דִּי יִצְבֵּא יִתְּנִנַּהּ: ״בַּהּ־שַׁעְתָּא מִלְּתָא סָפַת עַל־
נְבוּכַדְנֶצַּר וּמִן־אֲנָשָׁא טְרִיד וְעִשְׂבָּא כְתוֹרִין יֵאכֹל
וּמִטַּל שְׁמַיָּא גִּשְׁמֵהּ יִצְטַבַּע עַד דִּי שַׂעְרֵהּ כְּנִשְׁרִין
רְבָה וְטִפְרוֹהִי כְּצִפְּרִין: ״וּלְקֵצָת יוֹמַיָּא אֲנָה
נְבוּכַדְנֶצַּר עֵינַי ׀ לִשְׁמַיָּא נְטֵלֵת וּמַנְדְּעִי עֲלַי יְתוּב
וּלְעִלָּאָה בָּרְכֵת וּלְחַי עָלְמָא שַׁבְּחֵת וְהַדְּרֵת דִּי שָׁלְטָנֵהּ
שָׁלְטָן עָלַם וּמַלְכוּתֵהּ עִם־דָּר וְדָר: ״וְכָל־דָּיְרֵי אַרְעָא
כְּלָה חֲשִׁיבִין וּכְמִצְבְּיֵהּ עָבֵד בְּחֵיל שְׁמַיָּא וְדָיְרֵי אַרְעָא
וְלָא אִיתַי דִּי־יִמְחֵא בִידֵהּ וְיֵאמַר לֵהּ מָה עֲבַדְתְּ: ״בֵּהּ־
זִמְנָא מַנְדְּעִי ׀ יְתוּב עֲלַי וּלְיִקַר מַלְכוּתִי הַדְרִי וְזִיוִי
יְתוּב עֲלַי וְלִי הַדָּבְרֵי וְרַבְרְבָנַי יְבַעְיוּן וְעַל־מַלְכוּתִי
הָתְקַנַּת וּרְבוּ יַתִּירָה הוּסְפַת לִי: ״כְּעַן אֲנָה נְבֻכַדְנֶצַּר
מְשַׁבַּח וּמְרוֹמֵם וּמְהַדַּר לְמֶלֶךְ שְׁמַיָּא דִּי כָל־מַעֲבָדוֹהִי
קְשׁוֹט וְאָרְחָתֵהּ דִּין וְדִי מַהְלְכִין בְּגַוָּה יָכֵל לְהַשְׁפָּלָה:

ה ״בֵּלְשַׁאצַּר מַלְכָּא עֲבַד לְחֶם רַב לְרַבְרְבָנוֹהִי אֶלֶף
וְלָקֳבֵל אַלְפָא חַמְרָא שָׁתֵה: ״בֵּלְשַׁאצַּר אֲמַר ׀ בְּטַעֲם
חַמְרָא לְהַיְתָיָה לְמָאנֵי דַּהֲבָא וְכַסְפָּא דִּי הַנְפֵּק
נְבוּכַדְנֶצַּר אֲבוּהִי מִן־הֵיכְלָא דִּי בִירוּשְׁלֶם וְיִשְׁתּוּן
בְּהוֹן מַלְכָּא וְרַבְרְבָנוֹהִי שַׁגְלָתֵהּ וּלְחֵנָתֵהּ: ״בֵּאדַיִן
הַיְתִיו מָאנֵי דַּהֲבָא דִּי הַנְפֵּקוּ מִן־הֵיכְלָא דִּי־בֵית
אֱלָהָא דִּי בִירוּשְׁלֶם וְאִשְׁתִּיו בְּהוֹן מַלְכָּא וְרַבְרְבָנוֹהִי
שַׁגְלָתֵהּ וּלְחֵנָתֵהּ: ״אִשְׁתִּיו חַמְרָא וְשַׁבְּחוּ לֵא-לָהֵי
דַּהֲבָא וְכַסְפָּא נְחָשָׁא פַרְזְלָא אָעָא וְאַבְנָא: ״בַּהּ־שַׁעְתָּה
נְפַקָּה אֶצְבְּעָן דִּי יַד־אֱנָשׁ וְכָתְבָן לְקֳבֵל נֶבְרַשְׁתָּא עַל־
גִּיר֗א דִּי־כְתַל הֵיכְלָא דִּי מַלְכָּא וּמַלְכָּא חָזֵה פַּס יְדָא
דִּי כָתְבָה: ״אֱדַיִן מַלְכָּא זִיוֹהִי שְׁנוֹהִי וְרַעְיוֹנֹהִי יְבַהֲלוּנֵּהּ
וְקִטְרֵי חַרְצֵהּ מִשְׁתָּרְיָן וְאַרְכֻּבָתֵהּ דָּא לְדָא נָקְשָׁן:
״קָרֵא מַלְכָּא בְּחַיִל לְהַעֲלָה לָאָשְׁפָּיָא כַּשְׂדָּאֵי וְגָזְרַיָּא
עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר ׀ לְחַכִּימֵי בָבֶל דִּי כָל־אֱנָשׁ דִּי־יִקְרֵה
כְּתָבָה דְנָה וּפִשְׁרֵהּ יְחַוֻּנַנִי אַרְגְּוָנָא יִלְבַּשׁ וְהַמְנִיכָא דִּי־
דַהֲבָא עַל־צַוְּארֵהּ וְתַלְתִּי בְמַלְכוּתָא יִשְׁלַט: ״אֱדַיִן
עָלַיִן כֹּל חַכִּימֵי מַלְכָּא וְלָא־כָהֲלִין כְּתָבָא לְמִקְרֵא
וּפִשְׁרֵהּ לְהוֹדָעָה לְמַלְכָּא: ״אֱדַיִן מַלְכָּא בֵּלְשַׁאצַּר
שַׂגִּיא מִתְבְּהַל וְזִיוֹהִי שָׁנַיִן עֲלוֹהִי וְרַבְרְבָנוֹהִי
מִשְׁתַּבְּשִׁין: ״מַלְכְּתָא לְקֳבֵל מִלֵּי מַלְכָּא וְרַבְרְבָנוֹהִי
לְבֵית מִשְׁתְּיָא עָלַת עָנַת מַלְכְּתָא וַאֲמֶרֶת מַלְכָּא

לְעָלְמִין חֱיִי אַל־יִבְהַלּוּךְ רַעְיוֹנָךְ וְזִיוָךְ אַל־יִשְׁתַּנּוּ:
יאאִיתַי גְּבַר בְּמַלְכוּתָךְ דִּי רוּחַ אֱ-לָהִין קַדִּישִׁין בֵּהּ
וּבְיוֹמֵי אֲבוּךְ נְהִירוּ וְשָׂכְלְתָנוּ וְחָכְמָה כְּחָכְמַת־אֱ-לָהִין
הִשְׁתְּכַחַת בֵּהּ וּמַלְכָּא נְבֻכַדְנֶצַּר אֲבוּךְ רַב חַרְטֻמִּין
אָשְׁפִּין כַּשְׁדָּאִין גָּזְרִין הֲקִימֵהּ אֲבוּךְ מַלְכָּא: יבכָּל־קָבֵל
דִּי רוּחַ יַתִּירָה וּמַנְדָּע וְשָׂכְלְתָנוּ מְפַשַּׁר חֶלְמִין וְאַחֲוָיַת
אֲחִידָן וּמְשָׁרֵא קִטְרִין הִשְׁתְּכַחַת בֵּהּ בְּדָנִיֵּאל דִּי־
מַלְכָּא שָׂם־שְׁמֵהּ בֵּלְטְשַׁאצַּר כְּעַן דָּנִיֵּאל יִתְקְרֵי
וּפִשְׁרָה יְהַחֲוֵה: יגבֵּאדַיִן דָּנִיֵּאל הֲוָל קֳדָם מַלְכָּא עָנֵה
מַלְכָּא וְאָמַר לְדָנִיֵּאל אַנְתְּ־הוּא דָנִיֵּאל דִּי־מִן־בְּנֵי
גָלוּתָא דִּי יְהוּד דִּי הַיְתִי מַלְכָּא אֲבִי מִן־יְהוּד:
ידוְשִׁמְעֵת עֲלָךְ דִּי רוּחַ אֱ-לָהִין בָּךְ וְנַהִירוּ וְשָׂכְלְתָנוּ
וְחָכְמָה יַתִּירָה הִשְׁתְּכַחַת בָּךְ: טוּכְעַן הֲעַלּוּ קָדָמַי
חַכִּימַיָּא אָשְׁפָּיָא דִּי־כְתָבָה דְנָה יִקְרֻון וּפִשְׁרֵהּ
לְהוֹדְעֻתַנִּי וְלָא־כָהֲלִין פִּשַׁר־מִלְּתָא לְהַחֲוָיָה: טוואֲנָה
שְׁמִעֵת עֲלָךְ דִּי־תִכּוּל פְּשָׁרִין לְמִפְשַׁר וְקִטְרִין לְמִשְׁרֵא
כְּעַן הֵן תִּכּוּל כְּתָבָא לְמִקְרֵא וּפִשְׁרֵהּ לְהוֹדְעוּתַנִּי
אַרְגְּוָנָא תִּלְבַּשׁ וְהַמְנִיכָא דִּי־דַהֲבָא עַל־צַוְּארָךְ וְתַלְּתָא
בְּמַלְכוּתָא תִּשְׁלַט: יבבֵּאדַיִן עָנֵה דָנִיֵּאל וְאָמַר קֳדָם
מַלְכָּא מַתְּנָתָךְ לָךְ לֶהֱוֹן וּנְבִזְבִּיתָךְ לְאָחֳרָן הַב בְּרַם
כְּתָבָא אֶקְרֵא לְמַלְכָּא וּפִשְׁרֵא אֲהוֹדְעִנֵּהּ: יגאַנְתְּ מַלְכָּא
אֱלָהָא עִלָּאָה מַלְכוּתָא וּרְבוּתָא וִיקָרָא וְהַדְרָא יְהַב
לְנְבֻכַדְנֶצַּר אֲבוּךְ: ידוּמִן־רְבוּתָא דִּי יְהַב־לֵהּ כָּל עַמְמַיָּא
אֻמַיָּא וְלִשָּׁנַיָּא הֲוֹו זָיְעִין וְדָחֲלִין מִן־קֳדָמוֹהִי דִּי־הֲוָא
צָבֵא הֲוָה קָטֵל וְדִי־-הֲוָה צָבֵא הֲוָה מַחֵא וְדִי־-הֲוָה
צָבֵא הֲוָה מָרִים וְדִי־הֲוָא צָבֵא הֲוָא מַשְׁפֵּל: טוּכְדֵי רָם
לִבְּבֵהּ וְרוּחֵהּ תְּקִפַת לַהֲזָדֵה הְנְחַת מִן־כָּרְסֵא מַלְכוּתֵהּ
וִיקָרֵהּ הֶעְדִּיו מִנֵּהּ: כאוּמִן־בְּנֵי אֲנָשָׁא טְרִיד וְלִבְבֵהּ
עִם־חֵיוָתָא שַׁוִּיו וְעִם־עֲרָדָיָא מְדֹרֵהּ עִשְׂבָּא כְתוֹרִין
יְטַעֲמוּנֵּהּ וּמִטַּל שְׁמַיָּא גִּשְׁמֵהּ יִצְטַבַּע עַד דִּי־יִדַּע דִּי־
שַׁלִּיט אֱלָהָא עִלָּאָה בְּמַלְכוּת אֲנָשָׁא וּלְמַן־דִּי יִצְבֵּא
יְהָקִים עֲלַהּ: כבוְאַנְתְּ בְּרֵהּ בֵּלְשַׁאצַּר לָא הַשְׁפֵּלְתְּ לִבְבָךְ
כָּל־קֳבֵל דִּי כָל־דְּנָה יְדַעְתָּ: כגוְעַל מָרֵא־
שְׁמַיָּא הִתְרוֹמַמְתְּ וּלְמָאנֵי דִּי־בֵיתֵהּ הַיְתִיו קֳדָמָךְ
וְאַנְתְּ וְרַבְרְבָנָךְ שֵׁגְלָתָךְ וּלְחֵנָתָךְ חַמְרָא שָׁתַיִן בְּהוֹן
וְלֵא־לָהִי כַסְפָּא־וְדַהֲבָא נְחָשָׁא פַרְזְלָא אָעָא וְאַבְנָא דִּי
לָא־חָזַיִן וְלָא־שָׁמְעִין וְלָא יָדְעִין שַׁבַּחְתָּ וְלֵאלָהָא דִּי־
נִשְׁמָתָךְ בִּידֵהּ וְכָל־אָרְחָתָךְ לֵהּ לָא הַדַּרְתָּ: כדבֵּאדַיִן מִן־
קֳדָמוֹהִי שְׁלִיחַ פַּסָּא דִּי־יְדָא וּכְתָבָא דְּנָה רְשִׁים:
כהוּדְנָה כְתָבָא דִּי רְשִׁים מְנֵא מְנֵא תְּקֵל וּפַרְסִין: כודְּנָה
פִּשַׁר־מִלְּתָא מְנֵא מְנָה־אֱלָהָא מַלְכוּתָךְ וְהַשְׁלְמַהּ:
כזתְּקֵל תְּקִילְתָּ בְּמֹאזְנַיָּא וְהִשְׁתְּכַחְתְּ חַסִּיר: כחפְּרֵס
פְּרִיסַת מַלְכוּתָךְ וִיהִיבַת לְמָדַי וּפָרָס: כטבֵּאדַיִן אֲמַר
בֵּלְשַׁאצַּר וְהַלְבִּשׁוּ לְדָנִיֵּאל אַרְגְּוָנָא וְהַמְנִיכָא דִּי־
דַהֲבָא עַל־צַוְּארֵהּ וְהַכְרְזוּ עֲלוֹהִי דִּי־לֶהֱוֵא שַׁלִּיט
תַּלְתָּא בְּמַלְכוּתָא: לבבַּהּ בְּלֵילְיָא קְטִיל בֵּלְאשַׁצַּר מַלְכָּא
כַּשְׂדָּאָה:

ו אוְדָרְיָוֶשׁ מָדָאָה קַבֵּל מַלְכוּתָא כְּבַר שְׁנַיִן שִׁתִּין
וְתַרְתֵּין: בשְׁפַר קֳדָם דָּרְיָוֶשׁ וַהֲקִים עַל־מַלְכוּתָא
לְאַחַשְׁדַרְפְּנַיָּא מְאָה וְעֶשְׂרִין דִּי לֶהֱוֹן בְּכָל־מַלְכוּתָא:
גוְעֶלָּא מִנְּהוֹן סָרְכִין תְּלָתָה דִּי דָנִיֵּאל חַד־מִנְּהוֹן דִּי־
לֶהֱוֹן אַחַשְׁדַרְפְּנַיָּא אִלֵּין יָהֲבִין לְהוֹן טַעְמָא וּמַלְכָּא
לָא־לֶהֱוֵא נָזֵק: דאֱדַיִן דָּנִיֵּאל דְּנָה הֲוָא מִתְנַצַּח עַל־
סָרְכַיָּא וַאֲחַשְׁדַרְפְּנַיָּא כָּל־קֳבֵל דִּי רוּחַ יַתִּירָא בֵּהּ
וּמַלְכָּא עֲשִׁית לַהֲקָמוּתֵהּ עַל־כָּל־מַלְכוּתָא: הֱאֵדַיִן
סָרְכַיָּא וַאֲחַשְׁדַרְפְּנַיָּא הֲוֹו בָּעַיִן עִלָּה לְהַשְׁכָּחָה
לְדָנִיֵּאל מִצַּד מַלְכוּתָא וְכָל־עִלָּה וּשְׁחִיתָה לָא־יָכְלִין
לְהַשְׁכָּחָה כָּל־קֳבֵל דִּי־מְהֵימַן הוּא וְכָל־שָׁלוּ וּשְׁחִיתָה
לָא הִשְׁתְּכַחַת עִלּוֹהִי: וּאֱדַיִן גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ אָמְרִין דִּי לָא
נְהַשְׁכַּח לְדָנִיֵּאל דְּנָה כָּל־עִלָּה לָהֵן הַשְׁכַּחְנָא עִלּוֹהִי
בְּדָת אֱלָהֵהּ: זאֱדַיִן סָרְכַיָּא וַאֲחַשְׁדַרְפְּנַיָּא אִלֵּן הַרְגִּשׁוּ
עַל־מַלְכָּא וְכֵן אָמְרִין לֵהּ דָּרְיָוֶשׁ מַלְכָּא לְעָלְמִין חֱיִי:
חאִתְיַעַטוּ כָּל־ סָרְכֵי מַלְכוּתָא סִגְנַיָּא וַאֲחַשְׁדַרְפְּנַיָּא
הַדָּבְרַיָּא וּפַחֲוָתָא לְקַיָּמָה קְיָם מַלְכָּא וּלְתַקָּפָה אֱסָר דִּי
כָּל־דִּי־יִבְעֵא בָּעוֹ מִן־כָּל־אֱלָהּ וֱאֱנָשׁ עַד־יוֹמִין תְּלָתִין
לָהֵן מִנָּךְ מַלְכָּא יִתְרְמֵא לְגֹב אַרְיָוָתָא: טכְּעַן מַלְכָּא
תְּקִים אֱסָרָא וְתִרְשֵׁם כְּתָבָא דִּי לָא לְהַשְׁנָיָה כְּדָת־מָדַי
וּפָרַס דִּי־לָא תֶעְדֵּא: יכָּל־קֳבֵל דְּנָה מַלְכָּא דָּרְיָוֶשׁ רְשַׁם
כְּתָבָא וֱאֱסָרָא: יאוְדָנִיֵּאל כְּדִי יְדַע דִּי־רְשִׁים כְּתָבָא עַל
לְבִיתֵהּ וְכַוִּין פְּתִיחָן לֵהּ בְּעִלִּיתֵהּ נֶגֶד יְרוּשְׁלֶם וְזִמְנִין
תְּלָתָה בְיוֹמָא הוּא ׀ בָּרֵךְ עַל־בְּרְכּוֹהִי וּמְצַלֵּא וּמוֹדֵא
קֳדָם אֱלָהֵהּ כָּל־קֳבֵל דִּי־הֲוָא עָבֵד מִן־קַדְמַת דְּנָה:
יבאֱדַיִן גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ הַרְגִּשׁוּ וְהַשְׁכַּחוּ לְדָנִיֵּאל בָּעֵה
וּמִתְחַנַּן קֳדָם אֱלָהֵהּ: יגבֵּאדַיִן קְרֹבוּ וְאָמְרִין קֳדָם־
מַלְכָּא עַל־אֱסָר מַלְכָּא הֲלָא אֱסָר רְשַׁמְתָּ דִּי כָל־אֱנָשׁ
דִּי־יִבְעֵא מִן־כָּל־אֱלָהּ וֱאֱנָשׁ עַד־יוֹמִין תְּלָתִין לָהֵן
מִנָּךְ מַלְכָּא יִתְרְמֵא לְגֹב אַרְיָוָתָא עֲנֵה מַלְכָּא וְאָמַר
יַצִּיבָא מִלְּתָא כְּדָת־מָדַי וּפָרַס דִּי־לָא תֶעְדֵּא: ידבֵּאדַיִן
עֲנוֹ וְאָמְרִין קֳדָם מַלְכָּא דִּי דָנִיֵּאל דִּי מִן־בְּנֵי גָלוּתָא
דִּי יְהוּד לָא־שָׂם עְלָךְ מַלְכָּא טְעֵם וְעַל־אֱסָרָא דִּי
רְשַׁמְתָּ וְזִמְנִין תְּלָתָה בְיוֹמָא בָּעֵא בָּעוּתֵהּ: טוּאֱדַיִן

מַלְכָּא כְּדִי מִלְּתָא שְׁמַע שַׁגִּיא בְּאַשׁ עֲלוֹהִי וְעַל דָּנִיֵּאל שֵׁם בֶּל לְשֵׁיזְבוּתֵהּ וְעַד מֶעְלֵי שְׁמְשָׁא הֲוָא מִשְׁתַּדַּר לְהַצָּלוּתֵהּ: ״בֵּאדַיִן גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ הַרְגִּשׁוּ עַל־מַלְכָּא וְאָמְרִין לְמַלְכָּא דַּע מַלְכָּא דִּי־דָת לְמָדַי וּפָרַס דִּי־כָל־אֵסָר וְקָיֵם דִּי־מַלְכָּא יְהָקִים לָא לְהַשְׁנָיָה: ״בֵּאדַיִן מַלְכָּא אֲמַר וְהַיְתִיו לְדָנִיֵּאל וּרְמוֹ לְגֻבָּא דִּי אַרְיָוָתָא עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר לְדָנִיֵּאל אֱלָהָךְ דִּי אַנְתְּ פָּלַח־לֵהּ בְּתַדִירָא הוּא יְשֵׁיזְבִנָּךְ: ״וְהֵיתִית אֶבֶן חֲדָה וְשִׂמַת עַל־פֻּם גֻּבָּא וְחַתְמַהּ מַלְכָּא בְּעִזְקָתֵהּ וּבְעִזְקַת רַבְרְבָנוֹהִי דִּי לָא־תִשְׁנֵא צִבְוֹ בְּדָנִיֵּאל: ״אֱדַיִן אֲזַל מַלְכָּא לְהֵיכְלֵהּ וּבָת טְוָת וְדַחֲוָן לָא־הַנְעֵל קֳדָמֹוהִי וְשִׁנְתֵּהּ נַדַּת עֲלוֹהִי: ״בֵּאדַיִן מַלְכָּא בְּשַׁפְרְפָּרָא יְקוּם בְּנֻגְהָא וּבְהִתְבְּהָלָה לְגֻבָּא דִּי־אַרְיָוָתָא אֲזַל: ״וּכְמִקְרְבֵהּ לְגֻבָּא לְדָנִיֵּאל בְּקָל עֲצִיב זְעֵק עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר לְדָנִיֵּאל דָּנִיֵּאל עֲבֵד אֱלָהָא חַיָּא אֱלָהָךְ דִּי אַנְתְּ פָּלַח־לֵהּ בְּתַדִירָא הַיְכֵל לְשֵׁיזָבוּתָךְ מִן־אַרְיָוָתָא: ״אֱדַיִן דָּנִיֵּאל עִם־מַלְכָּא מַלֵּל מַלְכָּא לְעָלְמִין חֱיִי: ״אֱ־לָהִי שְׁלַח מַלְאֲכֵהּ וּסְגַר פֻּם אַרְיָוָתָא וְלָא חַבְּלוּנִי כָּל־קֳבֵל דִּי קֳדָמוֹהִי זְכוּ הִשְׁתְּכַחַת לִי וְאַף קֳדָמָךְ מַלְכָּא חֲבוּלָה לָא עַבְדֵת: ״בֵּאדַיִן מַלְכָּא שַׁגִּיא טְאֵב עֲלוֹהִי וּלְדָנִיֵּאל אֲמַר לְהַנְסָקָה מִן־גֻּבָּא וְהֵסַק דָּנִיֵּאל מִן־גֻּבָּא וְכָל־חֲבָל לָא־הִשְׁתְּכַח בֵּהּ דִּי הֵימִן בֵּאלָהֵהּ: ״וַאֲמַר מַלְכָּא וְהַיְתֵיו גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ דִּי־אֲכָלוּ קַרְצוֹהִי דִּי דָנִיֵּאל וּלְגֹוב אַרְיָוָתָא רְמוֹ אִנּוּן בְּנֵיהוֹן וּנְשֵׁיהוֹן וְלָא־מְטוֹ לְאַרְעִית גֻּבָּא עַד דִּי־שְׁלְטוּ בְהוֹן אַרְיָוָתָא וְכָל־גַּרְמֵיהוֹן הַדְּקוּ: ״בֵּאדַיִן דָּרְיָוֶשׁ מַלְכָּא כְּתַב לְכָל־עַמְמַיָּא אֻמַיָּא וְלִשָּׁנַיָּא דִּי־דָיְרִין בְּכָל־אַרְעָא שְׁלָמְכוֹן יִשְׂגֵּא: ״מִן־קֳדָמַי שִׂים טְעֵם דִּי | בְּכָל־שָׁלְטָן מַלְכוּתִי לֶהֱוֹן זָיְעִין וְדָחֲלִין מִן־קֳדָם אֱלָהֵהּ דִּי־דָנִיֵּאל דִּי־הוּא | אֱלָהָא חַיָּא וְקַיָּם לְעָלְמִין וּמַלְכוּתֵהּ דִּי־לָא תִתְחַבַּל וְשָׁלְטָנֵהּ עַד־סוֹפָא: ״מְשֵׁיזַב וּמַצִּיל וְעָבֵד אָתִין וְתִמְהִין בִּשְׁמַיָּא וּבְאַרְעָא דִּי שֵׁיזַב לְדָנִיֵּאל מִן־יַד אַרְיָוָתָא: ״וְדָנִיֵּאל דְּנָה הַצְלַח בְּמַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ וּבְמַלְכוּת כּוֹרֶשׁ פָּרְסָאָה:

ז ״בִּשְׁנַת חֲדָה לְבֵלְאשַׁצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל דָּנִיֵּאל חֶלֶם חֲזָה וְחֶזְוֵי רֵאשֵׁהּ עַל־מִשְׁכְּבֵהּ בֵּאדַיִן חֶלְמָא כְּתַב רֵאשׁ מִלִּין אֲמַר: ״עָנֵה דָנִיֵּאל וְאָמַר חָזֵה הֲוֵית בְּחֶזְוִי עִם־לֵילְיָא וְאַרוּ אַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָּא מְגִיחָן לְיַמָּא רַבָּא: ״וְאַרְבַּע חֵיוָן רַבְרְבָן סָלְקָן מִן־יַמָּא שָׁנְיָן דָּא מִן־דָּא: ״קַדְמָיְתָא כְּאַרְיֵה וְגַפָּין דִּי־נְשַׁר לַהּ חָזֵה הֲוֵית עַד דִּי־מְרִיטוּ גַפָּהּ וּנְטִילַת מִן־אַרְעָא וְעַל־רַגְלַיִן כְּאֱנָשׁ הָקִימַת וּלְבַב אֱנָשׁ יְהִיב לַהּ: ״וְאַרוּ חֵיוָה אָחֳרִי תִּנְיָנָה דָּמְיָה לְדֹב וְלִשְׁטַר־חַד הָקְמַת וּתְלָת עִלְעִין בְּפֻמַּהּ בֵּין שִׁנָּהּ וְכֵן אָמְרִין לַהּ קוּמִי אֲכֻלִי בְּשַׂר שַׁגִּיא: ״בָּאתַר דְּנָה חָזֵה הֲוֵית וַאֲרוּ אָחֳרִי כְּנֹמֵר וְלַהּ גַּפִּין אַרְבַּע דִּי־עוֹף עַל־גַּבָּהּ וְאַרְבְּעָה רֵאשִׁין לְחֵיוְתָא וְשָׁלְטָן יְהִיב לַהּ: ״בָּאתַר דְּנָה חָזֵה הֲוֵית בְּחֶזְוֵי לֵילְיָא וַאֲרוּ חֵיוָה רְבִיעָאָה דְּחִילָה וְאֵימְתָנִי וְתַקִּיפָא יַתִּירָה וְשִׁנַּיִן דִּי־פַרְזֶל לַהּ רַבְרְבָן אָכְלָה וּמַדֶּקָה וּשְׁאָרָא בְּרַגְלַהּ רָפְסָה וְהִיא מְשַׁנְּיָה מִן־כָּל־חֵיוָתָא דִּי קֳדָמַהּ וְקַרְנַיִן עֲשַׂר לַהּ: ״מִשְׁתַּכֵּל הֲוֵית בְּקַרְנַיָּא וְאָלוּ עֶרֶן אָחֳרֵי זְעֵירָה סְלֶקֶת בֵּינֵיהֶן וּתְלָת מִן־קַרְנַיָּא קַדְמָיָתָא אֶתְעַקַּרָה מִן־קָדָמַהּ וְאָלוּ עֵינִין כְּעֵינֵי אֱנָשָׁא בְּקַרְנָא־דָא וּפֻם מְמַלֵּל רַבְרְבָן: ״חָזֵה הֲוֵית עַד דִּי כָרְסָוָן רְמִיו וְעַתִּיק יוֹמִין יְתֵב לְבוּשֵׁהּ | כְּתֶלֶג חִוָּר וּשְׂעַר רֵאשֵׁהּ כַּעֲמַר נְקֵא כָּרְסְיֵהּ שְׁבִבִין דִּי־נוּר גַּלְגַּלּוֹהִי נוּר דָּלֵק: ״נְהַר דִּי־נוּר נָגֵד וְנָפֵק מִן־קֳדָמוֹהִי אֶלֶף אַלְפִין יְשַׁמְּשׁוּנֵּהּ וְרִבּוֹ רִבְבָן קָדָמוֹהִי יְקוּמוּן דִּינָא יְתֵב וְסִפְרִין פְּתִיחוּ: ״חָזֵה הֲוֵית בֵּאדַיִן מִן־קָל מִלַּיָּא רַבְרְבָתָא דִּי קַרְנָא מְמַלֶّלָה חָזֵה הֲוֵית עַד דִּי קְטִילַת חֵיוָתָא וְהוּבַד גִּשְׁמַהּ וִיהִיבַת לִיקֵדַת אֶשָּׁא: ״וּשְׁאָר חֵיוָתָא הֶעְדִּיו שָׁלְטָנְהֹון וְאַרְכָּה בְחַיִּין יְהִיבַת לְהֹון עַד־זְמַן וְעִדָּן: ״חָזֵה הֲוֵית בְּחֶזְוֵי לֵילְיָא וַאֲרוּ עִם־עֲנָנֵי שְׁמַיָּא כְּבַר אֱנָשׁ אָתֵה הֲוָא וְעַד־עַתִּיק יוֹמַיָּא מְטָה וּקְדָמוֹהִי הַקְרְבוּהִי: ״וְלֵהּ יְהִב שָׁלְטָן וְיָקָר וּמַלְכוּ וְכָל עַמְמַיָּא אֻמַיָּא וְלִשָּׁנַיָּא לֵהּ יִפְלְחוּן שָׁלְטָנֵהּ שָׁלְטָן עָלַם דִּי־לָא יֶעְדֵּה וּמַלְכוּתֵהּ דִּי־לָא תִתְחַבַּל: ״אֶתְכְּרִית רוּחִי אֲנָה דָנִיֵּאל בְּגַוֹא נִדְנֶהּ וְחֶזְוֵי רֵאשִׁי יְבַהֲלֻנַּנִי: ״קְרֹבֵת עַל־חַד מִן־קָאֲמַיָּא וְיַצִּיבָא אֶבְעֵא־מִנֵּהּ עַל־כָּל־דְּנָה וַאֲמַר־לִי וּפִשַׁר מִלַּיָּא יְהוֹדְעִנַּנִי: ״אִלֵּין חֵיוָתָא רַבְרְבָתָא דִּי אִנִּין אַרְבַּע אַרְבְּעָה מַלְכִין יְקוּמוּן מִן־אַרְעָא: ״וְיִקְבְּלוּן מַלְכוּתָא קַדִּישֵׁי עֶלְיוֹנִין וַיַּחְסְנוּן מַלְכוּתָא עַד־עָלְמָא וְעַד עָלַם עָלְמַיָּא: ״אֱדַיִן צְבִית לְיַצָּבָא עַל־חֵיוָתָא רְבִיעָיְתָא דִּי־הָוַת שָׁנְיָה מִן־כָּלְהֵין דְּחִילָה יַתִּירָה שִׁנַּהּ דִּי־פַרְזֶל וְטִפְרָהּ דִּי־נְחָשׁ אָכְלָה מַדֶּקָה וּשְׁאָרָא בְּרַגְלַהּ רָפְסָה: ״וְעַל־קַרְנַיָּא עֲשַׂר דִּי בְרֵאשַׁהּ וְאָחֳרִי דִּי סְלֶקֶת וּנְפָלָה מִן־קָדָמַהּ תְּלָת וְקַרְנָא דֵּךְ וְעַיְנִין לַהּ וּפֻם מְמַלֵּל רַבְרְבָן וְחֶזְוַהּ רַב מִן־חַבְרָתַהּ: ״חָזֵה הֲוֵית וְקַרְנָא דֵּךְ עָבְדָה קְרָב עִם־קַדִּישִׁין וְיָכְלָה לְהֹן: ״עַד דִּי־אֲתָה עַתִּיק יוֹמַיָּא וְדִינָא יְהַב לְקַדִּישֵׁי עֶלְיוֹנִין וְזִמְנָא מְטָה וּמַלְכוּתָא הֲחֱסָנוּ קַדִּישִׁין: ״כֵּן

אֲמַר חֵיוְתָא רְבִיעָיְתָא מַלְכוּ רְבִיעָאָה תֶּהֱוֵא בְּאַרְעָא
דִּי תִשְׁנֵא מִן־כָּל־מַלְכְוָתָא וְתֵאכֹל כָּל־אַרְעָא
וּתְדוּשִׁנַּהּ וְתַדְקִנַּהּ: ״וְקַרְנַיָּא עֲשַׂר מִנַּהּ מַלְכוּתָא
עַשְׂרָה מַלְכִין יְקוּמוּן וְאָחֳרָן יְקוּם אַחֲרֵיהֹן וְהוּא יִשְׁנֵא
מִן־קַדְמָיֵא וּתְלָתָה מַלְכִין יְהַשְׁפֵּל: ״וּמִלִּין לְצַד עִלָּאָה
יְמַלֵּל וּלְקַדִּישֵׁי עֶלְיוֹנִין יְבַלֶּא וְיִסְבַּר לְהַשְׁנָיָה זִמְנִין
וְדָת וְיִתְיַהֲבוּן בִּידֵהּ עַד־עִדָּן וְעִדָּנִין וּפְלַג עִדָּן:
״וְדִינָא יִתֵּב וְשָׁלְטָנֵהּ יְהַעְדּוֹן לְהַשְׁמָדָה וּלְהוֹבָדָה עַד־
סוֹפָא: ״וּמַלְכוּתָא וְשָׁלְטָנָא וּרְבוּתָא דִּי מַלְכְוָת תְּחוֹת
כָּל־שְׁמַיָּא יְהִיבַת לְעַם קַדִּישֵׁי עֶלְיוֹנִין מַלְכוּתֵהּ
מַלְכוּת עָלַם וְכֹל שָׁלְטָנַיָּא לֵהּ יִפְלְחוּן וְיִשְׁתַּמְּעוּן:
״עַד־כָּה סוֹפָא דִּי־מִלְּתָא אֲנָה דָנִיֵּאל שַׁגִּיא | רַעְיוֹנַי
יְבַהֲלֻנַּנִי וְזִיוִי יִשְׁתַּנּוּן עֲלַי וּמִלְּתָא בְּלִבִּי נִטְרַת:

ח ״בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְמַלְכוּת בֵּלְאשַׁצַּר הַמֶּלֶךְ חָזוֹן נִרְאָה
אֵלַי אֲנִי דָּנִיֵּאל אַחֲרֵי הַנִּרְאָה אֵלַי בַּתְּחִלָּה: ״וָאֶרְאֶה
בֶּחָזוֹן וַיְהִי בִּרְאֹתִי וַאֲנִי בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה אֲשֶׁר בְּעֵילָם
הַמְּדִינָה וָאֶרְאֶה בֶּחָזוֹן וַאֲנִי הָיִיתִי עַל־אוּבָל אוּלָי:
״וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה | אַיִל אֶחָד עֹמֵד לִפְנֵי הָאֻבָל
וְלוֹ קְרָנָיִם וְהַקְּרָנַיִם גְּבֹהוֹת וְהָאַחַת גְּבֹהָה מִן־הַשֵּׁנִית
וְהַגְּבֹהָה עֹלָה בָּאַחֲרֹנָה: ״רָאִיתִי אֶת־הָאַיִל מְנַגֵּחַ יָמָּה
וְצָפוֹנָה וָנֶגְבָּה וְכָל־חַיּוֹת לֹא־יַעַמְדוּ לְפָנָיו וְאֵין מַצִּיל
מִיָּדוֹ וְעָשָׂה כִרְצֹנוֹ וְהִגְדִּיל: ״וַאֲנִי | הָיִיתִי מֵבִין וְהִנֵּה
צְפִיר־הָעִזִּים בָּא מִן־הַמַּעֲרָב עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֵין
נוֹגֵעַ בָּאָרֶץ וְהַצָּפִיר קֶרֶן חָזוּת בֵּין עֵינָיו: ״וַיָּבֹא עַד־
הָאַיִל בַּעַל הַקְּרָנַיִם אֲשֶׁר רָאִיתִי עֹמֵד לִפְנֵי הָאֻבָל
וַיָּרָץ אֵלָיו בַּחֲמַת כֹּחוֹ: ״וּרְאִיתִיו מַגִּיעַ | אֵצֶל הָאַיִל
וַיִּתְמַרְמַר אֵלָיו וַיַּךְ אֶת־הָאַיִל וַיְשַׁבֵּר אֶת־שְׁתֵּי קְרָנָיו
וְלֹא־הָיָה כֹחַ בָּאַיִל לַעֲמֹד לְפָנָיו וַיַּשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה
וַיִּרְמְסֵהוּ וְלֹא־הָיָה מַצִּיל לָאַיִל מִיָּדוֹ: ״וְצְפִיר הָעִזִּים
הִגְדִּיל עַד־מְאֹד וּכְעָצְמוֹ נִשְׁבְּרָה הַקֶּרֶן הַגְּדֹלָה
וַתַּעֲלֶנָה חָזוּת אַרְבַּע תַּחְתֶּיהָ לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמָיִם:
״וּמִן־הָאַחַת מֵהֶם יָצָא קֶרֶן־אַחַת מִצְּעִירָה וַתִּגְדַּל־יֶתֶר
אֶל־הַנֶּגֶב וְאֶל־הַמִּזְרָח וְאֶל־הַצֶּבִי: ״וַתִּגְדַּל עַד־צְבָא
הַשָּׁמָיִם וַתַּפֵּל אַרְצָה מִן־הַצָּבָא וּמִן־הַכּוֹכָבִים
וַתִּרְמְסֵם: ״וְעַד שַׂר־הַצָּבָא הִגְדִּיל וּמִמֶּנּוּ הוּרַם
הַתָּמִיד וְהֻשְׁלַךְ מְכוֹן מִקְדָּשׁוֹ: ״וְצָבָא תִּנָּתֵן עַל־
הַתָּמִיד בְּפֶשַׁע וְתַשְׁלֵךְ אֱמֶת אַרְצָה וְעָשְׂתָה
וְהִצְלִיחָה: ״וָאֶשְׁמְעָה אֶחָד־קָדוֹשׁ מְדַבֵּר וַיֹּאמֶר אֶחָד
קָדוֹשׁ לַפַּלְמוֹנִי הַמְּדַבֵּר עַד־מָתַי הֶחָזוֹן הַתָּמִיד
וְהַפֶּשַׁע שֹׁמֵם תֵּת וְקֹדֶשׁ וְצָבָא מִרְמָס: ״וַיֹּאמֶר אֵלַי
עַד עֶרֶב בֹּקֶר אַלְפַּיִם וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְנִצְדַּק קֹדֶשׁ: ״וַיְהִי
בִּרְאֹתִי אֲנִי דָּנִיֵּאל אֶת־הַחָזוֹן וָאֲבַקְשָׁה בִינָה וְהִנֵּה
עָמַד לְנֶגְדִּי כְּמַרְאֵה־גָבֶר: ״וָאֶשְׁמַע קוֹל־אָדָם בֵּין
אוּלָי וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר גַּבְרִיאֵל הָבֵן לְהַלָּז אֶת־הַמַּרְאֶה:
״וַיָּבֹא אֶצֶל עָמְדִי וּבְבֹאוֹ נִבְעַתִּי וָאֶפְּלָה עַל־פָּנָי וַיֹּאמֶר
אֵלַי הָבֵן בֶּן־אָדָם כִּי לְעֵת־קֵץ הֶחָזוֹן: ״וּבְדַבְּרוֹ עִמִּי
נִרְדַּמְתִּי עַל־פָּנַי אָרְצָה וַיִּגַּע־בִּי וַיַּעֲמִידֵנִי עַל־עָמְדִי:
״וַיֹּאמֶר הִנְנִי מוֹדִיעֲךָ אֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה בְּאַחֲרִית הַזָּעַם
כִּי לְמוֹעֵד קֵץ: ״הָאַיִל אֲשֶׁר־רָאִיתָ בַּעַל הַקְּרָנָיִם מַלְכֵי
מָדַי וּפָרָס: ״וְהַצָּפִיר הַשָּׂעִיר מֶלֶךְ יָוָן וְהַקֶּרֶן הַגְּדוֹלָה
אֲשֶׁר בֵּין־עֵינָיו הוּא הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן: ״וְהַנִּשְׁבֶּרֶת
וַתַּעֲמֹדְנָה אַרְבַּע תַּחְתֶּיהָ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת מִגּוֹי יַעֲמֹדְנָה
וְלֹא בְכֹחוֹ: ״וּבְאַחֲרִית מַלְכוּתָם כְּהָתֵם הַפֹּשְׁעִים יַעֲמֹד
מֶלֶךְ עַז־פָּנִים וּמֵבִין חִידוֹת: ״וְעָצַם כֹּחוֹ וְלֹא בְכֹחוֹ
וְנִפְלָאוֹת יַשְׁחִית וְהִצְלִיחַ וְעָשָׂה וְהִשְׁחִית עֲצוּמִים
וְעַם־קְדֹשִׁים: ״וְעַל־שִׂכְלוֹ וְהִצְלִיחַ מִרְמָה בְּיָדוֹ
וּבִלְבָבוֹ יַגְדִּיל וּבְשַׁלְוָה יַשְׁחִית רַבִּים וְעַל שַׂר־שָׂרִים
יַעֲמֹד וּבְאֶפֶס יָד יִשָּׁבֵר: ״וּמַרְאֵה הָעֶרֶב וְהַבֹּקֶר אֲשֶׁר
נֶאֱמַר אֱמֶת הוּא וְאַתָּה סְתֹם הֶחָזוֹן כִּי לְיָמִים רַבִּים:
״וַאֲנִי דָּנִיֵּאל נִהְיֵיתִי וְנֶחֱלֵיתִי יָמִים וָאָקוּם וָאֶעֱשֶׂה
אֶת־מְלֶאכֶת הַמֶּלֶךְ וָאֶשְׁתּוֹמֵם עַל־הַמַּרְאֶה וְאֵין מֵבִין:

ט ״בִּשְׁנַת אַחַת לְדָרְיָוֶשׁ בֶּן־אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מִזֶּרַע מָדָי
אֲשֶׁר הָמְלַךְ עַל מַלְכוּת כַּשְׂדִּים: ״בִּשְׁנַת אַחַת לְמָלְכוֹ
אֲנִי דָּנִיֵּאל בִּינֹתִי בַּסְּפָרִים מִסְפַּר הַשָּׁנִים אֲשֶׁר הָיָה
דְבַר־יְ־הוָה אֶל־יִרְמְיָה הַנָּבִיא לְמַלֹּאות לְחָרְבוֹת
יְרוּשָׁלִַם שִׁבְעִים שָׁנָה: ״וָאֶתְּנָה אֶת־פָּנַי אֶל־אֲ־דֹנָי
הָאֱ־לֹהִים לְבַקֵּשׁ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּנִים בְּצוֹם וְשַׂק וָאֵפֶר:
ו״וָאֶתְפַּלְּלָה לַי־הוָה אֱ־לֹהַי וָאֶתְוַדֶּה וָאֹמְרָה אָנָּא אֲ־
דֹנָי הָאֵל הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא שֹׁמֵר הַבְּרִית וָהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו
וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו: ״חָטָאנוּ וְעָוִינוּ הִרְשַׁעְנוּ וּמָרָדְנוּ
וָסוּר מִמִּצְוֹתֶךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ: ״וְלֹא שָׁמַעְנוּ אֶל־עֲבָדֶיךָ
הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר דִּבְּרוּ בְשִׁמְךָ אֶל־מְלָכֵינוּ שָׂרֵינוּ
וַאֲבֹתֵינוּ וְאֶל כָּל־עַם הָאָרֶץ: ״לְךָ אֲ־דֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ
בֹּשֶׁת הַפָּנִים כַּיּוֹם הַזֶּה לְאִישׁ יְהוּדָה וּלְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם
וּלְכָל־יִשְׂרָאֵל הַקְּרֹבִים וְהָרְחֹקִים בְּכָל־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר
הִדַּחְתָּם שָׁם בְּמַעַלְם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בָךְ: ״י־הוָה לָנוּ בֹּשֶׁת
הַפָּנִים לְמְלָכֵינוּ לְשָׂרֵינוּ וְלַאֲבֹתֵינוּ אֲשֶׁר חָטָאנוּ לָךְ:
״לַא־דֹנָי אֱ־לֹהֵינוּ הָרַחֲמִים וְהַסְּלִחוֹת כִּי מָרַדְנוּ בוֹ:
״וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקוֹל יְ־הוָה אֱ־לֹהֵינוּ לָלֶכֶת בְּתוֹרֹתָיו
אֲשֶׁר נָתַן לְפָנֵינוּ בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים: ״וְכָל־יִשְׂרָאֵל

עֲבָרוֹ אֶת־תּוֹרָתֶךָ וְסוֹר לְבִלְתִּי שְׁמוֹעַ בְּקוֹלֶךָ וַתִּתַּךְ
עָלֵינוּ הָאָלָה וְהַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר כְּתוּבָה בְּתוֹרַת מֹשֶׁה
עֶבֶד־הָאֱ-לֹהִים כִּי חָטָאנוּ לוֹ: יוַיָּקֶם אֶת־דְּבָרוֹ |
אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלֵינוּ וְעַל שֹׁפְטֵינוּ אֲשֶׁר שָׁפְטוּנוּ לְהָבִיא
עָלֵינוּ רָעָה גְדֹלָה אֲשֶׁר לֹא־נֶעֶשְׂתָה תַּחַת כָּל־הַשָּׁמַיִם
כַּאֲשֶׁר נֶעֶשְׂתָה בִּירוּשָׁלִָם: יאכַּאֲשֶׁר כָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה
אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת בָּאָה עָלֵינוּ וְלֹא־חִלִּינוּ אֶת־פְּנֵי |
יְ-הוָה אֱ-לֹהֵינוּ לָשׁוּב מֵעֲוֹנֹתֵינוּ וּלְהַשְׂכִּיל בַּאֲמִתֶּךָ:
יבוַיִּשְׁקֹד יְ-הוָה עַל־הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ כִּי־צַדִּיק יְ-
הוָה אֱ-לֹהֵינוּ עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה וְלֹא שָׁמַעְנוּ
בְּקוֹלוֹ: יגוְעַתָּה | אֲ-דֹנָי אֱ-לֹהֵינוּ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ אֶת־עַמְּךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וַתַּעַשׂ־לְךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה
חָטָאנוּ רָשָׁעְנוּ: יד אֲ-דֹנָי כְּכָל־צִדְקֹתֶךָ יָשָׁב־נָא אַפְּךָ
וַחֲמָתְךָ מֵעִירְךָ יְרוּשָׁלִַם הַר־קָדְשֶׁךָ כִּי בַחֲטָאֵינוּ
וּבַעֲוֹנוֹת אֲבֹתֵינוּ יְרוּשָׁלִַם וְעַמְּךָ לְחֶרְפָּה לְכָל־
סְבִיבֹתֵינוּ: טוְעַתָּה | שְׁמַע אֱ-לֹהֵינוּ אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ
וְאֶל־תַּחֲנוּנָיו וְהָאֵר פָּנֶיךָ עַל־מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם לְמַעַן
אֲדֹנָי: יהַטֵּה אֱ-לֹהַי אָזְנְךָ וּשְׁמָע פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה
שֹׁמְמֹתֵינוּ וְהָעִיר אֲשֶׁר־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ כִּי | לֹא עַל־
צִדְקֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־
רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: יאאֲ-דֹנָי שְׁמָעָה אֲ-דֹנָי סְלָחָה אֲ-דֹנָי
הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל־תְּאַחֵר לְמַעַנְךָ אֱ-לֹהַי כִּי־שִׁמְךָ
נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמֶּךָ: יבוְעוֹד אֲנִי מְדַבֵּר וּמִתְפַּלֵּל
וּמִתְוַדֶּה חַטָּאתִי וְחַטַּאת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּמַפִּיל תְּחִנָּתִי
לִפְנֵי יְ-הוָה אֱ-לֹהַי עַל הַר־קֹדֶשׁ אֱ-לֹהָי: יגוְעוֹד אֲנִי
מְדַבֵּר בַּתְּפִלָּה וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל אֲשֶׁר רָאִיתִי בֶּחָזוֹן
בַּתְּחִלָּה מֻעָף בִּיעָף נֹגֵעַ אֵלַי כְּעֵת מִנְחַת־עָרֶב: יד וַיָּבֶן
וַיְדַבֵּר עִמִּי וַיֹּאמַר דָּנִיֵּאל עַתָּה יָצָאתִי לְהַשְׂכִּילְךָ
בִּינָה: טוּבִתְחִלַּת תַּחֲנוּנֶיךָ יָצָא דָבָר וַאֲנִי בָּאתִי לְהַגִּיד
כִּי חֲמוּדוֹת אָתָּה וּבִין בַּדָּבָר וְהָבֵן בַּמַּרְאֶה: טוּשְׁבֻעִים
שִׁבְעִים נֶחְתַּךְ עַל־עַמְּךָ | וְעַל־עִיר קָדְשֶׁךָ לְכַלֵּא
הַפֶּשַׁע וּלְהָתֵם חַטָּאת וּלְכַפֵּר עָוֹן וּלְהָבִיא צֶדֶק עֹלָמִים
וְלַחְתֹּם חָזוֹן וְנָבִיא וְלִמְשֹׁחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים: יחוְתֵדַע
וְתַשְׂכֵּל מִן־מֹצָא דָבָר לְהָשִׁיב וְלִבְנוֹת יְרוּשָׁלִַם עַד־
מָשִׁיחַ נָגִיד שָׁבֻעִים שִׁבְעָה וְשָׁבֻעִים שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם
תָּשׁוּב וְנִבְנְתָה רְחוֹב וְחָרוּץ וּבְצוֹק הָעִתִּים: יטוְאַחֲרֵי
הַשָּׁבֻעִים שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם יִכָּרֵת מָשִׁיחַ וְאֵין לוֹ וְהָעִיר
וְהַקֹּדֶשׁ יַשְׁחִית עַם נָגִיד הַבָּא וְקִצּוֹ בַשֶّטֶף וְעַד קֵץ
מִלְחָמָה נֶחֱרֶצֶת שֹׁמֵמוֹת: כוְהִגְבִּיר בְּרִית לָרַבִּים שָׁבוּעַ
אֶחָד וַחֲצִי הַשָּׁבוּעַ יַשְׁבִּית | זֶבַח וּמִנְחָה וְעַל כְּנַף
שִׁקּוּצִים מְשֹׁמֵם וְעַד־כָּלָה וְנֶחֱרָצָה תִּתַּךְ עַל־שֹׁמֵם:

י אבִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס דָּבָר נִגְלָה לְדָנִיֵּאל
אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמוֹ בֵּלְטְאשַׁצַּר וְאֱמֶת הַדָּבָר וְצָבָא גָדוֹל
וּבִין אֶת־הַדָּבָר וּבִינָה לוֹ בַּמַּרְאֶה: בבַּיָּמִים הָהֵם אֲנִי
דָנִיֵּאל הָיַיתִי מִתְאַבֵּל שְׁלֹשָׁה שָׁבֻעִים יָמִים: גלֶחֶם
חֲמֻדּוֹת לֹא אָכַלְתִּי וּבָשָׂר וָיַיִן לֹא־בָא אֶל־פִּי וְסוֹךְ לֹא־
סָכְתִּי עַד־מְלֹאת שְׁלֹשֶׁת שָׁבֻעִים יָמִים: דוּבְיוֹם
עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַאֲנִי הָיַיתִי עַל יַד
הַנָּהָר הַגָּדוֹל הִוא חִדֶּקֶל: הוָאֶשָּׂא אֶת־עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה
אִישׁ־אֶחָד לָבוּשׁ בַּדִּים וּמָתְנָיו חֲגֻרִים בְּכֶתֶם אוּפָז:
ווּגְוִיָּתוֹ כְּתַרְשִׁישׁ וּפָנָיו כְּמַרְאֵה בָרָק וְעֵינָיו כְּלַפִּידֵי
אֵשׁ וּזְרֹעֹתָיו וּמַרְגְּלֹתָיו כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלָל וְקוֹל דְּבָרָיו
כְּקוֹל הָמוֹן: זוְרָאִיתִי אֲנִי דָנִיֵּאל לְבַדִּי אֶת־הַמַّרְאֶה
וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ עִמִּי לֹא רָאוּ אֶת־הַמַّרְאֶה אֲבָל
חֲרָדָה גְדֹלָה נָפְלָה עֲלֵיהֶם וַיִּבְרְחוּ בְּהֶחָבֵא: חוַאֲנִי
נִשְׁאַרְתִּי לְבַדִּי וָאֶרְאֶה אֶת־הַמַّרְאָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְלֹא
נִשְׁאַר־בִּי כֹחַ וְהוֹדִי נֶהְפַּךְ עָלַי לְמַשְׁחִית וְלֹא עָצַרְתִּי
כֹחַ: טוָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל דְּבָרָיו וּכְשָׁמְעִי אֶת־קוֹל דְּבָרָיו
וַאֲנִי הָיַיתִי נִרְדָּם עַל־פָּנַי וּפָנַי אָרְצָה: יוְהִנֵּה־יָד נָגְעָה
בִּי וַתְּנִיעֵנִי עַל־בִּרְכַּי וְכַפּוֹת יָדָי: יאוַיֹּאמֶר אֵלַי דָּנִיֵּאל
אִישׁ־חֲמֻדּוֹת הָבֵן בַּדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ
וַעֲמֹד עַל־עָמְדֶךָ כִּי עַתָּה שֻׁלַּחְתִּי אֵלֶיךָ וּבְדַבְּרוֹ עִמִּי
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה עָמַדְתִּי מַרְעִיד: יבוַיֹּאמֶר אֵלַי אַל־
תִּירָא דָנִיֵּאל כִּי | מִן־הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נָתַתָּ אֶת־
לִבְּךָ לְהָבִין וּלְהִתְעַנּוֹת לִפְנֵי אֱ-לֹהֶיךָ נִשְׁמְעוּ דְבָרֶיךָ
וַאֲנִי־בָאתִי בִּדְבָרֶיךָ: יגוְשַׂר | מַלְכוּת פָּרַס עֹמֵד לְנֶגְדִּי
עֶשְׂרִים וְאֶחָד יוֹם וְהִנֵּה מִיכָאֵל אַחַד הַשָּׂרִים
הָרִאשֹׁנִים בָּא לְעָזְרֵנִי וַאֲנִי נוֹתַרְתִּי שָׁם אֵצֶל מַלְכֵי
פָרַס: ידוּבָאתִי לַהֲבִינְךָ אֶת אֲשֶׁר־יִקְרֶה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית
הַיָּמִים כִּי־עוֹד חָזוֹן לַיָּמִים: טוּבְדַבְּרוֹ עִמִּי כַּדְּבָרִים
הָאֵלֶּה נָתַתִּי פָנַי אַרְצָה וְנֶאֱלַמְתִּי: טוְהִנֵּה כִּדְמוּת בְּנֵי
אָדָם נֹגֵעַ עַל־שִׂפְתָי וָאֶפְתַּח־פִּי וָאֲדַבְּרָה וָאֹמְרָה אֶל־
הָעֹמֵד לְנֶגְדִּי אֲדֹנִי בַּמַּרְאָה נֶהְפְּכוּ צִירַי עָלַי וְלֹא
עָצַרְתִּי כֹחַ: יגוְהֵיךְ יוּכַל עֶבֶד אֲדֹנִי זֶה לְדַבֵּר עִם־אֲדֹנִי
זֶה וַאֲנִי מֵעַתָּה לֹא־יַעֲמֹד־בִּי כֹחַ וּנְשָׁמָה לֹא נִשְׁאֲרָה־
בִי: ידוַיֹּסֶף וַיִּגַּע־בִּי כְּמַרְאֵה אָדָם וַיְחַזְּקֵנִי: טוַיֹּאמֶר
אַל־תִּירָא אִישׁ־חֲמֻדּוֹת שָׁלוֹם לָךְ חֲזַק וַחֲזָק וּכְדַבְּרוֹ
עִמִּי הִתְחַזַּקְתִּי וָאֹמְרָה יְדַבֵּר אֲדֹנִי כִּי חִזַּקְתָּנִי: כוַיֹּאמֶר
הֲיָדַעְתָּ לָּמָה־בָּאתִי אֵלֶיךָ וְעַתָּה אָשׁוּב לְהִלָּחֵם עִם־
שַׂר פָּרַס וַאֲנִי יוֹצֵא וְהִנֵּה שַׂר־יָוָן בָּא: כאאֲבָל אַגִּיד לְךָ
אֶת־הָרָשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת וְאֵין אֶחָד מִתְחַזֵּק עִמִּי עַל־
אֵלֶּה כִּי אִם־מִיכָאֵל שַׂרְכֶם:

יא וְאַנִּי בִּשְׁנַת אַחַת לְדָרְיָוֶשׁ הַמָּדִי עָמַדְתִּי לְמַחֲזִיק
וּלְמָעוֹז לוֹ: ב וְעַתָּה אֱמֶת אַגִּיד לָךְ הִנֵּה־עוֹד שְׁלֹשָׁה
מְלָכִים עֹמְדִים לְפָרַס וְהָרְבִיעִי יַעֲשִׁיר עֹשֶׁר־גָּדוֹל
מִכֹּל וּכְחֶזְקָתוֹ בְעָשְׁרוֹ יָעִיר הַכֹּל אֵת מַלְכוּת יָוָן:
ג וְעָמַד מֶלֶךְ גִּבּוֹר וּמָשַׁל מִמְשָׁל רַב וְעָשָׂה כִּרְצוֹנוֹ:
ד וּכְעָמְדוֹ תִּשָּׁבֵר מַלְכוּתוֹ וְתֵחָץ לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמָיִם
וְלֹא לְאַחֲרִיתוֹ וְלֹא כְמִשְׁלוֹ אֲשֶׁר מָשָׁל כִּי תִנָּתֵשׁ
מַלְכוּתוֹ וְלַאֲחֵרִים מִלְּבַד־אֵלֶּה: ה וְיֶחֱזַק מֶלֶךְ־הַנֶּגֶב
וּמִן־שָׂרָיו וְיֶחֱזַק עָלָיו וּמָשָׁל מִמְשָׁל רַב מֶמְשַׁלְתּוֹ:
ו וּלְקֵץ שָׁנִים יִתְחַבָּרוּ וּבַת מֶלֶךְ־הַנֶּגֶב תָּבוֹא אֶל־מֶלֶךְ
הַצָּפוֹן לַעֲשׂוֹת מֵישָׁרִים וְלֹא־תַעְצֹר כּוֹחַ הַזְּרוֹעַ וְלֹא
יַעֲמֹד וּזְרֹעוֹ וְתִנָּתֵן הִיא וּמְבִיאֶיהָ וְהַיַּלְדָּה וּמַחֲזִקָהּ
בָּעִתִּים: ז וְעָמַד מִנֵּצֶר שָׁרָשֶׁיהָ כַּנּוֹ וְיָבֹא אֶל־הַחַיִל
וְיָבֹא בְּמָעוֹז מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וְעָשָׂה בָהֶם וְהֶחֱזִיק: ח וְגַם אֱ-
לֹהֵיהֶם עִם־נְסִכֵיהֶם עִם־כְּלֵי חֶמְדָּתָם כֶּסֶף וְזָהָב בַּשְּׁבִי
יָבִא מִצְרָיִם וְהוּא שָׁנִים יַעֲמֹד מִמֶּלֶךְ הַצָּפוֹן: ט וּבָא
בְּמַלְכוּת מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וְשָׁב אֶל־אַדְמָתוֹ: י וּבָנָו יִתְגָּרוּ
וְאָסְפוּ הֲמוֹן חֵילִים רַבִּים וּבָא בוֹא וְשָׁטַף וְעָבָר וְיָשֹׁב
וְיִתְגָּרָה עַד־מָעֻזָּתוֹ: יא וְיִתְמַרְמַר מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וְיָצָא וְנִלְחַם
עִמּוֹ עִם־מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וְהֶעֱמִיד הָמוֹן רָב וְנִתַּן הֶהָמוֹן
בְּיָדוֹ: יב וְנִשָּׂא הֶהָמוֹן וְרָם לִבָּבוֹ וְהִפִּיל רִבֹּאוֹת וְלֹא
יָעוֹז: יג וְשָׁב מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וְהֶעֱמִיד הָמוֹן רַב מִן־
הָרִאשׁוֹן וּלְקֵץ הָעִתִּים שָׁנִים יָבוֹא בוֹא בְּחַיִל גָּדוֹל
וּבִרְכוּשׁ רָב: יד וּבָעִתִּים הָהֵם רַבִּים יַעֲמֹדוּ עַל־מֶלֶךְ
הַנֶּגֶב וּבְנֵי | פָרִיצֵי עַמְּךָ יִנַּשְּׂאוּ לְהַעֲמִיד חָזוֹן
וְנִכְשָׁלוּ: טו וְיָבֹא מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וְיִשְׁפֹּךְ סוֹלְלָה וְלָכַד עִיר
מִבְצָרוֹת וּזְרֹעוֹת הַנֶּגֶב לֹא יַעֲמֹדוּ וְעַם מִבְחָרָיו וְאֵין
כֹּחַ לַעֲמֹד: טז וַיַּעַשׂ הַבָּא אֵלָיו כִּרְצוֹנוֹ וְאֵין עוֹמֵד לְפָנָיו
וַיַּעֲמֹד בְּאֶרֶץ־הַצְּבִי וְכָלָה בְיָדוֹ: יז וְיָשֵׂם פָּנָיו לָבוֹא
בְּתֹקֶף כָּל־מַלְכוּתוֹ וִישָׁרִים עִמּוֹ וְעָשָׂה וּבַת הַנָּשִׁים
יִתֶּן־לוֹ לְהַשְׁחִיתָהּ וְלֹא תַעֲמֹד וְלֹא־לוֹ תִהְיֶה:
יח וְיָשֵׂם פָּנָיו לָאִיִּים וְלָכַד רַבִּים וְהִשְׁבִּית קָצִין חֶרְפָּתוֹ
לוֹ בִּלְתִּי חֶרְפָּתוֹ יָשִׁיב לוֹ: יט וְיָשֵׁב פָּנָיו לְמָעוּזֵי אַרְצוֹ
וְנִכְשַׁל וְנָפַל וְלֹא יִמָּצֵא: כ וְעָמַד עַל־כַּנּוֹ מַעֲבִיר נוֹגֵשׁ
הֲדַר מַלְכוּת וּבְיָמִים אֲחָדִים יִשָּׁבֵר וְלֹא בְאַפַּיִם וְלֹא
בְּמִלְחָמָה: כא וְעָמַד עַל־כַּנּוֹ נִבְזֶה וְלֹא־נָתְנוּ עָלָיו הוֹד
מַלְכוּת וּבָא בְשַׁלְוָה וְהֶחֱזִיק מַלְכוּת בַּחֲלַקְלַקּוֹת:
כב וּזְרֹעוֹת הַשֶּׁטֶף יִשָּׁטְפוּ מִלְּפָנָיו וְיִשָּׁבֵרוּ וְגַם נְגִיד
בְּרִית: כג וּמִן־הִתְחַבְּרוּת אֵלָיו יַעֲשֶׂה מִרְמָה וְעָלָה
וְעָצַם בִּמְעַט־גּוֹי: כד בְּשַׁלְוָה וּבְמִשְׁמַנֵּי מְדִינָה יָבוֹא
וְעָשָׂה אֲשֶׁר לֹא־עָשׂוּ אֲבֹתָיו וַאֲבוֹת אֲבֹתָיו בִּזָּה וְשָׁלָל
וּרְכוּשׁ לָהֶם יִבְזוֹר וְעַל מִבְצָרִים יְחַשֵּׁב מַחְשְׁבֹתָיו
וְעַד־עֵת: כה וְיָעֵר כֹּחוֹ וּלְבָבוֹ עַל־מֶלֶךְ הַנֶּגֶב בְּחַיִל גָּדוֹל
וּמֶלֶךְ הַנֶּגֶב יִתְגָּרֶה לַמִּלְחָמָה בְּחַיִל־גָּדוֹל וְעָצוּם עַד־
מְאֹד וְלֹא יַעֲמֹד כִּי־יַחְשְׁבוּ עָלָיו מַחֲשָׁבוֹת: כו וְאֹכְלֵי
פַת־בָּגוֹ יִשְׁבְּרוּהוּ וְחֵילוֹ יִשְׁטוֹף וְנָפְלוּ חֲלָלִים רַבִּים:
כז וּשְׁנֵיהֶם הַמְּלָכִים לְבָבָם לְמַרָּע וְעַל־שֻׁלְחָן אֶחָד כְּזָב
יְדַבֵּרוּ וְלֹא תִצְלָח כִּי־עוֹד קֵץ לַמּוֹעֵד: כח וְיָשֹׁב אַרְצוֹ
בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל וּלְבָבוֹ עַל־בְּרִית קֹדֶשׁ וְעָשָׂה וְשָׁב
לְאַרְצוֹ: כט לַמּוֹעֵד יָשׁוּב וּבָא בַנֶّגֶב וְלֹא־תִהְיֶה כָרִאשֹׁנָה
וְכָאַחֲרוֹנָה: ל וּבָאוּ בוֹ צִיִּים כִּתִּים וְנִכְאָה וְשָׁב וְזָעַם
עַל־בְּרִית־קֹדֶשׁ וְעָשָׂה וְשָׁב וְיָבֹן עַל־עֹזְבֵי בְּרִית
קֹדֶשׁ: לא וּזְרֹעִים מִמֶּנּוּ יַעֲמֹדוּ וְחִלְּלוּ הַמִּקְדָּשׁ הַמָּעוֹז
וְהֵסִירוּ הַתָּמִיד וְנָתְנוּ הַשִּׁקּוּץ מְשֹׁמֵם: לב וּמַרְשִׁיעֵי
בְרִית יַחֲנִיף בַּחֲלַקּוֹת וְעַם יֹדְעֵי אֱ-לֹהָיו יַחֲזִקוּ וְעָשׂוּ:
לג וּמַשְׂכִּילֵי עָם יָבִינוּ לָרַבִּים וְנִכְשְׁלוּ בְּחֶרֶב וּבְלֶהָבָה
בִּשְׁבִי וּבְבִזָּה יָמִים: לד וּבְהִכָּשְׁלָם יֵעָזְרוּ עֵזֶר מְעָט וְנִלְווּ
עֲלֵיהֶם רַבִּים בַּחֲלַקְלַקּוֹת: לה וּמִן־הַמַּשְׂכִּילִים יִכָּשְׁלוּ
לִצְרוֹף בָּהֶם וּלְבָרֵר וְלַלְבֵּן עַד־עֵת קֵץ כִּי־עוֹד לַמּוֹעֵד:
לו וְעָשָׂה כִרְצֹנוֹ הַמֶּלֶךְ וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְגַּדֵּל עַל־כָּל־אֵל וְעַל
אֵל אֵלִים יְדַבֵּר נִפְלָאוֹת וְהִצְלִיחַ עַד־כָּלָה זַעַם כִּי
נֶחֱרָצָה נֶעֱשָׂתָה: לז וְעַל־אֱ-לֹהֵי אֲבֹתָיו לֹא יָבִין וְעַל־
חֶמְדַּת נָשִׁים וְעַל־כָּל־אֱ-לוֹהַּ לֹא יָבִין כִּי עַל־כֹּל
יִתְגַּדָּל: לח וְלֵאלֹהַּ מָעֻזִּים עַל־כַּנּוֹ יְכַבֵּד וְלֵאלֹהַּ אֲשֶׁר
לֹא־יְדָעֻהוּ אֲבֹתָיו יְכַבֵּד בְּזָהָב וּבְכֶסֶף וּבְאֶבֶן יְקָרָה
וּבַחֲמֻדוֹת: לט וְעָשָׂה לְמִבְצְרֵי מָעֻזִּים עִם־אֵ-לוֹהַּ נֵכָר
אֲשֶׁר יַכִּיר יַרְבֶּה כָבוֹד וְהִמְשִׁילָם בָּרַבִּים וַאֲדָמָה יְחַלֵּק
בִּמְחִיר: מ וּבְעֵת קֵץ יִתְנַגַּח עִמּוֹ מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וְיִשְׂתָּעֵר
עָלָיו מֶלֶךְ הַצָּפוֹן בְּרֶכֶב וּבְפָרָשִׁים וּבָאֳנִיּוֹת רַבּוֹת וּבָא
בָאֲרָצוֹת וְשָׁטַף וְעָבָר: מא וּבָא בְּאֶרֶץ הַצְּבִי וְרַבּוֹת
יִכָּשֵׁלוּ וְאֵלֶּה יִמָּלְטוּ מִיָּדוֹ אֱדוֹם וּמוֹאָב וְרֵאשִׁית בְּנֵי
עַמּוֹן: מב וְיִשְׁלַח יָדוֹ בָאֲרָצוֹת וְאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא תִהְיֶה
לִפְלֵיטָה: מג וּמָשַׁל בְּמִכְמַנֵּי הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף וּבְכָל חֲמֻדוֹת
מִצְרָיִם וְלִבִּים וְכֻשִׁים בְּמִצְעָדָיו: מד וּשְׁמֻעוֹת יְבַהֲלֻהוּ
מִמִּזְרָח וּמִצָּפוֹן וְיָצָא בְּחֵמָא גְדֹלָה לְהַשְׁמִיד וּלְהַחֲרִים
רַבִּים: מה וְיִטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ בֵּין יַמִּים לְהַר־צְבִי־קֹדֶשׁ
וּבָא עַד־קִצּוֹ וְאֵין עוֹזֵר לוֹ:

יב א וּבָעֵת הַהִיא יַעֲמֹד מִיכָאֵל הַשַּׂר הַגָּדוֹל הָעֹמֵד עַל־
בְּנֵי עַמֶּךָ וְהָיְתָה עֵת צָרָה אֲשֶׁר לֹא־נִהְיְתָה מֵהִיוֹת גּוֹי
עַד הָעֵת הַהִיא וּבָעֵת הַהִיא יִמָּלֵט עַמְּךָ כָּל־הַנִּמְצָא
כָּתוּב בַּסֵּפֶר: ב וְרַבִּים מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת־עָפָר יָקִיצוּ אֵלֶּה

לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת לְדִרְאוֹן עוֹלָם: ׳וְהַמַּשְׂכִּילִים
יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם
וָעֶד: ״וְאַתָּה דָנִיֵּאל סְתֹם הַדְּבָרִים וַחֲתֹם הַסֵּפֶר עַד־עֵת
קֵץ יִשְׁטְטוּ רַבִּים וְתִרְבֶּה הַדָּעַת: ״וְרָאִיתִי אֲנִי דָנִיֵּאל
וְהִנֵּה שְׁנַיִם אֲחֵרִים עֹמְדִים אֶחָד הֵנָּה לִשְׂפַת הַיְאֹר
וְאֶחָד הֵנָּה לִשְׂפַת הַיְאֹר: ״וַיֹּאמֶר לָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים
אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמֵימֵי הַיְאֹר עַד־מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת:
״וָאֶשְׁמַע אֶת־הָאִישׁ | לְבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַّעַל
לְמֵימֵי הַיְאֹר וַיָּרֶם יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ אֶל־הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע
בְּחֵי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וָחֵצִי וּכְכַלּוֹת נַפֵּץ יַד־
עַם־קֹדֶשׁ תִּכְלֶינָה כָּל־אֵלֶּה: ״וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי וְלֹא אָבִין
וָאֹמְרָה אֲדֹנִי מָה אַחֲרִית אֵלֶּה: ״וַיֹּאמֶר לֵךְ דָּנִיֵּאל כִּי־
סְתֻמִים וַחֲתֻמִים הַדְּבָרִים עַד־עֵת קֵץ: ״יִתְבָּרְרוּ
וְיִתְלַבְּנוּ וְיִצָּרְפוּ רַבִּים וְהִרְשִׁיעוּ רְשָׁעִים וְלֹא יָבִינוּ
כָּל־רְשָׁעִים וְהַמַּשְׂכִּילִים יָבִינוּ: ״וּמֵעֵת הוּסַר הַתָּמִיד
וְלָתֵת שִׁקּוּץ שֹׁמֵם יָמִים אֶלֶף מָאתַיִם וְתִשְׁעִים:
״אַשְׁרֵי הַמְחַכֶּה וְיַגִּיעַ לְיָמִים אֶלֶף שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה: ״וְאַתָּה לֵךְ לַקֵּץ וְתָנוּחַ וְתַעֲמֹד
לְגֹרָלְךָ לְקֵץ הַיָּמִין:

סֵפֶר עֶזְרָא

א ״וּבִשְׁנַת אַחַת לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס לִכְלוֹת דְּבַר־יְ־הוָה
מִפִּי יִרְמְיָה הֵעִיר יְ־הוָה אֶת־רוּחַ כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ־פָּרַס
וַיַּעֲבֵר־קוֹל בְּכָל־מַלְכוּתוֹ וְגַם־בְּמִכְתָּב לֵאמֹר: ״כֹּה
אָמַר כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כָּל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי יְ־הוָה
אֱ־לֹהֵי הַשָּׁמָיִם וְהוּא־פָקַד עָלַי לִבְנוֹת־לוֹ בַיִת
בִּירוּשָׁלִַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה: ״מִי־בָכֶם מִכָּל־עַמּוֹ יְהִי אֱ־
לֹהָיו עִמּוֹ וְיַעַל לִירוּשָׁלִַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וְיִבֶן אֶת־בֵּית
יְ־הוָה אֱ־לֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא הָאֱ־לֹהִים אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם:
״וְכָל־הַנִּשְׁאָר מִכָּל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר הוּא גָר־שָׁם
יְנַשְּׂאוּהוּ אַנְשֵׁי מְקֹמוֹ בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבְרְכוּשׁ וּבִבְהֵמָה
עִם־הַנְּדָבָה לְבֵית הָאֱ־לֹהִים אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם: ״וַיָּקוּמוּ
רָאשֵׁי הָאָבוֹת לִיהוּדָה וּבִנְיָמִן וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְכֹל
הֵעִיר הָאֱ־לֹהִים אֶת־רוּחוֹ לַעֲלוֹת לִבְנוֹת אֶת־בֵּית יְ־
הוָה אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם: ״וְכָל־סְבִיבֹתֵיהֶם חִזְּקוּ בְיָדֵיהֶם
בִּכְלֵי־כֶסֶף בַּזָּהָב בָּרְכוּשׁ וּבַבְּהֵמָה וּבַמִּגְדָּנוֹת לְבַד עַל־
כָּל־הִתְנַדֵּב: ״וְהַמֶּלֶךְ כּוֹרֶשׁ הוֹצִיא אֶת־כְּלֵי בֵית־יְ־הוָה
אֲשֶׁר הוֹצִיא נְבוּכַדְנֶצַּר מִירוּשָׁלִַם וַיִּתְּנֵם בְּבֵית אֱ־
לֹהָיו: ״וַיּוֹצִיאֵם כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס עַל־יַד מִתְרְדָת
הַגִּזְבָּר וַיִּסְפְּרֵם לְשֵׁשְׁבַּצַּר הַנָּשִׂיא לִיהוּדָה: ״וְאֵלֶּה
מִסְפָּרָם אֲגַרְטְלֵי זָהָב שְׁלֹשִׁים אֲגַרְטְלֵי־כֶסֶף אֶלֶף
מַחֲלָפִים תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים: ״כִּפּוּרֵי זָהָב שְׁלֹשִׁים כִּפּוּרֵי
כֶסֶף מִשְׁנִים אַרְבַּע מֵאוֹת וַעֲשָׂרָה כֵּלִים אֲחֵרִים אָלֶף:
״כָּל־כֵּלִים לַזָּהָב וְלַכֶּסֶף חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת
הַכֹּל הֶעֱלָה שֵׁשְׁבַּצַּר עִם הֶעָלוֹת הַגּוֹלָה מִבָּבֶל
לִירוּשָׁלִַם:

ב ״וְאֵלֶּה | בְּנֵי הַמְּדִינָה הָעֹלִים מִשְּׁבִי הַגּוֹלָה אֲשֶׁר
הִגְלָה נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל לְבָבֶל וַיָּשֻׁבוּ לִירוּשָׁלִַם
וִיהוּדָה אִישׁ לְעִירוֹ: ״אֲשֶׁר־בָּאוּ עִם־זְרֻבָּבֶל יֵשׁוּעַ
נְחֶמְיָה שְׂרָיָה רְעֵלָיָה מָרְדֳּכַי בִּלְשָׁן מִסְפָּר בִּגְוַי רְחוּם
בַּעֲנָה מִסְפַּר אַנְשֵׁי עַם יִשְׂרָאֵל: ״בְּנֵי פַרְעֹשׁ אַלְפַּיִם
מֵאָה שִׁבְעִים וּשְׁנָיִם: ״בְּנֵי שְׁפַטְיָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
שִׁבְעִים וּשְׁנָיִם: ״בְּנֵי אָרַח שֵׁבַע מֵאוֹת חֲמִשָּׁה
וְשִׁבְעִים: ״בְּנֵי־פַחַת מוֹאָב לִבְנֵי יֵשׁוּעַ יוֹאָב אַלְפַּיִם
שְׁמֹנֶה מֵאוֹת וּשְׁנַיִם עָשָׂר: ״בְּנֵי עֵילָם אֶלֶף מָאתַיִם
חֲמִשִּׁים וְאַרְבָּעָה: ״בְּנֵי זַתּוּא תְּשַׁע מֵאוֹת וְאַרְבָּעִים
וַחֲמִשָּׁה: ״בְּנֵי זַכָּי שְׁבַע מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים: ״בְּנֵי בָנִי שֵׁשׁ
מֵאוֹת אַרְבָּעִים וּשְׁנָיִם: ״בְּנֵי בֵבָי שֵׁשׁ מֵאוֹת עֶשְׂרִים
וּשְׁלֹשָׁה: ״בְּנֵי עַזְגָּד אֶלֶף מָאתַיִם עֶשְׂרִים וּשְׁנָיִם:
״בְּנֵי אֲדֹנִיקָם שֵׁשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וְשִׁשָּׁה: ״בְּנֵי בִגְוַי
אַלְפַּיִם חֲמִשִּׁים וְשִׁשָּׁה: ״בְּנֵי עָדִין אַרְבַּע מֵאוֹת
חֲמִשִּׁים וְאַרְבָּעָה: ״בְּנֵי־אָטֵר לִיחִזְקִיָּה תִּשְׁעִים
וּשְׁמֹנֶה: ״בְּנֵי בֵצַי שְׁלֹשׁ מֵאוֹת עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה: ״בְּנֵי
יוֹרָה מֵאָה וּשְׁנַיִם עָשָׂר: ״בְּנֵי חָשֻׁם מָאתַיִם עֶשְׂרִים
וּשְׁלֹשָׁה: ״בְּנֵי גִבָּר תִּשְׁעִים וַחֲמִשָּׁה: ״בְּנֵי בֵית־לָחֶם
מֵאָה עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה: ״אַנְשֵׁי נְטוֹפָה חֲמִשִּׁים וְשִׁשָּׁה:
״אַנְשֵׁי עֲנָתוֹת מֵאָה עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנֶה: ״בְּנֵי עַזְמָוֶת
אַרְבָּעִים וּשְׁנָיִם: ״בְּנֵי קִרְיַת עָרִים כְּפִירָה וּבְאֵרוֹת
שִׁבְעַ מֵאוֹת וְאַרְבָּעִים וּשְׁלֹשָׁה: ״בְּנֵי הָרָמָה וָגָבַע שֵׁשׁ
מֵאוֹת עֶשְׂרִים וְאֶחָד: ״אַנְשֵׁי מִכְמָס מֵאָה עֶשְׂרִים
וּשְׁנָיִם: ״אַנְשֵׁי בֵית־אֵל וְהָעַי מָאתַיִם עֶשְׂרִים
וּשְׁלֹשָׁה: ״בְּנֵי נְבוֹ חֲמִשִּׁים וּשְׁנָיִם: ״בְּנֵי מַגְבִּישׁ מֵאָה
חֲמִשִּׁים וְשִׁשָּׁה: ״בְּנֵי עֵילָם אַחֵר אֶלֶף מָאתַיִם
חֲמִשִּׁים וְאַרְבָּעָה: ״בְּנֵי חָרִם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים:
״בְּנֵי־לֹד חָדִיד וְאוֹנוֹ שֵׁבַע מֵאוֹת עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה:
״בְּנֵי יְרֵחוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה: ״בְּנֵי סְנָאָה
שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים: ״הַכֹּהֲנִים בְּנֵי

יְדַעְיָה לְבֵית יֵשׁוּעַ תְּשַׁע מֵאוֹת שִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה: לוּבְנֵי
אִמֵּר אֶלֶף חֲמִשִּׁים וּשְׁנָיִם: לחבְּנֵי פַשְׁחוּר אֶלֶף מָאתַיִם
אַרְבָּעִים וְשִׁבְעָה: לטבְּנֵי חָרִם אֶלֶף וְשִׁבְעָה עָשָׂר:
מהַלְוִיִּם בְּנֵי־יֵשׁוּעַ וְקַדְמִיאֵל לִבְנֵי הוֹדַוְיָה שִׁבְעִים
וְאַרְבָּעָה: מאהַמְשֹׁרְרִים בְּנֵי אָסָף מֵאָה עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנָה:
מבבְּנֵי הַשֹּׁעֲרִים בְּנֵי־שַׁלּוּם בְּנֵי־אָטֵר בְּנֵי־טַלְמֹן בְּנֵי־
עַקּוּב בְּנֵי חֲטִיטָא בְּנֵי שֹׁבָי הַכֹּל מֵאָה שְׁלֹשִׁים
וְתִשְׁעָה: מגהַנְּתִינִים בְּנֵי־צִיחָא בְּנֵי־חֲשׂוּפָא בְּנֵי
טַבָּעוֹת: מדבְּנֵי־קֵרֹס בְּנֵי־סִיעַהָא בְּנֵי פָדוֹן: מהבְּנֵי־לְבָנָה
בְּנֵי־חֲגָבָה בְּנֵי עַקּוּב: מובְּנֵי־חָגָב בְּנֵי־שַׁלְמַי בְּנֵי חָנָן:
מזבְּנֵי־גִדֵּל בְּנֵי־גַחַר בְּנֵי רְאָיָה: מחבְּנֵי־רְצִין בְּנֵי־נְקוֹדָא
בְּנֵי גַזָּם: מטבְּנֵי־עֻזָּא בְּנֵי־פָסֵחַ בְּנֵי בֵסָי: נבְּנֵי־אַסְנָה
בְּנֵי־מְעוּנִים בְּנֵי נְפוּסִים: נאבְּנֵי־בַקְבּוּק בְּנֵי־חֲקוּפָא בְּנֵי
חַרְחוּר: נבבְּנֵי־בַצְלוּת בְּנֵי־מְחִידָא בְּנֵי חַרְשָׁא: נגבְּנֵי־
בַרְקוֹס בְּנֵי־סִיסְרָא בְּנֵי־תָמַח: נדבְּנֵי נְצִיחַ בְּנֵי חֲטִיפָא:
נהבְּנֵי עַבְדֵי שְׁלֹמֹה בְּנֵי־סוֹטַי בְּנֵי־הַסּוֹפֶרֶת בְּנֵי פְרוּדָא:
נובְּנֵי־יַעֲלָה בְּנֵי־דַרְקוֹן בְּנֵי גִדֵּל: נזבְּנֵי שְׁפַטְיָה בְּנֵי־
חַטִּיל בְּנֵי פֹכֶרֶת הַצְּבָיִים בְּנֵי אָמִי: נחכָּל־הַנְּתִינִים וּבְנֵי
עַבְדֵי שְׁלֹמֹה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת תִּשְׁעִים וּשְׁנָיִם: נטוְאֵלֶּה
הָעֹלִים מִתֵּל מֶלַח תֵּל חַרְשָׁא כְּרוּב אַדָּן אִמֵּר וְלֹא יָכְלוּ
לְהַגִּיד בֵּית־אֲבוֹתָם וְזַרְעָם אִם מִיִּשְׂרָאֵל הֵם: נבבְּנֵי־
דְלָיָה בְּנֵי־טוֹבִיָּה בְּנֵי נְקוֹדָא שֵׁשׁ מֵאוֹת חֲמִשִּׁים
וּשְׁנָיִם: נאוּמִבְּנֵי הַכֹּהֲנִים בְּנֵי חֲבַיָּה בְּנֵי הַקּוֹץ בְּנֵי
בַרְזִלַּי אֲשֶׁר לָקַח מִבְּנוֹת בַּרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי אִשָּׁה וַיִּקָּרֵא
עַל־שְׁמָם: נבאֵלֶּה בִּקְשׁוּ כְתָבָם הַמִּתְיַחְשִׂים וְלֹא
נִמְצָאוּ וַיְגֹאֲלוּ מִן־הַכְּהֻנָּה: נגוַיֹּאמֶר הַתִּרְשָׁתָא לָהֶם
אֲשֶׁר לֹא־יֹאכְלוּ מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים עַד עֲמֹד כֹּהֵן
לְאוּרִים וּלְתֻמִּים: נדכָּל־הַקָּהָל כְּאֶחָד אַרְבַּע רִבּוֹא
אַלְפַּיִם שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת שִׁשִּׁים: נהמִלְּבַד עַבְדֵיהֶם
וְאַמְהֹתֵיהֶם אֵלֶּה שִׁבְעַת אֲלָפִים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים
וְשִׁבְעָה וְלָהֶם מְשֹׁרְרִים וּמְשֹׁרְרוֹת מָאתָיִם: נוסוּסֵיהֶם
שְׁבַע מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה פִּרְדֵיהֶם מָאתַיִם אַרְבָּעִים
וַחֲמִשָּׁה: נזגְּמַלֵּיהֶם אַרְבַּע מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה
חֲמֹרִים שֵׁשֶׁת אֲלָפִים שְׁבַע מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים: נחוּמֵרָאשֵׁי
הָאָבוֹת בְּבוֹאָם לְבֵית יְ-הוָה אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם הִתְנַדְּבוּ
לְבֵית הָאֱ-לֹהִים לְהַעֲמִידוֹ עַל־מְכוֹנוֹ: נטכְּכֹחָם נָתְנוּ
לְאוֹצַר הַמְּלָאכָה זָהָב דַּרְכְּמוֹנִים שֵׁשׁ־רִבֹּאוֹת
וָאֶלֶף וּכֶסֶף מָנִים חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים וְכָתְנֹת כֹּהֲנִים מֵאָה:
עוַיֵּשְׁבוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וּמִן־הָעָם וְהַמְשֹׁרְרִים
וְהַשּׁוֹעֲרִים וְהַנְּתִינִים בְּעָרֵיהֶם וְכָל־יִשְׂרָאֵל בְּעָרֵיהֶם:

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת פֶּרֶק ב

ב,א הַנֹּפֵל אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְקַשְּׁרוּ אֵבָרָיו בְּגִידִין מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, כְּאָדָם גָּדוֹל שֶׁמֵּת: שֶׁנֶּאֱמַר "הַנֹּגֵעַ בְּמֵת, לְכָל–נֶפֶשׁ אָדָם". וְכֵן כַּזַּיִת מִבְּשַׂר הַמֵּת, בֵּין לַח בֵּין יָבֵשׁ כַּחֶרֶס מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם. וְהַנִּצָּל כַּבָּשָׂר, וּמְטַמֵּא בְּכַזַּיִת.

ב,ב אֵיזֶה הוּא נִצָּל, זֶה הַבָּשָׂר שֶׁנִּמּוֹחַ וְנַעֲשָׂה לֵחָה סְרוּחָה: וְהוּא, שֶׁתִּקְרֹשׁ אוֹתָהּ הַלֵּחָה הַנִּמְצֵאת מִן הַמֵּת שֶׁאִם קָרְשָׁה, בַּיְּדוּעַ שֶׁהִיא מִבְּשָׂרוֹ; וְאִם לֹא קָרְשָׁה, אֵינָהּ מְטַמֵּאָה שֶׁמָּא כִּיחוֹ וְנִיעוֹ הוּא.

ב,ג אַף עַל פִּי שֶׁהַשֵּׁעוּרִין כֵּלָן, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הֵן, אָמְרוּ חֲכָמִים תְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ שֶׁלָּאָדָם כַּזַּיִת, וּלְפִיכָךְ שֵׁעוּר טֻמְאַת בְּשָׂרוֹ כַּזַּיִת.

ב,ד אֵבֶר שֶׁנֶּחְתַּךְ מִן הָאָדָם הַחַי הֲרֵי הוּא כְּמֵת שָׁלֵם, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, אַכְּלוּ אֵבֶר קָטָן, שֶׁלְּקָטָן בֶּן יוֹמוֹ: שֶׁהָאֵבָרִים אֵין לָהֶן שֵׁעוּר, שֶׁנֶּאֱמַר "וְכֹל אֲשֶׁר–יִגַּע עַל–פְּנֵי הַשָּׂדֶה, בַּחֲלַל–חֶרֶב", וְהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁדִּין חֲלַל חֶרֶב, כְּדִין חֲלַל אֶבֶן אוֹ חֲלַל שְׁאָר דְּבָרִים; וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ שֶׁלֹּא בָא זֶה, אֶלָּא לְטַמֵּא נוֹגֵעַ בָּאֵבֶר שֶׁפְּלָטַתּוּ הַחֶרֶב.

ב,ה בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּשֶׁהָיָה הָאֵבֶר שָׁלֵם כִּבְרִיָּתוֹ, בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת שֶׁנֶּאֱמַר "אוֹ–בְעֶצֶם אָדָם", עֶצֶם שֶׁהוּא כְּאָדָם: מַה אָדָם, בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת אַף אֵבֶר מִן הַחַי, עַד שֶׁיִּהְיֶה כִּבְרִיָּתוֹ בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת. אֲבָל הַכִּלְיָה וְהַלָּשׁוֹן וְכֵיוֹצֵא בָהֶן אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֵבֶר בִּכְּנֵי עַצְמָן הוֹאִיל וְאֵין בָּהֶן עֶצֶם, הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר הַבָּשָׂר.

ב,ו חָסֵר מִן הָעֶצֶם שֶׁלְּאֵבֶר, כָּל שֶׁהוּא הֲרֵי הָאֵבֶר כֻּלּוֹ טָהוֹר. חָסֵר מִבְּשָׂרוֹ אִם נִשְׁאַר עָלָיו בָּשָׂר שֶׁרָאוּי לַעֲלוֹת בּוֹ אֲרוּכָה בַּחַי, וְיִתְרַפֵּא וְיִשְׁלַם הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בַּמַּגָּע וּבַמַּשָּׂא וּבָאֹהֶל; וְאִם לָאו מְטַמֵּא בַּמַּגָּע וּבַמַّשָּׂא, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בָּאֹהֶל. וּבָשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַחַי, טָהוֹר; וְכֵן עֶצֶם בְּלֹא בָשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַחַי, טָהוֹר.

ב,ז אֵבֶר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַמֵּת, מְטַמֵּא בַּמַּגָּע וּבַמַּשָּׂא וּבָאֹהֶל כַּמֵּת: וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה שָׁלֵם כִּבְרִיָּתוֹ, בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת. חָסֵר עַצְמוֹ אִם נִשְׁאַר עָלָיו בָּשָׂר כַּזַּיִת, מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם. חָסֵר הַבָּשָׂר אִם נִשְׁאַר עָלָיו כְּדֵי לַעֲלוֹת אֲרוּכָה בַּחַי, מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם; וְאִם לָאו, הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר עַצְמוֹת הַמֵּתִים שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן בָּשָׂר.

ב,ח מוֹחַ שֶׁבְּתוֹךְ הָעֶצֶם, הֲרֵי הוּא מַעֲלֶה אֲרוּכָה מִבַּחוּץ. לְפִיכָךְ קְלִיפַת הַמֵּת, וְהוּא הָעֶצֶם הַפָּתוּם מִשְּׁנֵי קְצוֹתָיו אִם יֵשׁ בְּתוֹכָהּ מוֹחַ כְּדֵי לַעֲלוֹת אֲרוּכָה, הֲרֵי זֶה כְּמֵת שָׁלֵם; הָיָה בָהּ מוֹחַ הַמִּתְנַדְנֵד אִם יֵשׁ בּוֹ כַּזַּיִת, הֲרֵי זוֹ מְטַמְּאָה בָּאֹהֶל. אַף עַל פִּי שֶׁהָעֶצֶם סָתוּם מִכָּל צְדָדָיו, טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר: שֶׁהַמּוֹחַ, כְּבָשָׂר לְכָל דָּבָר.

ב,ט הָאֵבֶר וְהַבָּשָׂר הַמְּדַלְדְּלִין בָּאָדָם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין יְכוֹלִין לַחְזֹר וְלִחְיוֹת, טְהוֹרִין. מֵת הָאָדָם, הֲרֵי הַבָּשָׂר טָהוֹר; וְהָאֵבֶר מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַמֵּת.

ב,י מַה בֵּין אֵבֶר מִן הַחַי, לְאֵבֶר מִן הַמֵּת: אֵבֶר מִן הַחַי בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ וְעֶצֶם הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ, טְהוֹרִין. וְאֵבֶר מִן הַמֵּת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ וְעֶצֶם הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ, כְּפוֹרְשִׁין מִן הַמֵּת הַשָּׁלֵם; וּמְטַמְּאִין בְּשֵׁעוּרָן. וּבֵין אֵבֶר מִן הַחַי, בֵּין אֵבֶר מִן הַמֵּת אֵין לָהֶן שֵׁעוּר.

ב,יא אָמְרוּ חֲכָמִים, מָאתַיִם שְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים אֵבָרִים יֵשׁ בָּאִישׁ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן בָּשָׂר וְגִידִים וְעֶצֶם; וְאֵין הַשְּׁנַיִם מִן הַמִּנְיָן. וּבָאִשָּׁה, מָאתַיִם וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים. כָּל אֵבֶר מֵהֶן שֶׁפֵּרֵשׁ כִּבְרִיָּתוֹ, בֵּין מִן הַחַי בֵּין מִן הַמֵּת מְטַמֵּא בַּמַּגָּע וּבַמַּשָּׂא וּבָאֹהֶל: חוּץ מִשְּׁלוֹשָׁה אֵבָרִים יְתֵרוֹת שֶׁבָּאִשָּׁה, שֶׁאֵינָן מְטַמְּאִין בָּאֹהֶל.

ב,יב וְכֵן אֶצְבַּע יְתֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֶצֶם, וְאֵין בָּהּ צִפֹּרֶן אִם נִסְפֶּרֶת, עוֹלָה לְמִנְיַן רֹב הָאֵבָרִים. וְאִם אֵינָהּ נִסְפֶּרֶת מְטַמְּאָה בַּמַּגָּע וּבַמַּשָּׂא, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בָּאֹהֶל; וְטֻמְאָתָהּ מִדִּבְרֵיהֶם. וְאִם הָיָה בָהּ צִפֹּרֶן, הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר הָאֵבָרִים.

ב,יג וּמִפְּנֵי מַה גָּזְרוּ טֻמְאָה עַל אֶצְבַּע שֶׁאֵינָהּ נִסְפֶּרֶת, גְּזֵרָה מִשּׁוּם הַנִּסְפֶּרֶת. וְלָמָּה לֹא טִמְּאוּהָ בָּאֹהֶל: עָשׂוּ לָהּ הֶכֵּר, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁטֻּמְאָתָהּ מִדִּבְרֵיהֶם מִשּׁוּם גְּזֵרָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׂרְפוּ עַל טֻמְאָתָהּ, תְּרוּמָה וּקְדָשִׁים.

ב,יד עַצְמוֹת הַמֵּת שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן בָּשָׂר אִם נִכְּרֶת בָּהֶן צוּרַת עַצְמוֹת הָאָדָם, הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין בַּמַּגָּע וּבַמַּשָּׂא וּבָאֹהֶל כְּמֵת שָׁלֵם: שֶׁאֲנִי קוֹרֵא בָהֶן "עֶצֶם אָדָם". וְאֵלּוּ הֵן הָעֲצָמוֹת שֶׁהֵן מְטַמְּאִין כַּמֵּת הַשִּׁדְרָה, וְהַגֻּלְגֹּלֶת, וְרֹב בְּנְיָנוֹ, וְרֹב מִנְיָנוֹ.

ב,טו הַשִּׁדְרָה כֵּיצַד: שִׁדְרָה שֶׁהִיא שְׁלֵמָה, הֲרֵי הִיא כְּמֵת שָׁלֵם; וְאִם חִסְּרָה אַפִּלּוּ חֻלְיָה אַחַת מִשְּׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה חֻלְיוֹת, הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר הָעֲצָמוֹת.

ב,טז הַגֻּלְגֹּלֶת כֵּיצַד: גֻּלְגֹּלֶת שֶׁהִיא שְׁלֵמָה, הֲרֵי הִיא כַּמֵּת; וְאִם חִסְּרָה כַּסֶּלַע, הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר הָעֲצָמוֹת. הָיוּ בָהּ נְקָבִים קְטַנִּים, כֵּלָּן מִצְטָרְפִין לְכַסֶּלַע.

ב,יז כָּל בְּנְיָנוֹ שֶׁלָּאָדָם הוּא שְׁתֵּי הַשּׁוֹקַיִם, וְהַיְרֵכַיִם, וְהַצְּלָעוֹת, וְהַשִּׁדְרָה. וְרֹב בְּנְיָנוֹ שֶׁלַּמֵּת, הֲרֵי הוּא כְּמֵת שָׁלֵם; כֵּיצַד, כְּגוֹן שְׁתֵּי שׁוֹקָיו וְיָרֵךְ אַחַת. וְאִם חָסֵר רֹב בְּנְיָנוֹ כָּל שֶׁהוּא, הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר הָעֲצָמוֹת.

ב,יח רֹב מִנְיָנוֹ כֵּיצַד: רֹב מִנְיַן עַצְמוֹת הַמֵּת כְּגוֹן שֶׁהָיוּ מֵאָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים עֶצֶם הֲרֵי אֵלּוּ כְּמֵת שָׁלֵם; הָיוּ מֵאָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים, הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר הָעֲצָמוֹת. אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה אָדָם זֶה יָתֵר בָּאֵבָרָיו, אוֹ חָסֵר בָּאֵבָרָיו אֵין מַשְׁגִּיחִין אֶלָּא עַל מִנְיַן רֹב כָּל אָדָם: אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה אֶצְבַּע שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִפֹּרֶן, אוֹ שֶׁהָיְתָה נִסְפֶּרֶת עַל גַּב הַיָּד שֶׁהִיא עוֹלָה לַמִּנְיָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ב,יט שְׁאָר עַצְמוֹת הַמֵּת שֶׁאֵין בָּהֶן רֹב מִנְיָן, וְלֹא רֹב בְּנְיָן, וְלֹא שִׁדְרָה שְׁלֵמָה, וְלֹא גֻּלְגֹּלֶת שְׁלֵמָה אִם הָיָה בָהֶן רֹבַע הַקַּב, הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין כַּמֵּת בַּמַּגָּע וּבַמַּשָּׂא וּבָאֹהֶל; הָיוּ פְּחוּת מֵרֹבַע, אַפִּלּוּ עֶצֶם כַּשְּׂעוֹרָה מְטַמֵּא בַּמַּגָּע וּבַמַّשָּׂא, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בָּאֹהֶל. הָיָה עֶצֶם אֶחָד אַפִּלּוּ יֵשׁ בּוֹ רֹבַע הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בַּמַּגָּע וּבַמַּשָּׂא, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בָּאֹהֶל.

ב,כ טֻמְאַת עֶצֶם אֶחָד, הֲלָכָה הִיא מִפִּי הַקַּבָּלָה: לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "וְכָל הַנֹּגֵעַ, בַּעֶצֶם" לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה אַפִּלּוּ עֶצֶם כַּשְּׂעוֹרָה, מְטַמֵּא בַּמַּגָּע וּבַמַּשָּׂא; וּלְפִי שֶׁטֻּמְאָתוֹ הֲלָכָה הֲרֵי הוּא דִּין תּוֹרָה, לֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

ב,כא מֵת שֶׁהִרְקִיבוּ עַצְמוֹתָיו בַּקֶּבֶר, וְנַעֲשׂוּ רָקָב מְלוֹא חָפְנַיִם מֵאוֹתוֹ רָקָב, מְטַמֵּא בַּמַּשָּׂא וּבָאֹהֶל כַּמֵּת. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בַּמַּגָּע לְפִי שֶׁאִי אִפְשָׁר לִגַּע בְּכֻלּוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ גּוּף אֶחָד; וְאַפִּלּוּ גִּבְּלוֹ בַּמַּיִם, אֵינוֹ חִבּוּר.

ב,כב דַּם הַמֵּת, מְטַמֵּא כַּמֵּת בַּמַּגָּע וּבַמַּשָּׂא וּבָאֹהֶל שֶׁנֶּאֱמַר "בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם", וְנֶאֱמַר "כִּי הַדָּם, הוּא הַנֶּפֶשׁ". וְכַמָּה שֵׁעוּרוֹ, רְבִיעִית. וְאַפִּלּוּ תַּמְצִית הַדָּם כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֲדַמְדֵּמִית, מְטַמֵּא בָּאֹהֶל כַּמֵּת.

ב,כג דַּם הַחַי, אַפִּלּוּ דַּם נְחִירָה הֲרֵי זֶה טָהוֹר, כָּל זְמַן שֶׁהוּא חַי. נִתְעָרֵב הַדָּם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ בָּאַחֲרוֹנָה סָמוּךְ לַמִּיתָה, עִם הַדָּם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ אַחַר שֶׁמֵּת, וְכָל הַתַּעֲרֹבֶת רְבִיעִית, וְאֵין יָדוּעַ כַּמָּה יָצָא מֵחַיִּים וְכַמָּה יָצָא אַחַר מִיתָה אַפִּלּוּ חֲצִי רְבִיעִית מֵחַיִּים, וְחֶצְיָהּ אַחַר מִיתָה הֲרֵי זֶה נִקְרָא דַּם תְּבוּסָה, וּמְטַמֵּא בַּמַּגָּע וּבַמַּשָּׂא וּבָאֹהֶל: אֶלָּא שֶׁטֻּמְאָתוֹ, מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

ב,כד הָרוֹג שֶׁהָיָה מֻטָּל עַל הַמִּטָּה, וְדָמוֹ מְנַטֵּף כִּשְׁהוּא חַי וְיוֹרֵד לְגֻמָּה, וּמֵת וַהֲרֵי הַדָּם מְנַטֵּף אַחַר מוֹתוֹ וְיוֹרֵד לְאוֹתָהּ גֻּמָּה הֲרֵי כָּל הַדָּם שֶׁבָּהּ טָהוֹר: שֶׁטִּפָּה טִפָּה רִאשׁוֹנָה רִאשׁוֹנָה, בָּטְלָה בְּדָם שֶׁיָּצָא מֵחַיִּים.

ב,כה יָצָא מִמֶּנּוּ רְבִיעִית דָּם בִּלְבָד, וּסְפֵק כֵּלָהּ מֵחַיִּים סְפֵק כֵּלָהּ לְאַחַר מִיתָה הֲרֵי זוֹ סְפֵק טֻמְאָה, כִּשְׁאָר הַסְּפֵקוֹת; וְהַנּוֹגֵעַ בָּהּ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד טָמֵא, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

ב,כו הַקָּבֵר כָּל זְמַן שֶׁהַטֻּמְאָה בְּתוֹכוֹ, מְטַמֵּא בַּמַּגָּע וּבָאֹהֶל כַּמֵּת, דִּין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר "אוֹ בְמֵת, אוֹ–בְעֶצֶם אָדָם, אוֹ בְקָבֶר"; וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בְּגַגּוֹ שֶׁלַּקֶּבֶר, אוֹ הַנּוֹגֵעַ בְּכוֹתְלָיו: וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בָּנוּי וְסָתוּם, וְאַחַר כָּךְ יִהְיֶה כֻּלּוֹ מְטַמֵּא בַּמַּגָּע וּבָאֹהֶל.

ב,כז אֲבָל הַמַּעְמִיד כֵּלִים אוֹ אֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן בְּצִדֵּי הַמֵּת, וְכִסָּה עָלָיו מִלְּמַעְלָה בְּכֵלִים אוֹ בַּאֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן זֶה הַכִּסּוּי הַמֻּטָּל מִלְּמַעְלָה, נִקְרָא גּוֹלֵל; וְאֵלּוּ הַצְּדָדִין הַמַּעְמִידִין אֶת הַגּוֹלֵל שֶׁהוּא נִשְׁעָן עֲלֵיהֶן, נִקְרָאִין דֹּפֶק. וּשְׁנֵיהֶן, הַגּוֹלֵל אוֹ הַדֹּפֶק מְטַמְּאִין בַּמַּגָּע וּבָאֹהֶל כַּקֶּבֶר, וְטֻמְאָתָן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְאֵינָן מְטַמְּאִין בַּמַּשָּׂא.

ב,כח לְפִיכָךְ אִם גָּרַר אֶת הַגּוֹלֵל בַּחֲבָלִים עַד שֶׁכִּסָּה בּוֹ הַמֵּת, אוֹ גָּרְרוֹ וּשְׁמָטוֹ מֵעַל הַמֵּת, אוֹ שֶׁגָּרַר הַדֹּפֶק עַד שֶׁהֶעְמִיד עָלָיו הַגּוֹלֵל, אוֹ שְׁמָטוֹ בַּחֲבָלִים מִתַּחַת הַגּוֹלֵל הֲרֵי זֶה טָהוֹר; וּדְבָרִים שֶׁסּוֹמְכִין אֶת הַדֹּפֶק, וְהֵן הַנִּקְרָאִין דֹּפֶק דַּפְקִין הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין.

ב,כט שֶׁדֶּה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ הַקֶּבֶר, וְאָבְדוּ עַצְמוֹת הַמֵּת בַּעֲפָרָהּ הִיא הַנִּקְרֵאת בֵּית הַפְּרָס. וַעֲפָרָהּ מְטַמֵּא בַּמַּגָּע וּבַמַּשָּׂא, שֶׁמָּא יֵשׁ בּוֹ עֶצֶם כַּשְּׁעוֹרָה; וְאֵינָהּ מְטַמֵּאָה בְּאֹהֶל. וְכֵן כָּל אַרְצוֹת הָעַמִּים עֲפָרָן מְטַמֵּא בַּמַּגָּע וּבַמַּשָּׂא, מִפְּנֵי הָעַצְמוֹת שֶׁאֵין נִזְהָרִין בָּהֶן; וְטֻמְאַת בֵּית הַפְּרָס וְאֶרֶץ הָעַמִּים, מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת פֶּרֶק ג

ג,א אֵלּוּ מְטַמְּאִין בַּמַּגָּע וּבַמַّשָּׂא וּבְאֹהֶל הַמֵּת, אַפִּלּוּ נֶפֶל שֶׁלֹּא נִתְקַשְּׁרוּ אֵבָרָיו בְּגִידִין, וְכַזַּיִת מִבְּשַׂר הַמֵּת, וְכַזַּיִת נֶצֶל, וְאֵבֶר מִן הַחַי וְאֵבֶר מִן הַמֵּת שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶן בָּשָׂר כָּרָאוּי, וְהַשִּׁדְרָה, וְהַגֻּלְגֹּלֶת, וְרֹב בְּנָיְנוֹ, וְרֹב מִנְיָנוֹ, וְרֹבַע עֲצָמוֹת מִכָּל מָקוֹם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן לֹא רֹב בְּנָיָן וְלֹא רֹב מִנְיָן, וּרְבִיעִית דָּם, וּרְבִיעִית דַּם תְּבוּסָה: הַכֹּל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה.

ג,ב וְאֵלּוּ מְטַמְּאִין בַּמַּגָּע וּבַמַּשָּׂא, וְאֵין מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל אֵבֶר מִן הַחַי שֶׁחָסַר בְּשָׂרוֹ, וְאֵבֶר מִן הַמֵּת שֶׁחָסַר בְּשָׂרוֹ אוֹ עַצְמוֹ, וְהַשִּׁדְרָה שֶׁחָסְרָה וְאֵין בָּהּ רֹבַע עֲצָמוֹת, וְהַגֻּלְגֹּלֶת שֶׁחָסְרָה וְאֵין בָּהּ רֹבַע עֲצָמוֹת, וְעֶצֶם אֶחָד אַפִּלּוּ כַּשְּׁעוֹרָה, וְאֶרֶץ הָעַמִּים, וּבֵית הַפְּרָס: הַכֹּל שִׁבְעָה.

ג,ג הַגּוֹלֶל וְהַדֹּפֶק מְטַמְּאִין בַּמַּגָּע וּבְאֹהֶל כַּקֶּבֶר, וְאֵינָן מְטַמְּאִין בַּמַּשָּׂא. הָרָקָב מְטַמֵּא בְּאֹהֶל וּבַמַּשָּׂא, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בַּמַּגָּע.

ג,ד טֻמְאַת רֹבַע עֲצָמוֹת בְּאֹהֶל, וְטֻמְאַת רְבִיעִית דָּם, וְטֻמְאַת אֵבֶר שֶׁאֵין עָלָיו בָּשָׂר כָּרָאוּי בֵּין מִן הַמֵּת בֵּין מִן הַחַי יֵרָאֶה לִי שֶׁכֻּלָּן, טֻמְאָתָן אֵינָהּ דִּין תּוֹרָה: שֶׁהֲרֵי אֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּנְזִירוּת; וְאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ, וְכָל הַטָּמֵא בְּטֻמְאָה שֶׁלַּתּוֹרָה חַיָּב עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר שֶׁכָּל טֻמְאָה מִן הַמֵּת שֶׁאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלֶיהָ, אֵינָהּ דִּין תּוֹרָה.

ג,ה אֵין רִקַּב הַמֵּת מְטַמֵּא עַד שֶׁיִּקְבַּר עָרֹם, בְּאָרוֹן שֶׁלְּשִׁישׁ אוֹ שֶׁלְּזְכוּכִית וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְיִהְיֶה כֵּלוֹ שָׁלֵם: חָסַר מִמֶּנּוּ אֵבֶר, אוֹ שֶׁנִּקְבַּר בִּכְסוּתוֹ, אוֹ בְּאָרוֹן שֶׁלְּעֵץ אוֹ שֶׁלְּמַתֶּכֶת אֵין רִקָּבוֹ טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁרִקַּב הַכְּסוּת אוֹ רִקַּב הָעֵץ אוֹ חֲלוּדַת הַמַּתֶּכֶת תִּתְעָרֵב בָּרִקָּב בַּהֲוָיָתוֹ. וְרִקָּב הַמְּטַמֵּא שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ עָפָר כָּל שֶׁהוּא, הֲרֵי הוּא בְּטֻמְאָתוֹ. וְלֹא אָמְרוּ רָקָב, אֶלָּא לַמֵּת בִּלְבָד; אֲבָל הָרוּג, אֵין לוֹ רָקָב.

ג,ו קְבָרוּ שְׁנֵי מֵתִים כְּאֶחָד, אוֹ שֶׁגָּזְזוּ שְׂעָרוֹ אוֹ צִפָּרְנָיו וּקְבָרוּם עִמּוֹ, אוֹ שֶׁקָּבְרוּ אִשָּׁה עֲבֻרָה וְעֻבָּרָהּ בְּמֵעֶיהָ אֵין לָהֶן רָקָב. טָחַן הַמֵּת עַד שֶׁנַּעֲשָׂה רָקָב, אֵינוֹ מְטַמֵּא עַד שֶׁיִּרְקִיב מֵאֵלָיו. טְחָנוֹ כֵּלוֹ, וְהִנִּיחוֹ עַד שֶׁהִרְקִיב, אוֹ שֶׁהִרְקִיב מִקְצָתוֹ כְּשֶׁהוּא חַי, וּמֵת וְהִרְקִיב כֵּלוֹ הֲרֵי זֶה סָפֵק; וְאִם נִטְמָא לְמִלּוֹא הָפְנַיִם מֵרָקָב זֶה, הֲרֵי זֶה טָמֵא בְּסָפֵק.

ג,ז מִלּוֹא הָפְנַיִם וְעוֹד מֵעָפָר הַנִּמְצָא תַּחַת הַמֵּת, אוֹ מֵעָפָר הַנִּמְצָא בַּקֶּבֶר, וְאֵין יָדוּעַ מַה טִּיבוֹ, אִם הוּא רָקָב שֶׁמְּטַמֵּא בְּאֹהֶל, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עָפָר שֶׁנִּתְלַכְלֵךְ בִּנְצֶל הַמֵּת וְדָמוֹ הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בַּמַּשָּׂא וּבְאֹהֶל: שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בִּמְלוֹא הָפְנַיִם וְעוֹד, מִלּוֹא הָפְנַיִם רָקָב. וְיֵרָאֶה לִי שֶׁאַף טֻמְאָה זוֹ, מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

ג,ח הַמֵּת שֶׁנִּשְׂרַף, וְשִׁלְּדוֹ קַיָּמֶת, וְהִיא הַשִּׁדְרָה וְהַצְּלָעוֹת הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם נֶחְרַךְ; אֲבָל אִם נִשְׂרַף עַד שֶׁנִּתְבַּלְבְּלָה צוּרַת תַּבְנִיתוֹ, טָהוֹר. וְכֵן שָׁפִיר מְרֻקָּם שֶׁטָּרְפוּ בַּמַּיִם טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי נִתְבַּלְבְּלָה צוּרָתוֹ.

ג,ט בְּשַׂר הַמֵּת שֶׁנִּפְרַךְ וְנַעֲשָׂה כְּקֶמַח, טָהוֹר; וְכֵן אֵפֶר הַשְּׂרוּפִין, טָהוֹר. וְכֵן הַתּוֹלָעִים הַנֶּהֱוִין מִבְּשַׂר הַמֵּת, בֵּין חַיִּים בֵּין מֵתִים טְהוֹרִין. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁהַמּוֹחַ כְּבָשָׂר בְּכָל מָקוֹם בֵּין בְּמֵת, בֵּין בִּנְבֵלָה וְשֶׁרֶץ.

ג,י עוֹר הָאָדָם כִּבְשָׂרוֹ. וְאִם עִבְּדוּ כָּל צָרְכּוֹ, אוֹ הִלַּךְ בּוֹ כְּדֵי עַבְדָּה הֲרֵי זֶה טָהוֹר, מִן הַתּוֹרָה; אֲבָל מִדִּבְרֵיהֶם, מְטַמֵּא כְּכַזַּיִת כִּבְשַׂר הַמֵּת גְּזֵרָה, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל בְּנֵי אָדָם לְעַבֵּד עוֹרוֹת הָאָדָם וְיִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן.

ג,יא עוֹר הַבָּא כְּנֶגֶד פָּנָיו שֶׁלְּאָדָם כְּשֶׁיִּוָּלֵד בֵּין שֶׁהָיָה חַי וְאִמּוֹ חַיָּה, בֵּין שֶׁנֻּלַּד מֵת וְאִמּוֹ מֵתָה הֲרֵי זֶה טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמוֹ פֶּרֶשׁ אוֹ צוֹאָה וְקִיא וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.

ג,יב כָּל שֶׁבַּמֵּת, טָמֵא חוּץ מִן הַשִּׁנַּיִם וְהַשֵּׂעָר וְהַצִּפָּרְן, הוֹאִיל וְגִזְעָן מַחְלִיף; וּבְשָׁעַת חִבּוּרָן, הַכֹּל טָמֵא. כֵּיצַד: הַמֵּת בַּחוּץ, וּשְׂעָרוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת נִטְמָא כָּל אֲשֶׁר בַּבַּיִת; וְכֵן הַנּוֹגֵעַ בִּשְׂעָרוֹ אוֹ בְּשִׁנָּיו אוֹ

בְּצִפָּרְנָיו, כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין נִטְמָא.
ג,יג שֶׁעָרוֹ הָעוֹמֵד לְהִגָּזֵז, וְצִפָּרְנוֹ הָעוֹמֵד לְהִנָּטֵל הוֹאִיל וְהֵן עוֹמְדִין לְהִנָּטֵל, יֵשׁ בָּהֶן סָפֵק; לְפִיכָךְ הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן, חֲרֵי הוּא סְפֵק טָמֵא.
ג,יד כָּל מַשְׁקֶה הַיּוֹצֵא מִן הַמֵּת, טָהוֹר חוּץ מִדָּמוֹ; וְכָל מַרְאֵה דָמִים מִן הַמֵּת טָמֵא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וּמִפְּנֵי מַה לֹּא גָּזְרוּ עַל מַשְׁקֵה הַמֵּת, כְּדֶרֶךְ שֶׁגָּזְרוּ עַל מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִכָּל הַטְּמֵאִין: מִפְּנֵי שֶׁהַמֵּת הַכֹּל בְּדֵלִין מִמֶּנּוּ, לֹא גָּזְרוּ עַל מַשְׁקָיו.
ג,טו כָּבֵד שֶׁנִּמּוֹחָה מִטַּמְּאָה בִּרְבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּדָם קוֹפֶה. דַּם קָטָן, שֶׁיָּצָא כֻּלּוֹ אִם אֵין בּוֹ רְבִיעִית טָהוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כָּל דָּם שֶׁבּוֹ.
ג,טז וְאֵלּוּ, אִם חָסְרוּ כָּל שֶׁהוּא, טְהוֹרִין רְבִיעִית דָּם, וְעֶצֶם כַּשְׁעוֹרָה, וְכַזַּיִת בָּשָׂר, וְכַזַּיִת נֵצֶל, וּמְלוֹא חָפְנַיִם רָקָב, וְאֵבֶר מִן הַחַי שֶׁחָסֵר מֵעַצְמוֹ כָּל שֶׁהוּא.

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת פֶּרֶק ד

ד,א רְבִיעִית דַּם הַבָּאָה מִשְּׁנֵי מֵתִים, טְהוֹרָה עַד שֶׁתִּהְיֶה הָרְבִיעִית מִמֵּת אֶחָד. שִׁדְרָה שֶׁנִּגְמְרָה מִשְּׁנֵי מֵתִים, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ מִקְצַת הַחֻלְיוֹת מֵאֶחָד וְתַשְׁלוּמָן מִמֵּת אַחֵר, וְכֵן הַגֻּלְגֹּלֶת שֶׁלִּשְׁנֵי מֵתִים, וְרֹבַע עֲצָמוֹת מִשְּׁנֵי מֵתִים, וְאֵבֶר מִן הַמֵּת מִשְּׁנֵי מֵתִים כָּל אֵלּוּ אֵינָן מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל, אֶלָּא בַּמַּגָּע וּבַמַּשָּׂא כְּשְׁאָר כָּל הָעֲצָמוֹת.
ד,ב אֵבֶר מִן הַחַי מִשְּׁנֵי אֲנָשִׁים, טָהוֹר; אֲפִלּוּ מֵאִישׁ אֶחָד אִם נֶחְלַק לִשְׁנַיִם, טָהוֹר. כַּזַּיִת בָּשָׂר מִשְּׁנֵי מֵתִים, וְכַזַּיִת נֵצֶל מִשְּׁנֵי מֵתִים, וּמְלוֹא חָפְנַיִם רָקָב מִשְּׁנֵי מֵתִים שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן יֵשׁ לוֹ רָקָב חֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה; וְכֵן כַּחֲצִי זַיִת בָּשָׂר, וְכַחֲצִי זַיִת נֵצֶל מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. וּשְׁאָר כָּל הַטֻּמְאוֹת שֶׁבַּמֵּת אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא שָׁווּ בְּשֵׁעוּרֵיהֶן.
ד,ג עֶצֶם כַּשְׁעוֹרָה שֶׁנֶּחְלַק לִשְׁנַיִם, מְטַמֵּא בַּמַּשָּׂא; וְכֵן רֹבַע עֲצָמוֹת מִמֵּת אֶחָד שֶׁנִּדְקְדְּקוּ, וְאֵין בְּכָל אֶחָד מֵהֶם עֶצֶם כַּשְׁעוֹרָה מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל, כְּאִלּוּ לֹא נִדְקְדְּקוּ. כַּזַּיִת מִן הַמֵּת שֶׁחֻתְּכוּ חֲלָקִים, וּרְדָדוּ וּדְבָקוּ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל וּבַמַּשָּׂא; וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע קְצָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁחִבְּרוּ שְׁאֵין חִבּוּרֵי אָדָם, חִבּוּר. כַּזַּיִת שָׁלֵם, שֶׁהִתִּיכוּ טָמֵא; הָיָה מְפֹרָד, וְהִתִּיכוּ טָהוֹר.
ד,ד שִׁדְרָה שֶׁנִּגְרְדוּ רֹב חֻלְיוֹת שֶׁלָּהּ אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁלֵדָהּ קַיֶּמֶת, אֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל; וּבְזְמַן שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַקֶּבֶר אֲפִלּוּ מְשֻׁבֶּרֶת, וְאֲפִלּוּ מְכֻתֶּתֶת מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל, מִפְּנֵי שֶׁהַקֶּבֶר מְצָרְפָהּ.
ד,ה כָּל הַמְּטַמְּאִין בְּאֹהֶל שֶׁנֶּחְלְקוּ, וְהִכְנִיסָן לְתוֹךְ הַבַּיִת הָאֹהֶל מְצָרְפָן, וּמְטַמְּאִין בְּאֹהֶל. עֶצֶם שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בִּידֵי שָׁמַיִם, וְהִכְנִיס מִקְצָתוֹ לִפְנִים מִן הַבַּיִת נִטְמָא הַבַּיִת. שְׁנֵי עֲצָמוֹת, וַעֲלֵיהֶם כִּשְׁנֵי חֲצָיֵי זֵיתִים בָּשָׂר, וְהִכְנִיס מִקְצָתָן לִפְנִים הַבַּיִת טָמֵא; וְאִם הָיָה הַבָּשָׂר תָּחוּב בָּעֲצָמוֹת בִּידֵי אָדָם, הַבַּיִת טָהוֹר שְׁאֵין חִבּוּרֵי אָדָם, חִבּוּר.
ד,ו מְלוֹא חָפְנַיִם רָקָב שֶׁנִּתְפַּזֵּר בְּתוֹךְ הַבַּיִת, הַבַּיִת טָמֵא. רְבִיעִית דָּם שֶׁנִּבְלְעָה בְּתוֹךְ הַבַּיִת, הַבַּיִת טָהוֹר לְהַבָּא; וְכָל שֶׁהָיָה בּוֹ בְּעֵת שֶׁנִּבְלְעָה הָרְבִיעִית בָּאָרֶץ, טָמֵא. כַּזַּיִת מִן הַמֵּת שֶׁאָבַד בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וּבֻקַּשׁ וְלֹא נִמְצָא הַבַּיִת טָהוֹר; וְלִכְשֶׁיִּמָּצֵא הַבַּיִת טָמֵא לְמַפְרֵעַ, מֵעֵת שֶׁאָבַד עַד שֶׁנִּמְצָא.
ד,ז רְבִיעִית דָּם שֶׁנִּשְׁפַּךְ בָּאֲוִיר אִם קָרַשׁ, אוֹ שֶׁהָיָה בִּמְקוֹם אַשְׁבֹּרֶן, וְהוּא הַמָּקוֹם הַנָּמוּךְ כְּמוֹ גֵּמָּה, וְהֶאֱהִיל הַמַּאֲהִיל עַל מִקְצָתוֹ נִטְמָא. נִשְׁפַּךְ עַל הָאַסְקֻפָּה בַּמּוֹרָד, בֵּין לִפְנִים בֵּין לַחוּץ הַבַּיִת טָהוֹר, שֶׁחֲרֵי לֹא נַח הַדָּם עַל הָאַסְקֻפָּה; וְאִם הָיְתָה הָאַסְקֻפָּה אַשְׁבֹּרֶן, אוֹ שֶׁקָּרַשׁ הַדָּם עָלֶיהָ הַבַּיִת טָמֵא.
ד,ח רְבִיעִית דָּם שֶׁנִּבְלְעָה בִּכְסוּת אִם מִתְכַּבֶּסֶת, וְיוֹצֵא מִמֶּנָּה רְבִיעִית דָּם חֲרֵי זוֹ הַכְּסוּת מְטַמְּאָה בַּמַּגָּע וּבַמַּשָּׂא וּבָאֹהֶל. וְאִם לָאו אֵינָהּ מְטַמְּאָה בָּאֹהֶל, וַחֲרֵי הִיא כִּכְסוּת שֶׁנָּגְעָה בַּמֵּת: שֶׁכָּל הַבָּלוּעַ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָצֵאת, טָהוֹר.
ד,ט כֵּיצַד מְשַׁעֲרִין אוֹתָהּ: מְכַבְּסִין אוֹתָהּ בַּמַּיִם, וּמֵבִיא מַיִם כְּמִדָּתָן, וְנוֹתֵן לְתוֹכָן רְבִיעִית דָּם אִם הָיָה מַרְאֵהָן שׁוֶוה, אוֹ שֶׁהָיָה מֵי הַכִּבּוּס אָדֹם יוֹתֵר מִמֵּי הַמֶּזֶג בַּיְּדוּעַ שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה רְבִיעִית.
ד,י הַמַּשָּׂא וְהַמַּגָּע וְהָאֹהֶל, שְׁלוֹשָׁה שֵׁמוֹת הֵן. וְכָל שֶׁהוּא מִשֵּׁם אֶחָד מִצְטָרֵף, וּמְטַמֵּא; וּמִשְּׁנֵי שֵׁמוֹת אֵינוֹ מִצְטָרֵף, וְטָהוֹר. כֵּיצַד: הַנּוֹגֵעַ בִּכְשְׁנֵי חֲצָיֵי זֵיתִים, אוֹ שֶׁנָּשָׂא שְׁנֵי חֲצָיֵי זֵיתִים בְּבַת אַחַת, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עַל כִּשְׁנֵי חֲצָיֵי זֵיתִים, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עַל חֲצִי זַיִת וַחֲצִי זַיִת אַחֵר מַאֲהִיל עָלָיו, אוֹ שֶׁהָיָה הוּא וַחֲצִי

זַיִת תַּחַת הָאֹהֶל, וְהֶאֱהִיל בְּמִקְצַת גּוּפוֹ עַל חֲצִי זַיִת אַחֵר אוֹ הֶאֱהִיל חֲצִי זַיִת עַל מִקְצָתוֹ הַכֹּל טְמֵאִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם אֶחָד.

ד,יא אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בַּחֲצִי זַיִת אוֹ הַנּוֹשֵׂא חֲצִי זַיִת, וְדָבָר אַחֵר מַאֲהִיל עָלָיו וְעַל כַּחֲצִי זַיִת, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עָלָיו חֲצִי זַיִת אַחֵר, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל הוּא עַל חֲצִי זַיִת אַחֵר, וְכֵן הַנּוֹגֵעַ בַּחֲצִי זַיִת וְנָשָׂא חֲצִי זַיִת אַחֵר הַכֹּל טְהוֹרִים: שֶׁאֵין הַמַּגָּע מִצְטָרֵף עִם הַמַּשָּׂא, לֹא בַּמֵּת וְלֹא בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת; וְלֹא הַמַּגָּע מִצְטָרֵף עִם הָאֹהֶל, וְלֹא הָאֹהֶל מִצְטָרֵף עִם הַמַּשָּׂא.

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת פֶּרֶק ה

ה,א כָּל הַמִּטַּמְּאִין מִזְּחֲמַת הַמֵּת, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה. כֵּיצַד: אָדָם אוֹ כְּלִי שֶׁנָּגַע בִּדְבָרִים שֶׁמִּטַּמְּאִין מִן הַמֵּת בַּמַּגָּע, אוֹ שֶׁנִּטְמָא בָּאֹהֶל בְּאֶחָד מִדְּבָרִים שֶׁמִּטַּמְּאִין בָּאֹהֶל, וְכֵן אָדָם שֶׁנָּשָׂא דְּבָרִים שֶׁמִּטַּמְּאִין מִן הַמֵּת בַּמַּשָּׂא הַכֹּל טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר "כָּל–הַבָּא אֶל–הָאֹהֶל וְכָל–אֲשֶׁר בָּאֹהֶל, יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים".

ה,ב אָדָם שֶׁנִּטְמָא בַּמֵּת, וְכֵלִים שֶׁיִּגַּע בָּהֶן אָדָם זֶה טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וּטְהַרְתֶּם". אֲבָל אָדָם שֶׁיִּגַּע בָּאָדָם שֶׁנִּטְמָא בַּמֵּת בֵּין שֶׁנָּגַע בּוֹ אַחַר שֶׁפֵּרַשׁ מִמִּטַּמְּאָיו, בֵּין שֶׁנָּגַע בּוֹ כְּשֶׁהוּא עֲדַיִן נוֹגֵעַ בַּמֵּת הֲרֵי זֶה הַשֵּׁנִי טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת, תִּטְמָא עַד–הָעָרֶב".

ה,ג זֶה הוּא, דִּין תּוֹרָה; אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, הַנּוֹגֵעַ בַּמֵּת וְנָגַע בְּאָדָם אַחֵר, וַעֲדַיִן הוּא מְחֻבָּר בַּמֵּת שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה, וּכְאִלּוּ נָגַע זֶה הַשֵּׁנִי בַּמֵּת עַצְמוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, לְעִנְיַן תְּרוּמָה וּקְדָשִׁים; אֲבָל לְנָזִיר וּלְעוֹשֶׂה פֶּסַח, בֵּין בְּשָׁעַת חִבּוּר בֵּין אַחַר שֶׁפֵּרַשׁ אֵינוּ טָמֵא אֵלָּא טֻמְאַת עֶרֶב, כְּדִין תּוֹרָה.

ה,ד כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בַּמֵּת, בֵּין בַּמַּגָּע בֵּין בָּאֹהֶל הֲרֵי הֵן לַנּוֹגֵעַ בָּהֶן, כְּנוֹגֵעַ בַּמֵּת עַצְמוֹ; מַה הַמֵּת מְטַמֵּא הַנּוֹגֵעַ בּוֹ, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, טֻמְאַת שִׁבְעָה אַף כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בַּמֵּת, הֵן וְהַכֵּלִים אוֹ הָאָדָם שֶׁיִּגַּע בָּהֶן, טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה: שֶׁנֶּאֱמַר "בַּחָלָל–חֶרֶב אוֹ בְמֵת", מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ שֶׁהַחֶרֶב כַּמֵּת. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר כֵּלִים, בֵּין כְּלֵי מַתְּכוֹת בֵּין כְּלֵי שְׁטָף וּבְגָדִים.

ה,ה הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "כֹּל הֵרֵג נֶפֶשׁ וְכֹל נֹגֵעַ בֶּחָלָל": וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁזֶּה יָרָה חֵץ וְהָרַג, זָרַק אֶבֶן וְהָרַג נִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים; אֵלָּא הוֹרֵג נֶפֶשׁ בְּחֶרֶב וְכַיּוֹצֵא בָהּ, מִפְּנֵי שֶׁנִּטְמָא בִּנְגִיעָתוֹ בַּכְּלִי שֶׁהָרַג בּוֹ שֶׁהֲרֵי נָגַע הַכְּלִי בַּמֵּת.

ה,ו וּמִנַּיִן שֶׁאַף הַכֵּלִים הַנּוֹגְעִין בָּאָדָם שֶׁנָּגַע בַּכֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בַּמֵּת, טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר "וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וּטְהַרְתֶּם": הָא לָמַדְתָּ שֶׁכָּל אָדָם הַטָּמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, מְטַמֵּא בְּגָדִים טֻמְאַת שִׁבְעָה.

ה,ז נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, אָדָם שֶׁנָּגַע בַּמֵּת, וְאָדָם בְּאָדָם אַחֵר הָרִאשׁוֹן טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהַשֵּׁנִי טֻמְאַת עֶרֶב. כֵּלִים הַנּוֹגְעִין בַּמֵּת, וְכֵלִים בְּכֵלִים שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה; הַשְּׁלִישִׁי, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב. כֵּלִים הַנּוֹגְעִין בַּמֵּת, וְאָדָם בְּכֵלִים, וְכֵלִים בָּאָדָם שְׁלָשְׁתָּן טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה; הָרְבִיעִי, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב.

ה,ח בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, לְעִנְיַן תְּרוּמָה וּקְדָשִׁים; אֲבָל לְחַיֵּב כָּרֵת עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ, אוֹ עַל אֲכִילַת קָדָשִׁים אֵינוּ חַיָּב אֵלָּא הַשְּׁנַיִם בִּלְבָד, הָרִאשׁוֹן שֶׁנָּגַע בַּמֵּת וְהַשֵּׁנִי שֶׁנָּגַע בּוֹ, כְּדִין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְכֹל אֲשֶׁר–יִגַּע–בּוֹ הַטָּמֵא, יִטְמָא". אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בְּכֵלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּאָדָם אוֹ בְּכֵלִים שֶׁנָּגְעוּ בַּמֵּת פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאַת מִקְדָּשׁ: שֶׁהַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן דִּבְרֵי קַבָּלָה, אֵינָן דִּין תּוֹרָה שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְפָּרְשׁוּ בַּתּוֹרָה אֵלָּא זֶה שֶׁנִּטְמָא בַּמֵּת שֶׁהוּא אָב, וְהַשֵּׁנִי הַנּוֹגֵעַ בּוֹ שֶׁהוּא רִאשׁוֹן, בֵּין אָדָם, בֵּין כֵּלִים.

ה,ט כְּלִי חֶרֶס שֶׁנָּגַע בַּמֵּת, אוֹ שֶׁהָיָה עִמּוֹ בָּאֹהֶל טָמֵא; וְאֵינוּ מְטַמֵּא לֹא אָדָם, וְלֹא כְּלִי חֶרֶס אַחֵר, וְלֹא שְׁאָר כֵּלִים שֶׁאֵין כְּלִי חֶרֶס נַעֲשֶׂה אָב הַטֻּמְאָה לְעוֹלָם, לֹא בַּמֵּת וְלֹא בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת. וְזֶה דִּין תּוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קַבָּלָה.

ה,י זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּטֻּמְאוֹת: כָּל אָב טֻמְאָה מְטַמֵּא אָדָם וּמְטַמֵּא בְּגָדִים וְכֵלִים, בֵּין כְּלֵי מַתְּכוֹת בֵּין כְּלֵי שְׁטָף בֵּין כְּלֵי חֶרֶס; וְכָל הַמְּטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים

בִּנְגִיעָה, הֲרֵי זֶה אָב טֻמְאָה. וְכָל וֶלֶד הַטֻּמְאוֹת, מְטַמֵּא אֹכְלִין וּמַשְׁקִין; וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְלֹא כֵלִים, לֹא כְּלֵי חֶרֶס וְלֹא שְׁאָר כֵּלִים וּבְגָדִים.

ה,יא כָּל הַנּוֹגֵעַ בָּאָב, הוּא הַנִּקְרָא רִאשׁוֹן; וְהַנּוֹגֵעַ בָּרִאשׁוֹן, נִקְרָא שֵׁנִי; וְהַנּוֹגֵעַ בַּשֵּׁנִי, נִקְרָא שְׁלִישִׁי; וְהַנּוֹגֵעַ בַּשְּׁלִישִׁי, נִקְרָא רְבִיעִי. וְהָרִאשׁוֹן וְשֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ, כֻּלָּן נִקְרָאִין וֶלֶד הַטֻּמְאָה.

ה,יב כָּל הַמְּטַמֵּא מִחֲמַת הַמֵּת טֻמְאַת שִׁבְעָה, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים הוּא הַנִּקְרָא טְמֵא מֵת. וְהוּא אָב מֵאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת, לְעִנְיַן טֻמְאַת תְּרוּמָה וְטֻמְאַת קֳדָשִׁים כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, כְּדֵי לִמְנוֹת מִמֶּנּוּ רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי, וּכְדֵי לְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בַּמַּגָּע כִּשְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת; וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בַּמַּשָּׂא.

ה,יג כָּל הַמְּטַמֵּא מִחֲמַת הַמֵּת טֻמְאַת עֶרֶב הוּא וֶלֶד טֻמְאָה, וְהוּא הָרִאשׁוֹן לַטֻּמְאָה; וְאִפְּשָׁר שֶׁיִּהְיֶה הָרְבִיעִי מִן הַמֵּת, רִאשׁוֹן לַטֻּמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעִנְיַן תְּרוּמָה וּקְדָשִׁים.

ה,יד אָדָם אוֹ כֵלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמַגַּע אֶרֶץ הָעַמִּים, וּבֵית הַפֶּרֶס, אוֹ בְּמַשָּׂאָן, אוֹ בְּמַגַּע דַּם תְּבוּסָה וְגוֹלָל וְדֹפֶק, אוֹ בְּאָהֳלָן, וְכֵן אָדָם שֶׁנִּטְמָא בַּמַּשָּׂא דַּם תְּבוּסָה הֲרֵי אֵלּוּ כֻּלָּן וְכָל כַּיּוֹצֵא בָהֶן, אָבוֹת טֻמְאוֹת שֶׁלְּדִבְרֵי סוֹפְרִים; וְכֵן בְּגָדִים הַמְּטַמְּאִין מֵחֲמַת אֵלּוּ טֻמְאַת שִׁבְעָה, כֻּלָּן אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת שֶׁלְּדִבְרֵי סוֹפְרִים.

ה,טו הָאֹהֶל עַצְמוֹ הַמַּאֲהִיל עַל הַטֻּמְאָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגְעָה בּוֹ טֻמְאָה הֲרֵי הוּא טְמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה מִן הַתּוֹרָה, וַהֲרֵי הוּא כִּבְגָדִים שֶׁנָּגְעוּ בַּמֵּת: שֶׁנֶּאֱמַר "וְהִזָּה עַל–הָאֹהֶל". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּשֶׁהָיָה הָאֹהֶל בֶּגֶד אוֹ שַׂק אוֹ כְּלִי עֵץ אוֹ עוֹר, אֶחָד עוֹר בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין הַמֻּתָּרִין לַאֲכִילָה בֵּין הָאֲסוּרִין לַאֲכִילָה שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּפְרֹשׂ אֶת–הָאֹהֶל, עַל–הַמִּשְׁכָּן", אֵין קָרוּי אֹהֶל אֵלָּא אָרִיג וְעוֹר כַּמִּשְׁכָּן.

ה,טז אֲבָל אִם הָיָה הָאֹהֶל נְסָרִין שֶׁלְּעֵץ, כְּגוֹן הַתֵּקֵרָה אוֹ הַמַּחְצֶלֶת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אוֹ שֶׁהָיָה עֶצֶם, אוֹ שֶׁלְּמַתֶּכֶת הֲרֵי זֶה טָהוֹר; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאִם הָיָה בִּנְיָן, שֶׁהוּא טָהוֹר. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר הַבַּיִת טָמֵא, כְּלוֹמַר אָדָם וְכֵלִים שֶׁבְּכָל הַבַּיִת. וְאֵין לָךְ יוֹצֵא מִן הָעֵץ שֶׁהוּא מְטַמֵּא טֻמְאַת אֹהָלִים, אֶלָּא הַפִּשְׁתָּן בִּלְבָד.

ה,יז בְּגָדִים הַנּוֹגְעִין בַּמֵּת אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כַּמֵּת לְטַמֵּא אֲחֵרִים שֶׁנָּגְעוּ בָּהֶן טֻמְאַת שִׁבְעָה, אֵינָן כַּמֵּת לְטַמֵּא בָּאֹהֶל וּבַמַּשָּׂא: שֶׁהַמַּשָּׂא לַמֵּת עַצְמוֹ אֵינוֹ מְפֹרָשׁ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וּבְטֻמְאַת אֹהֶל הוּא אוֹמֵר "אָדָם, כִּי–יָמוּת בְּאֹהֶל". לְפִיכָךְ הַנּוֹשֵׂא בְּגָדִים שֶׁנָּגְעוּ בַּמֵּת וְלֹא נָגַע בָּהֶן, וְכֵן הַמַּאֲהִיל עֲלֵיהֶן, אוֹ שֶׁהֶאֱהִילוּ עָלָיו, אוֹ שֶׁהָיוּ עִמּוֹ בָּאֹהֶל הֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְכֵן אָדָם שֶׁנִּטְמָא בַּמֵּת, וְהֶאֱהִיל עַל הַכֵּלִים הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין, שֶׁאֵין טְמֵא מֵת מְטַמֵּא אֶלָּא בַּמַּגָּע בִּלְבָד.

ה,יח הַמֵּת אֵינוֹ מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב מִתַּחְתָּיו, וְלֹא מִדֹּף מֵעַל גַּבָּיו; אֶלָּא אֶחָד כְּלִי שֶׁיּוּגַּע בַּמֵּת מִצִּדּוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה תַּחְתָּיו, אוֹ עַל גַּבָּיו.

ה,יט כֵּיצַד: עֲשָׂרָה בְּגָדִים זֶה עַל גַּב זֶה, וְהַמֵּת לְמַעְלָה, וַעֲשָׂרָה בְּגָדִים אֲחֵרִים עַל גַּבּוֹ מִלְּמַעְלָה בֶּגֶד הַנּוֹגֵעַ בּוֹ, וְהַבֶּגֶד הַשֵּׁנִי שֶׁנָּגַע בַּבֶּגֶד שֶׁנָּגַע בּוֹ שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה; וְהַשְּׁלִישִׁי טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב, בֵּין שֶׁלְּמַעְלָה בֵּין שֶׁלְּמַטָּה; וְהָרְבִיעִי, וּמִן הָרְבִיעִי וּלְמַטָּה, וּמִן הָרְבִיעִי וּלְמַעְלָה כֻּלָּן טְהוֹרִין: מַה שֶׁאֵין כֵּן בִּמְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

ה,כ בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁכָּל הַבְּגָדִים אוֹ הַכֵּלִים שֶׁתַּחְתָּיו וְשֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ טְהוֹרִין, בְּשֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם טֻמְאָה רְצוּצָה וְלֹא טֻמְאַת אֹהֶל, אוֹ שֶׁהָיָה מַבְדִּיל בֵּינוֹ וּבֵין הַכֵּלִים אֶבֶן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת פֶּרֶק ו

ו,א עַצְמוֹת הַדָּג, וְעוֹרוֹ הָעוֹשֶׂה מֵהֶן כֵּלִים אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְכֵן יְרַקָּה שֶׁעַל פְּנֵי הַמַּיִם, וְכַיּוֹצֵא בָהּ: שֶׁכָּל שֶׁבַּיָּם טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת כֵּלִים. לְפִיכָךְ הָעוֹשֶׂה אֹהֶל מֵעוֹר הַדָּג, אוֹ מִצֶּמֶר שֶׁגָּדַל בַּיָּם אֵין עַצְמוֹ שֶׁלְּאֹהֶל זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַּחְתָּיו כִּשְׁאָר אֹהָלִים.

ו,ב כְּלֵי גְּלָלִים, וּכְלֵי אֲבָנִים, וּכְלֵי אֲדָמָה אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, בֵּין טֻמְאַת מֵת, בֵּין שְׁאָר הַטֻּמְאוֹת. וְכֵן כְּלֵי עֵץ הֶעָשׂוּי לְנַחַת, כְּגוֹן הַתֵּבָה וְהַמִּגְדָּל וְהַכֻּרֵּת שֶׁהֵן מַחְזִיקִין אַרְבָּעִים סְאָה בַּלַּח וְיִהְיֶה לָהֶן שׁוּלַיִם אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא

מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין כְּלֵי עֵץ הַבָּא בַּמַּדָּה.

ו,ג כְּלֵי חֶרֶס פְּשׁוּטֵיהֶן טְהוֹרִין, וּמְקַבְּלֵיהֶן טְמֵאִין; וְאֵינָן מִטַּמְּאִין אֶלָּא מֵאֲוִירָן, אוֹ בַּהֲסֵט הַזָּב: אַפִּלּוּ נָגַע כְּלִי חֶרֶס בְּמֵת מִגַּבּוֹ, אֵינוֹ מִטַּמֵּא. וְאִם נִכְנְסָה טֻמְאָה מִן הַטֻּמְאוֹת בְּאֲוִירוֹ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגְעָה בּוֹ, נִטְמָא.

ו,ד הָיָה כְּלִי חֶרֶס עִם הַמֵּת בְּאֹהֶל נִטְמָא, שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה נִכְנְסָה בְּאֲוִירוֹ; וְאִם הָיָה מַקֵּף צָמִיד פָּתִיל, הוּא וּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָהוֹר כְּמוֹ שֶׁנִּתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין טֻמְאָה נִכְנֶסֶת לוֹ אֶלָּא מִפִּתְחוֹ, וּבַהֲסֵט הַזָּב שֶׁהֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁנָּגַע בְּכֻלּוֹ.

ו,ה הָעוֹשֶׂה גּוֹלָל מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה כְּגוֹן שֶׁהִנִּיחַ עַל גַּבֵּי הַקֶּבֶר אֶבֶן, אוֹ כְּלִי אֲדָמָה, אוֹ כְּלִי עֵץ הַבָּא בַּמַּדָּה, אוֹ כְּלִי חֶרֶס הַמַּקֵּף צָמִיד פָּתִיל, אוֹ עוֹר הַדָּג וְעַצְמוֹ, וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, מִשּׁוּם נוֹגֵעַ בַּגּוֹלָל; וְאִם פֵּרְשׁוּ מִלְּהִיוֹת גּוֹלָל, אוֹ שֶׁהֵסִיר הַמֵּת מִתַּחְתֵּיהֶן הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין.

ו,ו וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁכִּפָּתָהּ וְעָשָׂה אוֹתָהּ גּוֹלָל הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, כָּל זְמַן שֶׁהִיא גּוֹלָל; הִתִּיר הַבְּהֵמָה, הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה כִּשְׁאָר הַבְּהֵמוֹת.

ו,ז וְכֵן חָבִית שֶׁהִיא מְלֵאָה מַשְׁקִין וּמְקֻפֶּת צָמִיד פָּתִיל, וְעָשָׂה אוֹתָהּ גּוֹלָל לְמֵת הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהֶחָבִית וְהַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין.

ו,ח קוֹרָה שֶׁעָשָׂאָהּ גּוֹלָל לַקֶּבֶר, בֵּין עוֹמֶדֶת בֵּין מֻטָּה עַל צִדָּהּ אֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד פֶּתַח הַקֶּבֶר; וְהַנּוֹגֵעַ בַּקְּצֵה הַמֻּנָּח חוּץ לַקֶּבֶר, טָהוֹר. עָשָׂה רֹאשָׁהּ גּוֹלָל לַקֶּבֶר, וַהֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת עַל הַקֶּבֶר כְּמוֹ אֵילָן הַנּוֹגֵעַ מִמֻּנָּה בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים סָמוּךְ לַקֶּבֶר, טָמֵא מִשּׁוּם גּוֹלָל; וּמֵאַרְבָּעָה וּלְמַעְלָה, טָהוֹר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בִּזְמַן שֶׁהוּא עָתִיד לָקֵץ אוֹתָהּ; אֲבָל אִם אֵינוֹ עָתִיד לָקֵץ, כֻּלָּהּ גּוֹלָל.

ו,ט שְׁתֵּי אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת שֶׁלְּאַרְבָּעָה אַרְבָּעָה טְפָחִים שֶׁעָשָׂאָן גּוֹלָל הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁתֵּיהֶן, טָמֵא. נִטְלָה אַחַת מֵהֶן הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנִיָּה טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לַטֻּמְאָה דֶּרֶךְ שֶׁתֵּצֵא בּוֹ.

ו,י גַּל שֶׁלְּצְרוֹרוֹת שֶׁעָשָׂהוּ גּוֹלָל לַקֶּבֶר אֵין טָמֵא אֶלָּא סֵדֶר הַפְּנִימִי, שֶׁהוּא צָרִיךְ שֶׁלַּקֶּבֶר; אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בִּשְׁאָר הָאֲבָנִים, טָהוֹר.

ו,יא אָרוֹן שֶׁהוּא חָקוּק בַּסֶּלַע, וְהִנִּיחַ בּוֹ הַמֵּת, וְכִסָּהוּ בְּגוֹלָל הַנּוֹגֵעַ בַּסֶּלַע מִכָּל מָקוֹם, טָהוֹר; וְהַנּוֹגֵעַ בְּגוֹלָל, טָמֵא. לְמַה זֶּה דּוֹמֶה: לְבוֹר גָּדוֹל מָלֵא מֵתִים, וְאֶבֶן גְּדוֹלָה עַל פִּיו שֶׁאֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד חֲלָלָהּ. וְאִם בְּנָה נָפֶשׁ עַל גַּבָּהּ הֲרֵי זוֹ כְּקֶבֶר סָתוּם, וּמְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו.

ו,יב הָיְתָה הָאָרוֹן הַחֲקוּקָה בַּסֶּלַע רְחָבָה מִלְּמַטָּן וְצָרָה מִלְּמַעְלָן, וְהַמֵּת בְּתוֹכָהּ הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִלְּמַטָּן, טָהוֹר; וּמִלְּמַעְלָן, טָמֵא: שֶׁהֲרֵי הַצְּדָדִין שֶׁלְּמַעְלָה סִכְּכוּ עַל גַּבֵּי הַמֵּת, וְנַעֲשׂוּ כְּגוֹלָל.

ו,יג הָיְתָה הָאָרוֹן רְחָבָה מִלְּמַעְלָן וְצָרָה מִלְّמַטָּן הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם, טָמֵא. הָיְתָה שׁוָה הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִטֶּפַח הַסָּמוּךְ לְקַרְקָעִיתָהּ וּלְמַעְלָה, טָמֵא; מִטֶּפַח וּלְמַטָּה, טָהוֹר. נִקַּב אָרוֹן בַּסֶּלַע, וְהִכְנִיס הַמֵּת בְּתוֹכָהּ כְּמוֹ נֵגֶר הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם, טָהוֹר: חוּץ מִמָּקוֹם פִּתְחָהּ.

ו,יד מְעָרָה שֶׁהַקֶּבֶר בְּתוֹכָהּ, וְחָצֵר לִפְנֵי הַמְּעָרָה בִּזְמַן שֶׁהֶחָצֵר לָאַוִּיר הָעוֹמֵד בְּתוֹכָהּ טָהוֹר, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִגַּע בִּשְׁקוֹף הַמְּעָרָה. וּבִזְמַן שֶׁהֶחָצֵר מְקֻרָּה אִם הָיָה בָּהּ אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר, הַנִּכְנָס לְשָׁם טָהוֹר; הָיְתָה פְּחוּתָה מֵאַרְבָּעָה, הַנִּכְנָס לְשָׁם טָמֵא, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בְּפֶתַח הַמְּעָרָה.

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת פֶּרֶק ז

ז,א בַּיִת סָתוּם שֶׁהַמֵּת בְּתוֹכוֹ, מְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו; וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ מֵאַחוֹרָיו, אוֹ מִגַּגּוֹ טָמֵא שִׁבְעָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּקֶבֶר סָתוּם. נִפְתַּח בּוֹ פֶּתַח, וְאַפִּלּוּ סְתָמוֹ אִם לֹא פָּרַץ פְּצִימָיו הַנּוֹגֵעַ בּוֹ מֵאַחוֹרָיו וּמִגַּגּוֹ טָהוֹר, וְאֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח. וְכַמָּה יִהְיֶה שִׁעוּר הַפֶּתַח: הַמֵּת, פִּתְחוֹ בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים; וְכַזַּיִת מִן הַמֵּת, פִּתְחוֹ בְּטֶפַח; וְגָדוֹל מִכַּזַּיִת, הֲרֵי הוּא כְּמֵת וּפִתְחוֹ בְּאַרְבָּעָה.

ז,ב הַמֵּת בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וּבוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה בִּזְמַן שֶׁכֻּלָּן נְעוּלִין, כֻּלָּן טְמֵאִין, וְהַיּוֹשֵׁב בְּצַד כָּל פֶּתַח מֵהֶן תַּחַת הַתִּקְרָה הַיּוֹצֵאת עַל הַפֶּתַח, נִטְמָא.

ז,ג נִפְתַּח אֶחָד מֵהֶן, אוֹ שֶׁחִשַּׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן, וְאַף עַל פִּי שֶׁחִשַּׁב אַחַר שֶׁמֵּת הַמֵּת, אַפִּלּוּ חִשַּׁב

לְהוֹצִיאוֹ בַּחַלּוֹן שֶׁהִיא אַרְבָּעָה הִצִּיל עַל אַרְבָּעָה הִצִּיל עַל הַפְּתָחִים כֻּלָּן, וְאֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח שֶׁנִּפְתַּח אוֹ שֶׁחִשַּׁב עָלָיו; וְהַשְּׁאָר טְהוֹרִין מִפְּנֵי שֶׁהֵן נְעוּלִין, וַהֲרֵי אֵין הַבַּיִת כְּקֶבֶר סָתוּם.

ז,ד וְכֵן אִם הִתְחִיל לַחְתֹּר פֶּתַח לְהוֹצִיאוֹ בוֹ מִשֶּׁיַּחְתֹּר אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, הִצִּיל עַל כָּל הַפְּתָחִים כֻּלָּן; הָיָה שָׁם פֶּתַח סָתוּם, וְחִשַּׁב לְהוֹצִיאוֹ בוֹ, וְהִתְחִיל לְפָתְחוֹ מִשֶּׁיַּתְחִיל לִפְתֹּחַ, הִצִּיל עַל הַפְּתָחִים כֻּלָּן.

ז,ה הָיוּ בוֹ חַלּוֹנוֹת הַרְבֵּה, וְכֻלָּן מֻגָּפוֹת כֻּלָּן טְהוֹרוֹת; נִפְתְּחוּ כֻּלָּן טְמֵאוֹת, וְלֹא הִצִּילוּ עַל הַפְּתָחִים. פֶּתַח קָטָן בְּתוֹךְ פֶּתַח גָּדוֹל הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנֵיהֶן, טָמֵא; חִשַּׁב לְהוֹצִיאוֹ בַּקָּטָן, טִהַר קָטָן אֶת הַגָּדוֹל. הָיוּ שְׁנֵיהֶן מַתְאִימִין הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנֵיהֶן, טָמֵא; חִשַּׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן, טִהַר אֶת חֲבֵרוֹ.

ז,ו הָיָה לַבַּיִת פֶּתַח אֶחָד לְצָפוֹן, וּפֶתַח אֶחָד לַדָּרוֹם, וְחִשַּׁב לְהוֹצִיאוֹ בַּצָּפוֹנִי, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ אֶחָיו אוֹ קְרוֹבָיו וְאָמְרוּ, אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ אֶלָּא בַּדָּרוֹמִי טְהַר דְּרוֹמִי אֶת הַצָּפוֹנִי: וּבִלְבָד, שֶׁלֹּא יַעְרִים; וְאִם הֶעְרִים, שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין.

ז,ז בָּתִּים הַפְּתוּחִין לְאַכְסַדְּרָה, וְהַמֵּת בְּאֶחָד מֵהֶן אִם הָיָה דַּרְכּוֹ שֶׁלַּמֵּת לָצֵאת בֶּחָצֵר הֲרֵי בֵית שַׁעַר טָהוֹר, וְהַבָּתִּים טְמֵאִין; וְאִם לָאו בֵּית שַׁעַר טָמֵא, וְהַבָּתִּים טְהוֹרִין.

ז,ח הַחֶדֶר שֶׁלִּפְנִים מִן הַבַּיִת מֻגָּף, וְנִכְנְסָה טֻמְאָה לַפְּנִימִי דֶּרֶךְ חַלּוֹן הַבַּיִת הַחִיצוֹן טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהַטֻּמְאָה חוֹזֶרֶת וְיוֹצֵאת דֶּרֶךְ הַחַלּוֹן שֶׁנִּכְנְסָה בוֹ.

ז,ט אֵין הַקֶּבֶר מְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו, עַד שֶׁיִּהְיֶה שָׁם חָלָל טֶפַח עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח; אֲפִלּוּ הִגְבִּיהַּ הַבִּנְיָן עַל גַּבֵּי חָלָל טֶפַח, עַד לָרְקִיעַ הַכֹּל טָמֵא, שֶׁהַכֹּל כְּקֶבֶר.

ז,י הָיְתָה טֻמְאָה רְצוּצָה, וְלֹא הָיָה שָׁם חָלָל טֶפַח טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת: וְאֵין טָמֵא אֶלָּא הַנּוֹגֵעַ כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה מִלְּמַעְלָה, אוֹ הַמַּאֲהִיל עָלֶיהָ מִלְּמַעְלָה, אוֹ הַנּוֹגֵעַ כְּנֶגְדָּהּ מִלְّמַטָּה, אוֹ מַה שֶׁתַּאֲהִיל עָלָיו מִלְּמַטָּה; אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בְּצַד הַבִּנְיָן, טָהוֹר.

ז,יא זֶה כְּלָל גָּדוֹל בְּטֻמְאַת מֵת: שֶׁכָּל דָּבָר הַמְּטַמֵּא בְּאֹהֶל מִן הַמֵּת אִם הָיָה רָצוּץ, שֶׁאֵין לוֹ חָלָל טֶפַח חֲרֵי הַטֻּמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה עַד לָרְקִיעַ, וּבוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת עַד הַתְּהוֹם; וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה מִן הַצְّדָדִין.

ז,יב כֵּיצַד: כֶּרִי שֶׁלְּתַבּוּאָה אוֹ גַּל שֶׁלְּאֲבָנִים, וְכַזַּיִת מִן הַמֵּת בְּתוֹכוֹ, וְכֵלִים בְּצַד הַטֻּמְאָה, וְאֵינָן נוֹגְעִין בָּהּ הַכֵּלִים טְהוֹרִין; וְכָל כְּלִי שֶׁבְּתוֹךְ הַגַּל מְכֻוָּן כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה מִלְּמַעְלָה אוֹ מִלְּמַטָּה טָמֵא, שֶׁהַטֻּמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה וּבוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת. וְאִם הָיָה מְקוֹם הַטֻּמְאָה חָלוּל טֶפַח עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח הֲרֵי הוּא כְּקֶבֶר סָתוּם, וּמְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו.

ז,יג בַּיִת שֶׁמִּלְּאָהוּ עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת הֲרֵי זֶה בִּטֵּל הַבַּיִת, וַהֲרֵי הוּא כְּגַל שֶׁלְּעָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת; וְאִם הָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹךְ הֶעָפָר בּוֹקַעַת וְעוֹלָה וּבוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת, וְכֵלִים שֶׁבְּצִדֶּיהָ בְּתוֹךְ הֶעָפָר טְהוֹרִים.

ז,יד טֻמְאָה שֶׁהִיא רְצוּצָה בְּכוֹתֶל, וְסָמַךְ סֵכָּה לַכּוֹתֶל הַסֵּכָּה טְמֵאָה: שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה הַכּוֹתֶל צַד מִצְּדֵי הָאֹהֶל וְאַף עַל פִּי שֶׁהַצְּדָדִין טְהוֹרִים לַנּוֹגֵעַ, אֵלּוּ לֹא הָיָה עֲלֵיהֶן אֹהֶל; אֲבָל מִשֶּׁנַּעֲשָׂה עֲלֵיהֶן אֹהֶל הָאֹהֶל כֻּלּוֹ טָמֵא, שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה בְּתוֹכוֹ.

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת פֶּרֶק ח

ח,א שָׂדֶה שֶׁאָבַד קֶבֶר בְּתוֹכָהּ עֲפָרָהּ מְטַמֵּא בַּמַּגָּע וּבַמַּשָּׂא, כְּבֵית הַפֶּרֶס: שֶׁמָּא נִדּוּשׁ הַקֶּבֶר בָּהּ, וְיִהְיוּ עֲצָמוֹת כַּשְּׂעוֹרָה בְּתוֹךְ עֲפָרָהּ. וְכָל הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ הַמַּאֲהִיל עָלֶיהָ, נִטְמָא; וְאִם הֶעְמִיד בְּתוֹכָהּ אֹהֶל, נִטְמָא כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בָּאֹהֶל שֶׁמָּא הָאֹהֶל שֶׁהֶעְמִיד בְּאוֹתָהּ שָׂדֶה, עַל הַקֶּבֶר הוּא מַאֲהִיל.

ח,ב בָּנָה בָּהּ בַּיִת, וַעֲלִיָּה עַל גַּבָּיו אִם הָיָה פִּתְחָהּ שֶׁלָּעֲלִיָּה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד פִּתְחָהּ שֶׁלַּבַּיִת, הָעֲלִיָּה טְהוֹרָה: שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה הַקֶּבֶר תַּחַת מַשְׁקוֹף הַבַּיִת, הָעֲלִיָּה טְהוֹרָה שֶׁהֲרֵי הִיא אֹהֶל עַל גַּבֵּי אֹהֶל, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְאִם לֹא הָיָה מְכֻוָּן, אַף הָעֲלִיָּה טְמֵאָה: שֶׁמָּא אַסְקֻפַּת עֲלִיָּה עַל הַקֶּבֶר, וַהֲרֵי הָעֲלִיָּה מַאֲהִילָה עַל הַקֶּבֶר.

ח,ג וְשָׂדֶה זוֹ מֻתָּר לִזְרֹעַ בְּתוֹכָהּ כָּל זֶרַע, לְפִי שֶׁאֵין שָׁרְשֵׁי זְרָעִים מַגִּיעִין עַד לַקֶּבֶר; אֲבָל אֵין נוֹטְעִין בְּתוֹכָהּ אִילְנֵי מַאֲכָל, מִפְּנֵי שֶׁהַשָּׁרָשִׁים מַגִּיעִין עַד הַמֵּת.

ח,ד הַתְּלוּלִיּוֹת הַקְּרוֹבוֹת לָעִיר, הַסְּמוּכָה לְבֵית הַקְּבָרוֹת אוֹ לְדֶרֶךְ בֵּית הַקְּבָרוֹת אֶחָד חֲדָשׁוֹת וְאֶחָד יְשָׁנוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקַת טֻמְאָה: מִפְּנֵי שֶׁהַנָּשִׁים

קוֹבְרוֹת שָׁם אֶת הַנְּפָלִים, וּמֵכִּי שֶׁחִין קוֹבְרִין שָׁם אֲבָרֵיהֶן.
ח,ה אֲבָל הָרְחוֹקוֹת הַחֲדָשׁוֹת טְהוֹרוֹת; וְהַיְשָׁנוֹת טְמֵאוֹת, שֶׁמָּא הָיוּ קְרוֹבוֹת מֵעִיר שֶׁחָרְבָה אוֹ מִדֶּרֶךְ שֶׁאָבְדָה. וְאֵיזֶה הוּא תֵּל קָרוֹב, כָּל שֶׁאֵין שָׁם תֵּל אַחֵר קָרוֹב יוֹתֵר מִמֶּנּוּ; וְיָשָׁן, שֶׁאֵין אָדָם זוֹכְרוֹ.
ח,ו שְׂדֵה בוֹכִים, וְהוּא הַמָּקוֹם הַקָּרוֹב לְבֵית הַקְּבָרוֹת שֶׁהַנָּשִׁים יוֹשְׁבוֹת שָׁם וּבוֹכוֹת אַף עַל פִּי שֶׁעֲפָרוֹ טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי לֹא הֶחֱזְקָה שָׁם טֻמְאָה אֵין נוֹטְעִין אוֹתוֹ, וְאֵין זוֹרְעִין אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל רֶגֶל אָדָם שָׁם, שֶׁמָּא יֵשׁ שָׁם טֻמְאָה: מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָרוֹב לְבֵית הַקְּבָרוֹת, כְּבָר נִתְיָאֲשׁוּ בְּעָלָיו מִמֶּנּוּ; לְפִיכָךְ אִפְשָׁר שֶׁיָּבוֹא אָדָם וְיִקְבֹּר בּוֹ, וּמִפְּנֵי זֶה חָשְׁשׁוּ לוֹ. וְעוֹשִׂין מֵעֵפֶר מָקוֹם זֶה תַּנּוּרִים לַקֹּדֶשׁ, שֶׁהֲרֵי לֹא הֶחֱזְקָה טֻמְאָה שָׁם.
ח,ז קֶבֶר הַנִּמְצָא, מֵתֶר לְפַנּוֹתוֹ; וְאִם פִּנָּהוּ מִקּוֹמוֹ טָמֵא, וְאָסוּר בַּהֲנָיָה, עַד שֶׁיִּבָּדֵק כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְקֶבֶר הַיָּדוּעַ, אָסוּר לְפַנּוֹתוֹ; וְאִם פִּנָּהוּ מִקּוֹמוֹ טָהוֹר, וּמֵתֶר בַּהֲנָיָה. קֶבֶר שֶׁהוּא מַזִּיק אֶת הָרַבִּים, מְפַנִּין אוֹתוֹ; וּמִקּוֹמוֹ טָמֵא, וְאָסוּר בַּהֲנָיָה.
ח,ח הַפּוֹגֵעַ בְּמֵת מִצְוָה אִם מְצָאוֹ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם, מְבִיאוֹ לְבֵית הַקְּבָרוֹת; מְצָאוֹ חוּץ לַתְּחוּם אַפִּלּוּ בְּתוֹךְ שְׂדֵה כַּרְכֹּם קָנָה מִקּוֹמוֹ, וְיִקָּבֵר בִּמְקוֹם שֶׁנִּמְצָא. מְצָאוֹ עַל הַמְּצָר, מְסַלְּקוֹ לַצְּדָדִין.
ח,ט שְׂדֵה בּוּר מִצַּד זֶה, וּשְׂדֵה נִיר מִצַּד זֶה קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה בּוּר; שְׂדֵה נִיר וּשְׂדֵה זֶרַע, קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה נִיר; שְׂדֵה זֶרַע וּשְׂדֵה כֶּרֶם, קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה זֶרַע. שְׂדֵה אִילָן וּשְׂדֵה כֶּרֶם קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה כֶּרֶם, מִפְּנֵי אֹהֶל הַטֻּמְאָה. הָיוּ שְׁנֵיהֶן שׁוֹוִין, מְסַלְּקוֹ לְאֵיזֶה צַד שֶׁיִּרְצֶה.
ח,י קֶבֶר הַנִּמְצָא, מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ; וְאִם בָּא אֶחָד וְאָמַר בָּרִי לִי שֶׁלֹּא הָיָה כָּאן קֶבֶר, אַפִּלּוּ קֹדֶם לְעֶשְׂרִים שָׁנָה אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא מִשָּׁעַת מְצִיאָה וְאֵלֶךְ.
ח,יא כָּל הַמּוֹצֵא קֶבֶר, אוֹ מֵת, אוֹ דָּבָר שֶׁמְּטַמֵּא בָּאֹהֶל מִן הַמֵּת חַיָּב לְצַיֵּן עָלָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תַּקָּלָה לַאֲחֵרִים; וּבְחֵלוֹ שֶׁלַּמּוֹעֵד, הָיוּ יוֹצְאִין מִבֵּית דִּין לְצַיֵּן עַל הַקְּבָרוֹת.
ח,יב אֵין מְצַיְּנִין עַל כַּזַּיִת מְצֻמְצָם מִן הַמֵּת, לְפִי שֶׁסּוֹפוֹ יֶחְסַר בָּאָרֶץ. וּבְמַה מְצַיְּנִין בְּסִיד, מְמַחֶה וְשׁוֹפֵךְ עַל מְקוֹם הַטֻּמְאָה.
ח,יג אֵין מַעֲמִידִין אֶת הַצִּיּוּן עַל גַּבֵּי הַטֻּמְאָה, אֶלָּא יְהִי עוֹדֵף מִכָּאן וּמִכָּאן בְּצִדֵּי הַטֻּמְאָה, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת הַטְּהָרוֹת; וְאֵין מַרְחִיקִין אֶת הַצִּיּוּן מִמְּקוֹם הַטֻּמְאָה, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְאֵין מְצַיְּנִין עַל הַוַּדָּיוֹת, שֶׁהֲרֵי הֵן יְדוּעִין לַכֹּל; אֶלָּא עַל הַסְּפֵקוֹת, כְּגוֹן שָׂדֶה שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר וְהַסְּכָכוֹת וְהַפְּרָעוֹת.
ח,יד מָצָא שָׂדֶה מְצֻיֶּנֶת, וְאֵין יָדוּעַ מַה טִּיבָהּ אִם אֵין בָּהּ אִילָנוֹת, בַּיָּדוּעַ שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר; יֵשׁ בָּהּ אִילָנוֹת, בַּיָּדוּעַ שֶׁנֶּחְרַשׁ בָּהּ קֶבֶר כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.
ח,טו מָצָא אֶבֶן אַחַת מְצֻיֶּנֶת, תַּחְתֶּיהָ טָמֵא. הָיוּ שְׁתַּיִם אִם יֵשׁ סִיד בֵּינֵיהֶן, בֵּינֵיהֶן טָמֵא. וְאִם אֵין סִיד בֵּינֵיהֶן, אֶלָּא עַל רָאשֵׁיהֶן אִם יֵשׁ חֶרֶס בֵּינֵיהֶן טָהוֹר, שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא בִּנְיָן; וְאִם אֵין חֶרֶס בֵּינֵיהֶן, וְהָיָה הַסִּיד מְרֻדֶּה עַל רָאשֵׁיהֶן מִכָּאן וּמִכָּאן חֲרֵי זֶה צִיּוּן, וְטָמֵא.
ח,טז מָצָא מְצָר אֶחָד מְצֻיָּן הוּא טָמֵא, וְכָל הַשָּׂדֶה טְהוֹרָה; וְכֵן שְׁנַיִם, וְכֵן שְׁלוֹשָׁה. מָצָא אַרְבַּעַת מְצָרֶיהָ מְצֻיָּנִין הֵן טְהוֹרִין, וְכָל הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ טְמֵאָה: שֶׁאֵין מַרְחִיקִין הַצִּיּוּן מִמְּקוֹם הַטֻּמְאָה.

24 Nov	ראשון Sunday	כג 23	**בבלי:** בבא בתרא קנב **ירושלמי:** תענית ה **תוספתא:** עקצין ב **נ"ך:** דניאל א-ב **רמב"ם:** טומאת מת ב	עלות השחר..... 5:41 סו"ז קר"ש - מג"א ... 8:42 סו"ז תפלה - מג"א ... 9:42 שקיעה 4:31	נץ החמה..... 6:54 סו"ז קר"ש - גר"א.... 9:18 סו"ז תפלה - גר"א.. 10:06 צה"כ לשיטת ר"ת..... 5:44
25 Nov	שני Monday	כד 24	**בבלי:** בבא בתרא קנג **ירושלמי:** תענית ו **תוספתא:** עקצין ג **נ"ך:** דניאל ג-ד **רמב"ם:** טומאת מת ג	עלות השחר..... 5:42 סו"ז קר"ש - מג"א ... 8:42 סו"ז תפלה - מג"א ... 9:42 שקיעה 4:31	נץ החמה..... 6:55 סו"ז קר"ש - גר"א.... 9:18 סו"ז תפלה - גר"א.. 10:06 צה"כ לשיטת ר"ת..... 5:44
26 Nov	שלישי Tuesday	כה 25	**בבלי:** בבא בתרא קנד **ירושלמי:** תענית ז **תוספתא:** ברכות א **נ"ך:** דניאל ה-ו **רמב"ם:** טומאת מת ד	התחלת מחזור כ"ד של לימוד תוספתא יומי - פרק אחד ליום עלות השחר..... 5:43 סו"ז קר"ש - מג"א ... 8:43 סו"ז תפלה - מג"א ... 9:43 שקיעה 4:30	נץ החמה..... 6:56 סו"ז קר"ש - גר"א.... 9:19 סו"ז תפלה - גר"א.. 10:07 צה"כ לשיטת ר"ת..... 5:43
27 Nov	רביעי Wednesday	כו 26	**בבלי:** בבא בתרא קנה **ירושלמי:** תענית ח **תוספתא:** ברכות ב **נ"ך:** דניאל ז-ח **רמב"ם:** טומאת מת ה	עלות השחר..... 5:44 סו"ז קר"ש - מג"א ... 8:44 סו"ז תפלה - מג"א ... 9:43 שקיעה 4:30	נץ החמה..... 6:57 סו"ז קר"ש - גר"א.... 9:20 סו"ז תפלה - גר"א.. 10:07 צה"כ לשיטת ר"ת..... 5:43
28 Nov	חמישי Thursday	כז 27	**בבלי:** בבא בתרא קנו **ירושלמי:** תענית ט **תוספתא:** ברכות ג **נ"ך:** דניאל ט-י **רמב"ם:** טומאת מת ו	יום כיפור קטן מוקדם עלות השחר..... 5:45 סו"ז קר"ש - מג"א ... 8:44 סו"ז תפלה - מג"א ... 9:44 שקיעה 4:29	נץ החמה..... 6:58 סו"ז קר"ש - גר"א.... 9:20 סו"ז תפלה - גר"א.. 10:08 צה"כ לשיטת ר"ת..... 5:43
29 Nov	ששי Friday	כח 28	**בבלי:** בבא בתרא קנז **ירושלמי:** תענית י **תוספתא:** ברכות ד **נ"ך:** דניאל יא-יב **רמב"ם:** טומאת מת ז	עלות השחר..... 5:46 סו"ז קר"ש - מג"א ... 8:45 סו"ז תפלה - מג"א ... 9:45 שקיעה 4:29	נץ החמה..... 6:59 סו"ז קר"ש - גר"א.... 9:21 סו"ז תפלה - גר"א.. 10:09 צה"כ לשיטת ר"ת..... 5:42
30 Nov	הפטרה: מחר חדש שב"ק Shabbos	כט 29	**בבלי:** בבא בתרא קנח **ירושלמי:** תענית יא **תוספתא:** ברכות ה **נ"ך:** עזרא א-ב **רמב"ם:** טומאת מת ח	תולדות, מבה"ח עלות השחר..... 5:47 סו"ז קר"ש - מג"א ... 8:46 סו"ז תפלה - מג"א ... 9:45 שקיעה 4:29	נץ החמה..... 7:00 סו"ז קר"ש - גר"א.... 9:22 סו"ז תפלה - גר"א.. 10:09 צה"כ לשיטת ר"ת..... 5:42

מברכים חודש כסלו המולד: מוצש"ק 49 מינוט און 15 חלקים נאך 4. **ראש חודש:** ראשון ולמחרתו ביום השני

מֶען קֶען דֶערקֶענען וָואס דֶער מֶענְטְש אִיז, וֶוען מֶען קוּקְט צוּ וֶועמֶען דֶער מֶענְטְש אִיז מְקוּרָב.
(סֵפֶר הַמִּדּוֹת אוֹת צַדִּיק סִימָן צ"ח)